

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HAZIRLAYANLAR: LEO PANITCH, GREG ALBO, VIVEK CHIBBER

STRATEJİ SORUNU

İNGİLİZCEDEN ÇEVİRENLER: UMUT HASKAN - TULGA BUĞRA IŞIK

Yordam Kitap

Yordam Kitap

Eserin orijinal adı:
Socialist Register 2013: The Question of Strategy
(Merlin Press, 2013, Londra)

Yordam Kitap'ta *Socialist Register* Sayıları

Socialist Register 2008
Küresel Parlama Noktaları
Emperyalizme ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler
(Şubat 2009)

*

Socialist Register 2009
Günümüzde Şiddet
Ya Barbarlık Ya Sosyalizm
(Mart 2010)

*

Socialist Register 2010
Kapitalizmde Sağlık
Sağlıksızlık Semptomları
(Ocak 2011)

*

Socialist Register 2011
Bu Defaki Kriz
(Ekim 2012)

*

Socialist Register 2012
Ekonomik Kriz ve Sol
(Ekim 2013)

*

Socialist Register 2013
Strateji Sorunu
(Nisan 2016)

*

Socialist Register 2014
21. Yüzyılda Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi
(Kasım 2015)

SOCIALIST REGISTER 2013 STRATEJİ SORUNU

Hazırlayanlar

Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber

İngilizceden Çeviren

Umut Haskan ve Tulga Buğra Işık

Yordam Kitap: 272 • Socialist Register 2013: Strateji Sorunu
ISBN-978-605-172-143-9 • *Çeviri*: Umut Haskan - Tulga Buğra Işık
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Mayıs 2016
© The Merlin Press, 2012 (merlinpress.co.uk) © Yordam Kitap, 2012

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Berdan Matbaası** (Sertifika No: 12491)
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No: 215/216
Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 613 12 11

siyaset - güncel

SOCIALIST REGISTER 2013
STRATEJİ SORUNU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
KRİZ VE EKONOMİDE ALTERNATİFLER	
Greg Albo	13
SENDİKALARI YENİDEN DÜŞÜNMEK, SOSYALİZME TUTUNMAK	
Sam Gindin	40
OCCUPY WALL STREET: ANARŞİST ATILIMIN ARDINDAN	
Jodi Dean	68
OCCUPY OAKLAND: ŞİDDET SORUNU	
Barbara Epstein	80
LENİN’İ İŞGAL ET	
Mimmo Porcaro	102
LENİNİZMDEN GERİYE NE KALDI?	
TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA YENİ AVRUPA SOL PARTİLERİ	
Charles Post	117
LATİN AMERİKA HALK MÜCADELELERİNDE STRATEJİ VE TAKTİK	
Atilio A. Boron	140
GÜNÜMÜZDE SOSYALİST-FEMİNİST STRATEJİ	
Johanna Brenner ve Nancy Holmstrom	154
FEMİNİZM, UZLAŞMACILIK VE UNUTKANLIK SORUNLARI:	
NANCY FRASER’A BİR CEVAP	
Joan Sangster ve Meg Luxton	175
AMERİKAN SOLUNU YENİDEN DEĞERLENDİRMEK	
Eli Zaretsky	197
ALAIN BADIOU VE KOMÜNİZM FİKRİ	
Alex Callinicos	213
SOSYALİZMİN GELECEĞİ VE DEVLET	
Michael A. Lebowitz	231
KATKIDA BULUNANLAR	255

ÖNSÖZ

Register'ın bundan önceki iki sayısı, halen devam etmekte olan iktisadi krizin kökenlerini çözümlemeye ayrılmıştı. 2010 yılı itibarıyla şurası artık açıklık kazanmıştı ki, eğer bir toparlanma yaşanacaksa, bu yoksulların ve çalışan insanların sırtına yüklenerek gerçekleşecekti. Dahası iktidardaki partiler, uygulanması son derece zalimce sonuçlar doğursa dahi, özelleştirme ve emek karşıtı yasalarla dolu programlarını uygulamaya mecbur bırakılmışlardı. *Socialist Register*'ın 2012 sayısının önsözünde, solun artık devlet tarafından dayatılan bu kemer sıkma politikalarına ve kamu hizmetleri ile işçilere dönük saldırılara herhangi bir şekilde etkili bir yanıt verip veremeyeceğini sormuştuk. Şimdi, *Socialist Register*'ın bu 49. sayısında, bugün solun karşı karşıya kaldığı seçenekleri, yararlanabileceği strateji modellerini ve birbirinden ayrı yaklaşımlarla örgütlenen farklı grupların getirdiği yenilikleri değerlendiriyoruz.

Krizin merkez üssünde yer alan bölgeler, toplumsal bir hareketliliğin açığa çıkışının ne derece önemli olduğuna daha yakından tanık oldular. Bu hareketler arasında muhtemelen en coşkulu olanı, 2011 sonbaharında Wall Street'te başlayan ve ardından tam tepe noktasında, tüm dünyada 200'ün üzerinde şehre yayılan Occupy (İşgal) hareketiydi. Öte yandan bu hareketi önceleyen bir dizi olay da vardı: Yaklaşık bir yıl önce Wisconsin, Madison'da Capitol'ün işgali ve burada yaşanan heyecan; 2010-11 yıllarında tüm Orta Doğu'yu adeta süpüren ve radikal potansiyelini özellikle Tahrir Meydanı'ndaki çığır açan gösterilerle ortaya koyan olağanüstü değişim rüzgârı; Avrupa'da İspanya'daki Indignados (Öfkeliler) hareketinin birkaç yıl boyunca süren kararlı direnişi ve bunun komşu meclislere ve genel greve değin uzanması ve son olarak da Yunanistan'da iki yıl boyunca süren sokak gösterileri ve grevlerin ardından 2012 baharındaki seçimlerde Syriza'nın büyük bir zafer kazanmaya yaklaşması.

Bu hareketlerin ortak birçok yönü var, onları örgütleyenlerin kendilerini aynı global dalgalanmanın birer parçası olarak görmeleri, belki de bunlar arasında en önemsizlerden biri. Madison'daki afişlerde Tahrir Meydanı'na selam yollanıyordu, aynı şekilde Occupy Wall Street'deki eylemciler ilhamlarını Madison'dan alıyordu. En dikkat çekicisi ise, toplumsal hareketler

1980'lerden bu yana ilk kez *kapitalizm* sorununu siyasi gündemlerine taşıyorlardı. Occupy hareketi, bir adım daha atarak "Biz yüzde doksan dokuzuz" sloganı sayesinde siyasi sözlüğe yeni bir kavram sokmayı başardı. Bu slogan, son yıllarda başka hiçbir sloganın başaramadığı şekilde kamuoyu ilgisini yakaladı, yöneten sınıflar ile geniş emekçi kesimlerini –servet, gelir ve hepsinin üstünde de iktidar açısından– birbirinden ayıran o açık seçik eşitsizliği tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdi. Yaşanan hareketliliğin kapsamı ve süresiyle mukayese ettiğimizde, bunun ne derece büyük ve derin bir başarı olduğunu söylersek söyleyelim, yine de yeterince abartmış olmayız. Bundan iki yıl önce, sosyalistler olarak sınıf kavramı ve dilini kamuoyundaki tartışmaların içine sokabilmeyi sadece ümit edebiliyorduk. Sonra sanki bir ferman okundu ve politik tartışmalardan uzun süredir uzak tutulan bu kavramlar aniden onun tam da merkezine yerleşiverdiler. Bu hareketlerin yarattığı iklim sayesinde, sol bir kez daha sınıf iktidarını siyasi stratejisinin merkezine yerleştirebileceği bir olanak yakaladı.

Ama ne gibi bir siyasi strateji bu? Eğer bu hareketler bir kez daha ortaya çıkacaklarsa, bugünkü antikapitalist sola uygun ne türden bir stratejik vizyonu benimseyecekler? Bu sayımızdaki birçok makalede belirtildiği gibi, anarşist çevreler, stratejiden çok, taktik ve süreçlerle ilgileniyorlar. Neredeyse kutsal kabul ettikleri belli ilkelerine sadık kaldıklarından emin olmak için, toplantılarda yoğun bir biçimde mikro siyasetle uğraşıyorlar, devlet iktidarı ya da örgüt inşası gibi konular ise aynı ilgiyi çekmiyor. Popüler ilgiyi yakalayabilecekleri sarsıcı olayları çok büyük bir takdirle karşılıyorlar ama bunun uzun vadeli sonuçlarını düşünmeye karşı güçlü bir direnç de ortaya koyuyorlar. Bu çevrelerdeki aktivistler, hareketliliğin bu denli yükselmesine ve buna güç verme konusunda son derece önemli bir rol oynamış olsalar da, insan, tek başına stratejinin bu denli hor görülmesiyle bile ümitsizliğe kapılabilir.

Yirminci yüzyıl boyunca solda iki ayrı stratejik kavrayışın hâkimiyetini sürdürdüğünü ve antikapitalist politikanın taşıyıcıları olarak her ikisinin de başarısız kaldığını kabul etmek durumundayız: Sosyal demokrat parlamentarizm ve Leninist öncülük. Savaş sonrası refah devleti döneminde iktidar koltuğuna oturan kitlesel sosyal demokrat partiler, antikapitalizmle olduğu gibi kitlesel hareketlilikle de bağlarını koparalı uzun yıllar oldu. Bu, izledikleri uzun bir yolun sonunda ulaştıkları noktaydı; bu yol boyunca odaklarını, kapitalizmi dönüştürmekten onu daha iyi yönetmeye kaydırdılar. Bir zamanlar, lafta da olsa sosyalizme bağlı olduklarını söylerlerken, şimdi rekabetçiliğin ve sosyal disiplinin bekçiliğini yapmaya ne kadar ehil olduklarını gösteriyorlar. Tüm Avrupa'da, geleneksel işçi partilerinin ve onlara bağlı sendikaların bir tür güdümlü kapitalizme dönmekten başka bir vizyonları yok. Yunanistan ve İspanya'da, 2007'den bu yana sosyal kesintileri ve işten

çıkarmaları bizzat yönetenler Sosyalist partiler oldu; aynı şekilde Fransa'da da Francois Hollande'ın yeni Sosyalist idaresinde, bir yandan varlıklı kesime dönük yeni vergiler açıklanırken, diğer yandan mali konsolidasyon için de kollar sıvanmış durumda.

Leninist gelenekten gelen siyasi örgütlenmeler ise kendi cephelerinden sosyal demokrat partilere dönük keskin ve yer yer kapsamlı eleştiriler yönelttiler. Ancak bu grupların da, reformizmin tehlikelerinden kaçınmak için kapitalizmden kopuşun mühendisliğine soyunan ve çığ vaatlerde bulunan kendi stratejik vizyonlarından kaynaklı yetersizlikleri olduğunu inkâr edemeyiz. Belki bir gün zamanı geldiğinde isyankâr bir kopuş mümkün olsa bile, bu yakın gelecek içerisinde bir olasılık olarak karşımızda durmuyor. Bugün için, bu dünyada karşılaştığımız zorlu gerçeklik, kapitalizmin iktisadi bir kriz içerisinde olduğu ancak –kimi rejimlerde bir istikrarsızlık yaşansa dahi– politik açıdan güvende olduğudur. Ne türden siyasi ya da örgütsel yenilikler ortaya çıkarsa çıksın, kapitalizmin, bugün içinde devindiğimiz ortamı oluşturmaya devam edeceğini varsaymak durumundayız. Bu durumda, kapitalizmin toplumsal ve siyasal mücadele ortamını en azından orta vadede şekillendirmekte olduğu bu dönemde, antikapitalist bir strateji neye benzebilir? Reformların, kitlesel örgütler inşa etmenin ve sermayeye ve onun iktidar odaklarına karşı durmanın bir tür bileşimini oluşturarak sosyalizme doğru uzanan bir yol bulmak, bir başka deyişle, kaçınılmaz olarak mevcut mücadele biçimlerini kümeleyici ama sosyal demokrat partilerin kaderinden de kaçınan bir yol mümkün müdür?

Tabii ki, strateji sorunu konusunda tüm yanıtlara ulaşmışız gibi ahkam kesmiyoruz. Yine de en azından soruyu ortaya atmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu sayımızda, konuya geniş açılı kuramsal ve normatif vizyonlar sunarak, bugün sosyalist bir projeyi, onun devlet kavrayışını, toplumsal dönüştürücülüğünü ve siyasetin kendisini içten içe desteklemeye devam eden birçok iyi makaleye yer veriyoruz. Bir dizi makale Occupy hareketinin stratejik vizyonunun güçlü ve zayıf yönlerini ya da bu vizyonun yokluğunu ele alırken, başka makaleler ise dikkatlerini, yataycılığın [horizontalism] zamanımızın yeni ruhu olarak yükselişi konusunda etkili olan bazı teorilere yöneltiyor. Bu bağlamda en büyük görevlerden bir diğeri de, sosyal demokrat ve Leninist geleneklerin miraslarının ışığında ortaya çıkan yeni sosyalist partileri de tüm açıklığıyla değerlendirebilmek. Bazı makalelerde bu konuya dair genel bir yaklaşım ortaya konurken, bazılarında Yunanistan'daki Syriza örneğinde olduğu gibi daha özel örneklere iniliyor. Bazı makalelerde ise Latin Amerika'daki Zapatistalar'dan Güney Afrika'daki ANC'ye Güney'deki farklı devrimci umutların sönmesinden hareketle stratejik dersler çıkarılıyor. Bu sayımızda öne çıkan bir diğer konu da, hem gelişmiş kapitalist dünyada

hem de Küresel Güney’de, antikapitalist hareketin ayrılmaz bir parçası haline gelen feminizmin önemi. Feminist örgütlenmelerin ne gibi deneyimler yaşadıkları ve ne tür zorluklarla karşılaştıkları, bir dizi makalenin temel konusunu oluşturuyor.

Tabii ki ne biz ne de bu makaleleri kaleme alanlar, bu yazılarda ortaya konan bütün görüşleri kabul etmek zorunda değiliz ama yazdıkları bu makaleler için katkıda bulunan herkese teşekkür etmek istiyoruz. Mimmo Porcaro’nun makalesini İtalyancadan tercüme eden Eric Canepa’ya özel bir teşekkür borçluyuz. Son olarak, çabaları için Merlin Press’ten Tony Zurbrugg ve Adrian Howe’a ve kapak tasarımı için Louis McKay’e, yardımcı editörümüz Alan Zuege ve özellikle kurulumuza editoryal asistan olarak yeni katılan Adam Hilton’a bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber

Ağustos 2012

KRİZ VE EKONOMİDE ALTERNATİFLER

Greg Albo

Dünya piyasaları, 2008'den bu yana, gerek kapsamı gerekse derinliği ve süresi bakımından alışılmışın ötesine geçen bir ekonomik çalkantının pençesinde kıvranıyor. Sonuçta ortaya çıkan resesyon etkisi ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, dünya üzerinde bu tablodan etkilenmeyen tek bir yer bile yok. Dünya pazarının merkez ekonomileri konumundaki Kuzey Amerika, Japonya ve Avrupa'da bu dönem için herkes "büyük kriz" tanımlamasını uygun görürken, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve 1930'lardaki "büyük buhranlar"la, ayrıca 1970'lerin stagflasyon kriziyle karşılaştırılabilir bir durumdan da söz ediliyor. Kriz artık beşinci yılını zorladığı halde, ekonomik beklentilere hâlâ büyük belirsizlikler hâkim. Dünyanın farklı bölgelerinde ekonomik büyüme ortamına geri dönüşün önündeki engelleri ortaya koymak üzere 2012 Temmuz'unda IMF tarafından yayınlanan *Dünyada Ekonomik Görünüm* raporu, gayet yumuşak bir dil kullanmasına karşın, "Başından beri pek güçlü olmayan küresel toparlanmanın daha da zayıflayacağına dair işaretler var" diyor.¹

Kapitalizmin tarihindeki diğer önemli dönüm noktalarında olduğu gibi, devleti ve ekonomiyi yeniden yapılandırmak isteyen güç odakları bir kez daha harekete geçmiş durumda. Siyasi yelpazenin her iki yanında da hükümetler domino taşları gibi devriliyor. Finans sisteminin kurtarılmasına destek vermek ve uzun vadeli "mali konsolidasyon" (siz kemer sıkma olarak okuyun) politikalarını güvenceye almak üzere, İtalya ve Yunanistan'da "teknokrat hükümetler" iş başına getirilirken, başka yerlerde merkez sağ ve sosyal demokrat partiler arasında "ortak cephe" benzeri yapılar kuruldu. Böylece, "parasal genişleme"ye dönük para politikası ve borç konsolidasyonu ile mali kemer sıkma arasında bir denge tutturularak, finansal istikrar sağlama arayışındaki (Amerika Merkez Bankası başkanı Ben Bernanke'nin savunduğu doğrultuda) "istisnai parasalcılık" anlayışının çerçevesine sokulabilen

1 Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, 16 Temmuz 2012, www.imf.org adresinde mevcut.

müdahaleci ekonomi politikalarının kapsamı daha da büyüdü. Hükümetler, neoliberal politika çerçevelerini ve iktidar yapılarını yeni bir temel üzerinde tekrar inşa edebilmekte. Bazı yorumcular, uzun yıllar hâkimiyetini sürdüren “serbest piyasa”nın ardından, şimdi “devletin geri dönüşü”ne tanıklık ettiğimiz görüşündeler. Oysa gerçekte, neoliberal çağda bile devletin kapitalist ekonomiler için daima ne kadar önem taşıdığını görmekteyiz.

Öte yandan, kriz siyaseti, neoliberalizme ve hatta kapitalizme yönelen yeni bir eleştirisi dalgası da yaratmış durumda. Küresel *Occupy* hareketinden İspanya’da *Indignadolar*, İngiltere’deki *Uncut* hareketinden *Blockupy Frankfurt*’a kadar, kemer sıkma karşısında etkileyici bir mücadele dizisi sesini yükseltti ve yükseltmeye devam ediyor. Bu hareketlerin sergilediği taktiksel yaratıcılık, solun çok büyük dersler çıkartabileceği türden. Radikal sol, bunun yanında, onlarca yıllık suskunluğunun ardından gerek ulusal seçimler ölçeğinde gerekse parti siyaseti sahasında (Yunanistan’da Syriza, Portekiz’de Sol Blok, Fransa’da Sol Cephe, Hollanda’da Sosyalist Parti, Danimarka’da Yeşil İttifak ilk akla gelen örnekler olmak üzere) belli ölçüde de olsa tekrar öne çıkmayı bildi. Önceleri sol saflarda bile ya ütopya ya da olmayacak hayaller şeklinde tanımlanan köklü ekonomik alternatiflere ilişkin düşünceler, tekrar dikkat çeker hale gelmekte. Sosyalist stratejiye dair kuramsal ve siyasi sorular bir kez daha gündemde yerini alırken, meydan okumakla yetinmeyen, devleti değiştirme iddiasını da ortaya koyan bir anlayışın bu stratejide ne kadar yer tutacağı tartışılmaya başlandı.

Gelgelelim bu ilgi artışı, alternatif ekonomi programlarını (Keynesçi refasyonist politikalardan, sosyalist dönüşüm reformlarına kadar) değerlendirme yolunda elimizdeki tek ölçüt olamaz. Ana akım medyanın görece ilerici sesleri arasında yer alan *Financial Times* yorumcusu Martin Wolf, “güvenilir bir alternatif”in henüz görünmediğini söylediğinde,² bu yorumdaki “güvenilir” sözcüğünün, Istvan Meszaros’un ifadeleriyle, sadece “bir sermaye varlığı olarak meşruiyetini göstermiş” alternatifleri kast edip, “sermayenin ötesindeki” düşünceleri reddetme olasılığı dikkate alınmalı elbette.³ Ancak, antikapitalist projeleri bir yana bırakın, krizden çıkış yolunda kemer sıkma rotasına yönelmek için devlet erki ile ekonomi politikalarını devreye sokmak isteyenlere set çekecek, emekçi sınıfları yeni saldırılardan koruyacak, böylece mevcut konjonktürde anti-neoliberal ittifakları başarıyla ayakta tutacak alternatif ekonomi politikalarını yaratmada bile solun hâlâ bocalamaya devam ettiği kesinlikle doğrudur. Kemer sıkma önlemlerine karşı yürütülecek tutarlı bir siyasetin varlığı bile bir sonraki adımda daha kapsamlı mücadelelere

2 Martin Wolf, “Seeds of Its Own Destruction”, *Financial Times*, 8 Mart 2009.

3 Istvan Meszaros, *The Challenge and Burden of Historical Time*, New York: Monthly Review Press, 2009, s. 188-9.

alan açacakken, ekonomik alternatifler üzerinde tartışmak, antikapitalist bir muhalefet blokunun örgüt ve program temelini ileri taşımaya, demokrasinin ve ihtiyaçların tanımlanmasına ilişkin mücadelelerde devlet bünyesinde çatlaklar yaratacak yapısal reformları sürüklemeye, böylece kapitalist iktidarın önüne engeller koymaya ve belki de onu dönüştürmeye muktedir bir toplumsal güç olarak solun örgütsel varlığını yeniden hissettirmesi yolunda önem kazanabilir.

KEYNESÇİ MUHALEFET

Kriz uzadıkça, neoliberal kurtarma ve krizden çıkış stratejilerine yönelen eleştiriler de artıyor ve sesini giderek yükseltiyor. Keynesçi çözümlemelerde, varlık balonlarının patlaması ve finans piyasalarının erimesi sonucunda, tekil piyasa aktörlerinin eşzamanlı olarak harcamaları kesmesi ve borçlanmada kaldıraç oranını düşürmesi yoluyla efektif talebin nasıl cansızlaştığı, böylece piyasalardaki tökezlemelerin nasıl genel bir resesyona dönüştüğü, dünyanın her yerinde işgücü ve üretim kapasitesi fazlaları oluşturduğu üzerine odaklanılmakta. Böyle bir ortamda, 1930'larda olduğu gibi, bir ülkede yeni gayrisafi yatırımların veya elde edilecek net ihracatın büyümeyi yeniden sürüklemesi beklenemez. Tüketiciler hâlâ maddi olarak aşırı açılmış durumdadalar ve işlerini kaybetme korkusu yaşıyorlar. Kapitalistler, para destelerinin üzerinde oturmayı tercih ediyor. Dünya pazarı ise bunalımlı bir hal içinde kıvranmakta: ABD artık "son tüketim mercisi" olmaktan yoruldu; Çin'in ekonomik dengesizlikleri ortaya çıktı; AB de bankacılık ve para birimi krizine sıkışmış durumda. Para birimlerinin yeniden düzenlenmesine yönelik, eşgüdümünden uzak stratejiler, "komşunun zararını kâr sayma" temelli devalüasyon savaşlarına dönüşme riskini taşıyor. Kamu borçlarını azaltmaya dönük neoliberal mali konsolidasyon politikaları ise, nedenlere ilişkin belirtileri yanlış yorumluyor ve gerçekte krizi pekiştirmekten başka bir işe yaramıyor.

Keynesçi muhaliflere göre, ekonomi yetkilileri, yaşanan benzersiz piyasa çöküşünün kendine has özelliklerini kavrayamadılar ve bu nedenle de acil finansal istikrar önlemlerini bir kenara bırakıp istikrarlı bir büyüme ve ekonomiyi dengeye kavuşturma yoluna girme konusunda tutarlı bir strateji kurmayı düpedüz başaramıyorlar. Onlara göre, krizden çıkış politikaları, daha derin bir ekonomik kaos ortamına yuvarlanmayı engelleyebilmek için, kısa vadeli kemer sıkma önlemlerine saplanıp kalmaktan kurtulmalı; ekonomik müdahalenin ölçeğini dizginlemek ile genişletmek arasında, zamanlamaları iyi ayarlanmış bir denge tutturabilmeli. Bu bakış açısı, örneğin, yeni seçilen Francois Hollande Sosyalist hükümetinin yaklaşımını da biçimlendirmekte. Hollande, kampanyalarını avro bölgesinin yeniden "büyüme odaklı"

politikalara yöneltildiği temelindeki bir kemer sıkma karşıtlığı (neoliberalizm karşıtlığı değil) üzerine inşa ediyor, diğer yanda ise Avrupa Yatırım Bankası'nın daha kapsamlı biçimde kullanılması, AB proje tahvilleri, avro tahvil ihracı ve AB genelinde finansal işlem vergileri yoluyla mali taahhütlerin yerine getirileceği vaadini elden bırakmıyor. Yeni hükümetin hiç vakit yitirmeden vergileri artırma (özellikle de en yüksek gelir dilimine yönelik yüzde 75'lik vergilendirme yoluyla) ve kamu harcamalarını bir miktar yükseltme (yarım milyon yeni toplu konuta öncelik verilmek kaydıyla) yönünde attığı adım, başka yerlerde kendini gösteren, ancak giderek zayıflayan kemer sıkma uzlaşısına ayak diremekte.

Nouriel Roubini, Martin Wolf ve Wolfgang Munchau başta olmak üzere finans dünyasından bir dizi yorumcu, bu tip merkez sol hükümetler ve partilerle karşılaştırıldığında daha cesur önerilerde bulunmakta. Küresel dengesizliklerin kemikleşmiş yapısına ve borçların özel bankacılık sektöründen kamu sektörüne aktarılması yoluyla sağlanan konsolidasyonunun yetersizliğine ilişkin karamsar (hatta panik sınırına yakın) bir değerlendirmeden yola çıkarak, devlet kısıtlamalarının küresel talepteki zayıf seyri şiddetlendirmekten başka işe yaramayacağını ileri sürüyorlar. Avrupa için önerilene benzer, mali sıkılaştırma amaçlı bir "mali istikrar anlaşması"nın [*fiscal compact*] ancak uzun vadeli bir amaç olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylüyorlar. Onlara göre, bu mali sıkılaştırma öncesinde sadece bir bankacılık ve maliye birliğine, Avrupa Merkez Bankası (AMB) üzerinden borçların ortaklaştırılmasına [*debt mutualization*], borçlu ülkelerin düzenli bir temerrüde girebilmesi amacıyla Avrupa İstikrar Mekanizması'na daha fazla başvurulmasına (avrodan çıkışa izin vermek de dahil olmak üzere), ama hepsinden önce, kısa vadede bir "büyümeci istikrar anlaşması"na yönelik adımlar atılmalı. Büyümeye dönük istikrar için, hükümetlerin mali borçlanmaları devam ettirme taahhüdünde bulunması ve özel sektördeki finans fazlalarını dengelemek üzere kamu altyapı harcamalarını genişletmesi gerekiyor. Ancak, pek çok ülkede efektif talepteki yetersizliğe yapısal cari açıklar da eşlik ettiği ve aynı şekilde ABD net ithalatçı karakterini sürdüremez hale geldiği için, yeni bir büyüme dalgasının zorunlu şartı olarak, dünya pazarının temelden yeniden dengeye kavuşturulmasına işaret ediyorlar. Wolf, kemer sıkma önlemlerinin egemen sınıfların gözündeki cazibesine karşı bir uyarıda bulunurken, "Bu, uzun ve kırılgan bir toparlanma olur. Tasarruf önlemlerine gerekenden erken yönelmek, geç kalmaktan çok daha büyük bir tehlikedir." diyor.⁴

4 Martin Wolf, "After the Bonfire of the Verities", *Financial Times*, 2 Mayıs 2012; Martin Wolf, *Fixing Global Finance*, Baltimore: John Hopkins University Press, 2010; Wolfgang Munchau, "The Only Possible Solution to the Eurozone Crisis", *Financial Times*, 7 Mayıs 2012; Nouriel Roubini ve Stephen Mihm, *Crisis Economics*, New York: Penguin, 2010.

New York Times'da her hafta yazıları yayınlanan Nobel ödüllü iktisatçı Paul Krugman, kemer sıkma aleyhinde en uç Keynesçi eleştirilerin sahibi olarak gösterilmekte. Sayısız köşe yazısı ve son dönemde yayınladığı iki kitabında, J.M. Keynes'in "faaliyetlerin normalin altında seyretmesi durumunun kronikleşmesi" şeklindeki buhran tanımından yola çıkarak, ABD ve diğer merkez ülkelerin 2008'den bu yana kendi kendini sürdüren bir ekonomik buhrandan geçtiğini ileri sürüyor. Krugman'a göre, bu afet "Temelde teknik bir sorun; bir örgütlenme ve eşgüdüm sorunu... Bu teknik sorun çözüme kavuşturulduğunda ekonomi de tekrar yaşama dönecektir." Bütçe açıklarının azaltılması için orta vadeye kadar beklenebileceğini ve özellikle de faiz oranlarının düşük ve hatta eksiye olduğu, finansman olanaklarının ihmal edilebilir düzeyde kaldığı bir ortamda, merkez kapitalist ülke hükümetlerinin böyle bir yola sapmak yerine özel sektördeki tasarruf fazlasını emip harcamanın yollarını bulması gerektiğini belirtiyor. Hükümetler bu yönde çok az çaba harcadığında veya kemer sıkma önlemlerini olması gerekenden çok önce devreye soktuğunda (ABD'de Obama teşvik programının başına gelenler ve avro bölgesinde Alman baskısı nedeniyle yaşananlar gibi), çöküşün derinleşmesinden başka bir sonuç doğmuyor. Dikkat çeken bir nokta, krizin nedenleri olarak eşitsizliklerin büyümesine ve finansın kuralısızlaştırılmasına büyük vurgu yaptığı halde, Krugman'ın bunlara yönelik önerilerini çözüme ilişkin öncelikler arasında göstermemesidir. Krugman'ın planları teknik içerikli ve aynı zamanda hayli klasik: Mali teşviklerin kapsamını ve bu teşvikleri finanse etmek için gerekli borçlar ile açıkları genişlet; bir ipotek borcu destek programı hazırla; enflasyon hedefini yüzde 2'den 4'e yükselt; Merkez Bankası'nın uzun vadeli senetleri, özel sektör borçlarını ve devlet tahvillerini satın almasını sağlayarak parasal genişleme politikasını sürdür; tahviller için uzun vadede düşük faiz oranları belirle ve ABD söz konusu olduğunda, para birimini devalüe et.

Krugman ve diğer Keynesçilerin tüm hararetli yorumlarında önerilen şeylerin, alternatif bir küresel kalkınma modeli sunmaktan çok uzakta kaldığını söylemeliyiz. Keynesçi öneriler karşısında, basmakalıp da olsa bir çırpıda teknik yanıtlar vermek mümkün: Enflasyonla fazla ilgilenmeyeceğini açıkça beyan etmiş bir para politikası yatırımları tetikleyemez; genişlemeci maliye politikası eninde sonunda kâr oranlarına zarar verecektir; ekonomik şoku telafi etmek üzere talebin pompalanması neoliberalizmin yarattığı bölüşüm eşitsizliklerine çare bulma yolunda kendi başına pek az

5 Paul Krugman, *End This Depression Now!*, New York: W.W. Norton, 2012, s. X, 22; *The Return to Depression Economics and the Crisis of 2008*, New York: W.W. Norton, 2009. Ayrıca bkz. Paul Krugman, "Money for Nothing", *New York Times*, 26 Temmuz 2012; Paul Krugman ve Richard Layard, "Time to Speak Up: A Manifesto for Economic Sense", *Financial Times*, 28 Haziran 2012; Samuel Brittan, "You Don't Need to be a Lefty to Support Krugman", *Financial Times*, 8 Haziran 2012.

iş görecektir. Daha Marksist bir açıdan eleştirecek olursak, vergi yükünün bölüştürülmesi, borçların ertelenmesi ve kamu yararı sağlanması, teknik sorular değil, siyasi mücadelelerin sonucudur; değer kullanımı, değer üretimine ilişkin koşullardan ayrılmaz; müdahaleci politikalar, ekonomik planlama yoluyla sermaye stokunun yeniden düzenlenmesini destekleyecek biçimde yapılandırılmak zorundadır; kaseti geri sarıp neoliberal devleti Keynesçi refah devletine dönüştürme yolunda başvurulabilecek bir teknik politika kalıbı yoktur.⁶

Bu son söylediğimizle ortaya koyduğumuz gibi, Krugman tarzı strateji anlayışında en fazla öne çıkan şey, uygulanarak geçmişin geri getirilmesi halinde, bunun bir süre sonra “geleceğe dönüş” etkisi yaratacak olmasıdır. Eski Keynesçi devlette olduğu gibi, parasal genişleme ve bankaların sermayenin yeniden düzenlenmesi adımları kendi üstüne düşeni yaptığında, küresel bir piyasa ortamında faaliyet yürüten özel araçlar konumundaki finans kuruluşları ile tekrar baş başa kalacağız. Bu durumun düzeltilmesi ancak bankacılık işlevlerinin finanstan bir miktar ayrıştırılması ve ikincil piyasaların daha kapsamlı düzenlemelere tabi tutulması ile mümkün olabileceğinden, Keynes’in “rantiyeci sınıfın ötenazısı” tarifini anımsatacak bir durumun varlığından pek söz edilemez.⁷ Her durumda, asıl olarak maliye bakanlıkları ile merkez bankaları üzerinden borçların yeniden yapılandırılmasına ve mali konsolidasyonun zamanlaması ile borç yönetimine odaklanan politikalar, neoliberal küreselleşme çağından bir kopuş anlamına gelemmez.⁸ Bunlar, neoliberalizmin çelişkileri tarafından üretilen krizden kapitalizmi kurtarmak için hazırlanmış, acil duruma yönelik “ulusal/uluslararası toparlanma planları”dır. “Kapitalizminin ötesine” geçmeye dönük herhangi bir stratejinin bu stratejik bakışta kendine yer bulamadığı çok açıktır.

6 Guglielmo Carchedi, “The Fallacies of Keynesian Policies”, *Rethinking Marxism*, 18(1), 2006; Simon Clarke, *Keynesianism, Monetarism and the Crisis of the State*, Londra: Edward Elgar, 1988; Anwar Shaikh, “An Introduction to the History of Crisis Theories”, *U.S. Capitalism in Crisis* içinde, New York: URPE, 1978; Michael Roberts’in at <http://thenextrecession.wordpress.com> adresinde devam eden yorumları.

7 J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, New York: Harcourt, 1936, bölüm 24.

8 Dünya Bankası’na ve finans piyasalarına yönelttiği keskin eleştirilerinde pek çok zaman miyop-luktan kurtulamayarak, tam istihdamın sağlanması, refah devletine ait değerlerin hakkının teslimi ve yeni bir küresel rezerv sistemi ekseninde çok taraflı bir yönetim sisteminin inşası temellerinden yola çıkıp “yeni bir kapitalist düzen” çağrısı yapan Joseph Stiglitz için bile aynısı geçerlidir. Bkz. Stiglitz, *Freefall*, New York: W.W. Norton, 2010; BM için hazırlanan Stiglitz Komisyon Raporu (2009), *Reforms of the International Monetary and Financial System*, <http://www.un.org> adresinde mevcut.

YENİDEN TANIMLANAN SOSYAL DEMOKRASİ

Sosyal demokrat partiler, kemer sıkma karşısında program anlamında pek az muhalefet sergiliyor; halkı siyaseten harekete geçirme anlamında ise hiçbir şey yapmıyor. Avrupa'nın güney çevre ülkelerinden, sosyal demokrasinin kalbi sayılan Kuzey ülkelerine kadar, hükümetler hep kemer sıkma önlemlerini uygulamakta ve Avrupa Komisyonu ile AMB'nin avro krizi karşısındaki yaklaşımını büyük ölçüde kabullenmekte (Fransa'da Hollande hükümetinin henüz tam anlamıyla sınanmadığını ekleyelim). Aynı hükümetlerin, mütevazı ölçekte de olsa bir finansal işlem vergisini uygulamaya koyma konusunda birleşemediklerini ve genel bir "kriz vergisi" üzerinde anlaşmaya varamadıklarını da görüyoruz.⁹ Sosyal demokrat çevrelerde, alternatif sunabilen önerilerin altında genellikle partilerin değil, sendika konfederasyonları, toplumsal hareketler ve sol siyaset grupları ile düşünce adamlarının imzasıyla karşılaşırız. Küresel kapitalizmin özellikleri hakkında şu ya da bu ölçüde agnostik bir tutum sergileyen Keynesçilerin aksine, sosyal demokratlar, neoliberal küresel kapitalizmden kopuş anlamına gelecek stratejileri yeniden yaratma arayışındalar.

Post-Keynesçi kuramlardan ve özellikle de Hyman Minsky ile bağlantılı finansal istikrar tezlerinden faydalanan bu yaklaşım, finans piyasalarının, savaş sonrası dönemdeki "dizginlenmiş" sistemi neoliberal çağdaki "küralsızlaştırılmış" sisteme dönüştürmüş kendi iç mantığına daha sık vurgu yapıyor.¹⁰ "Verimli piyasa hipotezi", "rasyonel beklentiler", "enflasyon hedeflemesi", "riskin dağıtılması" gibi, tümü de yüksek borçlanmaya dayalı, son derece spekülatif bir finansal yapıyı teşvik eden yeni ekonomi politikası dogmalarının bu dönüşüme payanda olduğunu fark ediyorlar. Aynı zamanda, bunların aslında daha geniş bir siyasi projeyle ilişkili olduğunun da bilincindedirler: İşgücü piyasasının esnekleştirilmesi, piyasaların serbestleştirilmesi ve devletin ticarileştirilmesi yoluyla serbest ticaret ortamında rekabet gücünün yükseltilmesi. Tüm bunlar yüzünden, ülkelerin alternatif politikalara yönelme olanaklarının ve yeniden bölüşüm anlamı taşıyan pazarlık gücünün aşındığını, öte yanda ise kredi kuruluşları ile spekülörlerin pervasızca riskler alma imkânına kavuştuğunu belirtiyorlar. Böylece, krizden çıkma yolunda geliştirilecek alternatif stratejilerin karşı çıkması gereken ana engelin, finans piyasalarının kendi iç özelliği olan ve neoliberal politikalarla da desteklenen spekülatif mantık olduğu sonucuna varıyorlar.

9 Farklı ülkeler için durumu görmek için bkz. Steffen Lehndorff, *A Triumph of Failed Ideas: European Models of Capitalism in the Crisis*, Brüksel: Avrupa Sendikalar Enstitüsü, 2012.

10 Hyman Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy*, New York: McGraw-Hill, 2008.

Krizin patlak vermesinden bu yana finansı yeniden rayına oturtma arayışına girmiş tüm ilerici kesimleri veya projeleri burada anmamız mümkün değil. Avrupa’da ATTAC ağının ve aynı zamanda Uluslararası Sendika Konfederasyonu’nun (ITUC) önderliğindeki toplumsal hareketlerin, oranı, kapsamı ve uygulanacağı ülkeler değişmekle birlikte, bir finansal işlem vergisinin getirilmesi yönündeki talebi, çok önemli bir yere sahip. Kriz bağlamında, kamu altyapısının yeniden inşası amacıyla, emeklilik fonlarının yeniden finansmanının devlet teşvik önlemleriyle bağlantılı hale getirilmesi üzerine daha fazla vurgu yapılmakta. Çeşitli ilerici düşünce kuruluşlarının ortaya attığı finansal reform önerileri, bankaların sermayelerinin yeniden düzenlenmesinin epey ötesine geçip, bölüşüme ilişkin kaygıları gündeme taşıyacak şekilde kurtarma sürecinin düzenlenmesine, finans kuruluşlarında kamu mülkiyetini genişletecek biçimde kısmi sermaye sahipliğine, “toksik varlıklar”ın “kötü bankalar” a boşaltılması sürecinde reforma gidilmesine, finans kuruluşlarının işin sonunu düşünmeden savrukça davranma konusunda hissettiği özgürlüğün azaltılmasına, bankacılık sözleşmelerini kısıtlamak ve ikincil piyasalarda şeffaflığı artırmak için finans kuruluşlarına yönelik mevzuatın yenilenmesine, ülke borçlarının yeniden yapılandırılması amacıyla avro bölgesi başta olmak üzere yeni ülkeler üstü mekanizmaların oluşturulmasına kadar uzanıyor. Diğer bir deyişle, piyasa üstü bir kamu yönetiminin artırılması, aynı anda finansın piyasalar üzerindeki egemenliğinin azaltılması önlemlerine sosyal demokrasinin gündeminde yer verme tezleri güçleniyor.¹¹

Burada, eksenini belirleyen bir kuramsal-stratejik noktaya değinmeliyiz. Post-Keynesçilere göre, toplam talep üzerindeki şok etkisini yaratan şeyler arasında başı çeken, kredi piyasalarının çökmesi ve bunun para yaratma süreçleri üzerindeki olumsuz sonucudur. Paranın yaratılması, merkez bankaları hangi teşvik uygulamalarına yönelirse yönelsin, temelden sekteye uğramış durumdadır. Zira kredi, kârların paraya çevrilerek realize edilmesinde merkezi öneme sahip. Dolayısıyla, toplam talebi artırmaya yönelik Keynesçi politikalar önemli olsa bile, ele alınması gereken asıl şey finans sistemidir. Ancak salt borçların ortaklaştırılması ve bankaların yeniden sermayelendirilmesi, ikincil piyasaları düzenleyici yapıların elden geçirilmesi spekülatif risk hareketlerinin yeniden başlaması için zemin hazırlayacaktır. Finans, tasarrufları bir havuzda toplamaya, riski dağıtmaya ve reel ekonomi yatırımlarının finansmanına dönük, sorumluluk sahibi bir sistem içine sağlamca yerleştirilmelidir.

11 ATTAC-Almanya, *Manifesto on the Crisis of the Euro*, Mart 2011, www.attac.org adresinde mevcuttur; ITUC, *Global Unions' Statement: Take Action on Jobs to Sustain the Recovery*, Haziran 2010, www.ituc-csi.org adresine mevcuttur; *A Progressive Program for Economic Recovery and Financial Reconstruction*, Amherst: Political Economy Research Institute, Ocak 2009; Center for Popular Economics, *Economics for the 99%*, New York: CPE, 2012.

Ancak burada da başka bir kuramsal-stratejik nokta karşımıza çıkıyor. *Subprime*¹² ipotek piyasaları ve tüketici kredileri alanındakiler başta olmak üzere, kredi balonlarının, neoliberalizm döneminde ücretlerde yaşanan durgunluğu temel alarak yükseldiği anlaşılmakta. İşçiler, böyle bir ortamda yaşam standartlarını koruyabilmek için çareyi kredide aradılar. Bankalar hâlâ müşterilere ve ayrıca daha riskli hale gelen portföyleri dengeleme yolunda yeni finansal sistemlere (sayısız menkulleştirilmiş borç araçları gibi) ihtiyaç duyarken, yükselen varlık fiyatları, tüketicilerin borç kullanım oranını durmadan artırmasına izin verdi ve kredi piyasalarının ateşini körükledi. Şirketler ise, sonuçları bakımından paralellikler sergilese bile daha farklı bir yol izleyecek, kısa vadede istediği kaldıracı “hissedarlara sunulan getiri”de bulacaktı. Doğu Asya ve Körfez ülkelerindeki fazlaların, “son tüketim merci” konumunu pekiştirmek üzere bir kez daha ABD’yi finans etmeye yöneltmesiyle, dünya ticaretindeki yapısal dengesizlikler de bu tabloyu uluslararası ölçekte kuvvetlendirdi. AB, “merkez” Avrupa ile çevre ülkeler arasında kendi neo-merkantilist dinamiğini inşa etti. Bu şartlarda, krizden kurtulmaya yönelik sosyal demokrat alternatifte, genellikle ülke içinde bölüşümcü uzlaşılara varılması, ülkeler arasında ise dünya pazarının ve küresel efektif talebin yeniden dengeye oturtulması temelinde neoliberal kapitalizmden uzaklaşılması önerilmekte. Bunun ancak “altın çağ” koşullarının yeniden oluşturulması, yani üretkenlikteki artışa paralel olarak ücretlerin ve sermaye stokunun da artması yoluyla hayata geçirilebileceği, istikrarlı bir efektif talebin temini için başlıca aracın bu olduğu vurgulanmakta.

Krizden yeniden bölüşümcü bir yaklaşımla çıkma yolunda ilerici sendikalar ve toplumsal hareketlerin ortaya koyduğu öneriler, asgari vatandaşlık gelirinun uygulamaya koyulması, sendikaların ve işyerlerinin güçlendirilmesi, güvencesiz çalışmanın hedef tahtasına yerleştirilmesi ve finansı dizginleme, piyasaları çekip çevirme yolunda devletin hayati bir rol üstlenmesi doğrultusunda atılacak yeni adımlara vurgu yapıyor. Bu politikaların genel hatlarını, krizden çıkış yolunda “ücrete dayalı, temele odaklanan, finansı baskı altına alan” bir alternatif strateji şeklinde çizebiliriz.¹³ Bu hedefler, kemer sıkma karşıtlığından ibaret olmaması ve anti neoliberal bir yönelimi

12 Geri ödeme gücü ve kredi notu görece düşük kişilere, normalden daha yüksek faiz karşılığında verilen kredi türü –çev.

13 Uluslararası Çalışma Örgütü, *Promoting Employment Recovery While Meeting Fiscal Goals*, Cenevre: ILO, 2010; United for a Fair Economy, *State of the Dream 2011: Austerity for Whom?*, Boston: UFE, 2011; Avrupa Sendika Konfederasyonu, *Why Europe Needs a Fairness Pact and Not a Competitiveness Pact*, Ekonomik Tartışma Belgesi N. 4, 2011; Global Labour Column’un çeşitli sayıları, <http://column.global-labour-university.org> adresinde mevcut. Bu yaklaşımlara destek veren diğer Kuzey Amerikalı örnekler için bkz. Arthur MacEwan ve John Miller, *Economic Collapse, Economic Change: Getting to the Roots of the Crisis*, Armonk: M.E. Sharpe, 2011; Kevin Phillips, *Bad Money*, New York: Penguin, 2009; Levy Economics Institute, www.levyinstitute.org adresinde mevcut.

de içinde barındırması bakımından, günümüz sosyal demokrat partilerinin parlamento hesaplarının dışında kalıyor.

Söz konusu öneriler ve özellikle de çizilen stratejik bakış, dayanak noktalarını tarihsel sosyal demokrat siyasetten aldığı halde, pratikte sosyal demokrat partilerin ilgisini pek az çekebiliyor; çöken talebi yeniden ayağa kaldırma amaçlı geçici ve istisnai önlemler olarak görülmenin ötesine geçemiyor. Yani sıra, bu çevreden gelen önerilerdeki stratejik kapsamın, bazı önemli açılardan, kendi içinde sınırlılıklar taşıdığını da söylemeliyiz. Örneğin, finansa kısıtlamalar getirme önerileri, savaş sonrası mevzuat rejimlerini idealleştirme ve bugünün yeni bağlamına aynen aktarma eğilimini sergilemekte. Böyle bir tutumun ortaya çıkmasına neden olan şeyse, yırtıcı, dengesiz bir finans ekonomisi ile “reel” üretken ekonomi arasında keskin bir ayrımın varsayılması. Oysa, üretimle yeni değerın paraya çevrilmesi arasında kendini gösteren uzamsal ve zamansal farklılık dikkate alındığında, kapitalizmi finansın ve spekülative vadeli işlem piyasalarının yokluğunda düşünmek bile mümkün değil. Günümüz kredi-para sistemleri, esnek döviz kuru rejimleri çerçevesinde, birikimin parasal boyutlarında doğrudan doğruya tüm kapitalistlerin maddi çıkarlarını büyötmektedir. Finans sermayesi salt spekülative bir rol oynamaz; aynı zamanda artık değerin tahsisini ve riskin belirlenmesini yönetme konusunda da egemen bir rol üstlenir. Gelgelelim, bu ekonomik işlevin yerine getirilmesinde elde edilen sonuçlar, mükemmellikten çok uzaktır ve ayrıca, toplumun disiplin altına alınması, bir değer olarak para üzerinde kapitalistlerin sahip olduğu genel çıkarların korunması yönünde derin bir siyasi işlev de bununla iç içe geçmiştir. Krizden çıkış siyasetinde sanayi sermayesi ile bir uzlaşşı yürütme amacını güdenler, finansı iktidar blokunun geri kalanından siyasi olarak tecrit edilemeyeceğini göreceklerdir.¹⁴

Öyleyse, bir sosyal demokrat alternatifte tekrar hayat kazandırma tasarıları hem sosyal demokrat parti liderlerinin desteğini alamamakta hem de tutarlı bir sol strateji sunma konusunda kendi içinde sorunlar barındırmakta. Bankaların devletleştirilmesi ve toplumsallaştırılması [*sosyalizasyonu*], sınırları zorluyor; yeniden yapılanmaya dönük sanayi politikası, yeni planlama hamleleri yerine devlet teşviklerine ve kredi yapılarına dayandırılıyor; emeklilik politikaları, özel fonların ve finans piyasalarının insafına terk ediliyor. Bu çıkış stratejilerini, 1990’ların “rekabetçi korporatizm” planlarıyla ilişkilendirmemek güç. Genel stratejik hedef olarak bile antikapitalist bir bakışın sunulduğunu söylemek olanaksız. Bunun yerine, devletle piyasa arasındaki ilişkinin dengelendiğı, bu bağlamda rekabetin “daha iyi” işleyecek biçimde dizginlenebileceğı bir “yularlanmış kapitalizm”in kurumsal temellerine gön-

14 Aydınlatıcı bir değerlendirme için bkz. Wolfgang Streeck, “The Crises of Democratic Capitalism”, *New Left Review*, 71(Eylöl/Ekim), 2011.

dermeler yapılıyor. Bu, işçi sınıfının kemer sıkma karşısındaki acil çıkarlarını savunmak amacıyla yeniden tanımlanmış bir sosyal demokrasidir. Bizi kapitalizmin ötesine götürecek demokratik dönüşüme ilişkin bir stratejik bakış çerçevesinde yürütülecek siyaset ise ortada görünmemektedir.

RADİKAL TASARILAR

Yukarıda değindiğimiz türden ekonomi politikası önerileri ile radikal soldan gelen tasarılar arasına çok keskin bir çizgi çekmek, gerçeğe tam anlamıyla uygun düşmeyecektir. Kemer sıkma karşıtı mücadele ve finansın yeni dizginlere tabi tutulması önceliklerinin ortak olduğu ortada. Üstelik sosyalist hareketin bir siyasi güç olarak görece zayıf konumu da daha radikal girişimlerin savunucularını dağınıklaştırıyor ve bu yöndeki tasarılarla güç kaybettiriyor. Aradaki temel farkı ise, Marksist pencereden bakıldığında kapitalist kalkınmanın durmaksızın yinelenen ve zorunlu özellikleri haline gelen istikrarsızlığa ve krizlere yapılan vurgu oluşturuyor. Krizin kökenleri, genel anlamda, sınırsız sermaye biriktirme zorunluluğu gibi aşırı biriktirme süreci ile değer in üretimi ve paraya çevrilme sürecindeki karşıtlıkta yatar. Yine de her bir krizin tarihsel konjonktür bakımından benzersiz olduğunun, krize etki eden çelişkilerin yoğunlaşmasında devletin oynadığı belirleyici rolün altı çizilmelidir.

Bu önermelerden yola çıkan radikal alternatifler, 1980'lerin ilk yıllarında başlamış neoliberal yayılma döneminin, merkez ekonomilerde üretimin toplumsal-uzamsal örgütlenmesini muazzam ölçekte yeniden yapılandırarak kendi birikim dinamiğini oluşturduğu sonucuna varan çözümlemeyi temel alırlar. Sonrasında, sömürünün oranını arttırma yolunda son derece elverişli koşullar hazırlanırken sermaye stokunun önce parçalanıp sonra yeniden inşa edilmesi, büyümeye dönüşü sağlamıştır. Ancak, yaratılan birikim rejiminin bütünü, kemer sıkma, uluslararasılaşma ve finansallaşma arasındaki çelişkilerle yüklü ilişkileri şiddetlendirecek türdendi. Kur değeri leme hareketlerinin de desteğiyle farklı ülkelerin farklı maliyet yapılarına sahip olmasına ve bölüşümcü pazarlıklara izin veren ulusal oluşumlar içerisinde görece dizginlenmiş bir yapı, yerini uluslararası rekabetin dayattığı zorunluluklara bırakacak, ücretlerle vergi ve harcama rejimleri üzerinde, ayrıca sermaye stokunun ve değer zincirlerinin devam eden rasyonalizasyonu doğrultusunda baskı giderek artacaktı. Uluslararası ihracat pazarları ve yaşanan kredi patlaması, soru işaretleri taşıyan bir dizi finansal ürün yeniliği ile desteklenecek, "kemer sıkma yarışı" tabirinin uygun düşeceği dünya pazar yapısının genelinde meydana gelen toplam talep düşüşünü telafi edecekti. En sonunda, yüksek riskli ipotek piyasalarının çöküşü, geniş

ölçekli ekonomik krizin tetiğini çekti ve finans sektörünün dışına taşıp, çelik, otomobil, inşaat ve diğer sanayi kollarında baş göstermiş aşırı sermaye birikimini gün yüzüne çıkardı.

Kriz konusunda bu bakış açısını rehber alan pek çok Marksist çözümleme mevcutsa da, iş krizin nedenlerini yorumlamaya geldiğinde hatırı sayılır ayrılıklar baş göstermekte.¹⁵ Durgunluk, yatırım fazlası, sermaye stokunun üretkenliğindeki düşüş, finansın küresel kapitalizm içindeki rolünün merkeziliği ve dalgalanmaları gibi Marksist kriz kuramının çeşitli alanlarına bakışta ve bu öğelerin her birine yapılan vurguda önemli farklılaşmalar söz konusu. Ancak, tüm polemiklere karşın, birbirinden köklü olarak farklı izlenebilir gündemler belirlemek güç. “Krizin bedelini işçilerin ödememesi gerekliliği” ve “bankaların ele geçirilmesi” gibi genel talepler her yerde kendini gösteriyor. Radikal solun penceresinden bakıldığında, antikapitalist müdahale anlamına gelecek bir dönüşüm programından daha fazla tutku uyandıracak bir şey yoktur. Bu tespitimiz, Britanya Sosyalist İşçi Partisi ve Dördüncü Enternasyonal katılımcıları¹⁶ gibi (post-) Troçkist oluşumlar, ayrıca bir şemsiye parti olma iddiasındaki Avrupa Solu Partisi ile ona paralel yıllık Avro Memorandum projesi için de aynı ölçüde geçerli.¹⁷ Die Linke, Front de Gauche ve Syriza gibi “birleşik sol” radikal partilerin her biri elbette kendi programını sunmakta.¹⁸ Die Linke örneğinde, partinin inşası, kapsamlı bir programın, ayrıca Almanya’da finansın toplumsallaştırılmasına yönelik araçlar ile hedefleri de içeren bir dizi bildirisi ve çalışmanın bir araya getirilmesinden ibaretti. Front de Gauche, hâlâ büyük ölçüde bir seçim ittifakı olduğu gerçeğini yansıtacak, pek az örgütsel veya stratejik derinlik ortaya koyacak biçimde, ana tezlerini sunarken daha genelgeçer bir yaklaşım benimsemekte. Syriza ise, geniş iç ve dış tartışma süreçleri aracılığıyla üzerinde uzun yıllar çalışılmış kapsamlı programı-

15 Bkz. *Bu Defaki Kriz: Socialist Register 2011*, Pontypool: Merlin, 2010; *Ekonomik Kriz ve Sol: Socialist Register 2012*, Pontypool: Merlin, 2011; John Bellamy Foster ve Fred Magdoff, *The Great Financial Crisis*, New York: Monthly Review Press, 2009; David McNally, *Global Slump*, Oakland: PM Press, 2011.

16 Chris Harman, *Zombie Capitalism*, Londra: Bookmarks, 2009; Alex Callinicos, *Bonfire of Illusions*, Oxford: Polity, 2010; Laurent Carasso, “Report on the International Situation”, *International Viewpoint Online*, Mart 2010. Ancak, Alex Callinicos’un tersi yöndeki daha eski görüşleri için bkz. *An Anti-Capitalist Manifesto*, Oxford: Polity, 2003.

17 Avrupa Sol Partisi, “Crucial Times for Europe – Crucial Responsibilities for the Left”, İcra Kurulu Bildirisi, 14-15 Temmuz 2012, www.european-left.org adresinde mevcut; “EuroMemorandum 2012: European Integration at the Crossroads”, *Transform!: European Journal for Alternative Thinking and Political Dialogue*, Ocak 2012.

18 Die Linke hakkında bkz. <http://en.die-linke.de>; Rosa Luxemburg Vakfı için bkz. <http://www.rosalux.de> Front de Gauche için bkz. <http://www.placeauropeu2012.fr> Syriza için <http://www.left.gr> “Syriza’nın 40 Adımlı Programı” ise <http://links.org.au> adresinde mevcut. Ayrıca gelişmeler, “Avrupa’yı Dönüştür Ağı” üzerinden, <http://www.transform-network.net> adresinden takip edilebilir.

nın rehberliğinde, Yunan ekonomisinin Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Komisyonu ve IMF Troykası sponsorluğunda tabi tutulacağı yapısal uyum amaçlı Memorandum'un reddini merkez alan, kemer sıkma karşıtı bir seçim platformu oluşturmuş durumda.

Avrupa dışındaki kapitalist merkezlerde, yani Kuzey Amerika ile Japonya'da, sosyalist siyaset güçlerinin marjinal kalışını yansıtacak biçimde, radikal programlar açısından hayli çorak bir toprakla karşılaşmaktayız. Yine de farklı siyasi konumlanışlar ve çözümleme pencerelerini yansıtan bir dizi bireysel girişimin iz bıraktığını, radikal sol için referans alınacak bir çerçeve oluşturduğunu söylemeliyiz. Finansın istikrarsızlığına ve kredi döngülerine, ayrıca toplumsal artık değere özel şahıslarca el koyulmasına karşı bankaların devletleştirilmesi ile yetinilemeyeceği, bankaların toplumsallaştırılmasına da ihtiyaç duyulduğu yönünde soldan gelen geleneksel eleştirinin tekrar gündeme getirilmesi, ana başlıklar arasında yer alıyor. Bu çerçevede, Leo Panitch, Robin Blackburn ve artık hayatta olmayan Peter Gowan gibi pek çok yazar ve yorumcu, demokratik denetime tabi tutulan, "kamu hizmeti" biçimine büründürülmüş bir bankacılık sistemi fikrini savunmaktalar.¹⁹ Sistemin bedel ödeme korkusu olmadan sorumsuzca davranma (finansal spekülasyonun parasal getirisini gelir hanesine yazıp, öte yanda riskleri ise kurtarma paketleri üzerinden kamu sektörüne yükleme) ve krize girme konusunda kendi faaliyetlerinden kaynaklanan yatkınlığı, aynı zamanda paranın ve kredinin üretiminde vazgeçilmez işlevler üstlenmesi bu bakış açısının temelini oluşturmakta. Benzer şekilde, Londra Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu bünyesindeki Para ve Finans Araştırmaları Grubu (RMF)'na ve ayrıca Ekonomi-Politik Araştırmaları Enstitüsü'ne mensup araştırmacılar, borç temerrüdüne ve yeniden yapılandırılmasına, finansın düzenleyici kısıtlamalara tabi tutulmasına ve sermaye kısıtlamalarına ilişkin son derecede ayrıntılı alternatif stratejilerin kapsamına finansın toplumsallaştırılmasını da dahil ediyorlar.²⁰ Kriz, aynı zamanda mesai sürelerinin kısaltılması, sermaye kısıtlamalarının getirilmesi, yatırımların topluma yönlendirilmesi [*community reinvestment*], devletin ve işyerlerinin köklü biçimde demokratikleştirilmesi ilaveten, finans sistemi üzerindeki kamu mülkiyetinin yaygınlaştırılmasına, toplumsal ihtiyaçları karşılamaya dönük halkçı planlama girişimlerine yönelik talepleri birleştiren bir dizi başka alternatifi daha yeniden hayata döndür-

19 Leo Panitch, "The Financial Crisis and Democratic Public Finance", *The Bullet*, N. 157, 25 Kasım 2008, <http://www.socialistproject.ca> adresinde mevcut; Peter Gowan, "Crisis in the Heartland", *New Left Review*, 55 (Ocak/Şubat), 2009; Robin Blackburn, "Crisis 2.0", *New Left Review*, 72 (Kasım/Aralık), 2011.

20 Para ve Finans Araştırmaları, *Breaking Up? A Route out of the Eurozone Crisis*, Geçici Rapor N. 3, Kasım 2011; Gerald Epstein, "Finance without Financiers: Prospects for Radical Change in Financial Governance", *Review of Radical Political Economics*, 42(3), 2010.

dü.²¹ Sosyalizme geçişin “yeni kuram”ında²² ve iklimsel adalet taleplerinden radikal kent hareketlerine kadar “yeni düzen” hedefleyen çeşitli projelerde bunlar zaten dile getirilmekteydi.²³

Bu stratejilerden hiçbirinin, radikal solun bütününü etki altına alan bir dönüşüm programı sunabildiği ya da hareketlere canlılık kazandıran hak alma kampanyalarının odağı haline geldiği söylenemez. Ancak, krizden çıkışa yönelik mücadelelere özgün bir sosyalist katkı sunarak ön plana çıkan kimi önemli mevzileri ayırt etmek mümkün.

Borç Denetimleri [Debt Audit] ve Temerrüt: Kemer sıkmaya karşı verilen kavga, daha ilk planda kredi ilişkilerini, borçların birikmesi sürecini ve zararların topluma bölüştürülmesi çabalarını karşısına alıyor. Kredinin temsil ettiği düzmece değerler dağı durduğu yerde durmaya devam ederse, borçlu ister hane halkı isterse kamu olsun, siyasi inisiyatif finans sermayesinin elinde kalmayı sürdürecektir ve böylece kemer sıkma ısrarını sürdürme gücünü bulacaklar. Borcun merkez bankası bilançolarına kaydırılması, bankaları istikrara kavuşturursa da, aynı sorunu bu kez başka bir açıdan ortaya koyuyor. Kemer sıkma karşıtı mücadelelerin büründüğü biçim her ülkede duruma göre değişkenlik sergilerken, kimilerinde ipotek ve öğrenci borçlarının egemen unsur haline geldiği, diğerlerinde siyasi mücadelenin merkezine ülke borçlarının yerleştiği görülüyor. Kilit siyasi mesele ise, hâlâ borç ve yükümlülükler biçiminde dolaşımda olan hayali kredilerden kaynaklanan kayıpların bölüşümü. En azından ülke borçları söz konusu olduğunda, radikal solda şu beş uygulama üzerinde giderek büyüyen bir fikir birliği kendini göstermektedir: (1) İnisiyatifin finans sermayesinden alınması ve ilave kesintilerin önüne geçmek amacıyla, borçlunun kontrolü altındaki bir temerrüdün uygulamaya koyulması; (2) Başlangıçta belli borç dilimlerinde ödemelerin durdurulması kaydıyla, gerekli olduğunda merkez bankaları tarafından para basılması ve borçların ortaklaştırılması; (3) “Çirkin” ve gayrimeşru borçların, borçlarla silah harcamaları ve şirketlere verilen devlet destekleri arasındaki ilişkilerin, borçların sahiplerinin ve borç erteleme / yeniden yapılandırma programlarında önceliklerin belirlenmesi amacıyla sistematik borç denetimlerinin yü-

21 Bkz. Irish People Before Profit Alliance, *An Alternative Economic Agenda*, 2011, www.peoplebeforeprofit.ie adresinde mevcut; ayrıca bkz. Greg Albo, Sam Gindin ve Leo Panitch, *In and Out of Crisis: The Global Financial Meltdown and Left Alternatives*, Oakland: PM Press, 2010.

22 Pat Devine, *Democracy and Economic Planning*, Boulder: Westview, 1988; Robin Hahnel, *Economic Justice and Democracy*, New York: Routledge, 2005; Michael Lebowitz, *The Socialist Alternative*, New York: Monthly Review Press, 2010.

23 Ashley Dawson, “Why We Need a Global Green New Deal”, *New Politics*, 11(4), 2010; David Harvey, *The New Imperialism*, New York: Oxford University Press, 2003; David Harvey, “Organizing for the Anti-Capitalist Transition”, Dünya Sosyal Forumu, 2010, <http://davidharvey.org> adresinde mevcut.

rütülmesi; (4) Borçların temerrüdü, hafifletilmesi ve yeniden yapılandırılması; (5) Merkez bankası, kamu finans kurumları ve kamu maliyesi üzerindeki demokratik denetimin daha kapsamlı kılınması.²⁴

Bankaların Devletleştirilmesi ve Demokratik Denetim: Bankalar, ekonomik krizin merkezinde yer alıyor ve özel sektöre ait borçlar ülke borçlarına kaydırıldığında bile bu durum değişmiyor. Şimdiye dek alınan önlemler, ödeme güçlerinin devam etmesini sağlamak üzere finans kuruluşlarının kısmen devletleştirilmesi ve bu arada kamunun eline geçen payların mümkün olduğunca kısa sürede ortadan kaldırılmasına dönük planlar yapılmasından ibaret. Radikal solun genelinde kabul gören önemli antikapitalist taleplerden biri, bankacılık sisteminin ve diğer öne çıkan finans kuruluşlarının kalıcı olarak devletleştirilmesi yönünde. Sosyalistlerin gayet iyi bildiği gibi, devlet bankalarının da özel sermayeye ait kapitalist bankalarla aynı yönetim modellerini uygulaması durumunda –ki durum çoğu zaman böyledir– bankacılık sisteminin devletleştirilmesi kendi başına hiçbir çözüm getirmez. Ancak, finans sermayesinin neoliberal iktidar bloku içindeki konumu, siyasi denetim altında yürütülecek bir devletleştirmeyi en öncelikli mücadele alanı haline getirmekte. Aynı zamanda, ekonomiyi yeni bir doğrultuya sokmanın ve krizden çıkma yolunda kemer sıkma karşıtı bir stratejiyi finanse etmenin vazgeçilmez koşullarından biri de bu devletleştirmedir. Ortaya konan yeni stratejik yönelimler, eskinin sınırlarını zorluyor. Kriz sonucunda, bankacılığın yıkılmasına izin verilemeyecek kadar büyük olduğu, hesabını vermek zorunda kalmadan riskler üstlenme eğilimi sergilediği, sistemi ve kamu yararını suistimal edip kendi çıkarlarına yonttuğu artık geniş kesimlerce anlaşılmış durumda. Bu özellikleri, bankacılık sistemini tekrar tekrar skandalara ve kurtarma paketlerine yöneltiyor. Bu durum, bankacılığın bir “kamu hizmeti” haline getirilmesi görüşünü geniş bir halk desteği ile buluşturabilir. Ancak, sosyalistlerin yapacağı müdahale, finans sermayesinin gücünü kırma planının merkezî bir bileşeni olarak, bankacılık sisteminin, demokratik denetim altına alınması gereken bir kamusal kaynak biçiminde kabul görmesi yönünde ilerlemelidir. İster bütünüyle kolektifleştirilmiş, isterse karma nitelikte olsun, ileri düzey bir ekonomide bu kamusal kaynağı dev bir tek banka şeklinde tasarlamak doğru sayılamaz. Çeşitli kamusal hedeflere ve örgütsel yapılarla sahip genel amaçlı bankalar ile, örneğin konut temini, “yeşil dönüşüm” amaçlı proje finansmanı, topluluk ve bölgesel kalkınma konularında daha fazla ihtisaslaşmış finans kuruluşlarının bir bileşimi düşünülmelidir. Tüm bu kuruluşlar, çeşitli sosyal fonlar ve yeniden canlandırılmış kamu

24 Para ve Finans Araştırmaları, *The Eurozone between Austerity and Default*, Geçici Rapor N. 2, Eylül 2010; Eric Toussaint, “The Debt in the North: Some Alternate Paths”, *Comité pour l’Annulation de la Dette du Tiers Monde*, Şubat 2011, at www.cadtm.org adresinde mevcut.

emeklilik planları ile bağlantılı hale getirilebilecek, hepsi de “kızıl ve uzman” düzenleyici kuruluşların titiz denetimine tabi tutulabilecektir. Bu tip reformlar, doğrudan doğruya krizden çıkış alternatifi inşa etme mücadelelerinin içinden çıktığı sürece, yatırımlar üzerindeki kapitalist egemenlikten ve kapitalist devlet biçiminden kopuş yönünde bir potansiyel taşıyabilecektir.²⁵

Kesintiler ve Kamu Sektörü: Kemer sıkmaya karşı verilen mücadele, radikal sol için, özel sektörün kârlılığı ve istihdam açısından koşulların iyileştirilmesini hedefleyen Keynesçi görüş için olduğundan daha fazla anlam ifade etmekte. Kesintilere karşı radikal duruşun başlangıç noktasında, gelir transferlerinin, istihdamın, eşitliğin ve ihtiyaçların piyasa dışı aktörlerce karşılanmasının savunulması duruyor. İzlenen alternatif çıkış stratejileri, kamu hizmetlerinin demokratik planlama yoluyla ve sermaye tarafından finanse edilmek şartıyla genişletilmesine varacak, uzun vadeli bir dönüşüm ısrarına bağlanmalı. Krizin bugünkü aşamasında karşımıza çıkan durgunluk ve kitlesel işsizlik koşullarında, yatırımların, arz ve talebin planlı biçimde belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bu ise, “meta olmaktan çıkarılmış” ve “karbonsuzlaştırılmış” kamu hizmetlerinin kapsamını temelden genişletecek bir biçimde yapılabilir. Aynı şekilde, hazırlanacak bir kamu ve bayındırlık işleri programı ile neoliberal dönemde kamu altyapısında, okullarda, hastanelerde, parklarda ve benzeri başka alanlarda sistemik hale gelmiş finansman yetersizliği çözüme kavuşturulabilir. Ek olarak, kamu hizmetlerinin ve istihdamın yaygınlaştırılması, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı davranışlarında yerleşik engelleri hedef alacak biçimde düzenlenebilir. Durgunluk ortamında kamu sektörünün genişletilebilmesi için gerek duyulan kaynakların başlangıçta borçlanmaya dayalı finansman ile sağlanması zorunluysa, daha ilk adımda, kamu gelirleri üzerindeki neoliberal tahribatı tersine çevirme, sermaye üzerindeki her tür vergilendirmenin kapsamını büyütme, en başta da finansı bir “kriz vergisi”ne tabi tutma ihtiyacı doğacaktır. Örgütsel biçim, bir alternatif maliye politikasını oluşturan katılımcı süreçler ve kamu sektörü üretim kompozisyonu, dar Keynesçi ifadede bile, kemer sıkma karşıtı mücadeleye yapılacak sosyalist katkının belirleyici olabileceği bir alandır.²⁶

İşçi Sosyal Yardım Programları ve Çevreci Dönüşümler: İşçi sosyal yardım programlarının inşası ile yönetimi ve bu programlar üzerindeki kamu mül-

25 Bu tartışma hakkında bkz. Albo, Gindin ve Panitch, *In and Out of Crisis*; Gowan, “Crisis in the Heartland”; Blackburn, “Crisis 2.0”; Epstein, “Finance without Financiers”; Fred Moseley, “The U.S. Economic Crisis: Causes and Solutions”, *International Socialist Review*, Mart/Nisan, 2009.

26 Riccardo Bellofiore ve Joseph Halevi, “The Real Subsumption of Labour to Finance and the Changing Nature of Economic Policies in Contemporary Capitalism”, mimeo, 2010; Damien Cahill, “Beyond Neoliberalism? Crisis and the Prospects for Progressive Alternatives”, *New Political Science*, 33(4), 2011; Anwar Shaikh, “The First Great Depression of the 21st Century”, *Socialist Register* 2011.

kiyeti, onlarca yıldır ekonomiye dönük sosyalist tasarımlarda merkezî bir yer tutmuştur. Gelgelelim, önemli imalat ve doğal kaynak sektörlerindeki muazzam yeniden yapılanma hamlelerine karşın, son dönem tartışmalarda bu başlığın o kadar öne çıkmadığını görüyoruz. Değer zincirlerinin uluslararası karaktere bürünmesi ve sanayi işçilerinin siyasi gücünde baş gösteren aşınma, bu başlığı alt sıralara doğru itmekte. Ancak, gerek kamu sektöründe gerekse özel sektörde, işçi sosyal yardım programları, tavizlerle mücadele etmenin ve gücü yeniden kazanmanın önemli bir unsuru olmaya, ayrıca işçi yönetimi hedefinin ana hatlarını oluşturmaya devam ediyor. İşçi kooperatifleri de istihdamın savunulması, üretime yeni boyutların kazandırılması ve iktidarın yeniden inşasında benzer bir rol oynayabilir. Aynı şey, kamu mülkiyeti ile sosyal planlama için de geçerli. Aslında, bu alanların ikisi de, iç dinamiklere dönük kalkınma [*işsel kalkınma-endogenous development*], mesleki gelişme, ücret artışı ve güvencesiz çalışmayı sınırlandırma amaçlarını yükseltecek biçimde iş kolu temelli mücadele stratejilerini sınırlandırma konusunda sendika eylemcilerinin harcadığı mevcut çabalarla örtüşmekte.²⁷ Çıkış stratejileri etrafında kendine yer bulan en belirgin sosyalist katkı, “çevreci yeni düzen” için öneriler ortaya koyarak, iklim değişikliğini ve çevre sorumluluğuna sahip üretim süreçlerini dikkate alan alternatif toparlanma planları sunup iklimsel adalet ile kemer sıkma karşıtı mücadeleler arasında bağlantı kurarak öne çıkıyor. Bu bağlantılar, (1) karbon emisyon ticareti yerine iklimsel istihdama ve sanayinin dönüşümüne odaklanma, (2) çevre tahribatına yol açan sektörlerde “yeşil” düzenlemeler yapma ve işçilere mesleki eğitim verilmesini sağlayacak fonları tekrar ortaya çıkarma, (3) toplu taşımının kitlesel ölçeğe genişletilmesi ve ücretsiz kullanımın yaygınlaştırılması, (4) karbonla mücadele yönünde temel bir strateji olarak mesai sürelerinin kısaltılması olanaklarını yaratmakta.²⁸

Dünya Pazarına Karşı Koymak: Burada belirlediğimiz antikapitalist mücadele ve talepler, kendini soyut bir biçimde dünya pazarı düzeyinde göstermemekte. Bunun yerine yerel ölçekte, devlet bünyesindeki güç odaklanmaları üzerinden işyeri ve toplum merkezli olarak ortaya çıkan çekişmelerde vücut bulduklarını gözlemliyoruz. Ancak, söz konusu mücadeleler, dünya pazarı ölçeğinde etkin kapitalist sınıflara karşı yürütülen mücadeleleri içerdiğinden, küresel boyutları bakımından da bir strateji çerçevesine oturtul-

27 Hilary Wainwright, *Reclaim the State*, Londra: Seagull Books, 2009; Albo, Gindin ve Panitch, *In and Out of Crisis*; Rick Wolff, *Occupy the Economy*, San Francisco: City Lights, 2012.

28 *One Million Climate Jobs Now!*, Londra: Campaign Against Climate Change, 2009; Michael Brie ve Mario Candeias, *Just Mobility: Postfossil Conversion and Free Public Transport*, Berlin: Rosa Luxemburg Stiftung, 2012; *Labor Network for Sustainability*, www.labor4sustainability.org adresinde mevcut.

mak zorunda. Serbestleştirilmiş emtia ve sermaye akışları, değişken kur sistemlerinde bile “ülke içi devalüasyon” ve ihracata dayalı büyüme seçenekleri üzerinde baskı oluşturmakta. Bu tablo, ulusal ölçekli reflasyon politikalarına karşı etkiler yaratan, dünya geneline yayılan “kemer sıkma yarışı”nı biçimlendiriyor. Öte yandan, kemer sıkma karşıtı alternatifler ise, reflasyon ve içsel kalkınma yönünde sahip olunan yeterliliklere ilişkin stratejik soruları derhal gündeme getiriyor. Bununla baş etme yolunda ihtiyaç duyulan politikalar oldukça iyi biliniyor: Özellikle çokuluslu şirketler söz konusu olduğunda, ticaretin denetim altına alınması; sermaye kısıtlamaları; ana para birimlerinin birden fazla olması çerçevesinde, döviz kurlarının daha fazla özerklik ve güvenceye kavuşturulması; kalkınmaya giden yolların çeşitliliğini pekiştirecek biçimde bölgesel blokların oluşturulması; dış ticaret dengelerinin simetrik biçimde düzenlenmesi. Kemer sıkma karşıtı bir çıkış programını benimseyen hiçbir ülke ya da bölge bu politikalardan kaçınamaz. Serbestleştirilmiş, ana kapitalist güçlerin egemenliği altında idare edilen dünya ticaret sistemi-ne karşı durmak, hâlâ her tür alternatif ekonomi programına yönelik stratejik hesaplamaların ayrılmaz bir parçası niteliğindedir.²⁹

AVRUPA’DA RADİKAL EKONOMİK ALTERNATİFLER SİYASETİ

Bu görüşler, özellikleri bakımından son derece kendine özgü bir krize karşı duruş çerçevesinde şekilleniyor olsa da, 1970’ler krizi sırasında ortaya atılmış “alternatif ekonomi stratejileri”nde öncüllerini apaçık bulabiliyoruz. 70’lerin bu yöndeki programları için, Fransız solunun “Program Komünü”, İsveç sol sosyal demokrasisinin Meiner Planı, Bennici³⁰ ve bağımsız Britanya solunun Alternatif Ekonomi Stratejisi gibi birbirinden farklı kaynaklar mevcuttur.³¹ Bir yanda parlamentolar dışında birbiri ardı sıra boy veren isyancı hareketlerin, diğer yanda ise sadece kapitalist iktidarda yasama yoluyla geldikler açmaya, bürokratik devleti genişletmeye yönelik tedrici bir dönüşüme bel bağlayan parlamenter stratejilerin tarihsel kalıntı düzeyine gerilediği bir ortamda, bu programların tümünde “yapısal reform” kavramı ortak özellik

29 Robert Wade, “From Global Imbalances to Global Reorganisations, *Cambridge Journal of Economics*, 33(4), 2009; Duncan Foley, “The Political Economy of Postcrisis Global Capitalism”, *The South Atlantic Quarterly*, 111(2), 2012.

30 Uzun dönem Britanya İşçi Partisi’nin radikal sol kanadını temsil eden bir isim olarak görülmüş, 50 yıl boyunca parlamentoda yer almış, bakanlıklar yapmış Tony Benn’e atıfla –çev.

31 Güncel değerlendirmeler için bkz. Ingo Schmidt, “There Were Alternatives: Lessons from Efforts to Advance Beyond Keynesian and Neoliberal Economic Policies in the 1970s”, *Working USA: Journal of Labor and Society*, 14, Aralık 2011; Leo Panitch, *Renewing Socialism: Transforming Democracy, Strategy and Imagination*, Pontypool: Merlin, 2008. Daha önceki döneme ait incelemeler için ise bkz. Carl Boggs, *The Socialist Tradition*, New York: Routledge, 1995; Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, New York: New Press, 1996; Leo Panitch ve Colin Leys, *The End of Parliamentary Socialism: From New Left to New Labour*, Londra: Verso, 1997.

niteliğindeydi. Bu ortak özelliğin temelinde yatan şey, liberal demokrasinin hâkimiyetindeki ana kapitalist ülkelerde “kapitalizmin ötesine” geçiş için tek olası yolun, bir dizi siyasi kopuşu aşamalar halinde gerçekleştirmek olduğu düşüncesiydi. Bu uğurda, merkezî devlet organlarını dönüştürmeye dönük radikal siyasi partiler ile parlamento dışı kavgalar ve işçilerin hak alma mücadelelerinin tabanda bir araya gelmesi gerekiyordu. Alternatif ekonomik planların kilit stratejik yöneliminin ekseninde şu maddeler yer almaktaydı: Devletin merkezinde yeni eşgüdümlü planlama biçimlerinin hayata geçirilmesi; temel sanayi sektörlerinin devletleştirilmesi ve sektörlerle planlama anlaşmalarının düzenlenmesi; finans sektörünün, yatırım ve kredi tahsisinin kısıtlamalara tabi tutulması; dış pazarlarda faaliyet yürüten şirketler için sermaye ve ithalat kısıtlamalarının uygulanması; yaşam alanlarının ve iş yerlerinin planlanmasında ademimerkeziyetçi ve halkın katılımını öngören bir anlayışın getirilmesi; devletin geniş bir ölçekte demokratikleştirilmesi.

1980’lerden itibaren neoliberal küreselleşmenin iyiden iyiye sahneye çıkması ve solun gerilemesiyle, yapısal reform stratejileri siyasetin tozlu arşivindeki yerini aldı. Avrupa’nın merkez ülkelerindekiler başta olmak üzere pek çok sol çevrede, sosyalist stratejilerde ağırlık merkezinin küresel olmasa bile en azından bölgesel ölçeğe doğru kaydırılması gerektiği artık açıkça dile getirilmekteydi. Diğer ölçeklerde başarılabilecek şeyin, emek sürecine işçilerin katılımının genişletilmesi, firma düzeyinde izlenebilecek stratejilerin geliştirilmesi veya çeşitli “paydaşlar” arasında eşgüdüm mekanizmalarının kurulması aracılığıyla sermayenin “toplumla iç içe geçmişlik” durumunun pekiştirilmesi gibi adımlarla rekabet gücünün artırılması yolunda, işin arz tarafında yer alan çeşitli önlemlerden ibaret olduğu söylenmekteydi. Solun diğer kesimleri içinse, bu gelişmeler “tek ülkede sosyalizm”in olanaksızlığına ve isyanın kapsamını, dönüşüm programlarının ölçeğini genişletme ihtiyacına dair öteden beri varlığını sürdüren görüşlerin onaylanması anlamına gelmekteydi. Bu konumlanışlar, bir yanda radikal sol partilerin Avrupa Solu Partisi etrafında toplanmasında, diğer yanda da sosyalist bir Avrupa Birleşik Devletleri’nin inşa edilmesi fikrinde ifadesini bulmakta.³²

“Küresel Güney”de yürütülen neoliberalizm karşıtı mücadele, yapısal reform tartışmasını gerek kuramın gerekse mücadelenin canlı ilgi konuları arasında tutarken, Avrupa’nın içine düştüğü ekonomik kriz de bu tartışmalara yeni bir canlılık getirdi.³³ RMF grubu ve özellikle Costas Lapavistas,

32 Alain Lipietz, *Towards A New Economic Order*, Oxford: Oxford University Press, 1992; Ernest Mandel, *Europe vs. America*, New York: Monthly Review Press, 1970.

33 Bkz. Samir Amin, *Delinking*, Londra: Zed Books, 1990; Walden Bello, *Deglobalization*, Londra: Zed Books, 2002; Michael Lebowitz, *Build It Now*, New York: Monthly Review Press, 2006. Aynı tartışma, *Socialist Register*’in tüm diğer sayılarında da devam etti.

avro bölgesinde kalmanın Yunanistan işçi sınıfı ve diğer Avrupa çevre ülkeleri için bütünüyle kayıp olacağını öne sürerek, yoğun tartışmaların fitilini ateşlediler. Aralarında homojen bir dağılım bulunmayan, birbirinden köklü biçimde ayrı ekonomik rekabet gücüne ve devlet yeterlik düzeylerine sahip bir ülkeler grubu için tek para birimi uygulamasının korkunç bir hata olduğu iddiasını paylaştılar. Onlara göre, yeni bir “dünya parası”nın yaratılması, emperyal özlemlerden yola çıkan merkez Avrupa ülkeleri sermayesinin tasarladığı bir projeydi. Bu arada, AB geneline yayılan bir transfer sistemi ve sanayi politikaları üzerinden yaratılan rekabet gücü, işgücü hareketliliği ve kısıtsız sermaye akışları, merkez Avrupa ülkeleri ile çevre ülkeleri ekonomik açıdan birbirine yaklaştırmak şöyle dursun, daha da eşitsiz bir kalkınmaya ön ayak olacaktı. Bu, sistemin çevre ülkelerinde gerek özel sektör gerekse kamu eliyle bir borç birikiminin baş göstermesi, ayrıca bankacılık sektörünün ödeme aczi ile devlet borçları krizi arasındaki bağlantı nedenleriyle, Avrupa’nın kendine özgü bir finans krizine sürüklenmesi anlamına gelecekti. Tek para birimi nedeniyle çevre ülkelerde devletin manevra alanı daralmış, birim işgücü maliyetindeki farklılıklara ayarlama getirmek amacıyla parayı devalüe etme olanağı ortadan kalkmıştı. RMF’ye göre, AB, AMB ve IMF troykası, bu sorunlara çare aramak yerine sıkıntıları daha da şiddetlendirdi: Likidite sorununa ilişkin belirtilere, acil durum kredi imkânları ve kemer sıkma ile yanıt veriyorlardı. Ancak, acil krediler bankacılık sektörünün köklü bir yeniden yapılanmaya tabi tutulması yolunu kapatırken, kemer sıkma uygulamaları da resesyonu şiddetlendirme sonucunu doğurdu. Üstelik yapısal düzenleme paketinin geneli (Yunanistan tarafından kabul edilen iki Memorandum veya İrlanda’nın uygulamaya koyduğu paket gibi), devletin yeterliliklerini tahribata da uğrattı. Dolayısıyla, ayakları yere basan bir değerlendirme yapıldığında, Yunanistan’da ve genel olarak Avrupa çevre ülkelerinde işçi sınıfının ihtiyaçlarını karşılayacak bir kemer sıkma karşıtı strateji izlenecekse, “borçlu tarafından yönetilen bir temerrüt” çerçevesinde avrodan çıkışın kaçınılmaz olduğu ifade ediliyor.³⁴

Bununla birlikte, krize yanıt olarak avrodan çıkmak yerine AB projesini yeni bir kalıba dökme arayışına giren, farklı kapsam ve derinliklerde sayısız girişimin varlığı da göz ardı edilemez. Örnek verecek olursak, Avrupa Solu Partisi’ne yakın bir grup aydınca desteklenen *Avrupa İçin Başka Bir Yol* girişimi, büyük ölçüde, Avrupa siyaset dünyası genelinde kemer sıkmanın ve özellikle de 2012 Ocak’ında daha ileri neoliberal politika normlarını “ku-

34 Costas Lapavistas ve diğerleri, *Crisis in the Eurozone*, Londra: Verso, 2012; Riccardo Bellofiore ve diğerleri, “The Global Crisis and the Crisis of European Neomercantilism”, *Socialist Register* 2011. Yunanistan’ın avrodan çıkışı konusunda hayli teknokratik bir yaklaşım içinse bkz. Michel Aglietta, “The European Vortex”, *New Left Review*, 75 (Mayıs/Haziran), 2012.

rumlaştırmak” amacıyla düzenlenen AB “mali sıkılaştırma anlaşması”nın en olumsuz yanlarına set çekme hesaplarını öne çıkarıyor.³⁵ Elmar Altvater’e göre, bu girişimler, reflasyon için alan yaratmaktan çok, “birer düzenleyici faaliyet alanı olan ülke egemenlik sahalarının”, finans piyasaları ve şirketlerin ekonomik nüfuz alanı ile “örtüşmeyecek hale getirilmesi” amacını taşımakta. Bunun yanında, bir dünya parası olarak avro, farklı gelişmelerin neoliberalizm ve ABD hegemonyası tarafından kısıtlanamayacağı, çok kutuplu bir dünya inşa etme çabasının parçası biçiminde görülüyor. Bu pencereden bakıldığında, avrodan çıkış da geriye doğru atılmış bir adım olarak değerlendiriliyor. Borçları avro cinsinden yazılan, dolaşımdaki para ister avro isterse drahmi, eskudo ya da liret olsun, yapısal ekonomik sorunlarının sürmesi beklenen Avrupa çevre ülkeleri için bile bu tespitin geçerli olduğu ileri sürülmekte. Özlem Onaran’a göre, ihtiyaç duyulan AB stratejisi, pazarların ölçeği düşünüldüğünde, ekonomi dünyasının işlevselliğinden çok, krizin bölüşüme ilişkin nedenlerine çare getirmeye dönük siyasi güçle ilgili olmalı. Bu bakımdan, ücretlere ve toplumsal kaynaşmaya dönük sosyal politikalar ile rekabet gücünü eşitleme amaçlı sanayi ve vergi politikaları, “alternatif bir Avrupa için ilerici ittifak”ın temelini oluşturuyor. Alternatif Avrupa’nın güzergâhı ise, AB’nin kurumsal yeterliklerinin, ekonomi politikalarını yeni bir rotaya sokabilecek biçimde genişletilmesinden geçiyor. Michel Husson, bu savları kabul etmekle birlikte, farklı bir stratejik anlayışı benimsemekte: “Yaygınlaştırma stratejisi”. Buna göre, sosyalist reformları zorlama yolunda hâlâ hayati önem taşıyan şey ulusal düzeydeki mücadeleler olsa da, bunların daha en başından hem uluslararası sonuçlar hem de siyasi tecrit ile gerilemelerin önlenmesine verilecek destek açısından yeni bir düzene sokulması gerekiyor. İlerici borç yapılandırması; bankaların devletleştirilmesi; üretkenlikteki artışı ücretler, kamu hizmetleri ve mesai sürelerinin kısaltılması girişimleri arasında eşit olarak paylaştıran gelir politikaları; tüm gelirlerin vergiye tabi tutulması gibi “yararlı politikaların”, AB ekonomik sahasının geneline yaygınlaştırılacak biçimde işbirliği çabalarıyla desteklenmesi zorunlu. Bunun yapılamaması, ulus temelli sermaye kısıtlamalarının getirilmesi, ulusal korumacılık, AB kurallarına karşı koyuş ve avrodan çıkış ise, karşı yönde yol alan önlemler olarak değerlendiriliyor.³⁶

35 *Another Road for Europe*, Mayıs 2012, at <http://www.anotherroadforeurope.org> adresinde mevcut; Rossana Rossanda, “Proposals for Another Europe”, *Revolting Europe*, 28 Haziran 2012, <http://revolting-europe.com> adresinde mevcut; *Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union*, 31 Ocak 2012, <http://www.european-council.europa.eu> adresinde mevcut.

36 Elmar Altvater, “From Subprime Farce to Greek Tragedy: The Crisis Dynamics of Financially Driven Capitalism”, *Socialist Register 2012*; Michel Husson, “Exit or Voice? A European Strategy of Rupture”, *Socialist Register 2012*; Özlem Onaran, “Fiscal Crisis in Europe or a Crisis of Distribution?”, *Research on Money and Finance*, Tartışma Belgesi, N. 18, 2010.

Bu ulus üstü stratejiler, neoliberal ekonomi politikasını AB sahasının genelinde uygulamaya koyma yolunda ana araç haline getirilmiş kurumsal çerçevenin, bu kez farklı ulusal bölüşümcü uzlaşılar ve kalkınma modellerini ortaya çıkarma yönünde hizmet verebileceği önermesinden yola çıkmakta. Avrodan çıkış ve devalüasyon (örneğin Yunanistan'ın drahmiye dönmesi) emekçi sınıflara doğrudan hiçbir fayda getirmeyecekse de (ithalat maliyetleri artacak, yaşam standartları düşecektir), salt avroda kalmak da aynı sonucu doğuracak. Ülke içi devalüasyon baskıları artarken, diğer yanda finans sistemini desteklemeye dönük tutarlar yükselecek ve avro bölgesi içinde bir temerrüt ve borç yapılandırma uygulamasına gidilse bile, Avrupa genelinde bir kalkınma stratejisi izlenmeden, siyasi güç dengesinde ve ekonomi-politik yaklaşımlarında belirleyici bir değişim meydana gelmeden ülkeler arasındaki ekonomik güç farklılıklarının nasıl çözüme kavuşturulabileceği net değil. Hatta, para birimi sahasını destekleyecek egemenliği temin edecek biçimde, bütçe politikaları ve federal maliye birliğinin AB düzeyinde daha eksiksiz olarak oluşturulması durumunda, neoliberalleşme yörüngesindeki bütünleşme [*entegrasyon*] daha da derinleşebilir. Krizin ciddiyeti ve AB yönetim yapısının devasa sorunları düşünüldüğünde, daha iddialı programları bir yana bırakın, AB genelinde reflasyonla sınırlandırılmış bir program bile kısa ve orta vadede gerçekçilikten uzaktır.

Her durumda, ne ekonomik gelişmeler ne de siyasi mücadeleler ulus üstü pazarlık süreçlerini bekleyecek gibi görünüyor. Krizin her yerde aynı etkileri doğurmaması ve ortaya koyulan siyasi direnç, bazı ulusal sınıf mücadelelerinin ilerleyeceği ve krize ilişkin itirazları, ulusal egemen bloklarla doğrudan karşı karşıya geliş aşamasına kadar sürükleyeceği anlamına geliyor. Uluslararası siyasi güçlerin meydana getirdiği dayanışma ağları da bu süreci destekleyecektir. AB bünyesinde (veya buna dönük başka ulus üstü yapılar da) borç temerrüdü ve alternatif bir ekonomi programının, destekten çok karşı koyuşla karşılaşacağı anlaşılmakta. Avro bölgesi içinde kemer sıkma karşıtı stratejiler izleyen bir sol hükümetin, avrodan çıkışı makul bir seçenek olarak elde tutmaya devam etmemesi siyasi açıdan aptallık olacaktır. Husson haklıysa, kapitalist sınıflarla böyle bir karşılaşma yine ulusal temelde kendini gösterecek, ancak kapitalist sınıfların direnci ve misillemeleri, aynı zamanda uluslararası özellik taşıyacaktır. Dolayısıyla, solun izleyeceği strateji daima hem programatik müdahaleler hem de siyasi destek bakımından *yaygınlaştırıcı* karakter taşımalıdır. Ancak, işçi sınıfının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik "iyi" programlar, "iyi" bir Avrupa'nın ortaya çıkması (veya iyi bir uluslararası güç dengesinin meydana gelmesi) için sonsuza kadar beklemeyeceğine göre, karşı önlemlere de olanak tanınmalıdır.

Mevcut konjonktürde, kemer sıkmaya karşı duran bir alternatif ekonomi stratejisinde, temerrüt ve borç yapılandırması, bankaların devletleştirilmesi, kamu sektöründe kesintilere son verilmesi ve bir “yeşil dönüşüm”ün gerçekleştirilmesi, “iyi” sosyalist taleplerin çekirdeğini oluşturmakta. Günümüz Avrupa’sında, özellikle de Avrupa çevre ülkelerinde, avrodan çıkışı bu projelerden herhangi biri için ön şart olarak değerlendirmek mümkün değil. Ancak, gelecek için, avrodan çıkışı stratejik bir değerlendirme anlamında bütünüyle devre dışı bırakmak da söz konusu olamaz. Siyasi öncelikler, farklı beşeri ilişki ölçekleri için önceden tanımlanmış tutumlara göre belirlenemez; özellikle de ortak bir para biriminin varlığı söz konusuysa. Şu ya da bu siyaset ölçeğine diğerleri karşısında öncelik tanımak, günümüzde solu en fazla zayıflatan stratejik özcü tutumlardan biridir. Sosyalist strateji açısından, öncelik daima mücadelelere verilmelidir.³⁷ Avrupa solunun, en çok da avro bölgesindeki kemer sıkma krizinde kendini açığa vuran bu stratejik bölünmeleri, “kapitalizm için alternatif kurtarma stratejileri” sayılarak reddedilmemelidir. Sol reformculuğun ya da isyancılığın yönelttiği suçlamalar bize yol aldırılmaz. Radikal taleplerin her biri, bugün siyasi açıdan kapitalizmin egemen biçimlerinden kopuş anlamına gelmektedir. Siyasi olarak ilerleyebilmek için, stratejik tartışmayı inandırıcı hedefler ve yapıcı planlar üzerinden keskinleştirmek gerekir.³⁸

İLERLEMEK

Sol, en geniş anlamıyla, başlangıçta finans krizini sevinçle karşıladı. Neoliberal ekonomi politikaları çağının böylece sona erdiğine güvenle inanılmaktaydı. Daha önceleri “serbest piyasa” politikalarına yöneltilmiş eleştirilerin doğruluğu kanıtlanmış oluyordu. Ekonomi politikalarına yeniden bir sosyal temel kazandırmak amacıyla finansın ezilmesine yönelik piyasa dışı kurumlar ve politikalar, efektif talebin teşvik edilmesi ve refah paylarının yükseltilmesi sonucunda, emeğin ileri yönlü yürüyüşü tekrar başlayabilirdi.

Krize zemin hazırlayan neoliberal politikalara yönelik eleştirilerin çok sayıda çarpıcı boyutu bulunsa da, bunlara karşılık gelen siyasi sonuçlar bütünüyle mekanik. Aslında, neoliberalizm döneminin yoğurduğu siyasi dönüşümler, bu eleştirilerde temelden yanlış yorumlanıyor: Egemen sınıfların, neoliberal küreselleşmenin arkasında ne kadar birleşik kaldığı ve muhalefet blokunun, gerek halkı harekete geçirme gerekse program anlamında ne denli dağınık olduğu görülemedi.

37 Husson, “Exit or Voice?”; Greg Albo, “The Limits of Eco-Localism: Scale, Strategy, Socialism”, *Socialist Register* 2007, Monmouth: Merlin, 2006; Alex Callinicos, “Austerity Politics”, *International Socialism Journal*, N. 128, 2010.

38 Bir önceki büyük krizin orta yerinde Ralph Miliband tarafından savunulduğu gibi: “Moving On”, *Socialist Register* 1976 içerisinde, Londra: Merlin, 1976.

Egemen blokun karşı saldırısı, kapitalistlerin salt neoliberal düzenleme biçimlerine tabi tutulması durumunu devam ettirmek amacıyla devlet gücünün harekete geçirilmesi üzerinde odaklanıyor. Bu ise, devlet aygıtları ile kollarının yeniden örgütlenmesi, krizi dindirmek için yine neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi (başlangıçta yalnızca acil durum temelli olarak) yoluyla yürütülüyor.³⁹ Bu hamlelerin iş görüp görmeyeceğinin henüz hiçbir garantisi yoksa da, kalıcı kemer sıkma stratejisi, bugünkü konjonktürün ötesine taşacak biçimde devam edecek gibi görünüyor. İzlenen bu yol, devletin sınıfsal ve kurumsal birliğinde en ufak bir çatlağa yol açmış değil. Finans sektörü ile ona karşılık düşen devlet aygıtları arasındaki işbirliğinin bile, hatırı sayılır bir gerilim altında yürütülmekle birlikte hasar görmediği, hatta aralarındaki bağlantıların derinleştiği, birlikte çalışma biçimlerinin yeniden devreye sokulduğu gözleniyor. Dahası, sosyal demokrat partiler ve daha şaşırtıcısı bu partilerle ilişkili sendikalar, ücretlerin baskı altına alınması ve toplumsal kemer sıkma yoluyla mevcut ekonomik düzenlemelerin devam ettirilmesi çabalarının ortakları arasında yer alıyor. Sözün kısası, neoliberalizmin ideolojik açıdan itibar yitirmesi ve halkın bankalara yönelik tiksinti duyguları, devlet ve iktidar blokları üzerinde kayda değer yarılmalar oluşturmuş değil. İktidarın kaleleri ve özellikle de bankacılık sektörünü koruyan surlar hâlâ dimdik ayakta.

Tahrir'den Atina'da Syntagma'ya, New York'ta Zuccotti Park'a kadar, "meydan hareketleri"nden doğan direnişler, kemer sıkma karşıtı mücadelelerde taktiksel tartışmalara canlılık kazandırmış durumda. Ancak, tüm ekonomik krizlerin siyasi iktidarı tehlikeye düşüren (ya da yakında düşürecek) devlet krizlerine dönüştüğü biçiminde, fazlasıyla ekonomici bir eğilimin soldaki hâkimiyeti sürüyor.⁴⁰ Bu bakış, çoğu zaman birbirinden çok ayrı stratejiler ve sonuçlar meydana getiriyor. Bir tarafta, parlamento muhalefetini

39 Greg Albo ve Bryan Evans, "From Rescue Strategies to Exit Strategies: The Struggle over Public Sector Austerity", *Socialist Register 2011*; Jamie Peck, *Constructions of Neoliberal Reason*, Oxford: Oxford University Press, 2010; Colin Crouch, *The Strange Non-Death of Neoliberalism*, Oxford: Polity, 2011.

40 Bu anlayışın, her nasılsa, birbirine karşıt iki kaynaktan çıktığı görülmekte. Bir grup radikal Keynesçi, neoliberal politikaların, kapitalist piyasalara bakış anlamında temelden hatalı olduğunu ve dolayısıyla ekonomi politikasını kötü bir yazgıya mahkûm ettiğini her daim ileri sürmüştür. Çok sayıda Marksist de, 39 veya 40 yıl sürebilecek uzun bir krize (ya da "görelî durgunluğa") yönelik benzer görüşlere sahip. Her iki senaryoda da neoliberal ekonomik genişlemenin yaşanmayacağı, kapitalist sınıfın zayıf olduğu, direnişin güç kazanacağı ve devletin derin bir krize sürükleneyeceği düşünülür. Yine iki senaryoda da siyasi örgütlenmenin yeniden tasarlanmasına veya alternatif ekonomi stratejilerinin geliştirilmesine fazla çaba harcanmaz. Oysa başka kimi yorumculara göre, neoliberal yayılma çağını solun içinde bulunduğu krizle bağlantılı biçimde okumak gerekir. Bkz. Sam Gindin, "Turning Points and Starting Points: Brenner, Left Turbulence and Class Politics", *Socialist Register 2001*, Londra: Merlin Press, 2000; Greg Albo, "Contesting the 'New Capitalism'", David Coates (der.), *Varieties of Capitalism, Varieties of Approaches* içerisinde, Londra: Palgrave, 2005.

harekete geçirme ve siyasi çalkantı anlarında daha da şiddetli kamu sektörü kemer sıkma önlemlerine ve sağ politikalara set çekmek üzere geniş cepheler oluşturma amaçlı “savunmacı tahkimat” stratejileri ortaya çıkıyor. Devlete yeniden egemen olacak ve toplumsal açıdan daha akılcı ekonomi politikalarını uygulamaya koyacak alternatif koalisyon bloklarının inşası için bir dizi taktiksel “mevzi savaşı”nın yürütülmesine ihtiyaç duyulduğu ifade ediliyor. Diğer tarafta, krizin sokak eylemleri ve genel grevler biçiminde daha “militan saldırılar” için alan yarattığı varsayılıyor ve buradan yola çıkılarak, olayların akışı içinde başını kaldıran bir karşı güç (ya da anti-güç) eliyle devletin ve kapitalistlerden yeni siyasi mevziler kazanması umulan bir “manevra savaşı” çerçevesinde siyasi eylemlerin ölçeği genişletiliyor. Bugünkü strateji tartışmalarında, bu ikili genellikle birbirine karşıt olarak, bir yanda gerçekçi parlamenter reform programları ve diğer yanda da parlamento dışı direniş mücadeleleri biçiminde ifade edilmekte. Oysa bu ikisini birbiriyle karşılaştırmak bütünüyle yanlış. Gerek reformcu gerekse isyancı strateji anlayışında, kemer sıkma karşıtı mücadelelerden antikapitalist harekete ve oradan da dönüşümcü bir kapitalizm sonrası programa doğrusal geçişin var olduğu söylenemez. Günümüzün maksimalist “komünist hipotezi”ne göre ise, bu konu, stratejik meseleler ve siyasi programla büyük ölçüde ilgisi bulunmayan felsefi bir alandır.

Kapitalist devlet, iktidar ve mücadele konusunda kendine özgü bir siyasi alan ortaya koyuyor ve krizden çıkış alternatiflerinin stratejileri çizilirken bu durum yadsınamaz. Hatta, stratejide kılavuz, “farklı bir tür devlet”in oluşturulması olmalıdır. Bu farklı devlet yapısında, “ekonomi politikası”nın belirlenmesinde sınırlar artık liberal demokrasinin biçimsel kurumları ve kapitalist yönetim biçimleri tarafından çizilemez. Belirleyici stratejik kavramlar, demokratik denetim uygulamalarının derinleştirildiği bir ortamda mücadelelerin kurumsallaştırılması ve kolektifleştirilmesi olmalıdır. Demokratik sosyalizme yönelik olarak, işçilerin özyönetim ve iktidar yeterliliklerini geliştiren uzun bir devrim boyunca bir kopuşlar silsilesi yaşanmalıdır.⁴¹ Bu, konjonktürel mücadele ve taktiklerin, dayanaklarını uzun vadeli sosyalist hedef ve öngörülerde bulabileceği konusunda ısrarcı olmak anlamına gelir.⁴² Örneğin, kapitalizm, finans krizi ve kesintiler arasındaki bağlantıların açıklanmasında, neoliberalizm ve kemer sıkmaya sosyalist bir eleştiri yöneltmek, ayrıca toplumsal ihtiyaçları karşılama yolunda antikapitalist bir alternatifin

41 Leo Panitch, bunu “sosyalist demokrasiyi müjdeleyen kurumsal mücadele ve yönetim biçimlerinin inşa edilmesi” stratejisi şeklinde tanımlamıştı. Bkz. Panitch, “The State and the Future of Socialism”, *Capital and Class*, 11, 1980.

42 Daniel Bensaïd, “On the Return of the Politico-Strategic Question”, *International Viewpoint Online*, Şubat 2007; Marta Harnecker, *Rebuilding the Left*, Londra: Zed Books, 2007.

mevcut ve hatta gerekli olduğunda ısrar etmek vazgeçilmez önemdedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda ittifaklar ve cephelerin yaratılmasında da merkezi yer tutmalıdır. Örneğin, kemer sıkma karşıtı mücadelelere hayat verebilmelidir. Bu mücadeleler, farklı açılardan yola koyulur: Ücretleri ve işlerini savunan kamu emekçileri; sunulan hizmetin kalitesini yükseltmek isteyen kamu hizmeti kullanıcıları; yönetim üzerindeki denetim gücünü artırmak isteyen halk toplulukları vb. Bu tablo, kesintilere karşı verilen mücadelede, üretici-kullanıcı-halk ittifaklarına dair olasılıkları gündeme getirir. Alternatif bir sosyalist strateji ve program, kemer sıkmaya karşı yürütülen savaşta spesifik taktiklerin belirlenmesi ve birbiriyle bağlantılı hale getirilmesinde, ittifakların kurulmasında, devletin idaresinde ticarileştirme ve özelleştirmeden dönüşümsel bir kopuşun gerçekleşmesinde hayati rol oynar.

Savunma önlemleri ile radikal istekler ve programlar arasında bağlantı kurma ihtiyacı, çevresel adalete dönük mücadeleler tarafından da ortaya konulmakta. Çevreci hareketlerin, yüzünü yerelci ve piyasa temelli stratejilere dönmesi, neoliberalizmle aralarında dikkat çekici ve beklenmedik bir yakınlaşmanın yaşanması sonucunu doğurdu. Teşvik edilen şey, fiyatlar karşısında bireysel davranışların değiştirilmesi ve/veya kendini dünyanın merkezinde gören bir komünal yerelcilikti. Bu bakış, en göze çarpan örneklerini, “karbon fiyatlandırması”nda ve “teknolojinin fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına kaydırılması teşvikleri”nde verecek biçimde, iklim değişikliği yaklaşımını belli sınırlara hapsetti. Mesai sürelerinin kısaltılması, ücretsiz toplu taşıma olanaklarının genişletilmesi, ücretsiz eğitim üzerinden kesintisiz öğrenmenin sağlanması ve benzeri yollarla, bir çevre stratejisi çerçevesinde metalaştırılmamış toplumsal ilişkilerin yaygınlaştırılması çabalarına hayati önem vermek yerine, iklim değişikliği konusunda programatik tasarılar ve mücadelelere saplanıp kalındı. Kemer sıkma ve iklim değişikliği karşıtı mücadeleler arasında yakınlaşma noktaları bularak, bunları inşa etmek zorundayız. Bu ise ancak program ve strateji bakımından net bir siyaset sahasında yapılabilir. Ekonomik kriz veya küresel ısınmanın işleyiş mantığı içinde, solu bu noktaya götürecek hiçbir boyut bulunamaz.

Merkez ülkelerde, kemer sıkma karşısında uzun süreli mücadele dönemine girildi. Soldaki pek çok kişi, sadece finansın yeniden dizginlenmesi ve Keynesçi reflasyonu içeren asgari bir programın yaşama şansına sahip olduğunu düşünüyor. Diğerleri ise, mevcut güçler karşısındaki her direniş gösterisinin yeni bir kopuş olduğu, “yığın”ın kendi başına bir anti-güç haline dönüştüğü inancındalar. Bu yaklaşımların her ikisi de uzun süredir kilit stratejik soruları bir kenara itmenin mazereti olarak işlev gördü: Bu sorular artık önem taşıyor, çünkü yanıtları zaten bilinmekte! Bunun yerine mevcut parlamenter güçleri esas alan taktikler veya bir sonraki gösteriyi ör-

gütlemek önem sırasında yukarılara yükseliyor. Oysa, geçmişin savunmacı mücadelelerini ileri taşımak ve kemer sıkmaya karşı verilen bugünkü uzun savaşta alternatif stratejiler hakkında ciddi bir biçimde düşünmeye başlamak için gerçekte ihtiyaç duyulan şey, gelecek fikirlerinden ilham alan sosyalist düşüncenin ve bu düşünceleri hayata geçirme yolunda da eleştiri stratejilerinin geliştirilmesidir. Bu, acil hedeflerin ve konjonktürel taktikler ile tasarıların oluşturulmasında, kâr oranlarındaki düşüşe veya kredi krizlerine dair mekanik strateji ve programları kabullenmek yerine, siyasetin önceliğinde ısrarcı olmak demektir. Sol, kendisi için önemli yeni doğrultular belirlemeye başlıyor. Sosyalist stratejilerin, iddialı bir rota seyretmesi, eyleme kılavuzluk eden programlar sunması, yaşamının alternatif yollarını gösteren bir eğitim vermesi, halkın ve hareketlerin kapitalist iktidara kafa tutacak, onu dönüştürecek potansiyellerini geliştirmesine imkân verecek pratiği ortaya koyması gerekiyor.

SENDİKALARI YENİDEN DÜŞÜNMEK, SOSYALİZME TUTUNMAK

Sam Gindin

Otuz yıl boyunca toplumsal bir güç olarak önemi giderek zayıflayan sendikaların, en sonunda Büyük Finans Krizi'ne tepki verme konusunda da genel bir mecalsizlik sergilediği gerçeğini irdelemek, bir zorunluluk haline geldi. Cüretkâr bir eylemle halkın sinir uçlarına temas edilebileceğini göstermiş Occupy hareketinin sunduğu müthiş fırsatı daha ileri taşıma becerisini sergileyemeyen sol (Wisconsin'de, Occupy Wall Street eylemlerine daha altı ay varken eyalet meclisine yönelik olarak düzenlenen ufuk açıcı işgalden bir yıl sonra, emekçilerin valiye yönelik bir azil oylaması stratejisine geçiş yapması ve başarısızlığa uğramasıyla bu sürece nokta koyulmuştur), bugün daha sinir bozucu bir soruyla karşı karşıya: Sendikaları yeniden canlandırmak gerçekten hâlâ mümkün mü, yoksa sendikaların, kendi aralarında örgütlenmeleri için emekçilere tarihsel bir biçim sunma rolü artık sona mı ermekte? Açıkça ifade etmek gerekirse, mesele, sendikaların ve sendikalar önderliğindeki mücadelelerin bütünüyle ortadan kalkması şeklinde kendini göstermiş değildir. Sendikalar yalpalayarak da olsa sahnede kalmaya devam edecek ve bazen bunu son derece kahramanca da yapacaklar. Örgütlenmeyi, emekçiler adına pazarlığı ve sıkıntıların gündeme getirilmesini sürdürecekler. Grevlere, yürüyüşlere, eylemlere de devam edecek, kimi zaman işçi sınıfının gücünü bize hatırlatacaklar. Ancak, bugünkü mevcut halleriyle, emekçi sınıfların yüz yüze geldiği sorunlara gerekli ölçekte karşılık vermeleri, farklı mücadele alanları olarak ne işyerlerinde, ne pazarlık masasında, ne toplumda, ne seçim siyasetinde ne de ideolojik tartışmada mümkün görünüyor.¹

1 Wisconsin'de valinin görevden azli için yürütülen mücadele, bu sendikaların zayıflığı konusunda daha kapsamlı tartışmalara kapı araladı.

Gordon Lafer, Doug Henwood, Jane McAulvey, Bill Fletcher Jr., Adolph Reed ve Mike Elk arasında, OpinionNation bünyesinde gerçekleşen yoğun tartışmalar için bkz. "Labour's Bad Recall", 15 Haziran 2012, at <http://www.the.nation.com> adresinde mevcut; ayrıca Michael Yates'in tepkisi için bkz. "Are You Now or Have You Ever Been an 'Anti-Labor Leftist'?", Counterpunch, 2 Temmuz 2012, <http://www.counterpunch.org> adresinde mevcut.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların durumu hakkında geçtiğimiz günlerde düzenlenen bir sempozyumda, “Gerileme her yerde gözle görülmektedir” sonucuna varıldığını bir kenara not edip, bu yazıda Amerikan emekçilerinin içinde bulunduğu çıkmaza odaklanacağız.² Amerikan işçi sınıfının bugünküne benzer ölçekte bir ekonomik ve sınıf içi krizle karşılaştığı son tarih olan 1930’lar, sanayi odaklı sendikacılığın büyük bir etkinlik kazanması sonucunu doğurdu. Peki, işçi sınıfı örgütlenmesinde bu kez hangi yeni biçim kendini öne çıkartabilir? O dönemde, sendikaların inşası ve yönelimlerin belirlenmesinde komünistler ve sosyalistler hayati rol oynamaktaydılar. Radikal örgütlenme ustaları, işçilerin yeni bir toplumun tarihsel mimarı haline gelebileceği, sendikaların da sosyalizm okullarına dönüşebileceği düşüncesinden ilham almaktaydılar. Peki, yakın tarihe bakıldığında, emekçilerin bir gün radikal toplumsal dönüşümlerin merkezi haline gelebileceğini düşünmek halen akla yatkın mıdır?³ Bu tip sorular bozgunculuk değil, ayıltma amacını taşıyor. “Gerçekçi ol ama gerçeklerin seni umutsuz kılmasına izin verme” sözündeki ruha uygun biçimde ortaya atılan bu sorular, sendikalar ve işçi sınıfının yeniden canlandırılması sorunu ciddi biçimde ele alınacaksa üstlenilmesi gereken sorumlulukları açığa vuracak, kapitalizmi aşma kararlılığındaki sol kesimlerin durumu ile sendikaların durumu arasındaki etkileşimin daha derinlemesine irdelenmesini sağlayacaktır.

Bir yanda sosyalist düşünce ve diğer yanda sosyalist örgütlenmenin yeterlilikleri ile halkın duyarlılıkları arasında kendini gösteren çatlak, bugün özellikle de Kuzey Amerika’da açktan açığa sosyalist bir partinin ve hatta parti öncesi oluşumun saflarına işçiler ve genç militanların kitlesel ölçekte dahil olmasını engeller gibi görünüyor. Bu ise, dikkatleri daha alçakgönüllü görünen bir projeye çeviriyor: Sendikalar, etkin reformcu örgüt görevini nasıl bir kez daha üstlenebilir ve bununla doğrudan bağlantılı olmak üzere, sosyalist düşünce, siyasi tartışmaların gerçek bir parçası haline nasıl gelebilir? Günümüz bağlamında, böylesine kısıtlı hedefler bile, mücadelelerin radikal bakış açılarına ve kurumsal yenilenmelere kavuşturulmasını, solu tekrar belirgin kılma yolunda yeni alanların yaratılmasını zorunlu kılıyor. Bunların başarılmasının önünde bir engel gibi yükselen ve uzun süredir eleştiri konusu haline gelmiş bir şey ise, sendikaların özünde bütünü kapsayan değil, kısmi [seksiyonel] örgütler olması: Sendikalar, işçi sınıfından doğduğu halde,

2 Lucio Baccaro, “Does the global financial crisis mark a turning point for labour”, *Socio-Economic Review*, 8(2), 2010, s. 347. Ayrıca bkz. Hans-Jurgen Urban, “Crisis corporatism and trade union revitalization in Europe”, Steffen Lehndorff (der.), *A Triumph of Failed Ideas: European Models of Capitalism in Crisis* içinde, Brüksel: European Trade Union Institute, 2011.

3 Bkz. Bill Fletcher Jr., “Labor’s renewal? Listening to the 1920s and the 1930s”, *Labor: Studies in Working-Class History of the Americas*, 1(3), 2004, Labor Notes Konferansı’nda yapılan konuşmadan alıntı, Detroit, Michigan, 12 Eylül 2003.

sınıfın bütününe değil, kendi örgütlenme alanına giren kısmını temsil eder.⁴ Bu durum, salt sendikaların kendi iç dinamikleri eliyle değiştirilebilecek gibi görünmüyor ve sorunu çözmek için yeni işçi sınıfı partilerinin gökten zem-bille inmesini de umamayız. Mümkün olan ve üstelik acilen ihtiyaç duyulan şey, işçi sınıfını hem işyerinde ama hem de işyeri sınırlarını aşacak biçimde toplumsal bir güç olarak ayağa kaldırmaya adanmış yeni ara kurumların (bir sendikadan fazlası, bir partiden azı) devreye sokulmasıdır.

NEOLİBERALİZM VE KADERCİLİK

Sendikaların yenilenmesi ihtiyacı hakkında son yirmi, otuz yıllık sü-rede üretilen kapsamlı literatür, genellikle sendika içi demokrasinin artırılması yoluyla bürokrasiye karşı mücadele verilmesi; sendikal taktiklerde ekonomik boyut ile siyasi boyut arasında baş gösteren bölünmeyi aşma yönünde daha yaratıcı bir militanlığın sergilenmesi; topluma nüfuz olanak-larının geliştirilmesi ve daha geniş koalisyonların inşa edilmesi konularına odaklanıyor.⁵ Sendikaları toplumsal bir aktör olarak yeniden canlandırma-yı amaçlayan tüm girişimler için, bunların her birinin hayati önem taşıdığ-na kuşku yok. Ancak bürokratikleşme, “sendikalar bünyesinde isyanlara neden çok nadir rastlandığı” sorusuna yanıt vermek dışında, neyi açıkla-yabilir ki? (Kendi bürokratlarıyla baş edemeyen işçilerin toplumu dönüş-türmesi beklenebilir mi?) Benzer şekilde, sendikalar daha demokratik ve savaşı hale gelebilir; ancak tek başına bu gelişme de, Raymond Williams’ın “militan tikelcilik” ifadesiyle andığı üzere, kendi özgül ihtiyaçlarının peşinde daha yırtıcı bir biçimde koşmalarından başka bir sonuç vermeyebi-lir.⁶ Ayrıca, çok sık karşılaştığı üzere, sendika stratejilerinde ekonomik ve siyasi boyutlar arasındaki ayrımın aşılması, çabaların genel seçim veya lobicilik alanlarına kaydırılması dışında bir anlam ifade etmeyebiliyor. Koalisyonlar konusuna gelecek olursak, belli özel konu ve kampanyalarda

4 Bu yöndeki tespitler, Lenin’in 1902’de *Ne Yapmalı*’da ortaya koyduğu “ekonomizm” eleştirisinden, Eric Hobsbawm’ın ilk kez Eylül 1978’de *Marxism Today*’de yayınlanan Marx Memorial Lecture, “The Forward March of Labour Halted” başlıklı makalesine kadar çok geniş bir tarihsel yelpaze oluşturur.

5 Sendika içi demokrasi ile işçi sınıfı iktidarı arasındaki önemli bağlantılara ilişkin ikna edici görüşler için bkz. Kim Moody, *An Injury to All: The Decline of American Unionism*, New York: Verso, 1988; Mike Parker ve Martha Gruelle, *Democracy is Power: Rebuilding Unions from the Bottom Up*, Detroit: Labor Notes, 1999; Steve Early, *Embedded with Organized Labor*, New York: Monthly Review Press, 2009. Öte yandan, sendika içi demokrasinin merkezî önem taşıdığı savının fazla kolayca dile getirilmesine karşı görüşler için ise bkz. Steve Fraser, “Is Democracy Good for Unions?”, *Dissent*, 45(3), 1998 ve Stanley Aronowitz ile diğerlerinin yanıtları.

6 Raymond Williams, *Resources of Hope*, Londra ve New York: Verso, 1989, s. 242. “Militan tikel-cilik” kavramına yönelik ünlü bir inceleme için bkz. David Harvey, *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Oxford: Blackwell, 1996, bölüm 1.

bunların rolü ne kadar olumlu olursa olsun, kendi başlarına zaten zayıf kalan ve tam bir kitle hareketi anlamı taşımayan grupların bir araya getirilmesi sonucunda daha uzun vadeli bir stratejik bakışın üretilmesi, bu grupların her birinin tek başına elde edeceği sonuçların toplamından öte bir başarıya ulaşılması da pek olası değildir.

Sendikaların yenilenmesine ilişkin literatürün önemli bölümünde kendini gösteren asıl sorun, işçileri özel sermaye birikiminin ağına hapseden kapitalizm bağlamının ele alınmamasıdır: Sermaye yatırımı yapar, üretimi örgütler, bilim ve teknoloji uygulamalarını hayata geçirir, istihdam temin eder, sosyal programlar ile kamu istihdamını olanaklı kılan büyümeyi ve vergileri yaratır. Emeginden başka satacak şeyi bulunmayan işçilerin, doğal görülmesi sağlanmış bu gerçekliği hevesle sahiplenmesi anlaşılabilir niteliktedir ve sendikaları salt ihtiyaçlarının karşılanması yönünde araçsal bir mekanizma saymalarının nedeni de budur. Sendikalar, işçi sınıfının farklı çıkarlara, farklı bilinç düzeylerine ve siyasi tercihlere sahip kesimlerini bir araya getirir [en azından gelişmiş ekonomilerde -çev.] ve sendikal temsil hakkı, genellikle mücadele verilerek veya farklı seçenekler arasında tercihte bulunularak kazanılmaz; belli bir işyerinde çalışmaya başladığında kendiliğinden gelir. İlgili gruba özgü talepler etrafında bir birlik inşa edilir ve bu talepler genel olarak söz konusu işçilere ait işgücünün meta fiyatı ile çalışma koşulları etrafında dönüp dolanır. Böylece, dar bir dayanışma biçimi ortaya çıkar.⁷

Devletlerin, grev eyleminin işyeri haricindeki yerlerde yürütülmesine ve siyasi grevlere sınırlandırma getirerek, sözünü ettiğimiz kısmılığı pekiştirdiği, ekonomik taleplerde işçilere nispeten kolayca ödün verebilen işverenlerin, daha kapsamlı talepleri azimle reddederek dar bakış açısına güç kazandırdığı doğrudur. Ancak, temel sorun varlığını korumaktadır: Sendikaların, kısmilikten kaynaklanan sınırları aştığı ve bütün halinde bir sınıf gibi düşünme ve davranma potansiyelini sergilediği önemli anlar kayda geçmiş olsa da, sendikalar “olgunlaşıp” kurumsallaştıkça, bu tarihi anların seyrekleşmesi ve saman alevine dönüşmesi eğilimi kendini göstermiştir. Asıl olan şu ki, sendikalarda kökleşmiş kısmiliğe karşı durulmadıkça, yenilenme süreci de yalpalayıp duracaktır. Sendikalarına, sınıfı ayağa kaldıran bir alan biçiminde değil de araç biçiminde bakan üyeler, ödeneklerin bir sigorta acentesine yatırılan primlerden farksız olduğunu düşüneceklerdir. Üyelerini salt araçsal nedenlerle harekete geçirme ihtiyacı duyan sendika liderleri ise yine bu hareketlerin “dizginlerini elden kaçırma” kaygısına kapılacaklardır. Sendikaların kurduğu veya içinde yer aldığı koalisyonlar bile, aslolarak sınıfsal çıkarları

7 Bu konuda genel bir tartışma için bkz. Donald Swartz ve Rosemary Warskett, “Canadian Labour and the Crisis of Solidarity”, Stephanie Ross ve Larry Savage (der.), *Rethinking the Politics of Labour in Canada: An Introduction* içinde, Halifax: Fernwood, 2012.

yükseltmek ve uzun vadeli kolektif projeler inşa etmek yerine, kısmi çıkarların peşinden koşup duran ilişkileri pekiştirecektir.⁸

Kısmiliğin yol açtığı olumsuzluklara karşın belli kazanımlar elde etmek ve bu kazanımları başka işçileri de kapsayacak biçimde yaygınlaştırmak bir zamanlar mümkün olmuşsa da, günümüzde, geçmişteki kazanımların savunulmasında bile kısmiliğin belirleyici bir engel haline geldiği görülüyor. Sorunlara bakışı sınırlandırılmış ve yapısal bakımdan da parçalanmış sendikaların, işverenlerden ve hepsinden önce devletten gelen saldırıyı hakkıyla göğüsleyebilmesi mümkün değil. 1930'lardaki ayağa kalkış ve yeniden örgütlenme sonrasında Amerikan emek hareketi ilk ciddi yenilgisini 1980'lerde değil, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, yani güçlü kapitalist sınıfa karşı aslında işçi sınıfının da güçlü olduğu bir dönemde yaşadı. Bunun bir parçası olarak, anti-komünist baskı ortamında, bu ortamın dümen suyuna girmeye dünden hazır sendika liderliklerinin de etkisiyle, sendikalar içindeki radikal sol hareketler yenilgiye uğradı. Savaş sonrası dönemin pratiğinde, sendikaların sağladığı ücret ve sosyal hak kazanımlarını gören işçiler arasında, sosyalizm tarafından vaat edilenlerin büyük kısmını kapitalizmin de sunabileceği, üstelik bu seçeneğin çok daha az riskli olduğu fikrinin giderek ağırlık kazanması da bu gidişatı güçlendirdi. Gelgelelim, 1960'lardaki yüksek istihdam koşullarının, sendikalar ile yönetenler arasında kararlaştırılmış "sosyal mutabakat"a ait dar bakışı çoğunlukla reddeden bir taban militanlığına alan açmasıyla, tam da kapitalist küreselleşmenin zaten hız kazanmakta olduğu bir dönemde, söz konusu kazanımlar sermaye tarafından kârlılığın önünde engel sayılmaya başlandı. Takip eden on ila yirmi yıllık süreçte, Keynesçi anlayışın içine düştüğü krize getirilecek çözüm neoliberalizm çehresine bürünürken, emeğin iyi zamanlarda biriktirdiği gücün, bu çözümle baş etmek için hiç de yeterli olmadığı açıkça görülecekti. Sonradan anlaşıldığı üzere, hem sendikaların bu sosyal mutabakatı benimsemiş olması, hem de bu benimseyişe karşı çıkan isyanın sınırlı kalması, emeğin bir sonraki yenilgisinin zeminini hazırlayacaktı. Ancak, yenilgi bu kez emek hareketi içindeki "radikal" kesimlerle sınırlı kalmayacak, bir bütün halinde kurumsal olarak sendikalar ve daha ötesinde işçi sınıfının geneli de bundan payını alacaktı.

Taban militanlığının kırılmasıyla, kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde kilit rolü artık eski sosyal mutabakat değil, işçilerin kaderciliği oynayacaktı. Terry Eagleton'ın ifadeleriyle, "Bu, yeni kapitalizme dair bir yanılsama değil, onu değiştirme olanaklarına dair bir umutsuzluk durumuydu

8 Koalisyonların sınırlılıklarına dair zengin örnek durum incelemeleri için bkz. Stephanie Ross, "Social Unionism in Hard Times: Union-Coalition Politics in the CAW's Windsor Manufacturing Matters Campaign", *Labour/Le Travail*, 68(Güz), 2011; Ian McDonald, "Labour and the City: Trade Union Strategy and the Reproduction of Neoliberal Urbanism", Doktora Tezi, York Üniversitesi, Siyaset Bilimi, Toronto, Ekim 2011.

ve son derece belirleyici bir nitelik kazandı.”⁹ İşçiler yine direniyor olmakla birlikte, artık ancak bölük pörçük, süreklilikten uzak bir direnişten söz edilebilirdi. Grev sayıları düşüyor (gelişmiş kapitalist ülkelerin tümünde) ve direniş repertuarında iş yavaşlatmaya, oturma eylemlerine, fabrika işgallerine, işyeri dışında örgütlenen kitlesel eylemlere yönelik kampanyalar giderek zemin kaybediyordu. İşçi sınıfı siyasetinde iddialı talepler büyük ölçüde sahneden silinirken, bu gidişat bir işçi tarafından şu sözcüklerle ifade ediliyordu: “Böylece tüm umutlarımızı dışarıda, yağmurun altında bırakıyor, evimize girip kapıyı kilitlemiş oluyorduk. O ‘klik’ sesiyle birlikte, o güne dek hep omuz verdiğimizizi düşündüğümüz şeyleri dışarıda bıraktık.”¹⁰

Bu teslimiyet, neoliberalizmi salt farklı bir ideoloji ve politikalar bütünü olarak değil, aynı zamanda Greg Albo’nun ortaya koyduğu şekilde, toplum üzerindeki iktidarın özgün bir tarihsel biçimi olarak, çözümsel ve örgütsel boyutlarıyla ele alma konusunda sendikalar ile radikal solun içine düştüğü ortak başarısızlığı yansıtmaktaydı.¹¹ Sermayenin uzun süreli bir kârlılık krizinden geçtiğine ilişkin yaygın sol görüşler ne derse desin, bugün yaşadığımız krizin öncesindeki çeyrek yüzyıllık dönem, sermaye cephesinden bakıldığında, küresel ölçekli kapitalist rekabet ve iç içe geçiş ile birlikte teknolojik ilerlemelerin yaşandığı, bu doğrultuda sanayinin hatırı sayılır bir yeniden yapılanmaya tabi tutulduğu ikinci “altın çağ” olmuştur. Sermayenin bu yeni altın çağının emekçilere getirdiği şey ise sürekli bir güvencesizlik, en derin eşitsizlikler ve toplumsal tahribattı. Demokrasi ve toplumsal özelemler, tahvil piyasalarının mutlu kılınmasına ve “rekabet gücü”ne yönelik ideolojiler ile uygulamalar karşısında arka plana itiliyordu. Savaş sonrası dönemde elde ettikleri kazanımların kendisi, sendikali işçileri tavizler yoluyla bu kazanımları korumaya yöneltir oldu.¹² Kararlı ve sürekli bir karşı saldırının yürütülmemesi, neoliberalizmin “dünya tarihindeki en başarılı ideoloji” olduğu görüşünün itibar kazanması sonucunu doğurdu.¹³

9 Terry Eagleton, *Why Marx Was Right*, New Haven, CT: Yale University Press, 2011, s. 5-6.

10 Dewey Burton, Ford fabrikasında montaj hattı işçisi, aktaran Jefferey Cowie, *Stayin’ Alive: The 1970s and the Last Days of the Working Class*, New York: The New Press, 2010, s. 13.

11 Gregory Albo, “Contesting the ‘New Capitalism’”, David Coates (der.), *Varieties of Capitalism, Varieties of Approaches* içinde, New York: Palgrave Macmillan, 2005.

12 Bunda yeni olan bir yan da yoktu. 1971 Şubat’ında, *Time* dergisinin Kanada baskısında yer alan bir makalede, durgunluk dönemlerinin işçi sınıfını disiplin altına alma ve beklentileri düşürme yönündeki etkisinden utanmazca söz edilmekteydi: “Şerde de bir hayır vardır: Resesyon, Amerika’da sakinleştirici bir rol oynamakta. Bir iş bulmak, bela aramak karşısında daha öncelikli hale geliyor. İşsizlik, hem sıradan insanları hem de aykırı çevreleri sonsuza dek tatmin edecek bir bolluğun yaşanacağı yönünde karşı kültürün duyduğu güveni sarsıyor. Daha üstü kapalı bir şekilde de, karışıklık çıkartanlara karşı toplumun müsamaha düzeyini aşağı çekiyor ve siyasal kaygılar ile sokak tiyatrolarının bir kenara itilip, bireyin refahına dönük kaygıların güçlenmesini sağlıyor. Kaldırımlar, sokak protestocuları ile gıda yardımı alanları aynı anda üzerinde taşıyacak kadar geniş değil.”, s. 23.

13 Perry Anderson, “Renewals”, *New Left Review*, 1(Ocak-Şubat), 2000, s. 17.

Emeğin metalaştırılması sürecinin yaygınlaştırılması ve derinleştirilmesi başta olmak üzere, neoliberalizmin insan yaşamı üzerinde getirdiği *maddi* değişiklikler, bu ideolojiye tartışmasız bir ağırlık kazandırdı. Kolektivist alternatiflerin yokluğunda –ki bu, kavganın yürütülmesini sağlayacak bakışın ve en önemlisi pratik mekanizmaların da yokluğu anlamına gelmektedir– emekçi aileleri, yeniden şekillendirilmiş bu işçi sınıfı bilinci çerçevesinde durumun “altından kalkmanın” bireysel yollarını aradılar ve neoliberal değerler sisteminin yeniden üretimine katkıda bulundular: Çalışmaya ayrılan süreler ciddi ölçüde uzadı; genç işçiler dışarıda zaman geçirmek yerine daha uzun sürelerle eve kapandılar; evli çiftler, ipotek borçlarından kurtulmak için anne-babalarının yanına taşındılar; kredi kartları her adımlarında yarıdımalarına koşar hale geldi; ailelerin borç yükü yükseldi. Konut mülkiyeti, daha da fazla kredi kullanmanın yolu olarak görülmeye başlandı; emeklilik gelirleri üzerindeki etkileri bakımından, borsalar kaygıyla izlenir oldu; vergi kesintileri, ücret artışı gibi algılanıp memnuniyet yarattı. Yoğunlaşan rekabet ve işçilerin “kendi” şirketlerine bağlılığı, ayrıca aynı işyerinde iki kademeli ücretlendirmeye gidilmesi (yenilenme sürecinin dayanağı olması gereken genç işçileri sendikalardan uzaklaştırmıştır), sınıf içi dayanışmayı zayıflattı. Ekonomik yeniden yapılanma, iş arayan insanları sürekli başka kentlere taşınmaya zorlayarak işçi topluluklarını dağıttı. Grev dayanışma eylemleri ve gösteriler, tüketim gücünü koruma amaçlı bu bireysel yanıtlara yerini bıraktıkça, dayanışmacı duygular söndü ve kolektif yetenekler zayıflayıp kurudu. Marx’ın kapitalizm için getirdiği, “insan dünyasını çözülmeye maruz bırakarak, ayrılmış, birbirine düşman bireylerin dünyasına dönüştüren” bir sistem tanımlaması, asla son yirmi ila otuz yıllık dönemdeki kadar geçerli olmamıştır.¹⁴

Sosyal programların budanmasına ve işgücü piyasalarında rekabetin şiddetlenmesine eşlik edecek biçimde sendikalaşmada gözlenen düşüş, bir yandan emek ile sermaye arasındaki toplumsal eşitsizliği, ama bir yandan da işçi sınıfı içindeki eşitsizlikleri derinleştirdi.¹⁵ Sendikalaşmanın en üst düzeye eriştiği en güçlü sektörlerde bile ödünlere verilmesi, görece zayıf konumdaki diğer işçilerden daha da büyük ödünlere kopartılmasına kapı araladı. Reel ücretler, örneğin otomotiv montaj sanayisinde 2007 öncesindeki 30 yıl boyunca yükselmedi; imalat sektörünün genelinde yüzde 10, perakende sektöründe yüzde 17 düştü. Ülke genelinde uygulanan asgari ücretteki düşüş ise

14 Aktaran Ralph Miliband, “Marx and the State”, *Socialist Register* 1965, Londra: Merlin Press, 1965, s. 281.

15 Sendikalaşma yoğunluğundaki düşüş düzeyi ülkeden ülkeye farklılık sergilese de, gelişmiş ülkelerin tümü için genel bir eğilimdi. Bkz. John Schmitt ve Alexandra Mitukiewicz, “Politics Matter: Changes in Unionization Rates in Rich Countries 1960-2000”, Washington, DC: Center for Economic and Policy Research, Kasım 2011.

yüzde 26'yı buldu.¹⁶ İşgücünün içinde kalmayı başaramayanlar için durum daha da vahimdi. Büyüyen bu eşitsizlikler, Cumhuriyetçi Parti'nin fırsatçı seçim taktiklerinde sonuna kadar sömürüldü ve düşük ücretli işçiler (sendikali işçilerin düzeyine ulaşabileceklerine artık inanmayanlar) ile görece yüksek ücretliler (kendileri dışındakilere yardım edilmesi için alınan vergilere kızanlar) arasındaki gerilimler pekiştirildi.¹⁷

Emekçi halkın eşitsizliklerden kaynaklanan hayal kırıklığı, kendisini çoğu zaman konunun sınıfla bağlantısını perdeleyen kimlikçi söylemlerle dışa vurdu. Sınıf, somut olarak elbette farklı cinsiyetler, ırklar, uyruklar, yaş grupları gibi ayrımlar da barındırır ve emekçilerin yaşam deneyimleri ile kaygıları (dolayısıyla olası örgütlenme alanları) kuşkusuz işyerlerinin ötesine de uzanır. Ancak kişilere yüklenen kimlikler ve sınıf, Adolph Reed Jr.'ın ısrarla belirttiği gibi, karşılıklı olarak birbirini inşa eder.¹⁸ 1980'ler ve 90'ların akademik dünyasında kimlik siyasetine yapılan vurgunun şiddetlenmesi, kapitalizmin altta yatan sınıfsal temellerinin aynı dönemde giderek daha da göze batır hale geldiği düşünülüyordu, özellikle ironik bir hal alır.¹⁹ Neoliberalizmin en temel başarısı, Kuzey Amerika işçi sınıfını bölme, pasifleştirme, yönünden saptırma ve etkisiz kılma konusunda ulaştığı düzeydir.

NEOLİBERAL ÇAĞDA SENDİKALAR

İşçi direnişlerinin ve sendikalılığın yaygınlaştırılmasını bu denli güç kılan şey, işyerinin ve aynı zamanda işgücünün tabi tutulduğu kesintisiz yenden yapılanmaydı: Yönetimin işyeri üzerindeki denetimi yoğunlaştırılıyor, tesisler küçültülüyor, faaliyetler taşeronlaştırılıyor, üretim tesisleri başka yerlere taşınıyor ve işgücünün bileşimi, çeşitli güvencesizlik düzeylerini ortaya çıkartacak biçimde değiştiriliyordu.²⁰ 2007 öncesindeki otuz yılda, ima-

16 Amerikan Çalışma Bakanlığı, Çalışma İstatistikleri Dairesi, CES (Tarihsel), Tablo B-2: "Average Hours and Earnings", <http://www.bls.gov> adresinde mevcut; Amerikan Çalışma Bakanlığı, Ücret ve Mesai Saatleri Birimi, "Changes in Basic Minimum Wages", <http://www.dol.gov> adresinde mevcut.

17 Frances Fox Piven, "The New American Poor Law", *Socialist Register 2012*, Pontypool: Merlin, 2011 [*Socialist Register 2012 - Ekonomik Kriz ve Sol*, çev. Umut Haskan, Yordam Kitap, 2013].

18 Adolph Reed Jr., "Unraveling the Relation of Race and Class in American Politics", Diane E. Davis (der.), *Political Power and Social Theory*, Cilt: 15 içinde, Bingley: Emerald Group Publishing, 2002 ve eşlik eden eleştiriler ile yanıtlar. Ayrıca bkz. Adolph Reed Jr., *Class Notes*, New York: The New Press, 2001.

19 "Günümüzün paradoksu, insanların yaşamını belirlemede sınıfsal konunun önemi artarken, aynı insanların kendilerini bir sınıfın içinde görme eğilimlerinin gerilemesidir." Mimmo Porcaro, "Labour and Life: Memorandum for a Future Investigation of (Class?) Consciousness", *Transform*, 2, 2008, s. 45.

20 Delphi otomotiv işçilerinden Gregg Shotwell, güvencesizlik konusunda, örgütlü büyük sektörlerdeki durum için bile şöyle diyordu: "Bizler, hepimiz geçici işçiler konumundayız. Hepimiz, haklarımızdan mahrum edilmiş durumdayız. Kendi doğduğumuz topraklarda göçebe haldeyiz." Gregg Shotwell, *Autoworkers Under the Gun*, Chicago: Haymarket, 2011, s. 142.

lat sektörünün istihdamı yüzde 28 düşerken, 1000 veya daha fazla çalışana sahip işyerleri (yani, eskilerin sendikalaşmaya yatkın alanları) söz konusu olduğunda, aynı oran neredeyse yüzde 60'ı buluyordu.²¹ Var olan istihdam ise ülkenin düşük ücretler ve sendikasız çalışmayla öne çıkan güney bölgelerine kaydırılıyor ancak pek çok örnekte Çin'in düşük ücretler nedeniyle ABD için "yeni güney" haline gelmesiyle, benzer altüst oluşlar orada da yaşanıyordu.²² 1980'de, Amerika imalat sektöründe 7,5 milyon sendikalı işçi çalışmaktaydı ve işgücündeki büyümeye paralel bir artış kaydedilseydi, bu sayının 2007'de 11 milyona ulaşması gerekirdi. Gerçekte ise, hayret verici ama, 6,1 milyon kişilik düşüşle sendikalı işçilerin sayısı 2007'de sadece 1,4 milyon kişi, yani 1980'deki düzeyin yüzde 80 altındaydı.²³ 2011 itibarıyla özel sektörde sendikalaşma oranı yüzde 7'nin altına inecek, yani 1970'lerin sonundaki oranın ancak üçte birini yakalayabilecek, hatta yüzyıl önceki orandan bile geride kalacaktı.²⁴

Sendikalara dışarıdan gelen baskıların ölçeğini reddetmesek de, buna yapılan vurgu, sendikaların kendi sorumluluğunun göz ardı edilmesi eğilimini doğuruyor. Sendikaların, herhangi bir kurtuluş yolu bulunmadığını fazlasıyla erken kabullenmiş olduğu gerçeği, sendikacılığın bugünkü krizine yönelik tüm dürüst açıklamaların temelinde yer almalıdır (Büyük Buhran günlerinde bile, ekonomik yeniden yapılanma, sendikaların başarısına çeşitli kapılar aralamıştı). Çokuluslu Amerikan şirketlerinin toplam istihdamında, ülke dışı istihdamın payı artmış olsa da (1989'dan sonraki yirmi yılda, yarattıkları istihdam artışının yüzde 64'ü yurtdışında gerçekleşti), aynı anda Toyota, Siemens ve Samsung gibi yabancı çokulusluların

21 Thomas J. Holmes, "The Case of the Disappearing Large-Employer Manufacturing Plants: Not Much of a Mystery After All", *Ekonomi Politikaları Çalışması II-4*, Minneapolis Merkez Bankası, Temmuz 2011, Tablo 1, sp. 6.

22 Richard Deitz ve James Orr, "A Leaner, More Skilled U.S. Manufacturing Workforce", *Ekonomi ve Finansa Güncel Meseleler*, New York Merkez Bankası, 12(2), Şubat/Mart, 2006; Holmes, "The Case of the Disappearing Large-Employer Manufacturing Plants", s. 22.

23 İmalat sektöründeki sendikalı işçi sayısında ortaya çıkan düşüş, istihdamda ve sendikalaşma oranında kendini gösteren düşüşe kabaca karşılık gelecek düzeydeydi. İmalat sektörünün üretimi, GSYH'den daha hızlı bir büyüme sergilediği halde, üretkenlikteki artışın daha yüksek oranlara çıkması, istihdamda yüzde 38'lik düşüşe yol açtı. İmalattaki sendikalaşma oranı ise yüzde 35'ten yüzde 11'e geriledi. 1980 ile 2007 arasında, imalat sektörü dışındaki özel sektör istihdamı 41 milyon kişi artarken, imalatçı çalışan sayısı 8 milyon kişi ve sektördeki sendikalı işçi sayısı da 6 milyon kişiden fazla azaldı.

24 Steven Greenhouse, "Union Membership in U.S. Fell to a 70-Year Low Last Year", *New York Times*, 21 Ocak 2011. Son yetmiş yılın en düşük düzeyine inildiğini ifade eden bu başlık, aslında tarihi gerilemeyi yeterince ortaya koyamıyordu. Zira, sendikalaşma yoğunluğu, 1901'de bile bugün olduğundan yüksekti. 1900'lerin başlarına ait veriler için bkz. Leo Troy, "Trade Union Membership, 1897-1962", *Review of Economics and Statistics*, Şubat 1965, Tablo 2. (1901 verilerine tarım sektörü dahil olmasa da, bu durumun karşılaştırma üzerinde kayda değer bir etkisi bulunmamaktadır.)

ABD'deki yatırımları bu durumu kısmen dengelemektedir.²⁵ 1980'lerin başlarından bu yana yer değiştiren tesislerin büyük kısmı yine ABD sınırları içinde kaldı ve sanayi sendikaları salt bu fabrikaları izleyip, yine aynı sektörler içinde örgütlenseydi, Amerikan emek hareketinin ilk dönemdeki en önemli yenilgilerinden biri, yani güneyin örgütlenememesi sorunu tersine çevrilebilirdi.²⁶ Parçaların fason üretime yönlendirilmesi bir grup işçinin konumunu zayıflattıysa da, böylece çok sayıda fabrikanın şalterini birden indirme olanağını elde eden fason üretim tesislerindeki diğer işçiler, daha da güçlü bir konuma erişmiş olmuyor muydu? Son olarak, işyeri sayısındaki azalma, imalat sektöründe sendikalaşmayı güçleştirdiyse, bu kez ortalama işyeri ölçeğinin büyüdüğü (Wal-Mart gibi) hizmet sektöründe yeni olanaklar doğmuyor muydu?²⁷ İmalat sektöründe işyerleri, küreselleşmenin ortaya koyduğu kapanma tehditlerine daha açık hale geldiyse de, bugün her sekiz çalışandan yedisi (özel ve kamu birlikte) hizmet sektöründe görev alıyor ve bu şirketlerin önemli bölümünün sırf sendikalardan kaçmak için pııyı pırtıyı toplayıp başka yerlere gidecek hali yok.²⁸

İşçi sınıfı iktidarını inşa etmeye çalışmak yerine dar bir bakışla sadece ödenek aldığı tabanına odaklanan sendikaların, sözünü ettiğimiz zor zamanlarda gerekli enerjiyi, kaynakları, sendikalar arası işbirliğini, halk desteğini ve sendikalaşmak için ihtiyaç duyulan strateji yaratıcılığını harekete geçirmesi beklenemezdi. Hatta, bu tip sendikaların pazarlık ve kampanya stratejileri, sendikalaşmanın yaygınlaştırılması çabalarını güçlendirmek yerine çoğu zaman daha da zayıflatmıştır. Örneğin, Birleşik Otomotiv İşçileri Sendikasının (BOİS), ücretler ve sosyal hakların asgari ölçüde korunması karşılığında işyeri haklarını feda etme taktiği, keyfi yönetim uygulamalarına karşı işyeri haklarını koruma vaadinin sendikalaşma yolunda temel dayanak olduğu Japon menşeli fabrikalarda sendikalaşmanın altını oymuştur (fabri-

25 Kevin B. Barefoot ve Raymond Mataloni Jr., "Operations of U.S. Multinational Companies in the United States and Abroad: Preliminary Results From the 2009 Benchmark Survey", *Survey of Current Business*, Kasım 2011, <http://www.bea.gov> adresinde mevcut. 2009 itibarıyla, çokuluslu Amerikan şirketlerinin yurtdışındaki çalışan sayısı 10,3 milyonken, yabancı çokulusluların ABD'deki çalışan sayısı da 5,3 milyondur.

26 Amerikan otomotiv endüstrisinin ortadan kalkmadığını, ülke içinde yeniden yapılanmaya tabi tutulduğunu anlatan bir çalışma için bkz. Nicole Aschoff, "A Tale of Two Crises: Labour, Capital and Restructuring in the US Auto Industry", *The Socialist Register 2012*, Pontypool: Merlin Press, 2011 [*Socialist Register 2012 - Ekonomik Kriz ve Sol*, çev. Umut Haskan, Yordam Kitap, 2013]. Amerikan emek hareketinin, güneyi sendikalaştırma konusundaki başarısızlığı için bkz. Mike Davis, *Prisoners of the American Dream*, New York: Verso, 1986; Michael Goldfield, *The Decline of Organized Labor in the United States*, Chicago: University of Chicago Press, 1987.

27 Samuel E. Henly ve Juan M. Sánchez, "The U.S. Establishment-Size Distribution: Secular Changes and Sectoral Decomposition", *Economic Quarterly*, Richmond Merkez Bankası, 95(4), Güz 2009, s. 433-4, <http://www.richmondfed.org> adresinde mevcut.

28 Steven Tufts ve Mark Thomas, "Worker Power in an Age of Uneven Austerity", *The Bullet*, Sayı 541, 5 Eylül 2011, <http://www.socialistproject.ca> adresinde mevcut.

ka yönetimleri, sendikaların işyerine sokulmaması ve böylece işyerinde tüm iplerin ellerinde kalması karşılığında sendikalı işçilerinkine yakın ücretler ödemeye dünden razıydı).²⁹

Amerikan sendikalarının, sermayeye ait olmayan değerleri savunma yeteneğini törpüleyen en önemli etmen, rekabet baskılarının yoğunlaşmasıydı.³⁰ Burada karşımıza iki mesele çıkıyor. Birincisi, rekabetin iki karşıt sınıf üzerinde etkileri farklıdır. Belli işletmeler, daha etkin rakipleri karşısında kaybettiğinde, sermaye bir sınıf olarak daha da güç kazanmış olur. Oysa işçiler açısından rekabetin anlamı, ellerindeki en hayati şeyin, dayanışmanın zayıflaması, dolayısıyla sınıfın güç kaybetmesidir. İkincisi, rekabet gücünün artırılması ihtiyacına yapılan vurgu, Amerikan şirketlerinin güçlendirilmesi ve işçilere ilişkin sorunların bu uğurda kenara itilmesi demektir. Aynı şey, sosyal hizmetlere ve ücretlere çok fazla para harcanması yüzünden özel sektör rekabet gücünün yükseltilmesine yeterli kaynağın ayrılmadığı iddiası üzerinden, kamu çalışanları için de geçerlidir. İşçilerin, ödüllere dimdik “hayır” demelerini sağlayacak pazarlık gücüne sahip olmadığı durumlar elbette vardır ve geçici yenilgiler kaçınılmazdır. Asıl önemlisi şu ki, sendikalar, rekabet gücü arayışını, taktik geri çekilmelere yol açabilecek, toplu pazarlığın ötesinde yanıtlar verilmesi gereken bir gerçeklik şeklinde görmek yerine, bir *hedef* olarak fazlasıyla içselleştirdiler. “Yeni gerçeklik” adına hareket edilerek, işten atılmaların önlenmesi yolunda tavizler bir kez merkeze oturduğunda, sendikaların bizzat kendisi de beklentileri aşağı çekmenin ve dik kafalı işçileri yola getirmenin birer aracına dönüştü. Bu anlayış, alternatifleri tartışma kapılarını sıkıca kapatıyor, işten atılmaları önleme yolunda tavizleri tek seçenek haline getiriyor ve sendikalı işçilerin örgütlülüğünü, şirketlerin iktidarına kafa tutmak yerine, şirketleri tahkim etmeye dönük lobi çalışmaları için (örneğin, sübvansiyon desteği) kullanı-

29 Benzer şekilde, sendikanın “Amerikan malı kullan” kampanyası da Amerikan şirketlerine “iyi”, ABD’deki Japon menşeli montaj sektörüne “kötü” etiketini yapııştırıyor, gerçekte örgütlemeleri gereken işçileri yabancılaştırıyor, ayrıca GM, Ford ve Chrysler’e olduğu kadar Japon şirketlerine de parça tedarik eden kendi üyelerinde kafa karışıklığına yol açıyordu.

30 Caterpillar icra başkanı, şirketlerin bu yirticilikta ulaştığı son noktayı geçtiğimiz dönemde şu söz-cüklerle açıkladı: “İster devlet, ister bir özel şirket, ister başka bir kurum ya da sizin örneğinizdeki gibi bir okul olsun, silahınızı doğrultmak, gözünüzü rakibinizden ayırmamak ve onu alt etmek zorundasınız. Çünkü, öyle yapmazsanız, o sizi alt edecektir.” Douglas Oberhelman, aktaran Jeff Gray ve Kevin Carmichael, ‘Bracing for trouble on the picket line’, *The Globe and Mail*, 7 Ocak 2011. Çoğunluk hisseleri İtalyan Fiat grubunun elinde bulunan Chrysler, Amerikan futbol ligi şampiyonluk maçının devre arasında yayınlanan reklamında, “farklılıkları” bir kenara bırakıp, “ikinci yarıda” Amerikan rekabet gücünü yeniden yükseltme çağrısını yaparak bu alanda öne atılıyordu. Chattanooga/Tennessee’de, yılda 30.000 \$ gelir getirecek 2500 kişilik istihdam için 83.000 işçi başvuruda bulundu. BOİS başkanı Bob King, bu koşullar altında sendikalaşma kararı “en nihayetinde şirketlere kalıyor” diyordu (üst seviyede düzenlenen anlaşmalar için). Bernie Woodall ve Ben Klayman, “UAW organizing drive targets VW, Daimler in U.S.”, *Reuters*, 29 Aralık 2011.

yor.³¹ Zaman zaman ortaya çıkan radikal retorik bir yana bırakılırsa, sendika liderleri, rekabet gücü arayışının dayattığı kısıtlar için işçilerin rızasını alma yönünde fazlasıyla olumsuz bir rol oynadılar.

Günümüz sendikacılık uygulamaları, işçileri neoliberalizmin tuzaklarına karşı savunmasız bırakmakla kalmıyor, sendikal aygıtlar aracılığıyla bu tuzaklardan kurtulma umutlarını da karartıyor. Saldırılarına etkin yanıtlar verme yolunda gereksinim duyulan radikal stratejiler, taktikler ve örgütsel değişimler, sendikalar bünyesinde büyük istikrarsızlıklar yaratabileceği ve liderlerin koltuğunu tehdit edebileceği için, sendika liderlerini ihtiyatlı davranmaya iten eğilimlerin tümü bugün daha da kuvvetleniyor. Sendikaların, gözden kaçmayacak kadar kötü durumda olmalarına karşın yapısal ve stratejik değişimler yönünde çok az emek harcaması, bu eğilimlerin özellikle can sıkıcı boyutlarından biridir. Pek çok sendika lideri, son otuz yılda beklentilerin aşağı çekilmesinin aslında kendi bireysel yaşamlarını kolaylaştırdığını görmüş olmalı. Bunun yanında, taban muhalefeti inşa etmek için militan grupların ortaya koyduğu hatırı sayılır kimi girişimlere rağmen, sendikaları dönüştürme yolunda savaşın kazanıldığını gösteren pek fazla işaret yok. Nedenini anlamak da hiç zor sayılmaz. Bu tip girişimler, daha işin en başında, aynı işyerinde bile işçilerin birbirinden ayrıştırılmış olduğu gerçeğine tosuyor. Sendikalarının faaliyet gösterdiği farklı işyerleri ve sektörler arasındaki ayrışmaları da buna eklediğinizde, nedenler kendini apaçık gösteriyor. Sendika liderliğinin elinde bulunan bilgi ve analizlere sıradan üyelerin ulaşma olanaklarının pek sınırlı olduğu düşünüldüğünde, bu ayrışmaları aşmanın güçlüğü de daha iyi anlaşılabilir.³² Ayrıca, sınırlı örgütsel kapasitelerini bir yana bıraksak bile, muhalif gruplar, kendi sendikalarının ötesine geçecek bakış açılarını sunmakta genellikle çok sınırlı kalmışlardır.³³ Sınıfı esas alan, geçmiş deneyimler ve derslerle bağlantılar kuran bir çerçevenin genel anlamda bulunmayışı, sendikalar içindeki muhalefetin ortaya koyabileceği, işçileri yerel ölçüğe sıkışmış dağınık isyanların ötesine taşıyacak stratejik yeterliliklerin ve özgüvenin kaybolmasında da yansımaları bulmakta.

31 Yeni işe alınan, çoğunluğu genç işçileri ayrımcılığa maruz bırakan ve yabancılaştıran iki kademeli ücret uygulamaları, öne çıkan örneklerden biridir. Oysa sendikaların yenilenme yolunda bel bağlayacağı işçi grubu da budur. 2015 yılında, Detroit Üçlüsü'nde [Üç Büyükler şeklinde de anılan General Motors, Ford ve Chrysler şirketleri - Ç.N.] iş yeni başlayacak birinin ücreti, aynı işi yapan deneyimli işçilerin yaklaşık üçte biri düzeyinde olacak ve enflasyon etkisi göz önünde bulundurulduğunda, altmış yıl önceki düzeyin bile hayli altında kalacak. BOİS'in, üyelerini tavizlere yönlendirme eğilimi konusunda, köklerini işyerinden alan şiddetli eleştiriler için bkz. Shotwell, *Autoworkers Under the Gun*.

32 *Labor Notes* adlı yayın, neoliberal dönem boyunca bu muhalif gruplar arasında bağlantı sağlamak için cesurca mücadele verdi.

33 Son dönemdeki reform kongre ve toplantılarının gerek güçlü yanları, gerekse sınırlılıkları hakkında mükemmel bir inceleme için bkz. Jane Slaughter, "The Vision Thing: Keeping Union Reform on Track", *Labor Notes*, 27 Nisan 2012.

KADERCİLİĞİ AŞMAK: İŞÇİ MECLİSLERİ

İşçiler ne doğuştan radikal, ne de aşılamayacak ölçüde muhafazakârdır. Genellikle, bu ikisinin iç içe girmiş bir karışımını ortaya koyarlar. Kendileri ve ailelerinin refahını sağlayabilmek için kendi insanlık değerlerinin altını oyan bir sisteme bağımlı olmaları sonucunda her gün yaşadıkları çelişkiler, bu karışımında yansımaları bulur. Başka bir dünyanın kurulabileceğine dair umutlar taşımak, bu çelişkileri aşmanın boyutlarından biri olsa da, umutlar nihayetinde umut olmaktan öteye geçmez. Çözölemeyen büyük ikilem, kötürüm bırakan kaderciliklerini yenmelerini ve “umudun somutlaştırılabilceğı” yönünde güven kazanmalarını sağlayacak türden *yapıların* bulunmamasıdır.³⁴

Reformcu bile olsa, etkin bir sendika hareketinin inşa edilmesi yönünde çaba harcamak, sosyalistler açısından hem ahlaki bir zorunluluk (emekçileri savunmak), hem de genel bir stratejik ilkedir (işçi sınıfının “fiili mücadele-sinden” kopmamak). Ancak, bu çabayı zorunlu kılan asıl şey, solun toplumsal güç olmaya devam etmesini sağlama yolunda küçük de olsa zaferler kazanma gereksinimidir. Hatta, emek hareketindeki moral bozucu kaderciliğin aşılmasında, acil olanın ötesine geçen bir bakış açısının getirilmesinde, sendikaların varlık gösterdiği kapitalist bağlamın kavranmasında, “Ne yapmalı” sorusuna yanıt verilirken sınıfsal bir bakışın oturtulmasında sosyalistler asli rol üstlenecektir. Bu rolün oynanması, savaş sonrası dönemde sosyalistlerin sendikal hareket içinde marjinalleştirilmesi sürecinin tersine çevrilmesi anlamına geliyor. Sosyalistlerin şimdiye dek reddedilen sınıfsal bakışı, bugün sendikaların hayata döndürölmesinin olmazsa olmaz bir şartıdır. Neoliberalizm çağında seçeneklerin kutuplaşması örgütlenme için verimli bir toprak sunuyor ve bu toprağın sürölüp ekilmesine sosyalistlerin yapacağı katkı çok büyük. Ilımlılığın pratikte fayda getirmediğı açığa çıktıkça ve faydanın radikal olan tarafından sunulduğu göröldükçe, radikal fikirler artık ideolojinin ötesinde bir anlam sunmaya başlayabilecektir. Sendikaların, küçük başarılar için bile büyük düşünmesi gerektiğı savı slogandan ibaret sayılamaz; bütünüyle fiili koşulları yansıtır ve yalnızca politikaları değil, aynı zamanda taktikler ile stratejileri de kapsamına alır. Zeminin sosyalist müdahaleler açısından taşıdığı büyük güçlükleri hafife almamız mümkün değilse de, doğrudan doğruya neoliberalizmin başarılarından doğan çelişkiler, sendikalar bünyesinde, görece radikal reformlar etrafında yeni bir temel inşa etmenin alanını yaratmıştır.

Reformcu sendikaları yeniden canlandırmanın sosyalistler açısından öncelik taşıdığı görüşü, sosyal demokrasiyi canlandırma projeleriyle aynı

34 Leo Panitch ve Sam Gindin, “Transcending Pessimism: Rekindling Socialist Imagination”, *The Socialist Register 2000*, Londra: Merlin Press, 1999.

kefeye koyulmamalı. Sosyal demokrasi de varlığını reform arayışıyla ortaya koymakla birlikte, sadece “ehvenişer” seçenekler sunarak ve hayal kırıklıklarını yalnızca parlamentarizme yönelterek, aslında bir seçenek yanılsaması satmaktadır. İlk başlardaki endişelerine rağmen, kapitalistlerin sosyal demokratlara kolayca katlanabilmesinin ve hatta kimi zaman bağrına basmasının nedeni budur. Sendikalar söz konusu olduğunda ise en ılımlı talepler ve taktikler (ister işyerinde emeğin metalaştırılmasını sınırlandırsın, ister istihdam dışı sosyal hakları savunsun, isterse de mülk sahiplerinin mülkleri üzerindeki haklarını bir süre ortadan kaldıran grevler örgütlesin) bile birikim karşıtı sayıldığı ve kapitalizme dair daha tehlikeli sorulara alan açılmasından korkulduğu için, kesintisiz ve sert bir saldırı tercih ediliyor. Militan sendikalar, sosyal demokrat bir modernizasyonun aksine, (yalnızca kâr oranı üzerinde tehdit oluşturmakla yetinseler bile) sermayeye karşı bir tehdit olarak algılanıyor.

Neoliberalizm ile küreselleşmenin iç içe geçmişliği karşısında, sendikaların hayata döndürülmesi için sıklıkla önerilen stratejik yönelimlerden biri, ulus sınırlarını aşan bir kurumsal genişlemenin hayata geçirilmesidir. Burada da bir yanlış kavrayışla karşı karşıyayız. Kendi yurdunda dayanışmayı inşa edemeyen bir işçi sınıfı, bunu uluslararası ölçekte de başaramaz. Dahası, ülke içindeki pazarlığı uluslararası düzeye taşıma benzeri hedefler, iş kolu sendikacılığının yeniden üretilmesine yol açabilecek, ülke içinde sınıf dayanışmasını inşa etmek yerine –hatta pek çok zaman bu dayanışma pahasına– sadece belli bir sektörde standartların yükseltilmesine yönelebilecektir. Raymond Williams’ın da gözlemlemiş olduğu gibi, “Bugün, yeni bir sosyalizm kuramında *mekân* da kendine yer bulmalıdır. Sermaye ilerledikçe, mekânın önemi daha da açık biçimde ortaya çıkmaktadır.”³⁵ Enternasyonalist duyarlılıklar kuşkusuz çok önemli. Gelgelelim, kendi yurdunda kavgayı omuzlamanın, böylece yurtdışındaki mücadeleler için daha geniş alanlar yaratmanın yerini alabilecek bir şey bulunamaz (ödünler vermek ve böylece başka yerlerdeki işçilerin altını oymak, bunun tam tersi olarak gösterilebilir). Mücadele, özünde daima uluslararası nitelik taşısa da (bir ülkede meydana gelen şey, diğerlerindeki güç dengelerini de etkiler), biçimsel olarak daima ulusaldır (mücadelelerin ölçeği yereldir ve karşısına ulus devleti alır). Marx ve Engels tarafından da anlaşıldığı gibi, “Her bir ülkenin proleterleri, elbette, her şeyden önce kendi burjuvazileriyle olan meselelerini çözmelidir.”³⁶

Burada söz konusu olan, tüm stratejik dikkati Washington ve Wall Street’e çevirmek değil. Mesele, sınıf içi bütünleşmeyi, antikapitalist bakış açılarını

35 R. Williams, *Resources of Hope*, s. 242

36 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Rendelsham, Birleşik Krallık: Merlin Press, 1998, s. 11.

ve sosyalist stratejiyi ilerletmeye dönük bir örgütsel altyapı oluşturmaktır. Bunun hayati parçalarından biri ise, bir eğitim altyapısının oluşturulması olacaktır. Sendikaların yenilenmesi ve bu arada sendikalar ile toplum bünyesinde eylemcilerin yetiştirilmesi, ayakta tutulması ve birbirleriyle bağlantılı kılınması, hesap sorulabilir yapıların ve kapsamlı bir destek altyapısının varlığını gerektiriyor: Kadroların geliştirilmesi, okunacak kaynakların hazırlanması, düzenli bir iletişimin sağlanması, deneyimlerin paylaşımı ve stratejik tartışmalar için forumların düzenlenmesi, belirlenecek grev ve kampanyaların desteklenmesi... Kapitalist kültürün tahakkümünü kırma olanağını sunabilecek türden öğretici çalışmalar da aynı gereklilikler arasında sayılmalı. Örneğin, krizin ilk darbeleri indiğinde, yüzlerce kentin her birinde derhal düzinelerce forumun başlatılmasıyla etkin bir eğitsel yanıt verilebildi. Böyle bir hamle hem insanların dışarı çıkmasını ve geniş bir ölçekte en geçerli bilgilere erişmesini sağlar, hem de halkın bakış açısı ve harekete geçmeye yatkınlık düzeyi, hangi soruların daha iyi yanıtlara ihtiyaç duyduğu, öğrenme ve protesto etme anlamında hangi yolların en büyük etkiyi yaratacağı konularında önemli izlenimlerin edinilmesine ön ayak olurdu.³⁷

İşçi meclisleri gibi ara kurumların oluşturulmasını temel önemde görmemizin nedeni de budur. Sendikaların durağanlığına bağlı hayal kırıklıklarına yanıt olarak sınıf temelli ama kökleri halkın içlerine uzanan meclislere yüzümüzü dönme fikri, 2005'te Washington'da düzenlenen Kuzey Amerikalı emek hareketi eylemcileri toplantısında masaya yatırılmış ve finans krizi öncesindeki dönemde, Büyük Toronto İşçi Meclisi'nin (GTWA) kurulmasına giden yolu açmıştı.³⁸ Bu yapı, İspanya'da *Indignatolardan* ABD'de Occupy hareketine, son olarak da Quebec'teki öğrenci grevine varıncaya kadar, meydanlarda ifadesini bulan yaygın protestolarla bağlantılı komitelerden çok daha farklı bir biçimde tasarlanmıştı. Burada ortaya çıkan meclis tipi, asıl olarak, köklerini işçi sınıfından alan bir solun inşa edilmesi ve sendikalarca oynanan rolün değiştirilmesi amacından yola çıktı.

İşçi meclisleri, her biri kendi çıkarlarını ve siyasi bakış açılarını ortaya koymak, belirli kısa vadeli kampanyaları müzakere etmek için bir araya gelmiş ilerici grupların oluşturduğu koalisyonlardan ayrı tutulmalı. İşçi meclisleri, bunun yerine, yeni bir siyaset katmanı yaratmak için birleşen *birey-*

37 Burada ileri sürülenler doğrultusunda, kriz öncesine ait bir kaynak için bkz. Stanley Aronowitz, *Left Turn: Forging a New Political Future*, Boulder, CO: Paradigm, 2006.

38 Washington toplantısında, Emegın Canlanışı Merkezi kuruldu ve sendikacılar, İşçi Eylem Merkezleri temsilcileri ile bazı akademisyenler, bu oluşuma dahil oldular. Bill Fletcher Jr. tarafından, sınıf tabanlı halk meclislerine yönelik bir sunum yapıldı. Bu konunun daha sonra ayrıntılarıyla incelendiği kaynak için bkz. Bill Fletcher Jr. ve Fernando Gaspasın, *Solidarity Divided: The Crisis in Organized Labor and a New Path to Social Justice*, Berkeley: University of California Press, 2008, s. 170-9.

lerden oluşmalıdır.³⁹ Bu bireylerin daha öncesinde içinde bulundukları her tür sendika veya toplum tabanlı eylemlilik bir yandan devam edebilir. Meclis ise, daha kapsamlı bir siyaset arayışını işe katarak, çabaları yeni bir dengeye oturtacak ve bu deneyim, söz konusu bireylerin “asıl” faaliyet alanlarındaki eylem siyasetini de etkileyecektir. Bu meclislerin toplum tabanlı olması, tartışmaların sendika kurultaylarından ibaret kalmasını engelleme yönünde açık bir kararlılığı ifade edecektir. Farklı işyerleri ve sektörler arasında bir eylemciler ağının inşasına odaklanılacak, sendikalı ve sendikasız işçiler bir araya getirilecek, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların en geniş yelpazesinde harekete geçilmesi olanağı elde edilecektir. Bu adım, ulusal siyasete sırtını dönme ve yerele hapsolma anlamı da taşımaz. Beklenti, sorunları yerel ölçekte çözme olanaklarının sınırlılığı dikkate alındığında, çeşitli kent, banliyö ve kır meclislerinin, en nihayetinde ülke genelinde bir meclisler birliğinin çatısı altında birleşmesi yönündedir. Meclisler, acil ihtiyaçların kaynaklık ettiği kampanyalarla ilgilenirken, gerçek reformların yapılmasının önündeki asıl engelin doğrudan doğruya kapitalizm olduğu eylemciler tarafından kavrandıkça, başarı artık salt reformlar çerçevesinde ele alınmayacak, kapitalizme karşı durma ve sonunda onu dönüştürme yolunda sınıf gücünün geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bireysel üyelik, halk tabanlılık, sınıf odaklılık ve nihai hedef bakımından antikapitalizm şeklinde sıralanabilecek bu dört unsur, işçi meclislerinin temelidir. İşçi Eylem Merkezleri (WAC) ve İşsizlik Merkezleri gibi, sendika tabanlı olmayan ama işçi odaklı diğer oluşumlar ile bu meclisler arasında fark, salt rekabete dayanmamakta, kapsam bakımından da kendini göstermektedir. Söz konusu örgütler, sundukları tüm önemli hizmetler bir yana, sınıfın tümüne değil, ihmal edilen bir kesimine odaklanıyor.⁴⁰ Sık sık devreye sokulan etkileyici ve yenilikçi taktikler (ki bunların pek çoğunda meclis üyelerinin alması gereken dersler vardır), aslında doğrudan sendikaların

39 Fletcher ve Gaspasın tarafından ortaya koyulan seçenek (*Solidarity Divided*) ile GTWA arasındaki önemli farklardan biri, ilk öneri bir koalisyon şeklinde düşünülmüşken, diğerinde bireysel üeliğin esas alınmasıdır. GTWA, karşılaşılan sınırlılıkları giderek daha fazla hisseden sosyalistler ile eylemciler arasında, 2008 yılı boyunca gerçekleşen bir dizi toplantı sonucunda oluştu. GTWA, yılda iki kez toplanıyor ve ayda bir kez de genel üye katılımına açık, ara toplantılar yapıyor. Bunun dışında, eğitim etkinlikleri ile forumlar düzenleniyor ve şu an için örneğin ücretsiz toplu taşımayı, kamu sendikalarına yönelik saldırıya müdahale olanaklarını ve feminist eylemliliği konu alan kampanya çalışmaları, asıl olarak komiteler üzerinden yürütülüyor. Entelektüel çalışmalarla eylemlilik arasında denge kurmayı hedefleyen Meclis, açık bir antikapitalist niteliğe sahip ve bu, pratikte radikal seçeneklere açık olmak anlamına geliyor. GTWA hakkında genel bir inceleme için bkz. Herman Rosenfeld, “The Greater Toronto Workers Assembly: A Hopeful Experiment”, *New Politics*, XIII-3(51), Yaz 2011.

40 ABD’deki 137 WAC’nin yüzde doksani, düşük ücretli, sendikasız göçmen işçilere hizmet veriyor. Bkz. Janice Fine, *Worker Centers: Organizing Communities at the Edge of the Dream*, Ithaca: Cornell University Press, 2006; Jenny Brown, “Can Labor Organize the Unemployed?”, *Labor Notes*, 14 Şubat 2012.

yapabileceği veya yapması gereken şeylerin, daha elverişsiz koşullarda üstlenilmesi anlamını taşıyor. Yaptıkları şeyler çok geniş bir yelpaze oluşturuyor olmakla birlikte, WAC'ler pek çok bakımdan sınırlara sahip: Dışarıdan gelecek kaynaklara bağımlılar; sendikalarla organik bağları zayıf; hizmet verdikleri güvencesiz işçilerle büyük ölçüde derme çatma bağlar kuruyorlar; işçi sirkülasyonunun çok hızlı olduğu bir ortamda, kadro yetiştirmede güçlükler yaşıyorlar ve böylece kadrolara büyük ölçüde bağımlı hale geliyorlar; genel olarak kendi yerel tabanlarının dışına taşma becerisini ise sergileyemiyorlar.⁴¹ Bu kapsam sınırlılığı sorunu, asıl olarak sadece protestoları sürdürmekle ilgilenen, bu protestoları destekleme ve aynı zamanda aşmaya dönük stratejik örgütsel meseleler ya da gücü inşa etme meselelerine odaklanmayan birliklerde de kendini gösteriyor.

Sendikaların dönüştürülmesini sağlayacak stratejik ve örgütsel kapasitenin ortaya çıkartılması hiç de kolay bir hedef sayılmaz. Yine de, Kuzey Amerika'da kitlesel bir sosyalist partinin kısa sürede inşa edilmesi çabasıyla karşılaştırıldığında bunun *hayali mümkün* bir hedef olduğunu söyleyebiliriz. Parti meselesi muhtemelen sadece organik olarak, işyeri ile parti siyaset alanı arasında kalan söz konusu ara örgütlerin şu an için belirsiz dinamikleri tarafından ortaya konacak pratik deneyimler, bilgi birikimi ve stratejik sorunlar içerisinden doğabilecektir. Hareketin bir siyasi parti himayesinde yürütülmesi durumunda, işyeri ile parti siyaset alanı arasında kalan ara örgütleri, partinin "yüksek aklı"na tabi kılmaya dönük baskılar, katılımcıların organik gelişimini riske atacaktır. Bu olumsuzluklarla hem sosyalist ve komünist partilerde, hem de birleşik cephe örgütlenmelerinde karşılaşıyoruz. Bu ara kurumlar, bir devrimci örgüte kıyasla "daha düşük bilinç düzeyi" ortaya koy-sa bile, bu konuda hayati önem taşıyan şeyler, sinama, eylem ve öğrenmedir ("hatalardan öğrenme" de dahil olmak üzere). Radikal bir partinin ilk üye dalgalarını bu tip gelişmeler büyütebilecektir. Öte yandan, böyle bir parti vücut bulduktan sonra da bu ara kurumların hayati önemi devam edecektir. Bir parti kurmaya hazır olanlar ile o partinin potansiyel üyeleri arasındaki büyük uçurum dikkate alındığında, bir tarafta kendi liderlik rolünden emin bir azınlık ve diğer tarafta liderliği takip etmeye çalışan kararsız bir çoğunluğun bulunduğu bir ilişki biçiminin kurumlaşması tehlikesi doğacaktır. Lucio Magri, bu soruna şöyle değinmişti:

Parti ve kitlenin dışında üçüncü bir grup daha bulunmalı ve bu ikisi arasındaki ilişkiye aracılık etmelidir: İşçi sınıfının bağımsız ve bütünleştirici siyasi kurum-

⁴¹ Bu merkezlerin, sol açısından önemli örgütlenme dersleri sunan, bazı heyecan verici deneyler ortaya koyduğunu da belirtmek gerekir. Los Angeles Emekçi Halkı Strateji Merkezi, Miami İşçi Merkezi, San Francisco POWER örgütlenmesi ve Philadelphia'daki Medya Harekete Geçirme Projesi örnek gösterilebilir.

ları. Bu kurumlar, toplumun her noktasında (fabrikalar, bürolar, okullar), kendine ait yapılarla ortaya çıkmalı, parti de bu yapılar içinde harekete geçirici bir sentez unsuru şeklinde etki etmelidir... Batı Devrimi'nin bugünkü kuramsal ve stratejik sorunlarının çözülmesinde, Sovyet fikrinin yaratıcı bir tarzda yeniden canlandırılması zorunludur.⁴²

İşçi meclislerinin kurulması ve ayakta tutulması sürecinin, bir dizi sorunu da beraberinde getireceğine kuşku yok. İlk olarak, bir emek mücadelesi dalgasının yokluğunda, işçi sınıfını sahneye çıkarmanın kapısını aralayacak mücadeleler, meclisler tarafından da kolayca keşfedilemeyecektir. Ek olarak, kentin merkezlerinde etkin durumda bulunan sol ile genellikle banliyölere dağılmış haldeki hedef kitle arasında çoğu zaman coğrafi bir kopukluk vardır. Dahası, son dönemlerin etkililikten uzak, uykudaki siyasi mirası, sol eylemcileri örgütlenme becerileri bakımından bir kıtlığa itmiş, özellikle de kendi korumacı bürokrasilerine sahip olan sendikalara, ayrıca birbirinden farklı, bölünmüş ve ayrılmış topluluklara nüfuz etme yolunda hayati önem taşıyan örgütlenme becerileri ortadan silinmiştir. Belki de en ciddi sorun, siyasi görüşlerdeki çeşitlilik ile gruplar arasındaki farklı siyasi gelişmişlik ve kararlılık düzeylerinin, meclislerde örgütsel bütünlük kurulmasını zorlaştırması ve büyük ayrışma ihtimalleri doğurmasıdır. Bu tablo, herhangi bir öncelik ve perspektif mantığı bulunmadan, mücadeleden mücadeleye savrulan alışıldık aşırı eylemlilik durumunu doğurabilecek, fikir birliğinin bulunmaması nedeniyle hem eylemci hem de aydın karakterine sahip kadroların geliştirilmesi önünde engel teşkil edebilecek, ideolojik ve örgütsel netliğin eksikliği de kararlılığın sönmesine, üyelerin gerisingeri kendi özel hayatlarına, eskinin daha konforlu (çünkü daha dolaysız) eylemciliğine savrulmasına yol açabilecektir.

Bu güçlükler, meclislerin faaliyet ve yapılarının sürekli yeniden masaya yatırılmasının önemine, en büyük ağırlığı –en azından belli düzeyde– bir bütünlüğün inşasına verme gerekliliğine ışık tutuyor. Aynı zamanda, gerçeğe dönüştürülmesi için harekete geçildiğinde amaç ve strateji meselelerini somut biçimde ortaya koyacak, birleştirici taleplerin önemini gösteriyor. Burada, en iyi açıklamasını Andre Gorz'da bulduğumuz, “kuvvetler arasındaki ilişkileri ve işlev ile gücün yeniden bölüşümünü düzenleme, yeni demokratik karar alma merkezleri [meydana getirme]” amacına dönük, “toplumun sosyalist dönüşümünün filizleri sayılabilecek ve daha öteye geçebilecek” türden “yapısal reformlar” hayati önem kazanıyor.⁴³ Söz konusu reformların radikalleştirme gücünü ise gerek reformun içeriği, gerekse içinde olunan ideolojik ve

42 Lucio Magri, “Problems of the Marxist Theory of the Revolutionary Party”, *New Left Review*, I/60 (Mart-Nisan), 1970, s. 128.

43 Andre Gorz, *Strategy for Labor*, Boston: Beacon Press, 1967, s. 58.

örgütsel bağlam belirleyecektir. Radikalleşme etkisi ise, ortaya atılan talepler karşısında sermaye ve devletin sahip olduğu uzlaşma olanakları ile reformu destekleyenlerin taleplerini daha geniş ölçekli dayanışmalarla, daha temel değişikliklerle bağlantılı bir çerçeveye oturtma yeteneğine bağlı olacaktır.

İşçi sınıfının, toplumu bir denge durumundan alıp nicel açıdan daha üst (daha elverişli) bir denge durumuna getirmeye dönük *statik* reform talepleri ile etkilediği kesimler arasındaki güç dengelerini ve beklentileri de dönüştürdüğü için kendi içinde çelişkili ve istikrarsız olan, dolayısıyla yeni yeni değişiklikler ve belirsizliklere davetiye çıkartan *dinamik* reformlar arasında hayati bir fark bulunur. Bir ara siyasi programın başarması gereken stratejik ödev, statik taleplerin dinamik bir yöne doğru çekilmesi ve mücadelenin mevcut durumu içinde köklenen, buna karşın stratejik açıdan dinamik potansiyel taşıyan yeni bir talepler grubunun ortaya konmasıdır. Bu çerçevede, aşağıda vurguladığımız doğrultular, hem birer yönelim hem de politika niteliğindedir. Amaçladığımız şey, sendikal faaliyetlere sınıfsal bir bakış açısının kazandırılması yoluyla sendikaların dönüştürülmesine odaklanmak, bizleri bugün siyasi tartışmalara egemen durumdaki dar siyasi kültürün ötesine taşıyacak, sosyalist düşünceye eriştirecek yeni doğrultularla bağlantılar kurmaktır.

1. Pazarlıktan istihdama

Gallup şirketinin icra başkanı, geçtiğimiz günlerde, anketlerde elde edilen şaşmaz sonuçlardan birini anlatırken, “Son 30 yılda çok değiştik” diyor ve ekliyordu: “Dünyada en fazla öne çıkan istek, ilk olarak ve her şeyden önce, iyi bir işe sahip olmak. Tüm diğer şeyler bunun arkasından geliyor.”⁴⁴ Geleneksel olarak, emekçilerin iş sahibi olup olmadığı temelinde değil, iş koşulları ve işçilerin emeğine biçilen fiyat etrafında yapılandırılmış sendikalar açısından, bu değişimin etkileri akıl almaz boyutta. Üyelerinin bu en büyük önceliğini ele alma olanağından yoksun olmaları, başlı başına bir sorun ve üstelik sonuçta ortaya çıkan güvencesizlik, ücretlerin, sosyal hakların, çalışma koşullarının korunup iyileştirilmesi konularında, yani ana yapılanma alanında da sendikaların güç kaybetmesi anlamına geliyor. Elverişli koşullarda istihdama erişme olanaklarını ele almayan bir sendikacılığın yeniden canlandırılması mümkün olamaz. Sendikalar, şimdiye kadar istihdam teminini ekonomik büyümeye ve Keynesçi teşviklere bırakıp, kendileri salt emeğin fiyatını müzakere etmekle ilgilenererek, bu çelişkiyle yüzleşmekten kaçındılar. Mali teşvikler, içinde bulunduğumuz bu günlerde geçerli bir etkiye sahipse

44 Jim Clifton, *The Coming Jobs War: What Every Leader Must Know About the Future of Job Creation*, New York: Gallup Press, 2011, s. 11, 185.

de, iş güvencesine yönelik uzun vadeli bir strateji olan Keynesçilik ölmüş, hatta gömülmüş bulunuyor. Sermaye, kendi büyüme stratejilerinin artık işçilerin disiplin altına alınmasına, enflasyonun dizginlenmesine ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasına, yani iş güvencesi ve sosyal güvenceye karşı unsurlara dayandığını, gözden kaçmayacak bir açıklıkla gösterdi. Son yirmi ila otuz yıllık dönemde ekonomik büyüme gerçekleştiği halde, bu büyümenin itici gücünü kârın restorasyonu ve sendikaların zayıflatılması oluşturduğu için, bir yanda eşitsizlikler daha da derinleşirken, diğer yanda, özel sektör yatırımlarının düzeyi, yüksek ücretli, güvenceli işleri bir tarafa bırakın, tam istihdamın yanına bile yaklaşmayan bir duruma geldi.⁴⁵

Aslolan şu ki, serbest ticarete ve piyasaların serbestleştirilmesine, işyeri kapatma kararlarının salt sermaye tarafından verilmesine, taşeronlaştırmaya, vergi politikalarına, sermaye kısıtlamalarına ve özellikle de topluma ait kazanç ve tasarrufların tahsisi üzerinde finans kuruluşlarının sahip olduğu güce doğrudan karşı koymadan, iş güvencesi ve istihdamın kalitesi konusunda herhangi bir yanıt vermek artık mümkün değil. Bu ise sadece daha iyi politikaların uygulanması ile sağlanamaz ve sendikaların kendine bakışının, işçi sınıfının geneliyle kurduğu ilişkinin yenilenmesini de gerektirir. Son günlerde otomotiv şirketlerinin devlet tarafından kurtarılmasını örnek gösterelim. İşten çıkarmaların önlenmesini General Motors'un kurtarılmasına bağlamak yerine, kurtarma paketi, işçilerin becerilerine bağlı muazzam üretim kapasitesi ile atıl bekleyen değerli araç-gereç ve makinelerin korunması çerçevesinde ele alınabilirdi. Rekabet gücünü yaşamlarımızın belirleyicisi olarak kabul etmek yerine, genişletilecek bir kamu sektörü bünyesinde demokratik planlama hedefi yükseltilmeliydi. Daha fazla otomobilin karayollarına dökülmesini sağlayarak şirket kârlarının artırılmasına destek vermek yerine, Amerikalı ve Kanadalı otomotiv sendikaları (Birleşik metal işçileri ve inşaat sendikaları gibi başka örgütlerle birlikte), kapatılan yüzlerce fabrikanın, uzun süredir ihmal edilen altyapı ihtiyaçlarının karşılanması, özellikle de bu yüzyıla damga vuracak çevresel taleplerin yerine getirilmesi (ulaşım ve enerji şebekelerinin iyileştirilmesi, konutların çevreci tasarımı ve tadilatı, fabrikalar ve bürolarda kullanılan araç-gereçlerin düzenlenmesi) doğrultusunda bir dönüşüme tabi tutulması için halkı harekete geçirmeliydiler. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında otomotiv tesisleri ile başka fabrikaların

45 Artık görece düşük işsizlik oranları sağlandığında bile, elverişli koşullara sahip işlere erişmek mümkün olmayabiliyor. 2004'te işsizlik oranı yüzde 4'e gerilemişken, yeniden yapılanma o denli şiddetliydi ki, işçiler için güvencesizlik durumu hiç değişmeden devam etti (Yeni istihdam ya vasıfsız emekçilere ya da o işyerinde hâlihazırda çalışmakta olanlara yönelikti). Yedek işgücü ordusu artık işsizlerden ibaret değil ve hız kazanan yeniden yapılanma kapsamında güvencesiz hale gelen, düşük ücretli çalışanları da içine alıyor. Bkz. Guy Standing, *The Precariat: The New Dangerous Class*, Londra: Bloomsbury, 2011; John Evans ve Euan Gibb, "Moving from Precarious Employment to Decent Work", *Müzakere Belgesi* 13, Global Union Research Network, Geneva, 2009.

tabi tutulduğu ciddi teknik dönüşümlerin işçilere ve halka hatırlatılması, bu talebin güçlenmesini sağlayabilirdi.⁴⁶

2. İstihdamdan toplumsal ilerlemeye

Belli bir sektöre yönelik olarak hazırlanan planlar, uzamsal bir boyut da içermek zorundadır. Topluluk/bölge üzerindeki etkilere ilişkin meseleler yükseltildiğinde, “istihdam”ın soyut anlamının ötesine geçip, neyin, kim için ve hangi çevresel etkilerle üretileceğine yanıt arayan sorulara kapı açılacaktır. Böylece, sağduyuyla bakıldığında her toplumun sunması gereken şey hakkında genel bir plan ortaya çıkacaktır: İsteyen herkes için üretken bir iş veya eğitim. Herkesin eğitim hakkına sahip olması, zaten genel kabul gören bir gerçektir ve herkesin çalışma hakkına sahip olduğunu savunmak da zorlama bir talep sayılamaz. Seçilmiş yerel kurumlar (istihdam yaratma kurulları) oluşturup sorumluluk üstlenerek, bir yanda karşılanmayan talepler, diğer yanda ise kullanılmayan yetenek ve olanaklar için bir toplumsal veri tabanı oluşturmak, kapanma tehlikesini yaşayan tesislerin dönüştürülmesine yönelik teknik uzmanlığı temin etmek ve halkın geniş katılımını sağlamak amacıyla ekonomi okuryazarlığı kursları düzenlemek, bu talebi kurumlaştırmanın bir yolu haline getirilebilir.⁴⁷ Kapitalist mantığa meydan okuyan, ancak kapitalist bir toplumda uygulamaya koyulan her radikal tasarı için geçerli olduğu gibi, burada da kısa süre içinde doğrudan doğruya çelişkilerle değilse bile engellerle karşılaşılacaktır. Bu tip açmazların kilidi, söz konusu engelleri, hareket alanımızı belirleyen verili koşullar şeklinde kabullenmek yerine, bu engellere yüklenmektir. Örneğin, kaynak temini bu engellerden biridir. Kaynak olmadan hiçbir ciddi plan uygulanamaz. Bu ise bizi, topluma ait kazanç ve tasarrufların bölüşümü üzerinde bankaların sahip olduğu egemenliğe karşı koyulması ve bu sermaye egemenliğinin yerine, demokratik biçimde yönetilen bir kamu bankacılık sisteminin getirilmesi ihtiyacına götürecektir.

Bu tablo, işçi tasarruflarının kapitalist finansa dahil ediliş biçimiyle de yakından ilintilidir. Şirketlerin, hisse ve tahvil sahiplerine karşı vaatlerini yerine getirmek amacıyla, işçilere verilmiş sözlerini yüz üstü bırakması sonucunda işçi emeklilik ödeneklerinde meydana gelen aşınmayı örnek gösterebiliriz.⁴⁸ Geçmişteki toplumsal uzlaş çerçevesinde yürütülen toplu pazarlığın içinden serpilmiş “özel sermaye aracılığıyla refah devleti” iddiası, reka-

46 Greg Albo, Sam Gindin ve Leo Panitch, *In and Out of Crisis: The Global Financial Meltdown and Left Alternatives*, Oakland, CA: PM Press, 2010, bölüm 5.

47 Leo Panitch, “Reflections on Strategies for Labour”, *The Socialist Register 2001*, Londra: Merlin Press, 2000.

48 Kamu emeklilik ödeneklerinin “ilerici bir rol” oynama potansiyeli hakkında bkz. Robin Blackburn, “Crisis 2.0”, *New Left Review*, 72(Kasım-Aralık), 2011, s. 51-3.

betin yoğunlaşmasıyla birlikte işlevsiz kaldı. Prim ödeyen işgücünün daraldığı, yaşam süresi uzayan emeklilerin ise giderek arttığı şirketler, herhangi bir emeklilik programı sunmayan ya da çok daha genç bir işgücüyle çalışan şirketlerle rekabet edemezdi. Kurumsal fonların büyümesini beslemiş varlık fiyatları enflasyonuna son küresel finans krizinin darbe vurması ve güvenilir ülke tahvillerindeki düşük faiz oranları, bu durumu daha da pekiştirdi. İşçi emeklilik ödeneklerinin desteklenmesini istemek (savunmacı reformlar) zorunlu olmakla birlikte, birbirini izleyen bir dizi çelişki, daha geniş kapsamlı taleplerin gerekliliğine (yapısal reformlar) işaret ediyor. Birincisi, özel sektör emeklilik ödeneklerine tabi azınlık, siyasi ayrıştırmaya kolayca maruz bırakılabileceği için, tüm emeklilik ödeneklerini içine alan bir yaklaşım sergilenmelidir. İkincisi, emeklilik ödeneğinin, geçmişteki gelir durumuna göre hesaplanması, çalışma dönemindeki eşitsizliklerin, emeklilik döneminde yeniden üretilmesi anlamını taşır ve dolayısıyla daha dayanışmacı bir işleyiş talep edilmelidir. Bir sonraki adımda, emeklilik ödeneklerinin nasıl finanse edildiği ve paraların yatırıma nasıl yönlendirdiğine ilişkin sorular kendini gösterir. Emeklilik fonlarıyla yapılacak yatırımların, istihdam yaratma ve endüstriyel dönüşüm hedefleri başta olmak üzere, toplumsal öncelikler gözetilerek düzenlenmesi, kapitalist finans piyasalarının tekerine taş koyacak, ayrıca demokratik ekonomi planlaması doğrultusunda finans kuruluşlarının kamu kurumlarına dönüştürülmesine yönelik daha geniş talepleri yukarıda tutacaktır.

3. Kamu sektörünün öncülüğü

Savunulacak yapısal reform programlarının önemli odak noktalarından bir diğeri de, kamu hizmetleri olmalıdır. Bu sektörde çok fazla kişi işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelse de, asıl stratejik mesele, sendikaların kısmi olarak istihdamı savunmakla yetinmek yerine, *hizmetlerin* devam ettirilmesi ve genişletilmesi yönünde öncü rolü oynayabilmesidir. Kamu sendikaları, genel olarak, bu anlamda bir liderlik üstlenmenin ve halkı kendi tarafına çekmenin önemini kavlıyor. Ancak, bunu tek aşına basın açıklamaları ve kongre kararlarıyla başaramazsınız. Yapılmak istenen şeyin oportünizm olmadığı konusunda, meseleye kuşkuyla bakan halkın ikna edilmesi şart. Sendikalar, “toplumun genel çıkarını” hedeflediklerini kanıtlamak zorundalar. Bu ise, bu sendikaların işleyiş biçiminin her boyutuyla değiştirilmesini gerektiriyor: Kaynakların tahsisi, sendika araştırmalarının odaklandığı konular, sendika personelinin üstlendiği rol ve personelin uygun eğitime tabi tutulması. Kamu hizmetlerinin düzeyi, kalitesi ve yönetimini de pazarlık masasına getirecek güven ve gücün ortaya çıkartılması, yetersiz hizmetlerin

eleştirilmesi, hizmetleri daha iyi hale getirecek tasarıların masaya konulması, sahadaki kamu çalışanları ve bu hizmetlere ihtiyaç duyan insanlar arasında dayanışmacı bağlantıların kurulması, sendikaların pazarlık taleplerine, ayrıca grevlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin tartışmalara halkın dahil edilmesi de bu çabanın kapsamına sokulmalıdır.⁴⁹

Sendikalar, örneğin, müzakereye otururken sadece hizmetlerin önemini öne çıkarmakla yetinmemeli ve hizmetlerin düzeyi, kalitesi ve demokratik yönetimini de *öncelikli* pazarlık talepleri arasına fiilen sokabilmelidir. Greve giden süreçte ise, kendilerini kamu hizmetlerinin savunucusu olarak konumlandıran sendikalar, müzakereler koptuğunda bu hizmetleri durduran taraf olmaları şeklinde baş gösterecek çelişkiyi dikkate almalılar. Eylemden kaçınmak mümkün olmayabilirse de, en azından, grevlerin alacağı biçime sınıf unsurunu dahil etmenin (ayrıca, hizmetleri durdurmanın son çare olduğunu halka anlatmanın) yaratıcı yolları bulunmalı. Çöp toplayıcılar, finans ile kemer sıkma arasındaki bağlantıya dikkat çekmek üzere, en varlıklı semtlerde çalışmayı reddedebilir veya çöpleri finans merkezlerine boşaltabilirler. Posta emekçileri, greve gittiklerinde, 1990'da Kanada'da yaptıkları gibi, emeklilik ve sosyal yardım çeklerini halka ulaştırmayı sürdürebilirler. Otobüs şoförlerinin, bir seçenek olarak zaman zaman yolcu ücreti almadan taşıma yaptıklarını, meta olmaktan çıkartılmış bir hizmet sunmaya yöneldiklerini hatırlayalım. Vergi memurları, vergi sistemindeki usulsüzlükleri açığa vurmak için bilgilerini kullanabilir, kendilerini halkın bilgi kaynağı haline getirebilirler. Hasta bakıcılar, grev yerine, hizmeti belli yerlerle sınırlandırma yoluna gidebilirler. Hizmetleri durdurmak yerine, hasta bakımı gerçekten ciddiye alındığında nasıl bir hizmetin verilebileceğini göstermek üzere, sadece belli işyerlerinde toplanabilirler. Kanada'dan, yine 1990'lı yıllardan bir başka örnek verebiliriz: İşsizlik sigortası yönetim hizmetlerinde çalışan işçilere, sigortadan faydalanan kişi sayısını düşürmek amacıyla belli kotalar dayatıldığında, sendika, kapsam dışı kalmamak için sorulara hangi yanıtların verilmesi gerektiğini öğreten broşürler hazırlayıp başvuru sahiplerine dağıtmıştı. Broşürler, sigorta kurumunda çalışan sendika üyeleri tarafından değil, sendika personeli eliyle, kurum sınırları dışında dağıtıldı ve böylece kurum çalışanları da disiplin cezalarından korunmuş oldu.

Hizmetlerin durdurulmasını da içeren grevler kimi zaman gerekli olmakla birlikte, kamu sendikaları, herhangi bir "işveren" ile değil, devletle müzakere ettikleri gerçeğini asla göz ardı etmemeli. Geniş stratejik önem taşıyan grevlerde, devletin her bir yerel unsurla tek tek başa çıkmasına izin verilme-

49 Michael Hurley ve Sam Gindin, "The Assault on Public Services: Will Unions Lament the Attacks or Lead a Fightback?", Michael D. Yates (der.), *Wisconsin Uprising: Labor Fights Back* içinde, New York: Monthly Review Press, 2012.

si anlamına gelen uygulamalardan vazgeçilmeli. Bu tip mücadeleler, rutine bağlanmış bir biçimde, sırf yapmış olmak için belli bir ölçüde direniş sergilenerek değil ancak sendikanın kaynakları ve yeterliliklerinin bütün halinde devreye sokulması ile başarı şansına sahip olabilir: Hizmetler konusunda (yani sadece sendikalı işçilerin ücretleri ve hakları konusunda değil) halkı harekete geçiren kitle gösterileri; farklı yerel birimler ve sektörler arasında dönüşümlü grevler; dayanışmanın diğer kamu sendikalarını da içine alacak şekilde yaygınlaştırılması ve nihayet, özel sektör sendikalarının da eylem alanına çekilmesi...

4. Sınıfı ayağa kaldırmak

İşçilere, mücadelelerini yürütmelerini sağlayacak bir örgütlülük sunmanın hayati önemini vurgulamak ne kadar doğruysa, sendikaların yeniden canlandırılmasını salt üye sayısındaki artışla sınırlandırmak da o ölçüde yanlıştır. Sendikanın büyümesini stratejik bir öncelik haline getirmek, bu dar anlamda kimi örneklerde başarı getirmişse de, genellikle sendikaların zayıflaması ve yeni sektörlerle girişin çok kısıtlı kalması şeklinde bir miras bıraktı. Sendikaları canlandırmada bu tip bir yol izlendiğinde, işçilerin ihtiyaçlarını feda edecek biçimde şirketlerle uzlaşmaya girilmesi, kaynakların ise o güne dek verilmiş vaatler ve israf olarak görülen grevler pahasına, sadece örgütlenmeye tahsis edilmesi pratiğine yol açmıştır. Ardından, bu yönelimlere karşı konulduğunda ise, sendika içi demokrasiye ket vurularak tepkilerin dizginlenmesine çalışılmıştır.⁵⁰

Bunların yanında, doğrudan doğruya sendikaların işleyiş biçiminden kaynaklanan sorunlar da yaşanıyor. Sendikalar, işini kaybeden üyeleriyle teması sürdürmeyi bile başaramıyor ve bunun yarattığı hayal kırıklığı, başka alanlara yansıyor ("Sendika, beni sadece üyelik aidatını öderken umursadı"). Bu ihmalin nedeni, işini kaybeden işçilerin hayal kırıklığı ve beklentileriyle ilgilenmenin kolay olmayışında yatıyor. Oysa, sendikanın örgütlenme hedeflerine ilişkin sıkıntılı soruları açığa çıkartan da bu yaklaşımın kendisi: Sendikalar, kendi eski üyelerini bile harekete geçiremezken, yeni işçileri gerçekten örgütleyebilir mi? Sınıfsal hassasiyete sahip bir sendikacılık anlayışı, sendika binalarının, işten çıkartılan üyeler için bir temas alanına dönüştürülmesini öncelik olarak belirlemeli. İşten çıkartılanlar, eski iş arkadaşlarıyla bu şekilde temasta kalacak, bilgi toplayacak ve sosyal haklara erişim olanaklarını bulacak, filmler izleyecek, eğitim çalışmalarına katılacak ve iş için ayağa kalkacaklardır.

50 Steve Early ve Rand Wilson, "Back to the Future: Union Survival Strategies in Open Shop America", *Wisconsin Uprising* içinde; Steve Early, *The Civil Wars in U.S. Labor: Birth of a New Workers' Movement or Death Throes of the Old?*, Chicago: Haymarket Books, 2011.

Sanayi Örgütleri Meclisinin (CIO), 1930'ların uğursuz ortamında yaptığı atılımlarda kilit önem taşıyan şey, büyük düşünmek ve kısmi çıkarların ötesine geçmektir. Mesele, "daha fazla" işçi örgütlemekten ibaret görülüyor, John L. Lewis'in görkemli "insan duyarlılığının muazzam yükselişi" sözleriyle tanımlanmış şeyin kurumsal bir anlam kazanması isteniyordu. Amaç, ırktan, cinsiyetten veya etnik kökenden bağımsız olarak, madencilikten otomotive, çelikten kauçuğa, tekstilden elektroniğe kadar tüm seri üretim endüstrilerinde hem vasıflı hem de vasıfsız işçilerin örgütlenmesiydi. (Madencilerin, atılım döneminde yaptığı ilk iş, çelik sektöründeki sendikalaşmaya destek vermek üzere –epeyce bir kısmı komünistlerden oluşmak üzere– yüzlerce örgütçüyü buraya göndermeleri oldu.) O dönemde kurulan sendikalar da yine kısmi örgütler olduğu ve sendikalar kurumsallaştıkça bu eğilim çok daha apaçık kendini gösterdiği halde, döneme damgasını vuran sınıf ruhu çok belirgindi ve toplum üzerinde gerçek etkiler uyandırıyor. Günümüzde de düşük ücretli özel sektörde veya ABD'nin sendika karşıtı güney eyaletlerinde sendika örgütlenmesinin yaşam olanağı bulabilmesi için bu ateşi yeniden yakmak gerekiyor.⁵¹

Bir sendikaya katılmak isteyen işçilerin kendilerinin de aslında pragmatik davrandığı doğrudur. Amaçları "sınıfı ayağa kaldırmak" değil, kendi dolaysız ezilişlerine çare aramaktır. Ancak, önemli olan şu ki, işçilerin sendikalarla çekilebilmesi, sendikanın kapsamlı bir stratejik yönelime sahip olmasına giderek daha bağlı hale geliyor ve sınıfın ayağa kaldırılması da bu ihtiyacın merkezinde yer alıyor. Ticari işletme tarzı "maliyet-fayda" hesaplamaları aksini söylese de (zira, üyelik aidatı azalacak ve hizmet giderleri artacaktır), sınıf tabanlı bir sendikacılık, işçiler için yaratıcı taktiklerde çok daha büyük bir çeşitlilik getirir. Bu yaklaşım, sendikalar arasında olumsuz etkilere yol açan bir rekabet yaratmak yerine, farklı sendikaların bölgesel işbirliğine dayalı kampanyaların örgütlenmesini gerektirir. İşyeri sorunları ile konut ve toplu taşıma gibi toplumsal meseleler arasında daha iyi bir bütünleşmeye olanak tanıyacak örgütlenme alanlarının oluşturulmasını ister ve işçilere ulaşıp onları harekete geçirme yolunda yeni yollar açar.⁵² Ana hedef, toplu pazarlık olanağına sahip olmayan işçileri de emek hareketinin parçası haline getirmek olduğunda, sendikaların, güvencesiz işçiler başta olmak üzere, bireysel üyeliğe de kapılarını açması gerekir. Bu bireysel üyelik sonucunda, bir işyerinde belli bir üye yoğunluğu elde edildiğinde, elbette bu durum geleneksel örgütlenme sürecinin zeminini oluşturabilecek, ortaya çıkan yeni birim, tercih ettiği sendikaya katılabilecektir. Ancak, örgütlenme potansiyeli sınırlı olduğunda bile, olumlu ilk temas ve inşa edilen itibar, gelecekte başka sektörlerdeki örgütlenme çabalarında meyvelerini verecektir.

51 Kim Moody, *US Labor in Trouble and Transition*, New York: Verso, 2007, bölüm 11.

52 Bkz. Eric Mann, *Playbook for Progressives*, Boston: Beacon Press, 2011.

5. Zamanı ele geçirmek

İşe harcanması gereken zamanı kısaltmak, tüm mücadelelerin olmazsa olmazıdır. Okumak, düşünmek, toplantılara katılmak, tartışmak, çözümleme yapmak, strateji üretmek, düşlemek ve eyleme geçmek için zaman bulamamaları durumunda, işçilerin sendikaları yeniden canlandıracak veya toplumsal dönüşümü sağlayacak güç olarak ortaya çıkmaları beklenemez. Ne var ki, sözünü ettiğimiz bu [serbest] zaman giderek daralıyor. Amerikan nüfusunun yüzde 25 arttığı 1980'ler ve 90'larda, ABD'de ortalama çalışma süresi yüzde 46 yükseldi. Bu yirmi yıllık dönemde işçi ailelerinin tüketim gücünü korumasında, aile başına düşen çalışma süresindeki artış (özellikle de kadınlar için), borçlanmadan daha önemli bir etmen oldu.⁵³ Avrupa ve Kanada'da, iş süresinin kısalması yönünde daha önceki dönemlerde ortaya çıkmış eğilim de genel olarak durdu veya tersine döndü.⁵⁴ Erkekler, bir zamanlar ev işlerindeki cinsiyetçi ayrımdan faydalanarak eylemliliğe zaman ayırabilirken, eşlerinin de işgücüne katılması ve feminizmin emek hareketi üzerindeki olumlu etkisi, bu ataerkil seçeneği büyük ölçüde devre dışı bıraktı.

İş süresinin kısaltılmasını amaçlayan, "40 için 30" (30 saatlik çalışma karşılığında 40 saatlik ücret) gibi radikal talepler, bizlere pek mesafe aldırıyor. Enflasyon karşısında ezilmemenin bile zar zor başarılabilirdiği bir ortamda, bu tip talepler sadece içi boş sloganları andıracak ve kısa sürede marjinalleşecektir. Üstelik, böylesine genel talepler, işgücü içindeki farklılık ve eşitsizlikleri de göz ardı eder. Ücretleriyle ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yarı zamanlı işlere mahkûm olan bazı işçiler var ki, istedikleri şey daha az değil, tersine daha çok çalışmaktır. Bu tabloya göre, çalışma süresinde meydana gelecek atılımlar, zamana hükmetmeyi ticari metalara hükmetmekten daha önemli gören kültürel değişimlerin parçası olarak ortaya çıkmak zorunda. Bu değişim gerçekleştiğinde, görece yüksek ücretli işçiler, üretkenlik artışlarının, kendilerine ücret artışı yerine çalışma süresinin kısalması şeklinde yansımaları için kavga vereceklerdir. Ücretli izinler, belli bir düzende işe ara verilmesi (tatiller) ve hayatın son demlerinde işin bırakılması (emeklilik) şeklinde değil, gündelik yaşamı etkileyecek şekilde tahsis edilecektir. Bunun yanında, çalışma süresine ilişkin meseleler, diğer toplumsal meselelerden ayrı düşünülemez. Tam zamanlı istihdamın artması, bugün iki veya üç farklı

53 ABD nüfus sayımı sonuçları, <http://www.census.gov> adresinde mevcut; Amerikan Çalışma Dairesi, "İstihdam, Çalışma Saati ve Gelir", Tablo B-4: Haftalık toplam çalışma süresi ve bordro indeksleri, <http://www.bls.gov> adresinde mevcut. Aile bütçeleri üzerindeki etkileri bakımından, borcun çalışma süresinden daha önemli hale gelmesi durumu ancak 1990'ların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.

54 Christoph Hermann, "The Political Economy of Work Time: A Political, Theoretical and Historical Account", Doktora Tezi, University of Vienna, 2012.

iş arasında koşuşturmak zorunda kalanlara zaman yaratacaktır. Esnek işgücü, yani işgücündeki metalaşmanın derinleştirilmesi için yönetimden gelen baskılar, iş programının da iş dışındaki yaşamın ritmine göre düzenlenmesi anlamına gelen, alternatif bir “esnek işgücü” kavramı ile karşılanmalıdır. Bunun yanında, işe gidiş gelişler, aileye yönelik sorumluluklarda kamu desteği ve ticari olmayan mallara (ucuz ulaşım, çocuk bakımı ve işlerliğe sahip kamu alanları) erişim de temelde zamana ilişkin taleplerdir.

SONUÇ

Otomotivde seri üretim hattının uygulamaya konmasından kısa süre sonra, Henry Ford’un Sosyoloji Birimi’nden (aynen bu adla anılıyordu) şu küstahça açıklama geldi: “Sayın Ford’un işi, insan üretimidir ve bu yolda yaptığı harcamaları karşılamak için, ek olarak otomobil de üretir.”⁵⁵ Kapitalizmin ihtiyaçlarına uygun “insan üretimi”, gerçekten de kapitalizmin ana mücadeleleri ve başarılarından biriydi. Sosyalistlerin yanıt aramak zorunda kaldığı en iç karartıcı sorular da buradan açığa çıkar. Kapitalizm eliyle şekillendirilmiş ve sınırlandırılmış, güçleri bölünmüş ve daraltılmış, imgelemleri bireyselleştirilmiş ve beklentileri köreltilmiş, patronlara ve seçkinlere bağımlılıkları aralıksız her gün kafalarına vurulmuş ve nihayet, kendi güçlerinden el çekmeleri karşılığında meta tüketme hakkı tanınmış işçilerin, farklı bir toplum kurmasını bir yana bırakın, buna kafa yormasını bile gerçekten bekleyebilir miyiz?

Kapitalizmin sayısız çelişkilerini bir umut kaynağı, insanın iyiliğini gösteren pek çok örneği ve yaşadığımız dayanışmayı bir iyimserlik nedeni, halkın sürdürdüğü direnişi de bir kanıt olarak görebiliriz. Ancak, tarihin inatla gösterdiği gibi, direniş ile toplumsal dönüşüm arasında çok uzun bir mesafe var ve sosyalizmin kaçınılmaz, hatta mümkün olduğuna dair herhangi bir ikna edici, rahatlatıcı kanıtımız da yok. Öne sürebileceğimiz en iyi şey, sosyalizmin *imkânsızlığına* dair herhangi bir kanıtın da bulunmaması. Sosyalizm, genişçe tanımlanmış bir işçi sınıfının, kapitalizmde katlanılan bireysel zararlar, bir kenara bırakılan umutlar ve keyfi yetke karşısında atılan geri adımların, aslında boşuna fedakarlık olduğunu kavramasına, ardından da bu kavrayış doğrultusunda harekete geçmesine dayalı, koşullu bir fikirdir. İşçiler, yeni olanakların kıvılcımını çakabilir veya çakmayabilir de. Ancak, sosyalizm *eğer* mümkün olacaksa, bu ancak mücadelenin merkezine işçi sınıfının geçmesiyle gerçekleşebilir.

55 Reverend S. Marquis, Direktör, Ford Sosyoloji Birimi, aktaran Wayne Lewchuk, “Men and Monotony: Fraternalism and Managerial Strategy at the Ford Motor Company”, *The Journal of Economic History*, 53(4), Aralık 1993.

Bu olanaklılık iddiası, dini inancın sosyalistlerce eğilip bükülmüş seküler bir biçiminden mi ibarettir? Belirsizlik bağlamında, herhangi bir başarı güvencesi bulunmadan hareket ediliyor olması, inancın da belli ölçüde işe katıldığını gösteriyor. Ancak, kurtuluşun dışsal bir güç yerine insanın kendisinden bekleniyor olması ve sosyalizm projesinin, maddi gerçekliğin üzerine çıkacak şekilde düşünülmemesi, arada temel bir fark bulunduğu anlamına geliyor. Sosyalizm projesi, deneyimler ile yeni bilgilerin sınamasına tabidir ve bu nedenle, durmaksızın gözden geçirilir ve doğrudan doğruya tarihin içinde üretilir. Bu bakımdan, bugünden bakıldığında, “insan doğası”nın sosyalizmin olanaksızlığını gösterdiği sanılabilir. Ancak soru, Gramsci’nin de sözleriyle, “İnsan nedir?” şeklinde değil, “İnsan neye dönüşebilir” şeklinde sorulmalıdır. Dünyayı yeniden yaratma projesi, bu anlamda sadece tarihin içinde yürümekle kalmaz, tarihe kafa da tutar. Bu proje, insanın neler öğreneceğine (ve öğrenemeyeceğine), yapacağı tercihlere ve hem kendini hem de toplumu dönüştürmek için yeni yapılar icat etme yolunda sergileyeceği kolektif yeteneğe bağlıdır. Kendi hayatlarımızı, işçi sınıfının yeni bir dünya yaratma gücünü hayata geçirmek gerçekten mümkünmüş gibi yaşayarak yapacağımız varoluşsal tercih de buna dahildir.⁵⁶

56 Daniel Bensaïd, bunun için “strateji hipotezi” şeklinde, yerinde bir tanımlama kullanıyor. Daniel Bensaïd, “On a Recent Book by John Holloway”, *International Viewpoint*, 379 (Haziran), 2006, <http://www.internationalviewpoint.org> adresinde mevcut.

OCCUPY WALL STREET: ANARŞİST ATILIMIN ARDINDAN

Jodi Dean

2011 sonbaharında patlak veren Occupy Wall Street [*Wall Street'i İşgal Et*] hareketi, Amerikan solunu deyim yerindeyse hayata döndürdü. “Bankalar kurtarıldı” ve “bizler satıldık” gerçeğinin çileden çıkardığı insanlar, New York City’de finans dünyasının kalbine karargâh kurdular. Kapitalist sınıf iktidarını, onun simgesini işgal ederek zedelediler. Bir yanda çadırlarıyla gelen hippiler, diğer yanda ise barikatlarıyla polisler, aşağı Manhattan’ı keşmekeşe sürüklediler. Halkın işi, borcu, umutları ve geleceğini, sermayenin kârı için spekülâtif araçlara yatırmak isteyenlerin, belirgin ve kolektif bir karşı mevzi oluşturdıkları görüldü. Sadece iki yıl önce, herkes “isyan nerede” diye sormaktaydı. İşçi sınıfı ve orta sınıftan insanlar, belki hallerinden memnun oldukları, belki de sersemledikleri için, derinleşen “Büyük Resesyon”un parçası olarak konut piyasasında meydana gelen çöküşe, yaygınlaşan hacizlere, kalıcılaşan işsizliğe ve trilyonlarca dolarlık banka kurtarma operasyonlarına adamakıllı tepki vermemişlerdi. Sağda konumlanan Tea Party hareketi¹, popülist bir doğrultuyla öfkenin banka kurtarmalara yönelmesini sağlamaya çalışırken, sol büyük ölçüde ortada yoktu; isteksiz görünüyordu ya da finans ve iş dünyası seçkinlerinin birleşik siyasi gücüne karşı durma yetisinden yoksundu. Aşağı Manhattan’da Zuccotti Parkı’nın işgal edilmesi ve işgallerin dünya genelinde pek çok kente hızla yayılması sonrasında ise, artık kimse “isyan nerede” diye soramayacaktı. Her yerdedi ve hedefinde de Wall Street vardı.²

1 Vergi karşıtı, muhafazakâr ve liberal bir siyasi hareket –çev.

2 Jodi Dean, James Martel ve Davide Panagia (der.), *Theory & Event*, 14(4), 2011 sayısının özel eki olarak basılmış makaleler, <http://muse.jhu.edu> adresinde mevcut.

I

Hareketin daha en başta yakaladığı başarı, siyasi eyleme anarşist bir yaklaşım kazandırmanın fayda getireceği fikrini doğurdu.³ David Graeber'in sözleriyle, "Hiç kimsenin, başka bir insanı asla tamamen kendi bakış açısıyla düşünecek şekilde dönüştüremeyeceği ve belki dönüştürmemesi gerektiği" düşüncesindeki anarşist gruplar, "karar alma yapılarını, çeşitliliği yönetmenin araçları haline getirmenin, böylece eşitlikçi işleyişi korumanın ve bugün var olan acil eylem meselelerine odaklanmanın gerekliliği savından hareket ediyorlar."⁴ Tartışmaların uzlaşmaya yönelik olarak sürdürülmesi ve bu sayede herkesçe kabul edilebilecek sonuçların ortaya çıkartılması, diğer bir deyişle oybirliği, bu eşitlikçi işleyişin özelliklerinden biri.

Occupy hareketinin başlangıcında, eylemciler hem oybirliğini, hem de kapsayıcılık, yatay örgütlenme ve lidersizlik gibi anarşist değerleri benimsediler.⁵ Böylece, ilk kez bir siyasi harekete dahil olanların pek çoğu, fark edildiklerini ve seslerinin duyulduğunu hissettiler. İşgalciler, belli bir partinin en alt kademelerinden siyasete girmek, bir başkasının kafasında tasarlanmış kampanyalar için bitmek bilmeyen saatler boyunca çalışmak yerine, yeni bir siyasetin inşasında hayati katılımcılar haline geliyorlardı. Hiçbiri, bir diğerinin üstü değildi; tartışmaların zeminini elinde tutacak hiçbir geçmiş veya hazır ideoloji yoktu. Her şey, herkesin elde edebileceği biçimdeydi. Anarşizm, soldaki hizipçi partilerin, mesele odaklı siyasetin, kimlik siyasetinin ve temelde sadece vicdan rahatlatıcı olma özelliğini taşıyan bir eylemliliğin onlarca yıldır yanına yaklaşamadığı bir siyasi alan yaratmıştı.

Gelgelelim, hareketin başlangıçtaki yükselişinde büyük pay sahibi olan anarşist özellikler, kendi sorunlarını da doğuracaktı. Kapsayıcılığa yapılan vurguyu ele alalım. Kapsayıcılık, ilk olarak Occupy hareketinin partizanlık karşıtı retoriğinde kendini gösterdi. Kapitalizme verdikleri destekte birleşen, bu nedenle de seçmenin gözünde aynı görünmemek amacıyla uç anlaşmazlıklar icat etmek zorunda kalan iki parti arasında sıkışmış Amerikan siyasetinin yabancılaştırdığı kişilere çekici gelen partizanlık karşıtı dil, işgal ortak adı altında birleşmiş protestonun ortak eylemlerine dönük bir coşku yaratmak için, siyasi anlaşmazlıkların üstünü örtmeyi denedi. Merkez Bankasını yok etmek isteyen özgürlükçüler ile Glass-Steagall'i⁶ restore etmek isteyen

3 David Graeber, "Occupy Wall Street's Anarchist Roots", 30 Kasım 2011, <http://www.aljazeera.com> adresinde mevcut.

4 David Graeber, "The Twilight of Vanguardism", *The World Social Forum: Challenging Empires*, Haziran 2001, <http://www.choike.org> adresinde mevcut.

5 Bkz. Marina Sitrin, "Horizontalism and Territory", *Possible Futures*, 9 Ocak 2012, <http://www.possible-futures.org> adresinde mevcut.

6 1933 tarihli bankacılık reform kanunu -çev.

aşamacılar ve dev bir “Herkes İş” kampanyasını yükseltmeye çalışan sosyalistler arasındaki temel ayrılıklar –ortak bir isim ve taktik belirlendiğinde sanki hedeflerin önemi de ortadan kalkacakmış gibi– baskılandı.

Partizanlık karşıtı dil, Occupy’ın kendine yeni bir siyaset alanı açmasına yardım ettiyse de, bir yanıyla açık bir samimiyetsizlik anlamı da taşımaktaydı. Ana akım yorumcular, hareketi Tea Party’nin *sol* versiyonu olarak gördüler. Zira eylemlerin estetiği sola meyletmekteydi: İşgalciler, hippilere, radikallere ve “hipster”lara benzetilmekteydiler. Occupy Oakland hareketinin ana çekirdeği, kendisi için Oakland Komünü adını uygun görmüştü. New York’ta da en büyük yürüyüşler, sendikaların katılımıyla gerçekleşmişti. Karşı yanda ise, işgallere kanunla yanıt verme, “hijyen ve can güvenliği” mazeretine dayalı tutuklamalar, biber gazı ve cebri tahliyeler yoluyla bastırma çabaları da açıkça sağ kanattan geldi. Fox News televizyonu Occupy’dan nefret ediyor, çünkü bu hareket, nefret ettiği her şeyi sahipleniyor: Ekonomik ve toplumsal eşitlik; farklı ırklar, etnik kökenler ve cinsiyetlerden insanlara saygı; ortak çevremizin, ekolojik bakımdan mantıklı bir biçimde yönetilmesi... Dolayısıyla, Occupy Wall Street aslında çok açık bir biçimde, insanların bir bölümünün, ezilenlerin partizanı konumuna yükseldi.

Siyasi farklılıkların kapsayıcılık bahanesiyle baskılanması, stratejik sorunları ele almayı güçleştiren bir uyumsuzluğun Occupy bünyesine nüfuz etmesine yol açtı. Hareketin neye karşı olduğuna ilişkin temel meseleler hâlâ yanıt bulmamıştı, çünkü bu yanıtları aramak, Occupy’ın inşa etmek istediği oybirliğini zedeleyebilirdi. Hareket, kapitalizme veya devlete mi karşıydı? Yozlaşmış bir siyasi sistemimiz ama temelde sağlam bir ekonomi modelimiz mi vardı? Sorun, aslında genel olarak kapitalizmle değil de eşitsizliklerin büyümesine izin vermiş, bankalar ve şirketlerin hükümete fazlasıyla nüfuz etmesine imkân vermiş neoliberal kapitalizmle mi ilgiliydi? Yoksa doğrudan doğruya, kendi sınırlarına gelip dayanmış (düşen kâr oranı, büyüyen yoksullaşma ve proleterleşme, sermaye birikimini sürdürmenin olanaksızlaşması) kapitalizmin kriziyle mi karşı karşıyaydık? Hareket mesafe aldıkça daha fazla öne çıkan “ekonomik adalet” gibi terimler, meseleyi bulanıklaştırmakta, herkesçe savunulabilecek bir fikri dile getirmenin konforunu sunmaktaydı. Herkesçe savunulabilirdi, çünkü dikkatleri hareketin ortaya sürdüğü ve ayağa kaldırdığı sınıfsal karşıtlıktan başka bir yere çeviriyordu.

Occupy, kapsayıcılık ile oybirliği arasındaki çatışmayı farklı yollarla aşmaya çalıştı. Bazı kararlarda, kusursuz oybirliğini bir kenara bırakarak, sınırlı oybirliği ilkesini (%90 veya 70’lik oy çokluğu) benimsedi. Ortak hedefler doğrultusunda birlikte çalışma yerine, birbirinden ayrı grupların farklı proje ve hedeflere yönelebilmesi görüşünü savundu. Ayrıca, fazlasıyla

la kendi içine dönüp, tam zamanlı çalışanların tüm toplantılara katılmaması, yasal belgesi bulunmayan kişi ve göçmenlerin tutuklanmayı diğerleri kadar göze alamaması, ırk, cinsiyet ve sınır hiyerarşilerinin hareket içinde de kendini tekrarlaması gibi sorunlara takıntılı bir biçimde kafa yorarak, işleyişe dair meselelerin, eylem tartışmalarını geriye itmesine izin verdi.

Kapsayıcılık ile oybirliği arasındaki çelişki, harekette anarşizmin öne çıkmasının getirdiği tek güçlük değildi. Yatay örgütlenmeye ve lidersizliğe yapılan vurgu da hareketin örgütlenme yeteneklerini sekteye uğrattı. Yatay örgütlenme ilkesine bağlılık, "General Assembly" (genel meclis) ve "Spokes Council" (sözcüler konseyi) gibi örgütleyici yapılara yönelik kuşku bakışı güçlendirip, nihayetinde her ikisinin de tasfiyesine yol açacaktı. Lidersizlik iddiası, hareketin ortaya çıkardığı, ancak lider olarak kabul edilemeyen ya da sorumluluk yüklenemeyen önderlerin etrafında bir tür paranoyanın baş göstermesi sonucunu doğurdu.⁷ Yetmezmiş gibi, önderlerin meşruiyet taşımasını sağlayacak yapıların yokluğu, her aklına esen kişi ya da grubun, Occupy adına çağrıda bulunabilmesi veya eyleme girişebilmesine neden oldu. Kanadalı dergi *Adbusters*, örneğin, sık sık yayınladığı taktik brifinglerinde, eski solu acizlikle suçluyor, başka gruplarla birleşme konusunda uyarıda bulunuyor ve isyan çağrısı yapıyordu.⁸ Dolayısıyla, Occupy Wall Street, işleyişe ve acil eylem meselelerine odaklanarak sol siyasi örgütlenmedeki sorunu çözmek yerine, bu sorunları yeni bir biçimde yeniden üretti.

Occupy Wall Street, bireyciliği ölümüne savunan ve kolektifliği dışlayan neoliberal çağa yönelik bir sol siyaset olarak yola çıktı. Anarşist atılım, bireyin tercihlerine odaklanmış bir siyaset ile kolektif iradeye yönelik siyaset arasındaki kaybolan aracı [*vanishing mediator*] idi.⁹ Geniş ölçekli bir kolektif örgütlenmeyi baltalayan temel ilkeleri nedeniyle kalıcılığı olanaksız olsa da, ABD'de yeni bir antikapitalist hareketin kıvılcımını çakma yolunda çok önemli ve hatta gerekliydi. Anarşizm, sınıflar veya kimlik grupları yerine bireylere hitap ediyor, evleri, işleri ve gelecekleri vahşi kapitalizm tehdidi altına girmiş bireylerin kolektifini oluşturuyordu. Bu bir araya geliş, kentlerdeki belli alanları herkese açık siyasi mekânlara dönüştürme iddiasını da beraberinde getirdi. Eskinin kamusal veya özel alan tanımlamaları şimdi bir süreliğine de olsa önemini yitirmişti. İnsanların, aslında işgal ettikleri kentsel ve kamusal alanlara ait olmadığı görülebili-

7 Bkz. "Scenes from an Occupation" da Sarah Resnick'e ait kısım, Astra Taylor, Keith Gessen ve diğerleri (der.), *Occupied!* içinde, New York: Verso, 2011, s. 54.

8 <http://www.adbusters.org> adresinde mevcut.

9 Fredric Jameson, "The Vanishing Mediator: Narrative Structure in Max Weber", *New German Critique*, 1(Kış), 1973, s. 52-89.

yordu. Amerikan kapitalizminde meydana gelen ve endüstrinin ülke dışına taşınmasına neden olan, fabrikalarda bilgisayar kullanımı ve otomasyonun rolünü büyüten, iletişim teknolojilerinin önemini artıran, düşük ücretli, düşük vasıflı servis sektörü istihdamındaki genişlemeyi hızlandıran, ücretlerdeki düşüşü ise krediyi bollaştırarak telafi etmeye yönelen değişiklikler karşısında, Occupy artık fabrikaya bağlı bir proletaryayı değil, eşitsiz, dengesiz kentler boyunca genişleyen *proleterleşmişleri* harekete geçiriyordu.¹⁰ Occupy, ısrar etme, parçalama, elde etme ve yaratma yolunda bir sol siyasi iradenin yeniden dirilişini sergiliyordu.

Bireyin bağımsızlığına dönük anarşist vurgular, neoliberalizm çağında yetişmiş, kendi benzersizliğini kutsamaya alıştırılmış, öte yandan kendini sıkışmış, kayıpta ve giderek daha çaresiz gören insanlara çekici geldi.¹¹ Bireyin, gerçekte kapitalizm tarafından imkânsız kılınmış şeyi yapabileceği, yani fark yaratmayı başarabileceği, kendi kaderinin dizginlerini ele alabileceği düşünülmekteydi. Sol, Occupy öncesindeki onlarca yılını, fikirsiz kalışı, parçalanmışlığı, güçsüzlüğü ve yok oluşu karşısında sızlanarak geçirmişti. Daha kötüsü, kolektif siyasal iradeyi, çözüm değil sorun olarak ele almaya başlamıştı. Yeni sol, eskisinin meşruiyetini ortadan kaldırdığında, başkaları için konuşmayı bir temsil suçu saymaya başlamış; sınıf çatışması siyasetine odaklanmayı, dışlayıcılık suçu olarak yorumlamış; kapitalizmin reddini ütopyacılık saymış ve “başka seçenek yok” tavrının kabullenilmesini de yok oluşa giden bir maceracılığın totaliter savunusuyla eş tutmuştu.

Anarşist atılım, bu açmazı parçaladı: Bireyin değerini teslim etti ve bunu yaparak, solun güçsüzlüğünü bir fırsata dönüştürdü. Öte yandan, gücünü Occupy bünyesinde bir araya gelmiş çok sayıdaki birbirinden ayrı ve dağınık kesimden aldığı için, hareketin anarşist ruhu kalıcı olamazdı ve başka bir siyasete, başlangıcından itibaren hareketin bir parçası olmuş sınıf mücadelesine yol açmak zorunda kalacaktı. Başka bir deyişle, anarşizm, bizzat kendi öncelikleri karşı koysa bile, yeni bir siyasete öncülük edecek “kaybolan aracı” olarak önem taşımaktaydı. Ortaya koyduğu siyaset, somut bir siyasi biçim altında bir araya gelmeyi önermediği halde, insanları kolektifliğe ve siyasi iradeye yöneltti.

10 Proleterleştirme hakkında bir inceleme için bkz. Slavoj Žižek, *First as Tragedy, Then as Farce*, Londra: Verso, 2009, s. 92.

11 Kapitalizmle bağdaşmanın bir biçimi olarak liberal bireyci yaşam tarzı odaklı anarşizmin popülerliğine ilişkin güçlü bir anlatı için bkz. Murray Bookchin, *Social Anarchism or Lifestyle Anarchism*, San Francisco: AK Press, 1995.

II

Occupy hareketi, düşmanını özelde Wall Street şeklinde tanımlayarak, temeldeki sınıf mücadelesi ayrımına sahip çıkmış ve sol siyaseti yeniden ek-senine oturtmuş oldu. Ana slogan olarak benimsenen “Bir %99’uz”, normalde sadece bir istatistikten ibaret sayılan şeyin suç boyutunu açığa vurmakta. Bu slogan, yüzde doksan dokuzun refah düzeyi ile yüzde birlik diliminki arasında ortaya çıkan sayısal ilişkiye dair ampirik bir gerçeği alıp *politize* ediyor ve *önemli* bir gerçek olarak, genel bilgi akışının içinden sıyrıp alıyor. Bu sloganı, Barack Obama’nın 2008 seçim kampanyasındaki “İnanç Duyabileceğimiz Değişim” ve “Evet, Başarabiliriz” sloganlarıyla karşılaştıran. Birliğe, “daha mükemmel bir birlik” haline gelmeye vurgu yapan bu sloganlar, ayrımları gözden kaçırıp, baskılamaya ve depolitize etmeye çalışıyor.

Occupy, bu ideolojik birlik imajında, altta yatan ayrımları görünür kılan bir delik açıyor. Politikacılar, sınıf savaşı yeniden baş gösterdi diye yas tutsalar da, bu savaşın varlığını inkâr edemiyorlar. Yüzde birlik kesim, sırf zengin olduğu için nefreti hak etmediğini söyleyerek yakınsa da, eşitsizlikteki çarpıcı artışı gizleyemiyor. Pew Research Center tarafından 2012’de yapılan bir ankete göre, zenginlerle yoksullar arasındaki ayrımın derin ya da çok derin olduğunu düşünen Amerikalıların oranı, 2009’dan beri yüzde 19 artarak yüzde 66’ya ulaşmış durumda.¹² Bu bakış açısı, tüm demografik kategorilerde kendini açıkça göstermekle kalmıyor, sınıf ayrımının en önemli toplumsal ayrım olduğunu düşünenlerin sayısı da artıyor.

Occupy’nin ana taktiği olan işgal, sınıf mücadelesini ön plana çıkarmanın ve böylece sosyalist siyaseti, Amerikan solundaki parçalanmış grupların bir nesil boyunca yapamadığı kadar ileriye taşımanın yanında, belki de şaşırtıcı bir şekilde, hareketin Leninist bir doğrultuda açılım sergilemesini de sağladı. Günler boyunca kesintisiz sürdürülmesi gereken, kentin ortasında açıkta uyumayı, bir kamp kurup doğrudan doğruya siyasi eylemlerde üs olarak kullanmayı zorunlu kılan işgal, çetin bir eylem biçimi olarak, işgalcileri kendi iradeleriyle sınamalardan geçmiş öncülere dönüştürdü. Böylece, Lenin’in profesyonel devrimcilere yüklediği görevi üstlenmiş oldular: Giderek daha fazla sayıda insanı hareketin içinde görev almaya çeken bir süreklilik ve kararlılığın inşa edilip ayakta tutulması. Bu süreklilik, günümüz sol siyasetinin büyük bölümünü pençesine almış parçalanmışlıkla, yerel ölçeğe hapsolma ve devamlılık sağlayamama sorunlarıyla da bir savaş anlamını taşıdı. Üstelik işgalciler, esneklik sergileyebilen ve uyum sağlayabilen eylemciler olarak, polisin, kanunun ve hatta hava koşullarının getirdiği güçlüklerle yaratıcı

12 Rich Morin, “Rising Share of Americans See Conflict Between Rich and Poor”, Pew Research Center, 11 Ocak 2012, <http://www.pewsocialtrends.org> adresinde mevcut.

karşılıklar verebiliyorlar. Burada, People's Mic [*Halkın Mikrofonu* - *İnsan Mikrofonu*] adı verilen, konuşmacının sözlerinin, yakındaki diğer kişilerce yüksek sesle tekrarlanmasına, böylece kalabalığın konuşmayı duymasına yönelik eylem biçimini, diğer bir iyi örnek olarak gösterebiliriz. Başlangıçta, güçlü hoparlör ve megafonların kullanımına yasak getirilmesi nedeniyle devreye sokulan bu yöntem, sonrasında güçlü bir canlandırıcı eylem biçimine dönüştü ve çeşitli forumlarda resmî konuşmacıların etkisiz hale getirilmesi amacıyla uygulanarak, kendi başına bir siyasi taktik halini aldı. Son olarak, işgal taktığının, eylemcileri birleştirip disipline soktuğunu da söylemeliyiz. Bu birleşme, ideolojik olmaktan çok taktikseldi. Ortak siyasi pratikte birleşme yolunda bir örgütsel biçimin bilinçli olarak paylaşılması ile sağlanan etki, siyasi ve ekonomik bağlamda bir birlik oluşturma'nın getireceği etkilerden tamamen farklıydı.

Occupy, insanları işçi kimlikleriyle değil, proleterleştirilmiş ve yaşamın her alanında sömürülen, haciz ve işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya kalan, geleceği belirsizleşen, borcu artan, hızla çöken bir sisteme (örneğin, şirketler iflas başvurusunda bulunduğu, emeklilik ödenekleri kaldırılıyor; Sosyal Güvenlik, Medicare¹³ ve Medicaid¹⁴ tarafından sağlanan sosyal güvenceler, siyasi tehdit altında) giderek daha bağımlı hale gelen kişiler olarak harekete geçiriyor. Diğer bir deyişle, insanlar yüzde 99'luk kesim olarak ayağa kalkıyor ve kapitalizme yöneltilen saldırı da farklı biçimlere bürünüyor. "Bir bütün olarak toplum, üretken faaliyetlerin ve dolayısıyla, emek çatışması ile sermayeye karşı ayaklanmanın temel alanıdır" diyen Michael Hardt ile Antonio Negri de bu paralelde düşünüyorlar.¹⁵ Occupy kampları, "alginın gündelik duvarlarını", belli bir kentsel alanda gerçekleşmesi beklenen şeylere dair halkın algılarını parçaladı.¹⁶ Occupy, bankacılar, borsa simsarları ve onların destek personeli yerine, sayısız saatler boyunca kapitalizm karşısındaki seçenekleri tartışmak isteyen öğrenciler, dansçılar, davulcular ve felsefecilerle dolu bir Wall Street getirdi.

Hareket, işgalciler ve destekçileri için, kapitalist mücadelenin aracılık etmediği yeni bağları olanaklı kıldı: İşgallerin sürdürülmesine yardımcı olmak üzere, evlerin mutfakları, kütüphaneler, klinikler, teknoloji, hukuk ve aracılık çalışma grupları ortaya çıkarak, katılımcıların beceri ve yeterliklerini

13 ABD'de devletin 65 yaşın üzerindeki ve engelliler için sunduğu, kamu eliyle finanse edilen sosyal sigorta programı -çev.

14 ABD'de devletin düşük gelir seviyesine veya yetersiz gelire sahip kişi ve aileler için sunduğu, kamu eliyle finanse edilen sosyal sigorta programı -çev.

15 Michael Hardt ve Antonio Negri, *Commonwealth*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009, s. 292.

16 Jacques Ranciere, *Disagreement*, çeviren Julie Rose, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.

yukarı çekti. Bazı yürüyüşler, alternatif küreselleşme yanlısı ve savaş karşıtı protestoları anımsatan senaryolara sahip olsa da, Occupy'ın limanlarda iş durdurma ve New York Borsası açılış gongunu erteleme deneyimleri, tam anlamıyla sermaye ve emtia akışını hedef almaktaydı. 2011-12 sonbahar ve kış döneminde hareket genişlerken, Occupy adına ortaya çıkıp, hacizleri durduran, kamu okullarını kapatmaya dönük toplantıları dağıtan, sanat müzayedeleri ve müze sergilerini engelleyen, bankacılık ve finansla ilişkin rapor ve öneriler sunan, baş gösteren öğrenci borç krizini ele almaya çalışan grup ve eylemlerin çeşitliliği, kapitalizmin nasıl tüm toplumu aynı kazana soktuğunu gösterir gibiydi.

III

Occupy'ın imza attığı çok sayıda eylem, eşgüdüm halinde, tepeden aşağıya doğru uygulanan bir siyasi planın sonucu değildi. (Alternatif küreselleşme hareketini ve üçüncü dünya ülkelerinin borçlarına ilişkin Jubilee 2000 hareketini anımsatan bir "sivil toplum örgütü" doğrultusunda ilerliyormuş gibi görünse de, bu böyleydi). Occupy eylemlerinde, dağınık grup ve aktörlerin imzası vardı. Bazıları, daha Occupy Wall Street başlamadan önce eylemlilik halindeydi ve anayasada, Yüksek Mahkemenin *Citizens United* hakkındaki kararını tersine çevirecek bir değişiklik yapılması yoluyla, parayı politika dünyasından koparma yönünde bir girişim mevcuttu. Eylemciler, hacizler ve bütçe kesintilerine karşı savaşılmaya zaten başlamışlardı. Hareketin ivmesini yükseltmekte önem taşıyan eylemler de, Occupy'a bağlı olmayan, sendikalar, ölüm cezası karşıtları, polis şiddeti karşıtları gibi örgüt ve olayların içinden çıktı. (Occupy Wall Street ile Georgia eyaletinde Troy Davis'in Eylül ayında idamını ve Şubat'ta da Florida'da on altı yaşındaki Trayvon Martin'in vurulmasını protesto eden yürüyüşler arasında meydana gelen yakınlaşma, işgalciler ile Afro-Amerikalı toplum bünyesindeki etkin örgütçüler arasında bağların kurulmasına yardımcı oldu).

Bu birçok farklı grubun gerek Occupy öncesinde gerekse Occupy boyunca etkin durumda olması, şu soruyu akla getiriyor: Bu grupların Occupy çatısı altında birleşmesi ne gibi bir katkı sağladı?

Bu soruya en az üç şekilde yanıt verebiliriz. Ontolojik içkinlik merkezli yanıtta, Occupy'ın, devam eden "mücadeleler zinciri"ne yeni bir halka eklediği söylenecektir.¹⁷ İşgal taktiği, yeni bir dünyanın doğuşunu amaçlayan çok sayıda yaratıcı direniş pratiğinden biridir. Bu ilk yanıt, salt Occupy'a özgü bir siyasi özneleştirmeye gitmek yerine, tüm mücadeleleri yatay bir düzlemde ele

17 Bkz. Michael Hardt ve Antonio Negri, "The Fight for 'Real Democracy' at the Heart of Occupy Wall Street", *Foreign Affairs*, 11 Ekim 2011, <http://www.foreignaffairs.com> adresinde mevcut.

alır ve her birini, Hardt ve Negri'nin "çoklu form" adını verdiği şeyin örnekleri olarak görür. Occupy'ın farklı mücadeleleri bir araya getirdiği görüşünü merkeze alan yanıt ise, hareketin bu mücadelelere bir marka veya ortak ad kazandırdığını söyleyebilir.¹⁸ İçkinlikten yola çıkan yanıt, daha önce ortaya çıkmış veya yan yana gelişmiş diğer mücadeleler ile Occupy arasındaki ayrımları ortaya koyamazken, marka tanımlaması yapan yanıt da kendi kapitalist bağlamını Occupy'a yükleme hatasına düşer. Bu ikinci yanıt, temelde işbirlikçi ve depolitize edicidir. Marka, üretilmesi, pazarlanması, satılması ve tüketilmesi gereken bir kimliktir. Kolektif bir çabayla dünyayı yeniden şekillendiren kritik aktörler için değil, para ödeyip satın alacak müşteriler için hazırlanır. Bir marka, ek olarak aidiyete, kimliğe veya yaşam tarzına ilişkin bir boyut içeriyor olsa da, bu içerme, kapitalizmden kopuşa dönük bir itiraz ya da girişim değildir. Markalar, tam aksine, kapitalizmi yeniden üretir. Dolayısıyla, Occupy'ı bir markaya indirmek, radikal siyasete salt bir tüketim biçimi muamelesi yapma sonucunu doğuracak ve harekete dahil olanları, kendi yeniden yaratım süreçlerinde etkin rol oynayan militanlar yerine, haz peşinde koşan, bir logo ya da veciz sözle aklı çelinen aptallardan ibaret göyerek, Occupy tarafından harekete geçirilen özneleştirmeyi tıkamak anlamına gelecektir.

Böylece, Occupy Wall Street'in yaptığı katkının ne olduğu sorusuna verilebilecek üçüncü yanıt, özneleştirmeye, hareketin kendi zemininden kopma ve yeni bir kolektif özne yaratma yeteneğine yönelir. Bizler, kim olduğumuz ve ne istediğimiz üzerinde tartışsak da, şimdi aslında Occupy sayesinde kendimize "biz" diyoruz. Aramızda, açıkça sergilediğimiz ve "biz" sözcüğünün de ortaya koyduğu ayrımlar ve farklılıklar bulunduğunu bildiğimiz halde "biz" diyoruz. Şimdi, Occupy nedeniyle yeni, kolektif bir özneyi tasavvur edip yaratabiliyor, böylelikle kendimize farklı görünmeye başlıyoruz. Şimdi, kendimizi, içinde bulunduğu durumu değiştiren kişiler olarak görüyor, zeminimize de farklı bir gözle bakıyoruz. Artık işler önceden görüldüğü gibi görünmüyor; çünkü şimdi bir kopuşa sahne oldu ve açık hale geldi. Zeminimiz bundan böyle ne sabittir, ne de kapitalizmin sarsılmaz gerçekliği olarak verili haldedir. Paris Komünü'nü yazan Alain Badiou'ya göre, bir siyasi kopuşun gerçekleşmesi için, öznel bir irade ile bu iradenin getirdiği sonuçların örgütlenmesi daima bir arada yer almak zorundadır.¹⁹ Occupy tarafından sağlanan kopuş, kendimizi kolektif bir siyasi varlık biçiminde ortaya koyma cesareti ile statükoyla yola devam edeceğimiz, yaşamımız ve

18 Arun Gupta, "How to Rebrand Occupy", *Socialistworker.org*, 2 Mayıs 2012.

19 Alain Badiou, *The Communist Hypothesis*, çev. David Macey ve Steve Corcoran, Londra: Verso, 2010, s. 227.

geleceğimiz çalınırken bir kenarda hiçbir şey yapmadan bekleyeceğimiz var-sayımızın yıkılmasını birleştirdi.

Occupy Wall Street için getirilen içkinlik ve marka merkezli yanıtlar, yeni bir öznel iradenin doğuşunu açıklayamaz. Occupy'in nasıl bir tür tekrarlılık, düşünömsellik veya özkapsamlılık ortaya koyduğunu kavrayamaz. Badiou'dan alıntı yaparsak, Occupy, "Varlığını ortaya çıkaran tüm unsurlara, kendisini dayatır".²⁰ Occupy, kendisini oluşturan parçaların toplamından daha fazlasıdır. Bir anda hem bu parçalar, hem de toplamdır. Hareketi, hareketin siyasetini ve kitlesini temsil etme girişimlerine karşı koyanlar, hareketin bu "ekstra" boyutunu, hareketin kendi bütünlüğü içinde bir unsur oluşunu dile getirmektedirler. Benzer şekilde, özellikle katılım düşüşünde (karar süreçlerinde asla bir üyelik listesi kullanılmamış ya da üye yeter sayısı aranmamıştır) ve hiziplerin nüfuzu arttığında Genel Meclisin hareket adına karar verme yetkisini tartışmaya açanlar da, hareketin, bir araya gelip hareket adına adım atanların toplamından daha fazlasını ifade ettiği duygusundan yola çıkmaktadırlar.

Occupy, kendi adına yapılan eylemlerin ortaya koyduğu geniş yelpazenin ötesine geçer. Occupy, ister bünyesindeki grupları bir arada tutan kader bağı, ister hepsini altına alan bir şemsiye ya da çatı, isterse mücadelelerin sınıfsal karakterini gören radikal bir öncü sayılsın, kapitalizm ile halk arasındaki uyumsuzluk ve kapanmaz uçuruma yönelik bir siyasi form sunmakta. Occupy'ı bir *siyasi form* olarak kavramak, onu belli bir toplumsal-tarihsel zemindeki muhalefet biçimlenişi olarak düşünmek demektir (dolayısıyla, farklı zeminlerde farklı muhalefet biçimlenişleri mevcuttur). Occupy'ı, *kapitalizm ile halk arasındaki uyumsuzluğa* yönelik bir *siyasi form* şeklinde tanımlamak, hareketin kendine özgü bir temel içeriğe sahip olduğunu ve bu içeriğin, bir uçurum etrafındaki güç yoğunlaşmalarına dayandığını söylemek demektir. Söz konusu uçurum, kapitalizmin, bir ekonomik sistem olarak, insanların kapasiteleri, ihtiyaçları, talepleri ve ortak iradelerine yanıt verme yolunda çuvallaması ile oluşmuştur. Kapitalizm ile halk arasındaki bu uçuruma vurgu yapmak, bir yanıla hareketin gerçekliğini, sömürenlerle sömürülenler, sahip olanlarla olmayanlar, zenginlerle geri kalanlarımız arasındaki karşıtlık temelinde sınıf mücadelesinin içine oturturken, diğer yanıla, sınıf mücadelesinin zemininde meydana gelen bir değişime işaret eder. Zemindeki bu değişiklik, proletarya ve burjuvaziye iki büyük düşman sınıf olarak öne sürmenin artık eskisi gibi ikna edici olmaması sonucunu doğurmuştur. Şimdi, sanki her şey kapitalizmden ibaretmiş gibi görünmektedir ve bu da sermayenin iletişime açık, toplumsal ve duygusal, yani *genel* yönleriyle öne çıkmasına yol açmaktadır.

20 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 208.

IV

Occupy, kapitalizme karşı muhalefetin harekete geçirilmesi ve yapılandırılması sorununa geçici bir siyasi örgütlenme çözümü sunuyor. Anarşizmin oybirliğine, özerkliğe ve yatay örgütlenmeye yaptığı vurgular, neoliberalizmin otuz yıldır bireyin üstünlüğü konusunda ikna etmeyi başardığı insanların aklını çelebildi. Bir parti çizgisinde ısrar etmek veya parti tarihi hakkında meşakkatli çalışmaları zorunlu kılmak yerine, insanları her neredeyse orada ayağa kaldırdı ve ateşledi. Bu ateşleyiş, aynı zamanda yüzde 99 ile yüzde 1 arasındaki ayrıma dikkat çekiyor, bu ayrımı eşitsizlik, sömürü ve hırsızlığın sonucu şeklinde tanımlıyor, dolayısıyla sosyalist ve komünist siyasetin çekirdeğini, hareketin kalbine yerleştirmiş oluyordu. 17 Eylül 2011 öncesinde çok sayıda yatay protesto ve grup mevcuttu. Ancak farkı yaratan asıl değişikliğin, yatay düzleme dağılmış durumdaki bu mücadeleler olduğu söylenemezdi. Amerikan siyasi kültürü, ister 1968'den beri baş göstermiş kimlik ve sorun odaklı siyasi karakter, isterse gönüllülüğe, sivil düşünceye ve hizmete yapılan ana akım vurgu söz konusu olsun, onlarca yıl boyunca tabanı, yerelliği ve toplum merkezli hareketlenmeleri kutsadı. Occupy ise, dağınık mücadelelerin tek bir ortak mücadele kimliğinde birleşmesini sağladı. Bu anlamda, ortak isim haline gelerek, yeni doğan, siyasi hareketin gelişimi sürecinde halk tarafından yönetilen bir parti gibi işlev görmeye başladı.

Hareketin, geniş bir toplumsal zeminde sol siyaseti ayağa kaldırma konusunda sergilediği beceri, aynı zamanda geniş tabanlı bir sol partinin yaşama olasılığına da işaret ediyor. İnsanlar, eylemlerini birleştirmek istediler; daha büyük bir şeylerin, sistemi tam göbeğinden değiştirme amacındaki bir şeylerin parçası olmayı arzuladılar. Yeni bir siyasi alan yaratma konusunda Occupy Wall Street'in elde ettiği başarı, Occupy adına hareket eden insanların pratik eylemliliği içinden yeni bir partinin doğabileceğini düşündürüyor. Pek çok farklı grup ve bireyin Occupy çatısı altında bir araya gelmeleri, ortak sloganları haykırmaları, ortak bir dil üretmeleri, ortak mekânı paylaşmaları sonucunda deneyim hanesine yazılan kolektif güç hissinden yola çıkılarak, ortak bir parti aracılığıyla Occupy'nin bir kolektif siyasi özne olarak, kendisini oluşturan otak ayrımlar doğrultusunda kalıcılaşması sağlanabilir. Bir parti, hareketin öznel gücünü, eylemler, işgal kampları, çalışma grupları ve bireysel katılımcılarına ait özgüllüklerin ötesinde ve bunlardan ayrı olarak tanımlayacak, dışı vuracaktır.

Occupy'ı, kapitalizm ile halk arasındaki uyumsuzluğu ele alan bir siyasi form halinde netleştirecek olan ortak parti, aynı zamanda hesap sorulabilirlik ve eşgüdüm anlamında da yeni fırsatlar sunacak, birbirine karşı çalışmaya

değil, birbirini desteklemeye yönelik çoklu eylemlilik için yeni potansiyeller yaratacaktır. Hesap sorulabilirliği güvence altına almak, liderliği şeffaf hale getirmek ve katılımcıları, kendilerine en uygun görev ve eylemlere yöneltecek rehberliği ortaya koymak için en iyi yolların hangileri olduğu sorusu, ucu açık bir sorudur. Düşünülebilecek pek çok farklı model var ve herhangi bir modelin her grup, karar veya eylem için iyi olacağı söylenemez. Occupy'ı, yeni bir partinin olanaklılığına yönelik bir işaret olarak görmek, bu sorunu çözmeyecek, ancak çözebileceğimiz bir sorun olarak ele alınmasına imkân verecektir.

Occupy Wall Street, yeni bir siyasi özne olarak ortaya çıktı. Sola tekrar “biz” deme cesaretini aşıladı. Occupy'ın yarattığı siyasi alanı muhafaza etmek belki kolay olmayacak ama hareketin kendini yeni bir komünist parti olarak biçimlendirmesi şartıyla olanaklı hale gelecektir.

OCCUPY OAKLAND: ŞİDDET SORUNU

Barbara Epstein

Occupy [*İşgal*] hareketinin 2011 sonbaharında gerçekleştirdiği büyük atılım herkesi şaşkınlığa uğrattı. Kuzey Amerika’da, altmışların sonları ve yetmişlerin başlarında yükselen savaş karşıtı hareketten beri, hiçbir sol hareket böyle bir ivme kazanamamıştı. Occupy, geniş kesimlerce kabul edildiği gibi, halkın konuştuklarını değiştirerek, büyük bir hızla ilerleyen servet ve güç öbekleşmesinin artık daha fazla hasıraltı edilmesini olanaksız kıldı. Occupy Wall Street’ten ilham alan işgallerin ABD genelinde pek çok kentte boy gösterdiği 2011 sonbaharı, hareketin en görünür hale geldiği dönemdi. Kasım sonu ve Aralık’a gelindiğinde ise artık tüm işgaller bitmiş; Occupy eylemcileri, yeni taktikler, hareketin ivmesini devam ettirmek için yeni yollar aramaya yönelmişlerdi. Kış boyunca gösteriler sürdüyse de, hareket artık çok daha düşük bir etkinlik düzeyine sahipti. Bu sanki bir kış uykusuydu ve hareketin bir sonraki safhada hangi biçime bürüneceği, neleri odağına yerleştireceği konusunda yoğun tartışmaların yürütüldüğü bir dönem oldu.

Yerel ölçekli işgal hareketlerinin pek çoğu, 1 Mayıs’ı hareketin tekrar başını yukarı kaldıracığı, henüz bitmediğini göstereceği bir an olarak görüldüyse de etkili bir sonuç elde edilemedi. New York’ta, San Francisco Körfez Bölgesi’nde ve başka yerlerde, Occupy ve müttefik hareketler tarafından planlanmış gösterilerin sayısı binlerle ifade edilmiş olsa da, sonbahardaki ölçeğe ve etkinlik düzeyine ulaşamadı. Occupy eylemcileri, pek çok yerde bankalara ve şirketlere karşı gösteriler yapıp, hacizleri ve tahliyeleri durduruyor, harç ücretlerindeki artışlara karşı öğrenci protestoları düzenliyor, işçi grevleri için destek topluyorlar. Gençlik başta olmak üzere, çok sayıda katılımcının hayatında bu siyasi eylemliliğin merkezî bir rol oynamaya devam edeceğine, Occupy hareketi boyunca oluşmuş ilişki ağlarının işlev görmeyi sürdüreceğine hiç şüphe yok. Gelgelelim, Occupy’nin az ya da çok tutarlı bir

kimliğe ve odak noktasına sahip bir hareket olarak devam edip etmeyeceği sorusunun yanıtı belirsiz.

Bu yazıda amaçlanan şey, hareketi bir bütün halinde incelemek değil, gençlik içinde giderek gelişen anarşist yönelimli radikalizm bağlamında ele almaktır. Bunun yanında, en fazla öne çıkan iki Occupy hareketi konumundaki Occupy Wall Street (OWS) ve Occupy Oakland (OO) eylemlerinden yola çıkarak, şiddet karşıtı taktiklerle militanlık arasındaki denge; biri taktik ve iç işleyiş, diğeri hedef ve strateji odaklı iki ayrı yaklaşım arasındaki ilişki; ayrıca polis şiddetine nasıl yanıt verilmesi gerektiği gibi meseleleri masaya yatırabilmek amacındayız. Bu yanıtları ararken, ana odak noktamız ise Occupy Oakland olacak.

Occupy hareketi, anarşizmin genç eylemciler üzerinde sahip olduğu etkinin, geniş kesimlerce fark edilmesini sağladı. Anarşist eğilimli genç eylemcilerin (anarşist gelenekten etkilenmiş duruşlarına karşın, bu etiketi kullanmaktan kaçınanlar da dahil olmak üzere), hareketi başlatmak ve devam ettirmekte merkezî roller üstlendiği gerçeğine herkes dikkat çekiyor.¹ Aslında, anarşizm ve onunla yakın bir bağ içerisindeki otorite karşıtlığı, gerek ABD’de gerekse başka yerlerde, genç radikaller arasında son otuz yılda hep yükseliş kaydediyordu. Yetmişlerin sonu ve seksenlerde, nükleer santralleri ve nükleer silah tesislerini ablukaya alıp işgal eden nükleer karşıtı eylemciler ile kendini “dolaysız eylem hareketi” şeklinde tanımlayanlar, katılımcı demokrasi, oybirliği, anarşizm, feminizm, çevrecilik ve şiddet karşıtlığını tek potada eriten bir felsefeyi benimsemekteydiler. Siyasi duruşlarını belirleyen bu öğeler, eylemcilerin büyük çoğunluğu tarafından, hem birbiriyle uyumlu, hem de birbirinden ayrılmaz parçalar olarak görülmekteydi. Temel fikir, nükleer enerji ve silah karşıtı hareketlerin, eşitlikçi ve militarizmden uzak bir dünyayı doğuracağı düşünülen, şiddet içermeyen bir devrimi getirecek biçimde genişlemesiydi. Gelgelelim, bunun aşırı iyimser bir bakış açısı olduğu sonradan anlaşılacaktı. Hareket, taktik olarak benimsediği dolaysız eylemlere, yani kitlesel gözüaltılara yol açan, şiddetten uzak kitlesel eylemlere fazlasıyla bağımlı hale geldi. Bu tip eylemler, çekebileceği kadar yüksek sayıda istekli insanı saflarına çekerek kendi sınırlarına dayandığında, hareketin düşüşü de başladı. Öte yandan, oybirliğine dayalı karar alma süreci, eşitlikçi toplulukların oluşturulmasına odaklanma, devlete derin bir kuşkuyla yaklaşma ve bu bakış açısının gerek feminizmle, gerekse daha genel anlamda radikal siyasetle birleştirilmesi gibi pek çok görüş, diğer hareketlerde yer alan genç eylemcilerin yaygın kabulüyle karşılaştı.

1 David Graeber, “Occupy Wall Street’s anarchist roots”, *Aljazeera*, 30 Kasım 2011, <http://www.aljazeera.com> adresinde mevcut.

ABD’de anarşist veya anarşist yönelimli gençlik eylemlerinin bir sonraki büyük dalgası, küresel kapitalizme ve onunla bağlantılı kemer sıkma önlemlerine karşı konumlanışıyla tanımlanan, küreselleşme karşıtı hareket olacaktır. 1999-2000 Seattle protestolarının radikal unsurları, Batı Sahili anarşistleri ile otorite karşıtı grupların bir ittifakı sayılan Doğrudan Eylem Ağı tarafından örgütlenmişti. Bu gruplar ise, daha eskilerin nükleer karşıtı dolaysız eylem hareketini büyük ölçüde miras kabul eden, ancak bu mirası bazı bakımlardan dönüştüren, daha geniş bir eylemci gençlik kültürünün parçası niteliğindeydi. Göçün ve göçmen topluluklarında örgütlenmenin önem kazanmasıyla, ırk ve ırkçılık sorunu, küreselleşme karşıtı harekette daha belirgin bir konuma erişti. Önceki eylemci dalgasının anarşizmden ayrılmaz bir parça olarak gördüğü şiddet karşıtlığı ile anarşist siyaset arasında da bir kopuş yaşandı. Bütünüyle siyah kıyafetler giyinen, siyah maskeler takan gençlerin oluşturduğu Kara Blok, Seattle protestolarında boy göstererek zincir mağazaların camlarını indirip polisten kaçma yolunu izledi. Daha önce Almanya’da düzenlenmiş gösterileri örnek alan bu taktik, geçmişte ABD’de de kullanılmış ancak asla Seattle’daki gibi medyanın dikkatini çekmeyi başaramamıştı. Gösterilerin bu taktiklerle lekeleneyeceği kaygısını taşıyan kimi Seattle eylemcileri, Kara Blok üyelerini polise ifşa etme yoluna gittiler. Kara Blok’u hareketin meşru bir parçası olarak gören başkalarıysa, bu tip tutumlar karşısında çileden çıkıyordu.

Küreselleşme karşıtı hareket içerisinde daha sonra ortaya çıkan tartışmada, Kara Blok’u durdurmaya yönelik bu tutum, yoldaşların ihaneti sayılarak kınandı ve Kara Blok eylemleri, en pasif eylemlerden en militan ve provokatif girişimlere kadar uzanan geniş “taktiksel çeşitlilik” yelpazesinin bir unsuru olarak savunuldu. Doksanlar boyunca, şiddet karşıtı eylemler artık kitlesel gösterilere dönüşemiyor ve sonuçları büyük ölçüde öngörülebilen, küçük protestolar haline geliyordu. Küreselleşme karşıtı eylemciler, daha militan taktikler istiyorlardı ve eylemcilerin bir bölümü tarafından diğerlerinin yaptıklarına sınırlandırma getirilmesi düşüncesi de pek çoğunu rahatsız ediyordu. En azından retorik düzeyinde, bu tartışmadan galip çıkan, daha ikna edici bir radikallik iddiası ortaya koymasının da büyük etkisiyle, “taktiksel çeşitlilik yaklaşımı” oldu. Eylemcilerin büyük bölümü şiddet karşıtlığına sadık kalsa da, Kara Blok’un eylemleri, ABD’deki küreselleşme karşıtı protestoların değişmez bileşenlerinden biri haline geldi. Yunanistan, İspanya ve İtalya başta olmak üzere, göstericilerle polis arasındaki şiddetli çatışmaların kamuoyunda daha fazla kabul gördüğü Avrupa’da, Kara Blok taktiklerinin kendini sürekli göstermesi de bu eğilime güç kazandırdı.

Kamuoyunun dikkatini Seattle protestolarıyla çeken küreselleşme karşıtı hareket, 11 Eylül tarafından budanıncaya kadar kısa bir serpilme dö-

nemi yaşayacaktı. Daha önceleri Batı Sahili'ne odaklanmış olan Dolaysız Eylem Ağı, Seattle sonrasında, 2000 yılı boyunca tüm ülke genelinde Dünya Bankası, IMF ve Ulusal Cumhuriyetçi Kongre aleyhine protestolar düzenleyerek yoluna devam etti. Kamusal alanları tekrar kamunun kullanımına sokma amacı doğrultusunda Britanya'da boy vermiş hareketten alınan ilhamla, New York ve Washington DC'de Sokakları Kurtar eylemleri gerçekleştirildi. New York City'de, daha sonra pek çoğu tüketimcilik karşıtı *Adbusters* dergisinin ortaya çıkışını ve Wall Street işgalini destekleyecek olan bir grup eylemci, Asya finans krizinin ardından belli başlı bankaların devletçe kurtarılmasına tepki olarak, Daha Fazla Wall Street İstemiyoruz koalisyonunu örgütledi. Amaç, 2001 sonbaharında Wall Street karşıtı bir eylemliliğin ortaya çıkartılmasıydı. Ancak, 11 Eylül'le birlikte baş gösteren korku ortamı ve muhalefetin bastırılması, bu sürece sekte vuracaktı. Wall Street karşıtı bir eylemlilik örgütlenme girişimi çöktü ve küreselleşme karşıtı hareket, en azından ABD'de düşüşe geçti.²

Kısa süre sonra, eylemlerin odak noktası artık savaş karşıtlığıydı. Ancak, ABD'nin Irak saldırısına giden günlerdeki muazzam protestolar geride kaldığında, savaş karşıtı eylemler de sönmeye başladı. Sol, izleyen yılları, onlarca yıldır benzeri görülmemiş bir geri çekilmeyle geçirdi. 2008 ekonomik krizi ile onun neden olduğu banka kurtarma operasyonları ve kemer sıkma politikaları, küreselleşme karşıtı hareketin doğuşuna zemin hazırlamış meselelerin, özellikle de gençler açısından bir kez daha, ama bu kez daha büyük bir aciliyet düzeyinde yükselmesi anlamına geliyordu. Öğrenim harçlarındaki artışlar ve üniversite binalarının işgal edilmesini de içeren öğrenci protestoları dalgası, Occupy hareketinin, Avrupa'daki kemer sıkma protestolarının, Madison/Wisconsin'de kamu emekçilerinin örgütlenme hakkı için yapılan eylemlerin ve bunların tümünden ilham alan Arap Baharı'nın öncesinde, zemini hazırlayan hareketlilik odağı olarak tarihe geçti. Occupy hareketi, medyanın ilgisinden ciddi bir pay aldıysa da, özellikle ilk günlerde, hareketin ivmesi asıl olarak yıllardır kaban ve yaygınlaşan endişelerin ele alınmasından kaynaklanmaktaydı.

Occupy hareketi, ABD'de altmışlar sonrasında yükselen üçüncü radikal, anarşist yönelimli siyasi dalga oldu. Occupy eylemcilerinin muhtemelen sadece küçük bir kısmı kendini anarşist olarak tanımlamakta. Anarşizmin tarihsel mirası ile ilişkili bir kesim, "anarşizm" terimini radikal siyasetten çok alternatif yaşam tarzlarıyla ilgilenen bir gençlik kültürünün sahiplendiği kaygısıyla, kendisi için "otorite karşıtı" tanımlamasını daha uygun buluyor. Yine de, hem anarşist bakış açısının Occupy eylemlerinin çekirdeğindeki

2 Bu tespitleri, 2001'de planlanan Wall Street karşıtı gösterilerin örgütleyicilerinden, aynı zamanda OWS eylemcisi Mike Menzer'a borçluyum. Röportaj, New York City, 10 May 2012.

pek çok grubu birleştirdiği, hem de eşitlikçilikte ısrar, devlete kuşkuyla yaklaşma, ana akım kurumlar ve kültürden haz etmeme, devletin ve ana akım toplumun uzanabildiği menzilden mümkün olduğunca uzaklaşma adına alternatif topluluklar oluşturma gibi anarşizme ait öğelerin, daha da geniş bir eylemci kitlesi tarafından paylaşıldığı gayet açık. Oakland başta olmak üzere San Francisco Körfez bölgesi ve New York City, radikal gençlik kültürünün ana merkezleri konumunda. Bu doğrultuda, Occupy Wall Street [New York'ta] ve Occupy Oakland eylemleri de genel olarak Occupy hareketinin ana merkezleri haline geldi. Her ikisi de yaygın ve coşkulu bir desteği arkasına alabildi. Yine her ikisi de polis şiddetine ve baskıya nasıl yanıt verileceğine, hiç kimsenin beklemediği kadar hızlı büyüyen hareketlerin nasıl yönlendirileceğine dair sorularla yüzleşmek zorunda kaldı. Bu eylem odaklarının her ikisinde de, sonbahar sonlarında işgallerin büyük ölçüde sona ermesiyle kendini gösteren ivme kaybının sıkıntıları yaşandı ve halkın katılımının nasıl devam ettirilebileceği sorusuna yanıt aramak gerekti. O günlerden bu yana, her iki merkezde de gösteriler sürdü ve hatta bir dizi örgütlenme projesi yürütüldü. Başka bazı boyutlara bakıldığında ise, iki hareketin birbirinden bambaşka yollara saptığı gözlemlendi.

Tüketimcilik karşıtı dergi *Adbusters*'ın 17 Eylül 2011 tarihinde yaptığı Wall Street'i işgal çağrısı, finans sektörünün gücüne karşı koymaya dönük eylem seçeneklerini masaya yatırmak için bir süredir görüşmekte olan, David Graeber'in ortaya attığı "Biz yüzde 99'uz" sloganını benimsemiş, içlerinde pek çok anarşistin de bulunduğu bir grup eylemci tarafından kabul gördü. Yaklaşan işgal için hazırlıklara ve propagandaya koyuldular. Marina Sitrin, bu örgütlenme çalışmasını yürütenlerden biri olarak, yaptığımız görüşmede, protesto düşüncesinin havayı tümüyle sardığını ve çok sayıda kişinin geleceğine kesin gözüyle baktığını söylüyordu. Yine de, Wall Street'te yaklaşık iki bin kişinin boy göstereceğini kimse tahmin edemezdi. *Adbuster*'ın gösteri için hazırladığı afişte, "Tek talebimiz nedir?" diye sorulmaktaydı. Zuccotti Park'ında bir Genel Kurul düzenlendi ve bu soru gündeme getirildi. Ancak, o kadar çok talep dile getirildi ki, herhangi bir talebin diğerlerinden daha öncelikli sayılamayacağına karar verildi. Merkezî bir talebin ya da resmî bir talepler listesinin bulunmaması, taleplerden herhangi birinin diğerleri karşısında yükseltilmesi durumunda bazı katılımcıların yabancılaşacağı kaygısını ve çeşitliliğe dönük yaygın tercihi yansıtıyor, böylece hareketin ayırt edici özelliklerinden birine dönüşüyordu. Ek olarak, aralarında ilk Genel Kurulu düzenleyenlerin de bulunduğu bazı katılımcılar, çözümün iktidar sahipleri değil, hareket tarafından sunulacağı düşüncesiyle, yönetenlerden bir şeyler talep edilmesine bütünüyle karşıydılar. Hareketteki başka kesimler ise, somut değişikliklerin meydana gelmesi isteniyorsa, taleplerde bulunmanın

zorunlu olduğu inancındaydılar. Tek bir merkezî talebin belirlenmemesi, hem bu bakış açılarından hepsinin birden dikkate alınması, hem de geniş bir yelpazedeki farklı kaygıların kapsanması anlamına gelmekteydi. Öte yandan, yüzde 99 sloganının yaygın biçimde kullanılması, hareketin servet ve güç öbekleşmesine karşı bir protesto biçiminde baş gösterdiğini açıkça ortaya koymaktaydı. Protestocular, kamp kurdukları Zuccotti Park'ının adını Özgürlük Meydanı olarak değiştirdiler ve hemen ertesi günden itibaren, Wall Street'e günlük yürüyüşler düzenlemeye başladılar.³

Sahnedeki yerini aşırı bir müdahaleyle alan polis, hiç niyeti yokken, hareketin yaygınlaşması yönünde büyük bir iş başarmış oldu. 24 Eylül günü, Broadway'deki bir yürüyüş esnasında, kaldırımda öylece durmak dışında hiçbir şey yapmayan genç kadın protestocuların üzerine, bir polis memurunun biber gazı sıktığı görülecekti. Bu saldırının videoya kaydedilip internette hızla yayılması, eylemcilerin kızgınlık patlamasından kaynaklanan bir desteğe kavuşması demektir. 1 Ekim tarihinde, 1.000'den fazla eylemcinin yer aldığı bir yürüyüş, Brooklyn Köprüsü üzerinde kısıtılacak ve katılımcılarının yaklaşık 700'ü gözaltına alınacak, kendilerini köprüye polisin yönlendirdiğini anlatanlar olacaktı. Gözaltına almanlar tutukevlerine tıkilıp, aşırı kalabalık hücrelerde geceleme zorunda bırakıldılar. Yaşananlar, hareketin kararlılığını yükseltti. Ülke genelinde, dayanışma duygusuyla başka işgaller boy vermeye başladı. New York'ta, işgale destek vermek üzere, öğrenci ve üniversite örgütlerinin, sendikaların, halk örgütlerinin desteği, öğrenciler, sendikacılar ve pek çok başka kesimin katılımıyla her gün binlerce gösteri düzenleniyordu. İşgalin son derece kısa sürede, çok geniş bir halk desteğine kavuştuğuna kuşku yoktu.

Konuştuğum pek çok OWS katılımcısı ve harekete olumlu bakan gözlemci, militanlık ile itidal arasında denge kurma, şiddet karşıtlığının sınırları içinde kalarak isyan etme anlayışına büyük önem verildiğini dile getirmekteydiler. Yüksek lisans öğrencisi ve OWS eylemcisi Carwil Bjork-James, uzun yıllardır New York'ta pek çok gösterinin polis tarafından bastırılma tehlikesiyle karşı karşıya geldiğini söylüyordu. Polis, gösteri alanını bariyerlerle çeviriyor ve aslolarak dışına çıkılması olanaksız bir eylem kafesi oluştuyordu. OWS, "kararlı bir şiddet karşıtlığı ile olağanüstü bir ısrarcılık arasında dikkatli bir denge" kurarak bu açmazdan çıkmayı başardı. Bjork-James, kimi zaman göstericilerin barikatları kaldırıp taşıyabildiğini, bazense barikatlardan kurtulmanın olanaksız olduğunu belirtiyordu. Yürüyüşler, zikzaklar çizerek tahmin edilmesi güç, güzergâhlar izleyebiliyor, polisin önünde

3 Marina Sitrin ile röportaj, New York, 7 Mayıs 2012. Occupy Wall Street'in ilk iki ayı hakkında bir anlatı için bkz. Writers for the 99%, *Occupying Wall Street: The Inside Story of an Action that Changed America*, Chicago: Haymarket Books, 2011.

duran eylemciler, alanın çevrilmesini imkânsız hale getirebiliyordu. Bjork-James'e göre, doğrudan OWS bağlantılı militan yürüyüşler ile sendikalar ve göçmen hakları örgütleri gibi başkaları tarafından düzenlenen daha büyük, daha kontrollü yürüyüşler arasında ayrım oluşturmak da önem taşıyordu. Böylece, gözaltına alınma riskiyle karşılaşmak istemeyenler de harekette yer alabileceklerdi.⁴

Hareketin militan yanıyla, ahlaki üstünlüğe kapı aralayan şiddet karşıtı duruşunu bir arada devam ettirmenin önemini vurgulayanlardan biri de polis üzerine araştırmalar yapan sosyolog Alex Vitale. Vitale'ye göre, bu ikisinin bileşimini oluşturmak, hareketin etkinliği ve ilk günlerden itibaren kazanılan yaygın halk desteğinin sürmesi yolunda hayati önem taşıyordu.⁵ Vitale, OWS'nin daha önce alışılmış aşamalı sivil itaatsizlik yöntemleriyle yetinmediğini, bununla birlikte ahlaki üstünlüğü de yitirmediğini söylüyor ve şöyle devam ediyor: "Göstericilerin polise saldırmadığı, saldıranın polis olduğu çok açıktı. Bu karşıtlık, müthiş bir simgesel öneme sahip. OWS eylemcileri, bir sokak çatışmasının peşinde değil ve polise bir şeyler fırlatmazlar. Ancak, bir polis safını yarıp etrafını çevirebilirler. Polis saflarını kutsal saymazlar." Boyun eğmeyen karakteri, Vitale'ye göre hareketin en önemli yanı olageldi. OWS, yüzde 99 için konuşarak değil, ancak eylemlerinin ortaya koyduğu direngenlik düzeyi ve bu isyanın çektiği polis baskısının şiddeti ile genel anlamda kullanılan dili değiştirmeyi başardı. Vitale ekliyor: "Büyük sendikalar, izin alarak eşitsizliğe yönelik bir yürüyüş düzenleneceği çağrısını yapsa ve 10.000 kişi toplansaydı, hiçbir şey değişmezdi. Ancak, 500 genç insan, hiçbir izin almadan yürüyüş düzenledi, caddelerde polisten izin istemeden yürüdü, kendilerini durdurma girişimlerine direndi ve sonuçta baskıcı bir güçle karşılaştı. Bu, bütünüyle yeni bir atılımın önünü açtı. Bir hafta sonrasında, 700 kişi benzer koşullarda gözaltına alındığında, bu durum daha da pekişti. İşgalin kendisi, bir isyan ve direniş eylemiydi."

Vitale, isyan havasının korunması konusunda OWS'nin yaptığı vurguya karşın, dikkatlerin, bankalar ve şirketlerin eriştiği güce karşı muhalefetten uzaklaşıp, polisin davranışlarına yönelmesine izin vermemek için de çaba harcadığını söylüyor. Eylemcilere biber gazı sıkılması ve 700 kişinin Brooklyn Köprüsü'nde gözaltına alınması sonrasında, Vitale ve bir arkadaşı, eylemcilerin kötü muameleye maruz bırakılmasına karşı yeni bir gösteri örgütlediler. Gösteri, OWS'in himayesinde değil, New York emek hareketi liderleri, aydınları ve sanatçıları adına düzenlendi. Ancak, OWS adı kullanılmadığı halde, bazı Occupy eylemcileri, kamuoyunda tartışmanın yönünü

4 Carwil Bjork-James ile röportaj, New York, 8 Mayıs 2012. Ayrıca bkz. Carwil Bjork-James, "Debating Tactics: Remember to Ask, 'What Works?'" <http://www.jadaliyya.com> adresinde mevcut.

5 Alex Vitale ile röportaj, New York, 9 Mayıs 2012.

saptırabileceği gerekçesiyle bu gösteriye karşı çıktılar. Vitale, bunun OWS ile bağlantılı biçimde polisin müdahalelerine odaklanan ilk ve son gösteri olduğunu belirtiyor.

Occupy Wall Street'in arkasına aldığı geniş destek, dayanışmaya, eşitliğe ve karşılıklı özene dayalı minyatür bir toplumun inşası anlamını da taşıyan işgalin, ayrıca servet ve güç öbekleşmesine karşı yükseltelen protestonun, toplum genelinde yankı bulmalarının bir ürünüydü. Neredeyse her gün Genel Kurullar toplanıyor, parkta gecelesin ya da gecelemezin, herkes bu toplantılarda yerini alabiliyordu. Kararlar, oybirliği ilkesinin yeniden düzenlenmiş bir şekli olarak, oy çokluğu temelinde alınıyor, bir tasarının kabulü için yüzde 90'lık oy çokluğu isteniyordu. Katılımcıların, konuşmacılar tarafından söylenenler karşısındaki düşüncelerini, alkışın yol açtığı kesintilere neden olmadan ifade edebilmelerine izin verecek bir dizi el işaretinin kullanılması benimsenmişti. İşgal, herhangi bir izin alınarak başlatılmadığından, Amerikan kanunlarına göre megafon kullanımı yasadışıydı. 17 Eylül'de gerçekleşen ilk Genel Kuruldan itibaren, konuşmacılar veya toplantı yöneticilerinin seslerini duyuramayacağı kadar büyük kalabalıklar söz konusu olduğunda, "insan mikrofonu" yöntemi kullanıldı. Konuşmacı veya yönetici, bir düşüncesini dile getirdikten sonra susuyor, onu duyacak kadar yakında olanlar da aynı sözleri hep bir ağızdan yüksek sesle, arkalara ulaşacak biçimde tekrarlıyorlardı. İnsan mikrofonu yöntemi, hareketin ortaya koyduğu her şeyden, yani işgalden, oybirliği sürecinden, harekette herkesin bir sesi olduğu düşüncesinden bile daha güçlü bir dayanışma duygusu yaratmaktaydı.

Genç bir öğretmen olan OWS eylemcisi Matt Presto, Genel Kurulların çoğu zaman ruhani bir haz sunduğunu ifade ediyor.⁶ Occupy Oakland'ın, katılımı en üst noktaya taşımak için genellikle akşam hava kararırken düzenlenen Genel Kurullarında benim de aynı duyguyu tattığımı belirtmeliyim. Bu tip bir Genel Kurul, özellikle açık havada, karanlığın çökmekte olduğu bir anda, başka bir dünyanın tadına ulaşmanızı sağlayabiliyor. Başka yerlerde filizlenen işgaller de Occupy Wall Street'i model alarak, daimi kamp taktiğinin yanında Genel Kurul uygulamasını, oybirliğinin farklılaşmış biçimlerini, el hareketleri ile düşüncelerin belirtilmesini, insan mikrofonu yöntemini benimseme yoluna gittiler. Tüm bunlar, hareketin alametifarikası haline gelmişti.

Öte yandan, Occupy kolektif kimliğine ait bu öğelerin her biri, aynı zamanda kendi dezavantajlarını da getirmekte. İnsan mikrofonunun sürekli uygulanması halinde, toplantılar normalin iki katı sürede tamamlanabiliyor. Basit ve sloganvari sözler kolayca tekrarlanabilmekle birlikte, aslında var ol-

6 Matt Presto ile röportaj, New York, 9 Mayıs 2012.

mayan bir fikir birliğinin var olduğu izlenimini uyandırabiliyor. Oybirliği süreci, yüksek düzeyde fikir birliği bulunduğu iyi işlese de, çoğunluk tarafından savunulan bir konunun, çok küçük bir azınlık tarafından bile engellenebilmesine yol açıyor. Her kararın Genel Kurul tarafından onaylanması yoluna gidildiğinde, toplantılar uzadıkça uzuyor ve açık havada, hele de akşam saatlerinde hava gayet soğuk olabiliyor. İşgalin kendisi, işbirliğine dayalı, tüketimcilikten uzak bir toplumun nasıl olabileceği konusunda bir görünüm sunsa da, medyanın dikkatini çekerek ve günün 24 saati boyunca işgalcilerle halk arasında temas olmasını sağlayarak, kimi sorunlara da kapı aralayabiliyor. İşgallerin, normalde sokakta bulabildiklerinden daha fazla güven, yiyecek, tıbbi bakım ve dostluk ortamına kavuşma olanağı bulan evsizleri giderek daha fazla çektiği görüldü. Evsizlerin varlığı, Occupy'ın protesto ettiği toplumsal sorunların altını çiziyor olsa da, bu insanlar aynı zamanda ihtiyaçlarıyla ve kimi zaman akıl sağlığı sorunlarıyla beraber gelmekte, böylece işgalin kaynakları üzerinde bir baskı oluşturmakta, çoğu zaman da işgalcilerin henüz baş etmeye hazır olmadığı yeni çatışmalar doğurtmaktadır. Yerel idareler tarafından işgallerin büyük kısmının sona erdirildiği 2011 sonbaharı sonlarında, pek çok işgalci artık bu sonu bir kurtuluş olarak görmekteydi.

Körfez Bölgesi'nde, Occupy San Francisco (OSF) işgali, OWS'nin hemen ardından ortaya çıktı. OWS'yi başlatanlar arasında, anti küreselleşme hareketine katılmış eylemciler ve hatta yetmişler ile seksenlerdeki şiddet karşıtı dolaysız eylem hareketinde yer alanlar da vardı. Genel Kurul, oybirliği ve şiddet karşıtlığı görüşleri, temelde bu eylemciler tarafından önerildi ve benimsendi. San Francisco'nun finans bölgesinde yapılan işgal, kentteki bankalar ve büyük şirketlere karşı girişilecek gösteriler için bir hareket noktası haline gelecek, aynı zamanda da evsizler için adeta bir müknaatıs işlevi görecek. OSF, bağışlarla finanse edilerek, kısa süre içinde her gün yüzlerce kişiye sıcak yemek temin eden bir etkinliğe dönüştü. San Francisco şehir meclisi ile kurulan görece dostane ilişkiler, işgal kampındaki koşullar hakkında müzakere yürütülmesinin zeminini oluşturdu. 7 Aralık tarihinde sona erdirildiğinde, OSF büyük ölçüde bir evsizler kampına dönüşmüş durumdaydı. OSF, bu tarihten sonra da büyük banka ve şirketlere karşı gösteriler düzenlemeyi sürdürdü. Wells Fargo bankasının, hacizleri erteleme kararı almasını talep etti ve bu yönde şehir meclisinin de desteğini aldı. Nisan ve Mayıs aylarındaki iki ayrı eylemde, OSF eylemcileri, kent başpiskoposluğuna ait iki terk edilmiş binayı kısa süre işgal ettiler ve binaları evsizlerin cenneti olarak kullanmayı planladıklarını duyurdular.

OSF'nin kurulmasından kısa süre sonra, Körfez Bölgesi'nin çoğunlukla genç radikal eylemcilerden oluşan çevrelerinde, Oakland'daki Frank Ogawa

Meydanı'nda daha radikal bir işgalin başladığına dair söylentiler dolaşmaya başladı. OO eylemcileri, 2009 yılında polis tarafından vurularak öldürülen genç siyah Oscar Grant'ın ve sonrasında bu alanda polis şiddetine karşı düzenlenen protestoların anısına, alanı Oscar Grant Meydanı adıyla anmaktaydılar.⁷ Oscar Grant protestolarına, siyahların yanında, radikal yelpaze içinde belli bir çeşitlilik ortaya koyan anarşist gruplar ve başka radikaller de katılmıştı. OO'nun ilk günlerinde, eylemin ana temalarından biri polis vahşeti idi ve Genel Kurullarda çarpıcı bir ırksal çeşitlilik kendini göstermekteydi. Oakland polisi, polis şiddetinin pek çok yerde gündeme geldiği dönemlerde bile fazlasıyla öne çıkan bir şiddet geçmişine sahipti ve hedefleri arasında, genç siyah erkekler belirgin bir öncelik taşımaktaydı. Polis vahşetine odaklanmak, gerek siyahlar arasından, gerekse diğer ırklardan daha fazla insanı harekete çekmek isteyen OO eylemcilerine mantıklı geliyordu. Ancak, polis vahşetine karşı etkili muhalefet ile polise karşı öfke patlamaları arasında ayırım yapma başarısı sergilenemiyordu. Bu tip öfke patlamaları, pek çok Occupy eylemcisi tarafından olumlu anlamda radikallik ve ırkçılık karşıtlığı ile eş tutulmakta, bu tip eylemlerin Oakland siyah toplumundan destek bulacağı yönünde, dayanaksız bir varsayıma gidilmekteydi.

OO, California eyaletindeki kamu üniversitelerinde uygulamaya koyulan fahiş okul harcı zamlarının neden olduğu protestolardan da faydalandı. 2009'da meydana gelen üniversite binaları işgal dalgası, bu bakımdan özellikle önem taşımaktaydı. Kendilerini Ayaklanmacı Anarşistler, Ayaklanmacı Komünistler veya basitçe Ayaklanmacılar şeklinde tanımlayan bir grup eylemci, bu üniversite işgallerinde kilit rol oynamıştı. Aynı dönemde, bir kısmı anarşist olmak üzere çok sayıda başka eylemci ise işgallere odaklanılmasını kuşkuyla karşılıyor, bu tip eylemler için erken olduğunu, üniversite yönetimleri tarafından sertçe bastırılacağını, böylece öğrenci hareketindeki büyümenin yarıda kesileceğini ileri sürüyordu. Ancak Ayaklanmacılar, ilgi uyandıran bir taktiğe sahipti ve onları eleştirenler için aynısının geçerli olduğunu söylemek mümkün değil. Sonuçta işgaller, öğrenci hareketinin merkezi haline geldi. 2009-10 akademik yılı boyunca, harçların fahiş oranlarda yükseltildiği California kamu üniversiteleri başta olmak üzere, pek çok kampüste gösteriler ve işgaller düzenlendi. Derken, işgallerin sert biçimde bastırılması sonrasında öğrenci hareketi söndü.

Ayaklanmacılar, OO'nun oluşumunda büyük rol oynadılar ve sonrasında da hareket içinde baskın bir güç olmaya devam ettiler. Buna karşın, OO içinde baş gösteren yaygın gruplaşmanın yalnızca bir parçasıydılar. Bir örgütten

7 Konuştuğum OO eylemcilerinin pek çoğu, gerek güvenlik nedenleri, gerekse yorumlarının hareket içindeki ayrışmaları daha da alevlendirmesi kaygısıyla, isimlerinin yayınlanmasını istemedi. Bu nedenle, görüşlerini aldığım hiçbir OO katılımcısının adını vermeme kararı aldım.

çok, görüş birliğine sahip eylemcilerden oluşan bir sosyal ağa benziyorlar ve bu yönleriyle, hareket içindeki diğer gruplardan bir farkları yok. Öte yandan, OO'nun ortaya çıkışı sırasında ve ilk günlerinde oynadıkları rol nedeniyle, niceliklerinin ötesine geçen bir etkinlik düzeyine sahipler. Gerek ilk öğren-ci işgallerinde, gerekse bazılarının Yunanistan başta olmak üzere yurtdışı protestolarında yer almaları, grup üyeleri arasında yakın bağlar oluşturmuş durumda. Hatta bazıları, 2009 yılında Atina'da gerçekleşen kemer sıkma karşıtı ayaklanmaları, ABD'de yinelenebilecek bir model olarak görüyor. Ayaklanmacıların OO içindeki etkisinde, yırtıcı bir siyasetin en güçlü sesi olmalarının ve hareketin radikal tonunu koruyup yükseltmeyi, çoğu OO katılımıcısının öncelikli olarak değerlendirmesinin önemli bir payı var.

Bir OO Ayaklanmacısıyla konuştuğumda, Ayaklanmacıların amacının, polisle yankı uyandıracak çatışma alanları yaratmak olduğunu söylemişti. Bu tip eylemlerde amaçlanan şeyin polisi yenilgiye uğratmak olmadığını, zaten bunu başaramayacaklarını bildiklerini, en başta çete üyeleri ve sokak çocukları olmak üzere, Oakland'da ve başka yerlerde Ayaklanmacıların başkaldırısını destekleyecek olanlara bir işaret göndermek istediklerini anlattı. Ona göre, Ayaklanmacı hareket, toplumcu ve anti-toplumcu kanatlara ayrılmış durumdaydı. Toplumcu Ayaklanmacılar, diğer siyasi yapılanmaların eylemlerine de katılmak ister ve sorunun adını kapitalizm ya da bazı durumlarda endüstriyel toplum koyarken, anti-toplumcu Ayaklanmacılar ise diğer hareketlerden uzak durmayı tercih ediyor ve toplumun kendisini sorun olarak görüyorlar. Konuştuğum kişi, Oakland'daki Ayaklanmacıların sayısı ve bunların büyük kısmının toplumcu kanatta yer alması nedeniyle, işgaller arasında en büyük etkiyi OO üzerinde elde ettiklerini de ekledi. Başka yerlerde ise, Ayaklanmacıların çoğunluğu anti-toplumcu kanatta bulunuyor ve Occupy benzeri hareketlere katılmıyor.

Anarşizmin temellerinde, devlete karşı derin bir şüphe ve parlamento dışı siyaset lehine güçlü bir yönelim mevcuttur. Ancak, bu ilkeler, seçim siyasetini savunan aşamacılara karşı düşmanca bir tutumu zorunlu kılmaz veya devletin organlarından talepte bulunma, onlarla müzakere etme seçeneklerini devre dışı bırakmaz. Carwil Bjork-James, Occupy eylemcilerinin, hareketin seçim siyasetine çekilmesini istemediklerini ama pek çoğunun da oy vermeye gideceğini bana söylemişti. Bjork-James, ABD'de meydana gelecek büyük ölçekli değişimlerin yolunun seçim siyaseti olamayacağını düşünüyor, ancak Occupy'a katılmayan çok sayıda insanın da bu değişiklikleri istediğini görüyor ve şunu ekliyordu: "Bu yıl içinde bu insanların sokakları işgal etmesini sağlayamasak bile, seçimlerde dengeyi sola doğru kaydırmaları beni mutlu eder." Bjork-James, Occupy içindeki herkesin devletten talepte bulunmaya karşı olmadığını da belirtiyor.

Kendi kurumları içinde işgal yürütenlerimiz, örneğin New York Şehir Üniversitesi'ndeki arkadaşlarımız, kamu kaynaklarına ilişkin bazı çok ciddi taleplerde bulunuyorlar. Öğrenci borçları ve buna bağlı icra takipleriyle karşılaşanlar için de aynısı geçerli. İnsanların yaşamında bir farklılık yaratmak istiyorsanız, taleplerde bulunmak zorundasınız. Öte yandan, Occupy'nin reformcu talepleri destekleyen bir örgüte dönüşmesini önlemek istiyorsak da görüşümüzün ne olduğu sorusunu ele almak zorundayız: Öğrenci harçlarının bugünkü seviyesinde tutulmasını istemekle mi yetiniyoruz, yoksa taleplerimiz, üniversitenin ya da toplumun tümüne ilişkin, geniş ölçekli bir görüşün parçası mı? Halkın devletle yaşadığı her sorunda, kamu hizmetlerine daha fazla kaynak ayrılması talebi ve kamu mallarının korunmasına yönelik bir siyaset, neredeyse herkesçe destekleniyor. Anarşist eylemciler ile kamu kurumları arasındaki ilişkide, Occupy'nin ortaya attığı hayati bir soru var. Kamu kurumlarını savunanlarımız, devletin himayesi altındaki alanın genişlemesini, aynı zamanda iktidarın tabana doğru, bizim örneğimizde fakültelere, yardımcı öğretim görevlisi niteliğindeki doktora öğrencilerine doğru yayılmasını talep etmekte. ⁸

OO, doğduğu günden bu yanda, seçilmiş yetkililerle muhatap olmayı reddetmesiyle biliniyor. Oakland şehir meclisi üyeleri ve bölgenin yerel siyasetçileri de buna dahil. 15 Ekim 2011'de, Oakland işgalinin başlamasından kısa süre sonra, sol-liberal örgütlerden oluşan bir yerel koalisyon, sosyal harcamalardaki kesintileri ve savaş harcamalarını protesto eden, istihdam yaratılmasını isteyen bir yürüyüş düzenledi. Yürüyüşe yönelik planların yapılmasına, işgalden çok daha önce başlanmış ve eylemin Frank Ogawa Meydanı'ndaki toplanmayla sona ermesi kararlaştırılmıştı. OO, yürüyüş öncesinde yürütülen görüşmelerde, hiçbir seçilmiş yetkilinin konuşma yapmaması şartıyla, toplanma için Meydan'ın kullanılmasını kabul etmişti. Ancak, toplanma sırasında, savaş karşıtı ilerici Temsilciler Meclisi üyesi Barbara Lee'nin destek mesajı, kendisinin ekibinden biri kişi tarafından okundu. Sonrasında, bir OO eylemcisi, platform olarak kullanılan kamyonun kasasına tırmandı ve seçilmiş yetkililerle hiçbir işlerinin olamayacağını söyledi. Çok geçmeden, Oakland Belediye Müdürü⁹, OO'ya bir yazı göndererek, işgal kampındaki sağlık ve güvenlik koşullarına ilişkin bir dizi soruyu gündeme getirdi. Yazı, bir Genel Kurulda tartışmaya açıldı ve OO'nun bir belediye yetkilisine yanıt vermesi gerekip gerekmediği sorusu masaya yatırıldı. Katılımcıların üçte ikisi, yazıya yanıt verilmesi gerektiğini savunurken, üçte biri bu görüşün karşısında yer aldı. Ancak karar almak için salt çoğunluk oyu yeterli değildi ve oybirliği kuralı, yüzde 90'lık çoğunluk gerektiriyordu. Dolayısıyla, belediye-ye herhangi bir yanıt gönderilmedi.

⁸ Carwil Bjork-James ile röportaj, 8 Mayıs 2012.

⁹ Amerikan kentlerinde, belediye işlerini yönetmek üzere şehir meclisi tarafından görevlendirilen atanmış idareci –çev.

İlericiler de dahil olmak üzere, hiçbir seçilmiş yetkiliyle muhatap olmama tavrının temelinde, tutulmayacak vaatlerde bulunan Demokrat Parti adaylarının tekrar tekrar yaşanan ihanetleri var. Benzer şekilde, seçim siyasetinde yer alan ilericilerle işbirliği yapmaktan kaçınma tutumu da, seçim siyasetinin zaman kaybı olarak değerlendirilmesinden ya da daha kötüsü, seçim siyasetine karışan ilericilerin, radikal hareketleri kendine mal etme amacıyla meydana çıktığı kuşkusundan kaynaklanmakta. Bu iki görüşün kaynaşmasıyla, seçilmiş yetkililere karşı duyulan kuşku, Demokrat Parti adaylarını destekleyenler başta olmak üzere, seçim siyasetinde yer alan herkesi içine almaya yöneliyor. “Liberal”, “orta sınıf liberali” ve “reformcu” terimleri (“pasifist” de eklenebilir), karalayıcı sözcüklere dönüşüyor ve çoğu zaman, kendini bu terimlerle ifade etmeyen kişileri de içine alarak geniş bir kapsamda kullanılıyor. Aslında, 15 Ekim yürüyüşünü düzenleyen grubun niyeti hiçbir şekilde OO’yu kendine mal etmek değildi. Yürüyüş, düzenleyenlerin başta umduğundan çok daha fazla kişiyi bir araya getirdi, çünkü kendini işgale katılmaya hazır bulmayan pek çok insan, işgale verilen desteği ifade etme yolunda bu yürüyüşü bir fırsat olarak görmekteydi. Pek çok eylemci, anarşist ve başka kişinin, seçim siyasetinin çöktüğü ve özellikle de daha militan protesto biçimlerinin yokluğunda, seçimlerin ciddi toplumsal dönüşümler getiremeyeceği yönündeki görüşleri elbette geçerli temellere sahip. Bununla birlikte, seçim sonuçlarının her şeye rağmen bir anlam ifade ettiği ve seçim siyasetinde yer alan ilerici gruplara karşı sergilenen kuşkucu tavrın, OO’yu olası müttefiklerden mahrum bıraktığı da doğru.

25 Ekim sabahının erken saatlerinde, Oakland polisi işgale saldırdı ve işgalcileri kamptan attı. Aynı gün öğleden sonra, binden fazla işgalci ve destekçi saldırıyı protesto etmek için toplandılar ve kampı tekrar ele geçirmeyi denediler. Eylemcilerin başvurduğu şiddetin düzeyi yok denecek kadar düşükken, polis biber gazı ve plastik mermi kullanarak çok sayıda insanı yaraladı ve hatta Irak Savaşı gazisi, aynı zamanda işgalci Scott Olsen’de kafatası kırığına neden oldu. Gözaltına alınanların sayısı 100’ü geçiyordu. Polis şiddetine karşı halkın gösterdiği tepki ve işgalcilere yağın destek, kent idarecilerini, ertesi gün işgalin yeniden başlamasına onay vermek zorunda bıraktı. Aralarında yüzlerce işgalci ve destekçinin de yer aldığı bini aşkın kişinin katılımıyla düzenlenen bir Genel Kurulda, ezici bir çoğunlukla, Oakland Limanı’nın ablukaya alınmasını da kapsayan “genel grev” (çeşitli sendikalar ve Alameda Merkez Emek Konseyi’nce de desteklenecek bir günlük eylemler dizisi) fikri kabul edildi. Uluslararası Liman ve Antrepo Emekçileri Sendikasının (ILWU) bölge bürosu, girişlerde yeterli sayıda göstericinin gözcülük yapması koşuluyla, liman kapatma eylemine destek vereceğini duyurdu.

Bir hafta sonra, 2 Kasım gününde gerçekleşen Genel Grev, ırk, yaş ve meslek bakımından geniş bir çeşitlilik sergileyen 20.000'i aşkın göstericiyi bir araya getirdi. Pek çok çalışan, eylemlere katılmak için bir günlük izin kullandı. Doğu Körfezi'ndeki çok sayıda okul yönetiminin, rahatsızlığı nedeniyle işe gelemeyecek kişileri anlayışla karşılayacağını ima etmesi sayesinde, göstericilerin arasında pek çok öğretmen de bulunuyordu. Göstericilerin limanı erişime kapamak amacıyla yürüyüşe geçmesiyle, havaya tam bir coşku egemen oldu. Sanki uzun süredir başını kaldıramayan Körfez Bölgesi sol kesimleri tekrar işbaşındaydı. Bir pankart, en basit dille "Nihayet!" diyordu. Öğleden sonra gerçekleşen, Wells Fargo ve Whole Foods şirketlerine ait bazı camların kırıldığı, duvarların grafitilerle bezendiği "kapitalizm karşıtı yürüyüş" sayılmazsa, eylemlerde şiddet gözlenmedi. Ancak, akşamleyin liman kapanıp, göstericilerin çok büyük bölümü evlerine döndükten sonra, kimileri siyahlar giyinmiş ve kara maskeler takmış çok sayıda eylemci, liman yakınlarındaki terk edilmiş bir binada toplandılar. Bazıları binanın içine girerken, diğerleri caddede şenlik ateşi yakmaya koyuldular. Derken polis geldi, çatışmalar yaşandı ve yüzden fazla eylemci gözaltına alındı.

İşgal ve büyük Genel Kurullar ise bir süre daha devam etti. Ancak eyleme dahil olan evsizlerin günden güne kalabalıklaşmasıyla birlikte kamp koşulları da giderek bozulmaktaydı. 10 Kasım günü, kampın hemen dışında bir adam vurularak öldürüldü ve 14 Kasım'da da polis yine işgalcileri kampa attı. Bir nöbet organizasyonu yapıp, geçmişteki kadar büyük olmamakla birlikte, kampın yanındaki çimlik alanda bulunan amfi tiyatrodaki Genel Kurullar devam ettirildiyse de, işgale tekrar başlanmadı. OO artık dikkatini, çeşitli gösterilerin düzenlenmesine ve grevleri desteklemek üzere sendikalarla ortak çalışmak, göçmen haklarını desteklemek, okul kapatma kararlarına muhalefet etmek, tahliye ve hacizleri durdurmak gibi bir dizi örgütlenme projesinin yürütülmesine yoğunlaştırıyordu.

Genel Grev günü akşamında gerçekleşen Kara Blok eyleminin ardından, internet ortamında, Genel Kurullarda ve derken, 15 Aralık'ta Oakland Kilisesi'nde gerçekleşen halk etkinliğinde bir tartışma patlak verdi. "Duvarlar Nasıl Yıkılacak? Occupy Hareketinin Şiddete Başvurmama Tutumuna Karşı Taktiksel Çeşitlilik" başlıklı etkinlikte, sekiz eylemci, kapılardan taşan bir kitleye görüşlerini açıkladılar.¹⁰ Başlığın sorduğu soruda, "taktiksel çeşitlilik" ile "şiddete başvurmama" tutumu arasında bir tercihin zorlanması, tartışmaları karmaşık bir hale getirdi. Aslında tartışılması istenen şey, hareketin tek bir taktiğe mi yoğunlaşması, yoksa çeşitli taktiklerden mi yararlanması'nın doğru olacağı değil (zaten hiç kimse tek bir taktiğe bağlı kalınmasını sa-

10 Bu etkinliğin ses kaydına <http://www.radioproject.org> adresinden ulaşabilirsiniz.

vunamazdı), polis şiddetini kışkırtan yöntemleri de içinde barındıran Kara Blok taktiklerinin, harekete dahil edilip edilmemesiydi. Söz konusu taktikler, polisten gelecek şiddetin, Kara Blok taktiklerine katılmayan ve uygulama alanına yaklaşmayan göstericileri etkilemeyeceği temelinde sıkça savunulmaktaydı. Ancak, sorun şuydu ki, sığağı sığağına bir gösteri devam ederken, gruplar arasında böyle bir ayrımın korunması son derece güç olabilirdi ve başka alanlarda düzenlenen Kara Blok eylemleri bile, hareketin bütün halinde karalanmasına yol açabilirdi.

OO içindeki tartışmalarda, "taktiksel çeşitlilik" adı altında Kara Blok taktiklerini savunanlar, cam kırmanın, insana değil mülke karşı şiddet anlamı taşıdığını ve bu durumun, şiddet karşıtlarından gelen eleştirileri geçersiz kılacağını belirtiyorlardı. Ne yazık ki gerçekten de böyle bir algı oluştu. Kilisede konuşanlardan biri olan ve 1970 ile 80'lerdeki şiddet karşıtı dolaysız eylem hareketinin önde gelen isimleri arasında yer alan Starhawk, bir kitle hareketinin inşa edilmesi isteniyorsa, şiddet karşıtlığının stratejik zorunluluk taşıdığını söylüyordu. Çoğu insan, şiddetle karşılaşma olasılığının bulunduğu bir gösteriye katılmazdı. Şiddet karşıtı dolaysız eylem hareketinde yer almış bir diğer kişi daha yorumda bulunduktan sonra, polis şiddetini kışkırtmanın, kitle hareketini yaratma çabası üzerinde doğuracağı sonuçlara ilişkin başka bir tartışma yürütülmedi. Pek çok kişi, boş binaların işgal edilmesini desteklediklerini, ancak hareketin geri kalanıyla paylaşmadan, gizli eylemlerin de yürütülmesi gerektiğini savunan gruplara karşı çıktıklarını ifade etti. Gelecekte, bu tip eylemlerin bütün halinde OO tarafından planlanabileceği savunulmaktaydı ve bu görüş, çoğunluğu tatmin etmiş gibiydi. Kışkırtıcı davranışlara ilişkin sorular ise daha fazla gündeme gelmedi.

Bu ve başka tartışmalara ilişkin benim edindiğim izlenim, gerek pek çok OO eylemcisi, gerekse diğer İşgal hareketlerinde yer alan bazı kişiler için, Kara Blok eylemlerinin cesareti ve risk alma isteğini temsil ettiği yönünde. OO sırasında Kara Blok eylemlerine katılma eğilimini en fazla sergileyenler Ayaklanmacılar ve diğer benzer görüşlü gruplar olsa da, bu yola başkalarının da girebildiğini gördük. Kara Blok eylemlerinde mutlaka camların kırılması gerekmiyor elbette. Kara Blok üyeleri, bazen göstericilerin en önünde saf tutup polisi doğrudan karşılarına alıyor, dolayısıyla arkadakilere kalkan oluyorlar. Güney Kaliforniya'da konuştuğum bir Occupy eylemcisi, Kara Blok eylemlerine katılan, aynı zamanda şiddet karşıtlığını elden bırakmayan bir grubun üyesi olduğunu söylemişti. OO'da, Kara Blok'u hareketin dışında bırakma önerileri, çoğunluk tarafından kesin olarak reddedilirken, Kara Blok eylemlerine katılanların da en az diğer kişiler kadar hareketin parçası olduğu vurgulanmaktaydı. Kimi Kara Blok eylemlerinin eleştirilebileceği yönünde yaygın bir görüş bulunmakla birlikte, Kara Blok'un ya da eylemlerine katı-

lanların hareketten dışlanması asla istenmedi. Hatta, çok sayıda OO eylemcisi, Kara Blok'un şu ya da bu eyleminde yer aldı. OO'ya uzak kalanları bir tarafa bırakırsak, halkın harekete verdiği destek üzerinde Kara Blok eylemlerinin etkisine dair bir tartışmaya hiç tanık olmadım. Öte yandan, polisle çatışmaya karşı koyanların, zaten her durumda hareketin bir parçası sayılamayacak orta sınıf liberaller veya reformcular olduğu düşüncesiyle sıkça karşılaştım.

12 Aralık 2011 günü, OO ikinci bir liman kapatma eylemi düzenledi. Bu kez, Batı Sahili'nin başka yerlerindeki liman kapatma eylemleriyle eşzamanlı bir hareket söz konusuydu ve aynı zamanda, Longview/Washington'da Export Grain Terminal (EGT) adlı tahıl ithalatçısı şirkete karşı mücadele yürüten bir ILWU şubesine destek verilmesi de amaçlanmaktaydı. Ne var ki, Occupy'nin bu mücadelede yerini alması, EGT'yi korkutmuş gibiydi. Kısa süre sonra, sendikanın müzakere istediği haberi geldi ve sözleşme imzalandı. Oakland'daki liman kapatma eyleminin bir araya getirdiği yaklaşık 12.000 göstericinin kayda değer bir kitle sayılması gerekirse de, Genel Grev'dekine göre bir gerileme görülmektedir. ILWU'nun liman kapatmaya karşı duruşu da bu niceliksel gerilemenin nedenleri arasındaydı. OO bünyesinde, eyleme muhalefetin sendika bürokrasisinden geldiği, limanın kamu malı ve Occupy'nin da toplumsal dönüşüme yönelik bir Körfez Bölgesi hareketi olduğu ya da temsil edilen şeyin "yüzde 99" olduğu savlarıyla, ILWU kararının göz ardı edilebileceği söylenmekteydi. Aslında tüm bu savlar, temelde şu ya da bu ölçüye ulaşmış bir kibrin varlığını yansıtmaktaydı.¹¹

Occupy'nin bir sonraki büyük gösterisi, 28 Ocak 2012 tarihinde, terk edilmiş bir binanın işgali şeklinde planlanmıştı. Eylemi planlamak için OO bünyesinde oluşturulan komitede, pek çok Ayaklanmacı veya Ayaklanmacılara sempatiyle bakan kişi bulunmaktaydı. Eylemin tarihi ilan edilirken, binanın yeri gibi kimi bilgiler gizli tutuldu. Ancak, bu gizliliğin, polis müdahalesini önleme yolunda faydasız bir çaba olduğu anlaşılacaktı. 20 Ocak günü gelip çatığında, 1500 ila 2000 gösterici, Oakland caddelerini kat edip, henüz inşasına devam edilen ve dolayısıyla boş olan Kaiser Kongre Merkezi'ne ulaştı. Polis, Merkez'in tüm kapılarını tutmuştu. Hafif itiş kakışın ardından, en azından benim gözümde, hem eylemciler hem de polisin bir çatışmaya hazırlanmış olduğu, bu gerçekleşene kadar da eylemin sona ermeyeceği artık açıkça belliydi.

¹¹ 12 Aralık öncesindeki haftalarda, ILWU'nun karşı koyuşuna rağmen OO'nun liman kapatma çağrısında bulunmasının doğru olup olmayacağı tartışıldı. Bkz. Cal Winslow, "Who's Speaking for Whom? The Case of Occupy and the Longshoremen's Union", *Counterpunch*, 5 Aralık 2011, <http://www.counterpunch.org> adresinde mevcut; ayrıca bkz. Oakland Commune, "Blockading the Port is Only the First of Many Last Resorts", 7 Aralık 2011, <http://www.bayofrage.com> adresinde mevcut.

Eylem alanından ayrıldım ve daha sonra göstericilerin tekrar caddelere dökülüp, işgal etmek üzere başka bir bina armaya koyulduğunu, bu arada polisle aralarında çatışmaların meydana geldiğini öğrendim. Ardından bir "Polise Lanet" yürüyüşü için duyuru yapıldı. Polislerin yüzüne aşağılayıcı sözlerin haykırıldığı bu tip yürüyüşler, o dönemde her hafta düzenleniyordu. Akşam saatlerinde, polis yaklaşık 400 göstericiyi kuşattı ve gözaltına aldı. Birçoğu ertesi sabah erkenden salıverilirken, gerek gözaltına alınanlar gerekse başkaları, planlanan işgalle ve genel anlamda hareketle ilgili yanlış giden şeyin ne olduğu sorusuyla baş başa kaldılar.¹² OO bünyesindeki bazı kişiler, polisle çatışmanın önünü açmak amacıyla, Kaiser Merkezi işgalinin bilerek başarısızlıkla sonuçlanacak şekilde planlandığına inanıyorlar. Bu denli açık edilen bir eylemde, hedefin polis tarafından anlaşılamayacağını düşünmek zor. Ek olarak, bir binayı işgal etmek isteyen kişilerin, binlerce destekçiye harekete geçirmeden önce, gürültüye yol açmadan ve fark edilmeden içeriye girmek üzere küçük bir grup göndermesi gerekmez mi?¹³

Kasım ayı sonlarından, yani ülke genelindeki işgallerin büyük kısmının bittiği günlerden bu yana, Occupy hareketi bütün halinde ivmesini kaybetti. Kampları dağıtıldıktan da sonra var olmayı sürdüren tüm diğer yerel İşgal hareketlerinde olduğu gibi, OWS ve OO'da da örgütlenme projeleri giderek öncelik kazandı. OWS, bugün kentin geneline yayılmış, çok çeşitli konulara odaklanan mahalle meclislerine sahip ve bunlardan bazıları düzenli olarak yüzlerce katılımcı çekiyor. Örneğin, Brooklyn'in Sunset Park bölgesinde, büyük ölçüde Çinli ve Latin Amerikalı göçmenler tarafından oluşturulan mahalle meclisi, göçmen haklarına odaklanıyor. Öğrenci örgütlenmeleri de OWS eylemcileri açısından önemli bir alan haline geldi. New York Eyalet Üniversitesi'nin ilan ettiği ciddi öğrenim harcı artışları karşısında, Occupy eylemcileri, öğrenciler ve bazı öğretim üyeleri bir direniş örgütlediler. 21 Kasım günü, Üniversiteye bağlı Baruch Koleji'nde bir açık oturum düzenlenir ve bazı öğrenciler içeriye girebilirken, aynı şekilde oturuma katılmak

12 Gerek OO katılımcıları, gerekse gözlemcilerin internet ortamındaki yazıları, bu çözümme ve kendini sorgulama anını gayet iyi yansıtıyor. Pek çok başka örneğe ek olarak, bkz. "The Visible Committee and Insurrectionary Vanguardism: An Open Letter to the Broader Occupy Community Regarding Occupy Oakland From a Small Group of Oakland Radicals", <http://libcom.org> adresinde mevcut; Marc Soloman, "Occupy Reality: How Oversocialization and Feelings of Inferiority Cripple Bay Area Occupations" ve Osha Neumann, "Occupy Oakland: Are We Being Childish?", *Counterpunch*, 3-5 Şubat 2012 <http://www.counterpunch.org> adresinde mevcut. Ayrıca bkz. "Santa Rita, I Hate Every Inch of You" ve "Building the Red Army: The Death and Forbidden Rebirth of the Oakland Commune", <http://viewpointmag.com> adresinde mevcut. "The Visible Committee", kendini "The Invisible Committee" [Görünmez Komite] şeklinde adlandıran bir grubun yayınladığı, Ayaklanmacılar ve benzer görüşteki diğer gruplar tarafından yaygın biçimde okunan bir metne referans oldu: *The Invisible Committee, The Coming Insurrection*, Los Angeles: Semiotext(e), 2009, ilk basımı *L'insurrection qui vient*, Paris: Editions La Fabrique, 2007.

13 Josh Healy, "Occupy Oakland at a Crossroads: Rebirth or Self-Destruction?", <http://oaklandlocal.com> adresinde mevcut.

isteyen bazıları ise karşılarında Üniversite güvenliği ve New York polisini buldular. İkinci bir toplantı için belirlenen 28 Kasım tarihinde ise Baruch Koleji'ne ait kampüs bu kez tümüyle kapatıldı.

OWS'nin en somut ve belki de en başarılı örgütlenme çalışması ise konut haklarını konu ediniyor. OWS eylemcileri, kentte planlanmış zorunlu tahliyeleri gösteren listeyi sürekli takip ediyor ve bir tahliye işlemi gerçekleşmeden önceki gece yürütülen telefon trafiği ile direniş mesajı kitleye iletiliyor. Sonrasında, tahliyenin gerçekleşeceği yerde toplanan eylemciler, polis yetkililerinin girişini engelliyorlar. Bu şekilde, bazı tahliyelerin en azından bir süreliğine önlenebildiğini görüyoruz. İcra takiplerinin durdurulması için ise, icradaki evlerin açık artırımı sırasında, etkinliğin düzenlendiği mahkeme salonuna giriliyor ve sırf bu amaca dönük olarak kilise şarkıları tarzında yazılmış, müzayedede görevlisinden bu işi durdurmasını rica eden sözlerle sahip "Bay Müzayedeci" adlı şarkı söylenmeye başlıyor. Bu yolla satış işlemi sekteye uğrattılırken, satılan evi almaya niyetli spekülâtörlerin hoşuna gitmese de, pek çoğu eyleme sempatiyle bakan mahkeme yetkililerinin, satışı genellikle ileri bir tarihe ertelediği görülüyor. Bu sırada OWS eylemcileri gözaltına alınıyor, para cezasına çarptırılıyor ve ardından salıveriliyorlar. Buna benzer sayısız örgütlenme projesi yürüten OWS, aynı zamanda kendisiyle resmî bağı bulunmayan örgütlenme projelerine de ilham veriyor. Long Island'da, halk merkezlerinin kurulması ve başka kamusal çalışmaların yürütülmesi için şehir meclislerine yönelik mücadele veren eylemcileri örnek gösterebiliriz.

Occupy Oakland da aynı şekilde çeşitli örgütlenme projelerine imza atmakta. Oakland'da bir dizi okulun kapatılmasını durdurmaya dönük mücadele kapsamında düzenlenen yürüyüş, muhtemelen 5.000 kadar insanı bir araya getirdi. Occupy hareketinin bir yere kaybolmadığını gösterme umuduyla, kesin sonuçlar vermemekle birlikte, OWS gibi OO da çeşitli 1 Mayıs gösterileri düzenledi. Oakland'da, bu kapsamda Frank Ogawa/Oscar Grant Meydanı'nda toplanılırken, banliyölerden de bir göçmen hakları yürüyüşü başlatıldı. Yürüyüş, kısa bir mesafenin ardından San Antonio Parkı'nda duracak, orada bir Occupy grubu tarafından karşılanacaktı. Sonrasında yürüyüşün tekrar başlaması ve Occupy ile birleşmesi planlanmıştı. Gelgelelim, bunun için izne ihtiyaç olup olmadığı konusunda tartışmalar sürmekteydi. Bir kısım OO üyesi, yürüyüş ve gösteriler için izin istenmesine ilke olarak karşıydı. Gerek OO içinde, gerekse dışındaki göçmen hakları eylemcileri ise, pek çok göçmenin, yasadışı bir yürüyüşe katılmak istemeyeceği gerçeğine işaret ediyorlardı. Sonunda, bu eylem için izin alındı. Ancak, San Antonio Parkı'na ulaşıldığında, göçmenlerin büyük kısmı çoktan yürüyüşü terk etmişti bile. İzin meselesinden mi yoksa başka nedenlerden mi kaynaklandığı

bilinmez ama, bir OO yürüyüşüne katılım yönündeki hevesin çok sınırlı kaldığı ortadaydı.

OO, en başarılı örgütlenme projesine ise emek mücadelesi çerçevesinde imza attı. Genel Grevin sendikalar tarafından desteklenmesinde, bir grup OO eylemcisinin çabaları merkezî önemdeydi ve o gün büyük bir kitlenin harekete geçmesinde de söz konusu destek hayati rol oynadı. 12 Aralık tarihinde gerçekleşen ikinci liman kapatma eylemi ise, OO'nun emek mücadelesine destek verme yolunda istekliliğini ortaya koymaktaydı. OO Emeğe Destek Komitesi de daha yakındaki bir grup grevci işçi için destek örgütledi: Union City'deki meyankökü fabrikasının, çoğunluğu Latinlerden oluşan işçileri, OO'dan ve başka yapılardan destek istemişti. OO üyeleri, bugün de bilet ücretlerindeki artış konusunda otobüs şoförleri ve otobüs hizmetlerini kullananlarla dayanışma içerisinde.

Ancak, OWS'nin ve OO'nun bugünkü projeleri, işgallerin sağladığı eylem enerjisine, ivmeye veya görünürlüğe ulaşmaktan bir hayli uzak. Occupy hareketi, bir bütün olarak, kimliğini açıkça belirlenmiş bir hedefle değil, belli bir taktik ve kendi iç işleyişi temelinde tanımlamış her hareketin yaşayacağı sorunla karşı karşıya: Söz konusu taktiğin sınırlarına ulaşıldığında ve iç işleyiş de o ilk heyecanı ile pırıltısını yitirdiğinde, ne yapılacak? İçeride kendini gösteren farklılıklar, sayısal gerileme veya yorgunluk sonucunda, daha istikrarlı örgütlenme biçimleri, yekvücut hareketi şart koşmayan yapılar, net bir hedef ya da hedefler grubu ve bunlara nasıl ulaşılabileceği yönünde bir kavrayış gerekli hale geldiğinde, hangi yol izlenecek? OWS, OO ve pek çok başka yerel işgal hareketi, işgal kampları dağıldıktan sonra bu sorularla yüz yüze geliyor. OWS'nin projelerinde kendine yer bulan hatırı sayılır sayıdaki eylem, eski durumla kıyaslanamayacak kadar dar bir ölçek sergilese de, yine de ciddi sayıda insanı çekebiliyor. OWS, geniş bir halk desteğine ulaşmayı başardı. Aynı şekilde OO bünyesinde de umut verici örgütlenme projeleri yürüten, kendini adanmış eylemci çevreleri bulunmakta. Ancak halkın dikkatini bu projelerden çok, OO'nun son dönemdeki gösterileri çekiyor. Söz konusu gösteriler ise, OO'ya coşkuyla katılan veya en azından destek veren pek çok kişide, OO ile Oakland polisi arasında, her iki tarafça da kazanılması mümkün olmayan bir açmazın ortaya çıktığı hissini doğuruyor ve polisle çatışmaya girme konusunda sergilenen isteklilik, dışarıdan bakıldığında çocukça görünüyor. Bazı OO eylemcileri, hareketin artık sona yaklaştığı düşüncesindeler.¹⁴ Bense, New York ve Oakland'da, ayrıca hiç kuşkusuz başka yerlerde, temel Occupy iskeletinin ortadan kaybolacağına ancak bu çerçeve içinde boy vermiş projelerin ve eylemci ör-

14 Örneğin bkz. "Occupy Oakland is Dead", <http://libcom.org> adresinde mevcut.

gütlenmelerinin işlev görmeyi sürdüreceğine inanıyorum. OWS'den geriye hem bu projelerde yer alan eylemci grupları, hem de gayet olumlu bir miras kalıyor. Geniş bir katılımcı çevresi, bu deneyimlerden ilham alıyor ve muhtemelen kitlesel eylemlerin yeniden başlamasını dört gözle bekliyor. Öte yandan, OO'nun eski katılımcı kitlesi ise kendisi ile hareket arasına mesafe koymuş durumda ve pek çoğunun, tüm bu tecrübeler neticesinde kendini biraz yıkılmış hissettiğine şüphe yok.

SONUÇ

En tepedekilerin gücü ve zenginliği ile geride kalan tüm diğer kesimler arasındaki uçurum büyümeye devam ediyor. Er ya da geç, ki ben geç olmayacağını düşünenlerdenim, yeni bir protesto dalgası daha yükselecek ve anarşizm hiç kuşkusuz bu dalganın siyasetini şekillendirmede büyük rol oynayacak. Sorulması gereken şeyse şu: Nasıl bir anarşizm? Eşitlikçi, devletin merkezî bir otorite olmaktan çıktığı, ademi merkezîyetçi bir topluma dönük anarşist görüş, izlenecek stratejiye ilişkin sorulara tek başına yanıt vermiyor.

OO bünyesinde, anarşistler de içinde bulunmak üzere, Ayaklanmacılara eleştirel bir noktadan bakan sayısız kişi var. Ayaklanmacılık ve onunla yakından bağlantılı uç sol akımların, üzerinde en fazla konuşulan anarşizm tipleri olarak öne çıktığı doğruysa da, buna karşı taktiklerin de varlığını görmemek güç. Ayaklanmacılık, yeni kuşak anarşistlerin ciddi bir ilgisiyle karşılaşılıyor. Önceki kuşaklar ise, daha kuşkucu bir bakış açısı sergiliyorlar. Ayaklanmacı strateji, küçük bir militan grubunun, iktidara karşı yankı uyandıracak eylemlere girişi ve bu eylemlerin, geri kalanları da ayaklanmaya teşvik edeceği düşüncesinden yola çıkan "öncü propagandası" kapsamında ele alınmalı. Oysa pek çok anarşist ve otorite karşıtı eylemci, küçük bir grubun uç militan eylemlerine bel bağlayan bir siyasetin, doğası gereği hiyerarşik veya öncülük yanlısı olacağını, anarşizmin ilkeleriyle uyum sergilemeyeceğini savunuyor.

Ben, OO eylemcileri üzerinde Ayaklanmacılık'ın sahip olduğu etkinin, Ayaklanmacı stratejiden çok, uzlaşmaz bir siyasetin çekiciliğinden kaynaklandığı görüşündeyim. OO'nun ilk günlerinde konuştuğum pek çok eylemci, OO'yu ülkedeki en radikal işgal hareketi şeklinde tanımlamaktaydı. OO'yu en radikal hareket yapan şeyin ne olduğunu sorduğumda ise, hepsi de "OO, polise ve devlete karşı ve şiddeti reddetmiyor" demekteydi. Polisin işgal kamplarına girmesine izin verilmediğini, devletin temsilcileriyle temas kurmanın reddedildiğini vurgulamaktaydılar. OO, aylar boyunca hatırı sayılır bir halk desteğini arkasına almış ve pek çoklarınınca ana akım liberal şeklinde tanımlanacak çok sayıda katılımcıyı bünyesinde barındırmış olsa da, hareketin çe-

kirdeğinde Körfez Bölgesi'nin radikal eylemcileri ve özellikle de Oakland'ın anarşist eğilimli, karşıt kültür yanlısı gençliği yer almaktaydı.

Uzlaşmaz siyasetin, özellikle de umutsuzluk içindeki bir gençlik kuşağına çekici geldiği düşüncesindeyim. Oakland, derin biçimde ana akım kültür ve siyasetten dışlanma hissi taşıyan, pek çok örnekte de anarşist siyasete eğilim besleyen gençler için son yıllarda bir çekim noktasına dönüştü. Bu gruplar, büyük ölçüde beyazlardan oluşmakla birlikte, anarşist gençler arasında geçmişte görüldüğünden daha yüksek bir ırksal çeşitlilik ortaya koyuyor. 2008 ekonomik krizi ve ardından, fahiş zamlar yapılan öğrenim harçları ile işsizliği de içine alan kemer sıkma önlemleri, gençliğe yönelen sert bir darbeydi. Pek çoğu, son derece sınırlı seçeneklere sahipti. Ana akım olan her şeye ve aynı zamanda yerleşik kanallar aracılığıyla bir şeyleri değiştirme umudu taşıyanlara karşı ciddi bir küçümseme hissi taşımaktaydılar. Oakland polislerinin sıkça sergilemekten çekinmediği şiddet ve Demokrat Parti politikacılarının ödünleri ile başarısızlıkları, hem yerel hem ulusal ölçekte sisteme karşı tahammülsüzlük üzerinde yükselen bir siyasetin çarklarına su taşıyor. Sahip olduğu radikal yan, özellikle de militanlık ile kapsayıcılığın bir bileşiminin oluşturulmaya çalışıldığı ilk aylarda, OO'nun çekim gücünde öne çıkan bir unsurdu. Ancak zaman içinde kapsayıcılığın yitirildiğini gördük.

Şiddet meselesi, toplumsal değişim yolunda bir kitle hareketi inşa etme ve aynı zamanda yaygın bir halk desteğine ulaşma hedefinde kilit bir öneme sahiptir. Kendilerini şiddetle karşı karşıya bırakma ihtimali yüksek bir harekete katılmak isteyen insanların sayısı hiç de çok değildir. Şiddet karşıtlığı, çoğu insan için çatışma görüntülerinden daha çekici gelebilir. Geleneksel olarak, şiddet karşıtlığı terimi, insana (bazıları için aynı zamanda diğer canlılara) karşı şiddetten kesin biçimde uzak durma anlamı taşıyor. Öte yandan, bir nükleer silahın kullanılamaz hale getirilmesi gibi, siyasi açıdan anlamlı bir mesaj taşıması şartıyla, mülke karşı şiddet, şiddet karşıtı siyaset tarafından tümüyle reddedilmeyebilir. Şiddet karşıtlığı, aynı zamanda karşıtlarınızla mümkün olan her tür iletişimin kurulması, bu doğrultuda ölçülü ve vakur bir duruşun sergilenmesi anlamına da gelir. Şiddet karşıtlığı, daha ileri bir toplumda egemen olacağı umulan değerlerin örneklenmesi çabasıyla, prefigüratif bir siyasetle bağ kurar ve bu anlamda daima mümkün veya uygun değildir. Ancak, polisle kesin bir çatışmaya yol açacak taktikler, asla şiddet karşıtı siyasetin bir parçası olarak görülemez. Çoğu Occupy hareketi, hareketin ve harekete yönelik halk desteğinin devamını sağlamak için şiddet karşıtlığına bağlı kalmanın gerekliliğini gördü. Ancak, bunun bir adım ötesine geçerek, kışkırtıcı eylemlerin genel anlamda solun repertuarından çıkartılması gerekliliği savunulamadı.

Benim özelde OO ve genelde Amerikan radikal solu ile ilgili kaygım, çok uzun süredir herhangi bir somut hedefe ulaşamamış olmamız ve bunun sonucunda, radikal eylemciliğin de bu doğrultuyu bir kenara bırakmış olmasıdır. Radikal hareketlerin özü, toplumsal değişim yerine direniş olarak görülmeye başlandı. Oysa, bu ikisinin izlediği mantık, birbirinden farklıdır. Direniş, ortaya koyulan muhalefetin şiddeti ile ölçülür ve örneğin sokak tiyatrolarını, canlı performansları, gösterileri gerektirirken; sosyal değişimin ölçüsü ise muhalefetin başardıklarıdır ve bugün içinde bulunduğumuz toplumdan, hedeflediğimiz ya da en azından daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir topluma nasıl ulaşılabilceği sorusu üzerine düşünmemizi gerektirir. Bu soru, radikal solun ilgisini daha fazla hak ediyor olsa gerek.

NOT

Bu makaleye ilişkin fikirleri için gerek *Socialist Register* editörlerine, gerekse Matt Edwards, Sasha Lilley, Ona Stonkus, Jack Stuart ve Eddie Yuen'e teşekkür borçluyum.

LENİN’İ İŞGAL ET

Mimmo Porcaro

I

Aurelio Lepre, *Birinci Cumhuriyet’in Tarihi* adlı eserinde, savaş sonrası-
nın İtalya’sında devrim fikrinin yaşadığı dönüşüm hakkında son derece il-
ginç bir gözlemini paylaşıyor: “Savaşın hemen ardındaki dönemde yayılan ve
sonraki yirmi yıl boyunca pekişen devrim miti, kendine özgü bir karakter
taşıyordu. Dış etmenler (“emperyalist kapitalizmin” çöküşü veya Sovyet mo-
delinin nihayet barışçıl bir biçimde kabul görmesi) üzerinden gerçekleşecek
ve üçüncü dünya savaşına ya da iç savaşa yol açmayacak bir devrim hayal
edilmekteydi. Kapitalist dünyanın, ertelenebilecek ama asla kaçınılamaya-
cak, çözülmesi olanaksız bir krize sürükleneceği fikrinin etrafında muaz-
zam bir görüş birliğinin meydana gelmesi de bu hayalin yansımalarından
biriydi. Bu yaklaşım, terk edilmek istenmeyen ancak somut anlamda kestir-
meden ulaşılmaması da mümkün olmayan bir hedefin, salt tarihsel süreçler ara-
cılığıyla ulaşılabilir görülmesi gibi bir rahatlık sağlamaktaydı.”¹ Lepre, Stalin
mitinin de bu anlamda uyuşturucu bir etki yarattığını ekliyor. Öyle ki, Elio
Vittorini, Lenin’in keskin devrimciliğinin karşısına, “Stalin Baba”nın akılcı
aşamacılığını koyabiliyordu.²

Yirminci yüzyılın büyük bölümü için, güçlü bir evrimci anlayışın, hemen
her antikapitalist strateji tarafından üstü örtülü de olsa tanrı mertebesine
yükseltildiğini inkâr etmek güç. Sırtını ister işçi sınıfının karşıt gücüne, ister
ilerici (daha sonraları katılımcı) demokrasiye, isterse sosyal iktisada dayay-
mış olsun, tüm bu stratejilerde, kapitalizmin, gerek tarihsel krizin bedene
ağır ağır işleyen zehri nedeniyle, gerekse de kendi gelişim sürecinin mutlaka
yarattığı yeni ilişkiler ve özneler tarafından altı oyulduğu için, doğası gereği
çökmeye mahkûm olduğu varsayılmaktaydı. 1945 sonrası komünistlerinin

1 Aurelio Lepre, *Storia della prima repubblica. L’Italia dal 1942 al 1994*, Bologna: Il Mulino, 1995, a. 46.

2 Elio Vittorini, savaş sonrası yıllarda, İtalyan Komünist Partisi’ne çok yakın duran, önemli bir İtal-
yan aydınıydı.

ıllımlı Stalinciliği ile günümüzün kitleci hiper-demokratik savları arasında tarihsel bir devamlılık oluşturan, ilk bakışta fark edilmesi güç ironik bağlantı da yine benzer bir strateji ortaklığı ortaya koyuyor. Başka bakımlardan farklılıklar sergilemekle birlikte, bu iki anlayışın her biri, kapitalizmin uzun gelişim evresi içinde kendi zamansal konumlanışını yansıtıyor. Her iki anlayışta da, devrimci dönüşümün öznesi, (zamana yayılmış olsa bile) er ya da geç gelip çökecek krizler bağlamında değil, üretim güçlerinin tarihsel gelişimi içinde aranıyor: Birincisinde bilim, merkezileşmiş üretim ve işçi sınıfı; diğerinde ise iletişim, toplumsal işbirliği ve bilgi proletaryası. İkisinde de, üretimin giderek toplumsallaşması gerçeğiyle karşılaşan kapitalizmin, salt biçimsel bir kabuğa dönüştüğü ileri sürülüyor.

Kapitalizm şartlarında yaşayabilmek için, bu toplumsallaşmanın en yüksek noktasında (kimileri için devlet, kimileri için yatay işbirliği) yer alarak, *şu anda mevcut olanın* ilerici ve tanımlayıcı bir olumlaması anlamını taşıyacak biçimde, buradan komünist toplumsal ilişkileri filizlendirmenin yeterli olacağı yönünde bir avuntu akla gelebilir. Sözünü ettiğimiz soyut benzeşme, bu noktada sona eriyor. Zira, İtalyan Komünist Partisi'nin savaş sonrası dönemdeki lideri Togliatti, sermayenin yarattıklarından bambaşka, siyasi, kültürel ve birleştirici kurumların da bu evrime eşlik etmesi gerektiğini biliyordu: Kitle partisi, halk örgütleri ve kızıl belediyeler. İtalya'da, önermelerini ve sonuçlarını hakkıyla eleştiriyor olsak da, uzun yıllardır bu mirasla ve bu yapılarla yaşamaktayız. Kitleci kuramcılar ise, bunun yerine, komünist işbirliğinin bu yapılarda zaten yürütülmekte olduğu düşüncesindeler. Onlara göre, kitlelerin hâlihazırda içinde üretim yaptığı ve yaşadıkları dışında başka kurumlara ihtiyaç yok; gereksinim duyduğumuz tek şey, herkes için, kapitalizm olmadan da yaşayabilmemizi sağlayacak, güvence altındaki bir gelir.³ Dolayısıyla, bu düşüncede, aslında sermayeye ait olan tüm güçlerin üretici halk tarafından özümsemesi haricinde, ne devrime ve hatta ne de evrime yer var. Bugüne baktığımızda ise, üretim ve toplumsal yeniden üretimin tüm temel koşullarına sermaye tarafından en aşırı biçimde el konulmuş olması ise, bu kuram açısından hiç de elverişli bir durum değil.

Daha yenilerde, "alternatif küreselleşmecilik" şeklinde anılan düşüncenin Avrupa versiyonunda da evrimcilik karşımıza çıktı.⁴ Bu düşüncenin,

3 Bu görüşleri, Michael Hardt ve Antonio Negri erkenden dile getirdi (*Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000) ve sonrasında da tekrarladılar: *Multitude*, New York: Penguin Press, 2004 ve *Commonwealth*, Cambridge, MA: Belknap Press, 2009.

4 Avrupa tipi alternatif küreselleşmecilik için bkz. Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca ve Herbert Reiter (der.), *Global, Noglobal, New Global. La protesta contro il G8 a Genova*, Roma ve Bari: Laterza, 2002; ayrıca Paolo Ceri, *Movimenti globali. La protesta nel XXI secolo*, Roma ve Bari: Laterza, 2002. İlave kaynaklar için bkz. Bernard Cassen, "On the Attack", *New Left Review*, 19 (Ocak/Şubat), 2003 ve Cassen, "ATTAC Against the Treaty", *New Left Review*, 33(Mayıs/Haziran), 2005.

hem küreselleşmeye karşı başlatılan Dünya Sosyal Forumlarının “başka bir dünya mümkün” temasında, hem de belli “yirmi birinci yüzyıl sosyalizmi” söylemlerinde gözlenen Latin Amerika versiyonu, kimi zaman son derece farklı özellikler ortaya koyabiliyor. Alternatif küreselleşmeciliğin genel kuramı, doğrudan ya da dolaylı olarak, son on yılda Avrupa’daki girişimlere kılavuzluk etmekte bazı başarılar yakaladı. Kuram, kapitalizmin, kendine has piyasa dengesizlikleri ve adaletsizlik ile de olsa, aslında kendi muhalifleri lehine işlediğini, çünkü gerçekte ulus devletin coğrafi ve kurumsal sınırlarının aşılmasını sağladığını, böylece hem *küresel* hem de *toplumsal* boyutlara sahip bir dönüşümü olanaklı kıldığını ileri sürmekte. Alternatif küreselleşmecici kuram, ulus devletin aşılmasının –başlangıçta halk sınıfları pek çok sorunla karşılaşacak olsa da– her şekilde ilerleme anlamına geldiğini varsayıyor. Ulus devletin ötesine geçilmesi sayesinde, kapitalizme karşı, dolaysız öz-örgütlenmelere sahip, toplumcu ve küresel yeni bir alternatifi öne sürecek şekilde, kısıtlayıcı, siyasetçi ve otoriter bir biçime hapsolmuş devletçi sosyalizm anlayışından kurtuluşun sağlanacağı savunuluyor. Söz konusu kuram, dolayısıyla, yaşamın örgütlenmesine dönük güçlerin, sermayeden ve devletten bağımsız olarak toplumun kendi bünyesinde var olduğunu düşünmekte. Buradan yola çıkılarak, siyasi iktidarın ele geçirilmesi yerine, birikimsel olarak toplumun kendi potansiyelinin büyütülmesi, sermaye ve devlet iktidarının giderek boşaltılması öneriliyor. Tüm bu önermeler, üretimin temel araçları üzerinde farklı bir mülkiyet yapısına ya da yeni bir devlet önderliğine gerek duyulmadığı varsayımına katkıda bulunmakta: Kapitalizm, küçük küçük adımlarla, yerini birleştirici bir ekonomiye bırakacak ve öz-örgütlenmelere dayalı demokrasinin büyümesi de devleti yerinden edecek. İleriye dönük planlamalara sahip bir kurama veya alternatif bir toplumun yaratılmasına dönük, yapısal organik bir projeye ihtiyaç yok: Her şey, somut deneyimlerin bileşimiyle çözüme kavuşacak. Son olarak, ara sıra bile olsa, işin farklı safhalarında farklılaşabilecek sınırlı hedeflere ulaşma yolunda toplumsal güçleri bir araya getirmek gerekmiyor: Temel hedef, hareketin kendisinin büyütülmesinden ibaret.

Bu kuramın hiçbir değer taşımadığını söyleyemeyiz. Ancak, gelecek için bir devletin inşası ve yapısal bir üretim modelinin oluşturulması meselesiy- le ilgilenmeyi reddetmesi nedeniyle, çelişkiye bakın ki, günümüz sermayesi ve yine günümüz devleti ile sınırlı stratejilere bağımlı kalıyor ve yönetsel uygulamalar içinde kayboluyor. Kısmi ve yetersiz ekonomik alternatifler sunarak, günümüz krizinin anlamı ve ciddiyetini, ayrıca krizin yaratmakta olduğu ayaklanmaların önemi ile doğrultusunu kavramaktan uzak düşüyor. Aşağıda, kapitalizmin üstesinden gelinmesi ve “başka bir dünya”nın inşası yolunda yirmi birinci yüzyılın başlarına kadar egemen olmuş bu tip

“evrimci görüşlerin”, günümüz krizi tarafından nasıl çağdışı bırakıldığını özetleyeceğiz.

II

Kriz, bir kez daha *Lenin'in günü* geldi diyor. Gerçek ayrım çizgisi de krizin ta kendisi: Hangi sebeplerle patlak verdiğini incelerken nasıl Marx'a yöneliyorsak, geçici “çözüm” arayışları karşısında da Lenin'e gidiyoruz. Çözümlemelerin merkezine sınıfların, sınıf mücadelesinin ve devletin yerleştirildiği, derinlere kök salmış, bugünkü durumun düzeltilmesinden ibaret olmayan, başlı başına kopuş anlamına gelen bir toplumsal alternatifi kurulanması ihtiyacı, kendini bize dayatmakta. Bu kurguda, yeni ve uyumlu bir üretim biçiminin önerilmesi sorumluluğundan kaçamayız. Gerçekliğin, sınıfsal bir bakışı dışarıda bırakarak, salt “nesnel süreçler” bakımından incelenmesi durumunda, krize verilen tepkilerin de gerici biçimler aldığını (sermayenin daha da fazla merkezleştirilmesi, kapitalistlerin devlet üzerindeki gücünün daha da artması, sömürünün daha da şiddetlenmesi ve toplumsal/doğal kaynakların yağmalanması) görmemek olanaksız. Genç Lenin'in, Rusya'da kapitalizmin gelişimini ele alırken ifade ettiği gibi, bu süreci *tam olarak hangi sınıfın yönettiğine, böyle bir yönetime tam olarak hangi sınıfın karşı durabileceğine ve böyle bir karşı duruşu etkin kılmak için hangi yeni toplumsal düzenin kurulması gerektiğine değinmeden, tek başına küreselleşme veya krizden söz etmek yetersiz. Gerici tepkilerin nedeni de zaten krizden sorumlu sınıfların, iktidarı sıkı sıkıya elde tutmayı sürdürmesi; bu tepkileri olanaklı kılan şey, bu sınıfların devleti daha da sağlam bir biçimde avuçlarına almış olması. Bir yandan alternatif ekonomi politikalarının ve bir yandan da farklı bir toplumsal düzenin başlatılması, ancak bu sınıfların varlıklarına el koyulması ve devletin, karşıt sınıflarca ele geçirilmesi (ve dönüştürülmesi) ile mümkün olacaktır. Finans piyasalarının reforma tabi tutulması, şirket yapılarının yeniden tanımlanması, genişlemeci maliye politikaları, ilerici sanayi uygulamaları, üretimin toplumsal ve çevresel açıdan yeniden düzenlenmesi ve benzer mantıklı adımlar, aslında doğrudan doğruya bu mantıklı adımları imkânsız hale getiren sınıfların hedef tahtasına koyulması bağlamında ele alınmadığı sürece –kaçak güreşmek anlamına gelmese dahi– kulağı okşayacak bir takım düşünceler ortaya atmanın ötesine geçemeyecektir. Ancak, bunun için, aynı zamanda bu tip adımları olanaklı kılacak sınıfların da tanımlanması, devletin ele geçirilmesi için yapılacak şeylerin, yeni amaçlara hizmet edecek bir devletin bünyesine biçimin de belirlenmesi gerekir.*

Dolayısıyla, bu noktadan itibaren, halk hareketleri siyaseti, iki ayaklı bir hedefe sahiptir. Bir tarafta, halk taban kurumlarının oluşturulması gere-

kir. Öz-örgütlenme ve doğrudan ve/veya katılımcı demokrasi biçimlerinin büyümesine ihtiyaç vardır. Diğer tarafta ise, adımlar ve aşamalar halinde belirlenmiş, devlet gücünün ele geçirilip yeniden tanımlanmasını amaçlayan, esgüdüm halindeki bir eylemlilik yer almalıdır. Bir tarafta, halkın öz-örgütlenmesine dayalı öznelliği, doğrusal ve birikimsel bir akış içinde büyürken, diğer tarafta ise siyasi konjonktüre müdahale, süresiz ve değişken bir seyir izler. Bir tarafta dayanışmaya dayalı eylem, diğer tarafta stratejik eylem yer almalıdır. Biri olmadan, diğerini de elde edemezsiniz. İlki mevcut değilse, devletin ve üretimin ele geçirilip dönüştürülmesine olanak tanıyacak ilişkiler ve güçlere dair bilgi birikimi sağlanamaz; devletle arasına mesafe koyan, bu arada sosyalist siyaseti durağanlığa sürüklemeyen devleti etkileyip dönüştürebilecek bağımsız halk kurumları ortaya çıkmaz. İkincisinin yokluğunda ise, halk kurumlarının yeni bir toplumsal düzen inşa etmesine ve daha da öncesinde, *krizden sağ çıkmasına* imkân verecek siyasi, kanuni ve ekonomik kaynaklar elde edilemez.

III

Sınıfın ve devletin, bugün eskiye göre çok farklı şeyler olduğu söylenebilir ve bu doğrudur da. Sınıf, bugün entelektüel emeği de içine alır; birbirinden çok farklı parçaların oluşturduğu bir bütündür (ancak Lenin için de bu durum farklı değildi); hepsinden öte, işçilerin sahip olduğu siyasi potansiyeli en iyi odaklayan prizma her zaman sınıf olmayabilir. Devlete gelirse, o da alışıldık kurumsal ve ulusal sınırlara hapsolmaktan çıkmıştır. Devleti “ele geçirmek”, komünizmi “getirmek” ile eşanlamı değildir (yine bu da Lenin tarafından biliniyordu) ve her şeyden önce, devletin kullanıldığı ve dönüştürüldüğü farklı noktaların (kurumsal ve toplumsal, kamu ve özel) farkına varan, yeni bir devlet anlayışı yaratmak üzere derhal yeni bir ulus-üstü alan belirleyebilen, çok ayaklı bir stratejiye ihtiyaç duyar. Ancak, sınıfsal bir çözümlenmenin (ve mücadelenin) yokluğunda ve devlet olmadan herhangi bir mesafe almak da olanaksızdır. Egemen sınıfların davranış şekli, bu gerçeği açıkça gösterir. Onlar da aynı şekilde, eskisinden çok farklı oldukları ve aynı zamanda parçalı bir yapı sergiledikleri halde, kriz sırasında bir “blok oluşturma” hünerini sergilerler ve yok olmamanın nihai güvencesi olarak, bütünüyle devlete odaklanırlar.

Bugüne dek bastırılmış veya yatıştırılmış olan sınıf ve devlet sorununun tekrar baş göstermesi, kapitalizmin üstesinden gelme hedefine (komünizm veya somut anlamda mümkün olan şekliyle, sosyalizm) evrimle değil, bir kopuşla (daha iyisi, içine iktidarı ve devletin biçimini de alan bir kopuşlar silsilesiyle) ulaşılabileceğini bizlere bir kez daha hatırlatıyor. Bu hedefe, ve-

rili durumun bizlere sunduğu olanakları geliştirerek değil, *bugün mevcut olmayan* bir durum yaratarak varacağımızı bir kez daha vurguluyor. Böylesi bir kopuşu veya kopuşlar silsilesini hayata geçirebilmek için, çoktandır izine rastlamadığımız bazı şeylere ihtiyaç var: i) Kesin bir hedefin veya daha açık bir tanımlamayla, tüm toplumsal oluşumların kendine has özelliklerini dikkate alan, somut bir sosyalizm biçiminin tanımlanması; ii) Tüm sınıflar arasındaki ve bu sınıflarla devlet arasındaki ilişkileri de içerecek şekilde, gerek kalıcı gerek değişken durumların kesin çözümlemesinin yapılması; iii) Her durumda, heterojen haldeki antikapitalist güçleri tekrardan birleştirebilecek, zaman zaman belirleyici hale gelebilen farklı hedefler etrafında bir araya getirebilecek bir taktiğin belirlenmesi; iv) Bu taktiğin oynanacağı sahne niteliğindeki küresel bağlamın ve buna bağlı olarak, taktiğin uygulanacağı en elverişli ulus-üstü alanın kesin çözümlemesinin yapılması; v) Bu sürecin bütününe kılavuzluk yapabilecek, birleştirici bir siyasi öznenin inşa edilmesi (ve kesintisiz olarak yeniden inşa edilmesi). Bu meseleleri ele almak için, yümüzü Lenin'e dönmemiz kaçınılmaz.

IV

Emperyalizm, komünizm, proletarya diktatörlüğü ve parti hakkında, görünüşte birbirine bağımlı ve nihai tezler şeklinde anlaşılan, mumyalanmış gibi değişmeden kalan ve dolayısıyla aslında Leninist sayılamayacak bir dizi tez niteliğindeki "Leninizm"e değil, Lenin'e dönmekten söz ediyoruz. Kuşkusuz, Lenin'in kendisi de, bu tezlerin ait olduğu sahanın, yani devrim sahasının dışında düşünülemez. Ancak şimdi bizi daha fazla ilgilendiren şey bu veya şu tez değil, bunların her birinin ortaya çıkış şeklidir. Bizim ilgilanmemiz gereken şey, verili duruma bağlı olarak kesintisiz ve sürekli değişim biçiminde özetlenebilecek bir düşünce ve eylem tarzıdır. Lenin, sınıf mücadelesinin dinamikleri ve halk hareketi eylemliliğinin önünde zaman zaman açılan ya da kapanan alanlar çerçevesinde, bu verili durumların durmaksızın yeniden tanımlanmasıdır. Lenin, her bir durumun tekilliğine, herhangi bir tarihsel anın tekrarlanmasının olanaksızlığına, baş gösterecek beklenmedik durumların kavranabilmesine, dolayısıyla nesnel durumda ve bu durum içinde varlık sergileyen öznelde meydana gelen aralıksız değişime titizlikle önem vermektir. Lenin, dolayısıyla, önceki bir durumun içerisinde olgunlaşmış ve eylemsizlik ilkesi gereği, kendi sorunlarını ve çözümlerini tekrarlamaya ve bu nedenle de eski sınıf ilişkilerine hapsolmaya eğilimli keskin kanıların, siyasi çizgilerin ve örgütsel biçimlerin karşısında, kesintisiz bir kopuş hareketidir. Lenin'in parti anlayışının (ve buna bağlı olarak komünist siyasetin) temel çekirdeği budur. Kautsky'den yola çıkılarak ileri sürüldüğü

gibi, deneyciliğe ve hareketin yanlışlarına karşı, hem kuramın, hem bilimin, hem de tek gerçeklik alanının parti olduğu fikrine daraltılamaz; hareketlerin ve doğrudan doğruya partinin basit ve dolaysız tepkilerini kesintisiz olarak dönüştüren, tüm sınıflar arasındaki ve sınıflarla devlet arasındaki ilişkilerin kavranmasına, dolayısıyla bu ilişkilerdeki kesintisiz değişimin anlaşılmasına olanak tanıyacak düzeye bizi yükselten bir siyaset düşüncesidir. Söz konusu düşünce, komünizm hedefine yönelir. Çünkü, komünizm salt bir ideal değil, kendisi de daima yeniden tanımlanmaya tabi olan, yeni bir toplum fikridir.

V

Kapitalist Batı toplumunda, önceki durumla karşılaştırıldığında en önemli değişim, kârın kırıntılarını bölüşmekten kaçınmayan “kapsayıcı kapitalizm”den (şimdilerde sadece tüketici borçlarının delice tırmanışıyla sınırlanmış durumda), bir tarafın kazancının, diğer tarafın kaybı anlamına geldiği, ücretlerin baskılanması ya da giderek yaygınlaşan şekliyle baktığımızda, önceleri sosyal devlet aracılığıyla işçilere dağıtılan kaynakların yağmalanması yoluyla kârın güvence altına alındığı “elde var sıfır kapitalizmi”ne geçiş yapılmasıdır. Hâlâ günümüz siyasetinin aktörleri konumundaki eylemci kuşakların içinde yetiştiği, kendi yargılarını oluşturduğu ve çıkarları ile değerlerini tanımladığı senaryonun *bütünüyle değişmesi* anlamına gelen bu kaymanın varlığına ve önemine ne kadar vurgu yapılsa azdır. Söz konusu değişim, aşamalı, muğlak ve yavaş gerçekleşse bile (gerçekte, pek çok noktada net ve koyu çizgilere sahiptir), en yaygın, ayrıntılı ve incelikli denetim sistemi şeklinde baş göstermiş (partiler, sendikalar ve devlet arasındaki çürümüş güvenceli uzlaşma aygıtına kıyasla çok daha yaygın, ayrıntılı ve incelikli), onlarca yıldır izleyicisi konumunda kaldığımız, durmak bilmeyen, göz kamaştırıcı *meta oyununun* etkinliğini giderek daha da azaltacak şekilde ilerliyor. Gösteriş ve hiper-tüketimcilik, ancak sahte bir refahla bir arada var olabilir; gerçek bir yoksullaşmayla bir arada değil. Her şeyi arzulamaya alışmış insanların, kendilerini hiçbir şeye ulaşamaz halde bulmaları, bu sistemi etkisiz hale getirir. *Batı toplumlarındaki genel uzlaşma mekanizması, temellerinden çatırıyor.* Tüketiciler ile metaller arasındaki uzaklaşma, bugünkü aşamanın en kendine has yanı olan, *kitlelerin partilerden ve dolayısıyla devletten kopuşu* sürecini de şiddetlendirecektir. Böylece, dev parti ve sendika örgütlenmelerinin sıkı denetimi altındaki bir alanda faaliyet yürüterek insanlara ulaşmaya çalışma zorunluluğu ortadan kalkacak, yeni bir siyasete yönelmek kolaylaşacaktır. Eski kurumlardan kitleleşen kopuşa sahne olan bu yeni bağlamda, başkalarınca yönetilen hareketlere “yetmez ama” sözcüklerini eklemek artık yeterli görülemeyecektir. Farklı topluluklar arasında, çoğu zaman geleneksel

örgütlenmelerin dışında gelişen, eşi görülmemiş çatışmalar meydana gelecektir. Başlangıçta güçlü halkçı yanlarıyla öne çıkacak bu çatışmalar, kesintili patlamalar şeklinde ilerleyen bir yapı ortaya koyacak, giderek daha düzensiz ve şiddet eğilimli hale gelecektir. Elbette, tüm çatışmaların bu biçime bürüneceği ya da tümünün derhal bu düzeyde bir aşırılığa sürükleneceği ileri sürülemez. Ancak, günün şartlarına sadece bu tip mücadelelerin yanıt vereceği, sadece derhal birleştirici hedefler ortaya koyan, bir ulusun ya da ulus-üstü bir alanın tüm sorunlarına yanıt vermeye yetenekli gelecek perspektifleri sunan öznelerin bu mücadeleleri yorumlayıp dönüştürebileceği kesindir.

VI

Artık, Gramsci'nin Batı toplumlarında devletin ötesine geçmiş güçlü bir sivil toplum "kaleler ve siperler sistemi"nin ele geçirilmesi şeklinde yorumladığı bir strateji meselesinden söz etmiyoruz: Okullar, ekonomik refah aygıtları, kültürel üretim ve aynı zamanda fabrikalar ile işçi mahallelerinden oluşan bu sisteme 1970'lerde zaten nüfuz ettik ve hatta bazı durumlarda fethi de gerçekleştirdik.⁵ Hasımlarımızın yanıtı, her şeyden önce bu yapıları imha etmek ve bizleri yeni, korunmasız bir sahaya süpürmek oldu. Daha sonra, bu sahayı su altında bıraktılar ve Waterloo'daki Napolyon'u bile geride bırakacak kadar çamura batıp kalmamızı sağladılar. Son olarak, biz bu denli çamura batmış ve hareketsiz kalmışken, burnumuzun dibinden bize ateş etmeye başladılar. Metaforları bir yana bırakırsak, sözünü ettiğimiz kaleler (veya devletin "yatay" kurumları ile büyük üretim ve toplumsal yeniden üretim yapıları), özelleştirmelerle, esneklikle, ademi merkezizlikle, tüm kültürel üretimin bir kapitalist işletmeye dönüştürülmesiyle paramparça edildi. Aslında, birer disiplin aracı olarak doğmuş olsalar bile, bu kalelerin, işçilerin *durağan* kalacağı ama yine de tehlikeli bir şekilde birleşebileceği, kendilerini piyasadan koruyabileceği ve yeni ilişkiler yaratacağı alanlar haline gelebildiği görülmüştü. 1970'lerden sonra, denetim altında tutma görevi artık *durağan kurumlara* değil, görünüşte yönetilemez olan finans, meta ve imge *akışlarına* verilecekti. Tüm bu akışın yönü ise, finansın, metaların ve imgelerin iletimini sağlamak üzere, dünya geneline yayılan bir *iletişim* ağı oluşturacak şekilde düzenlenmiş durumdaydı. Bugün toplumsal aklın büyük bir bölümü, bu *ağa* saplanıp kalmış halde. Öyle ki, ağın içinde kurulabilen kısmen özgür ve eşit ilişkilerin (aslında, iletişim *işletmelerinin* aracılığıyla gerçekleşmektedirler), fiili eşitsizliklerde meydana gelen derinleşmeyi telafi edebileceğine

5 Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, New York: International Publishers, 1971, s. 238 Ayrıca, çeviri baskıdaki "[devletin] arkasında, güçlü bir kaleler ve tabyalar silsilesi duruyordu" ifadesi için bkz. Joseph A. Buttigieg (der.), *Antonio Gramsci: Prison Notebooks Volume III*, New York: Columbia University Press, 2007, s. 169

inanılıyor. İletişim, *emtia akışının, dolayısıyla sermaye akışının gerçekleştiği an* olması dolayısıyla, *düşünceye bağlılığın yerine yüzeysel yorumları, tartışılan konularda sürekli bir değişkenliği ve ikili mantığı (beğeniyorum/beğenmiyorum)* dayatır.

En azından İtalya’da geniş kabul gören iki devrim anlayışı arasında karşılaştırmaya gitmeden bu durum yeterince anlaşılabilir. İlki, devlet iktidarından farklı ama aynı zamanda onunla doğrudan bağlantılı “ara kurumların” yönetiminin kapitalizm açısından taşıdığı öneme dair Gramsci’nin haklı gözlemlerine getirilen aşamacı bir yorumdan kaynaklanır: Buna göre, okullar, kültürel ve dini aygıtlar, toplumsal yeniden üretim yapıları ve ayrıca fabrikalar (toplumsallaşma alanı olarak), asıl merkez konumundaki devlet gücü ve bütün olarak siyasi iktidarın ele geçirilebilmesi için, öncelikle uzun bir “mevzi savaşı” ile fethedilmesi gereken ara kurumlardır. Aşamacı yorumda, ara kurumların ele geçirilmesi, devlet üzerinden siyasi iktidarın ele geçirilmesinin yerine konur. Post-Fordizmle ve “akışkan toplum” teziyle bağlantılı ikinci devrim anlayışına göreyse, tüm toplumsal ilişkiler hareket halindedir ve toplumun geneline dağılmış durumdadır. Bu ilişkilerden hiçbirisi, diğerleri karşısında egemen bir konum işgal etmez. Böylece, iktidarın tüm topluma eşit olarak yayıldığı ve herhangi bir merkezin bulunmadığı savıyla, merkezin ele geçirilmesi meselesi de bütünüyle ortadan kalkmış olur. Bana kalırsa, bugün “mevzi savaşı”nın yerini “manevra savaşı” almıştır ve “akışlar”ın yönlendirdiği akışkan toplum, giderek daha belirgin hale gelen, insanlığın kaderini tayin eden kurumsal gerçeklikler (hükümetler, ulus ötesi kurumlar ve şirketler) karşısında yok olmaktadır.

Krizin derinleşmesiyle birlikte, “akışlar” bile yeterli bir denetimin güvencesi olmaktan çıkar. Dolayısıyla, egemen sınıflar, aslında hiçbir zaman toprağa gömülmemiş eski silahları olan ekonomik baskıyı ve otoriter siyasi kararları, değişmiş genel koşullara uyarlayarak tekrar ele alırlar. “Akışlar”ın ortaya çıkışını, iktidarın çözülmesi şeklinde yorumlayanlar, hedeften oldukça uzaklaşır. Zira bu akışlar, düşünme ve strateji geliştirme yeteneğine sahip, korkunç derecede sağlam kurumlar tarafından meydana getirilmekte: Devletin “dikey” aygıtları (ulus-üstü konumlanışları ile daha da etkin bir yapıya bürünmüşlerdir) ve büyük şirketler. Günümüzde hükümetler, ulus-üstü kurumlar ve şirketler, “akışlar”ın yumuşak gücünü yönetmeye devam etseler de –şimdilik belli kısıtlar içinde kalmakla birlikte– kaba güce, yani ekonomik şantaj ile siyasi gücün ağır silahlarına başvurarak sınıflar arasındaki ve kapitalizmin farklı alanları arasındaki ilişkileri değiştirmekteler. Böylece, elbette demokrasiye biçimsel olarak saygı gösterme çerçevesinde kalmak kaydıyla, dünya pazarı ve onun kurumlarının işine gelecek biçimde, rahatsızlık veren toplumsal aracılıkların üzerinden atlayabilecekler. Dolayısıyla, “akışlar” de-

nen şey, yalnızca güç kullanımı öncesinde bir hazırlık olarak görülmekte: Ekonomik şantaj ve siyasi gücün (buradaki güç niteliği, şiddet içermesinden değil, *sorgulanamaz* olmasından kaynaklanır) birlikte kullanımı, giderek artan ölçüde, *kriz çağında egemen sınıfların tercih edilen hareket tarzı* haline geliyor ve yirminci yüzyılda, bireyleri gönüllü itaate yönlendirmek için icat edilmiş incelikli prosedürler, yerini dolaysız güç kullanımına bırakıyor.

Bu durumda ele geçirilmesi gereken şey, sivil toplum kalesi değildir ve kapitalizmin kendi akışları içinde kendimize bir yön çizmeye çalışarak komünizme ulaşma düşüncesiyle avunamayız. Ele geçirilmesi gereken şey, sermayenin genel karargâhı ve devlettir. Adımlar ve aşamalar halinde giderek yaklaşmamız gereken şey bunlardır; gerçekte bugün de var olan, geleceğin esnek, değişken ve düzensiz halk hareketleri, bunlara karşı birleştirilmelidir. Başlangıçta değindiğimiz Lenin'in gününün tekrar gelmesi, kitleler ile devlet arasındaki ilişkide yaşanacak kopuşa (ne kadar belirsiz, kısmi ve geri döndürülebilir olursa olsun), düşmanın genel karargâhına (ya da belli bir anda, düşman gücünün yoğunlaştığı merkezleri içinde barındıran noktaya) yaklaşılmasına, nihayetinde farklı bir toplumsal düzenin önerilmesine bağlıdır. Ancak burada Lenin'in tekrar bize dönmesinden veya bizim tekrar Leninizme dönmemizden söz etmiyoruz. Sözünü ettiğimiz –içkin kapitalist finans krizlerinin kaçınılmaz patlamalarını öngören ünlü iktisatçıya atıfla, “Minsky anı” terimiyle anılan şeyi anımsatacak şekilde– “Lenin anı” şeklinde adlandıracağımız şeyin dönüşüdür. İki Rus devriminin (1905 ve 1917) sarsıcı gelişmelerinde Lenin'in daima rolünü oynadığı andır bu. Devlet, tam bu anda kendi derin yapısını gözler önüne serer; halk hareketinin tüm önceki kabulleri sarsılır; tüm önceki mevzilenmeler yeniden tanımlanır ve yine bu anda, hareketin siyasi öznelere, durumun üstesinden gelmek istiyorlarsa, fikirlerini ve müdahale tarzlarını kökten değiştirmek zorundadırlar. Ancak, bizler bu anın gelişini, en az üç nedenle, *Lenin'siz* karşılamak zorundayız.

VII

“Lenin anı” geri dönerken, Bolşevik liderinin dönemindeki koşulların pek çoğu artık ortada yok (kimi zaman geçici, kimi zaman nihai olarak). Emperyalizm meselesinde Lenin'in sınıf, proletarya diktatörlüğü ve komünizm hakkında verdiği *yanıtların* artık geçerli olmadığı ileri sürülebilir. Biz, buna karşılık, Lenin tarafından ortaya atılan tüm *soruların* hâlâ belirleyici ve göz ardı edilemez olduğunu savunuyoruz: *Kapitalizmin eşitsiz gelişimi hangi küresel çelişkileri besliyor ve bu çelişkilerden nasıl faydalanılabilir? Emeğin farklı kesimleri arasında ve emek ile kapitalizmin farklı yollarla darbe vurduğu tüm diğer toplumsal katmanlar arasında hangi ittifaklar kurulabilir?*

Egemen sınıfların siyasi gücünü nasıl kırabiliriz ve aynı zamanda “devlet olmayan” yeni bir devleti nasıl inşa edebiliriz? Sorular böylece uzar gider.

Pek çok başka meselenin yanında, parti meselesine de geri dönüyoruz. Lenin’in bu noktadaki temel isteği, daima halk mücadeleleri ile sınıf mücadelesi arasında bir ayrıma gidilmesi olmuştur: Birincisi, sermayenin yeniden üretilmesi mantığının içinde kalırken, ikincisi ise bu mantığın dışına çıkılmasına yönelik örgütsel, kültürel ve siyasi koşulları inşa etmeye yönelir. “Olumsuz” kendiliğindenliğin karşısına örgütün koyulması yanıtını Lenin vermiş olduğuna göre (Ne Yapmalı? ile bu konuda ortaya koyulan tezler son derece zengindir), sık sık duyduğumuz üzere, bu yanıtı günümüze taşımanın “demode” olduğu ileri sürülebilecektir (Çünkü, “örgüt”, yani parti denen şey, geçmişten bugüne çok zayıf bir karneye sahiptir; parti dışı hareketler, çoğu zaman, parti sekreterliklerine göre daha yüksek bir zeka sergileyebilmiştir; yirminci yüzyılda sadece parti eliyle yerine getirilebilecek işlevler, günümüzde, neredeyse on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi, çeşitlilik ortaya koyan, birbirinden bağımsız “hareket kurumları”na dağılmış durumdadır.) Ancak, sınıfsal eylemler ile halk eylemlerinin farklı biçimlerini birbirinden ayırt etme ve en uygun olanını belirleyip genelleştirme sorununun “demode” olduğunu söylemek olanaksız. Tam aksine, hâlâ “iyi” küreselleşmeden, “iyi” Avrupa’dan, finans piyasalarının “düzenlenmesinden” (bir tsunamiyi, samandan yapılmış setlerle durdurmak mümkün olabilirmiş gibi) ve benzerlerinden yana tavır alan politik tavırlara karşı mücadele vermek, kriz öncesinde yükselmiş stratejilerden kopulmasını sağlamak, bugün özellikle gerekli. Ancak bu kopuş, hareket ile parti, deneyim ile kuram arasında, kendiliğindenlik ile örgütlülük arasında değil, parti de dahil olmak üzere, bu kutupların her birinin kendi içinde meydana gelecektir ve verili bir konjonktür içinde liderlik yapabilecek, yani “Lenin işlevi” diye tanımlayabileceğimiz şeyi sergileyebilecek –siyasi entelektüellik düzeyi yüksek bir etkin işçi grubuna sahip olmaları şartıyla– bugün bir parti, yarın bir hareket, daha sonraki gün bir medya ağı tarafından gerçeğe dönüştürülebilecektir.

VIII

Böylece, Lenin’siz hareket etme zorunluluğumuzun ikinci nedenine varıyoruz. Lenin’in bugün yaşamadığı gerçeği ile karşı karşıyayız ve üstelik, “Lenin işlevi”ni yerine getirebilecek herhangi bir grup da yok. Her şey bir yana, sırf olumsuz karakterlerin yol açtığı trajik sonuçlara dair engin deneyimler nedeniyle bile Lenin’in tarihteki kişisel rolünü hafife almamız gerekirse de, bugün bir Lenin’in bulunmaması, sorunlarımızın en önemlisi sayılmaz. Asıl önemli sorun, Lenin’in yerini alabilecek ya da yeni duruma uy-

gun hareket edebilecek siyasi-entelektüel grupların bulunmayışındır. Ancak bu da kısmen kaçınılmaz bir şey: Bugün etkin durumdaki liderlikler, önceki dönemde, yani evrimciliğin, duruma ayak uydurmanın, şiirsel nutuklar ve yaratıcılıktan uzak uygulamaların, ahmaklıklar ve beceriksizliklerin ege- men olduğu, çoğulculuğun ise net fikirler üretmenin yöntemi olarak değil, muğlak bir karşıt savlar yığını şeklinde algılandığı dönemde ortaya çıktı. Hepsinden öte, düşünceye bağlılığın yerini iletişim ideolojisinin aldığı, her yeni kavramın, daha ortaya atılır atılmaz, analitik bir çözümlemeye tabi tutulmak yerine bilgi olarak kabul edilip bilgi ağına dahil edildiği, şu ya da bu ortama girmek için harcanması gereken bir tedavül birimi, karşılıklı kabul jargonu, kıskançlıkla muhafaza edilmesi gereken bir tür özel olma işareti şeklinde görüldüğü yıllardı bunlar. Salt iletişim yoluyla yayılması için bir şey söylemek, söylenen o şeyi yapma, ortak ve örgütlü eylem içerisinde sına- ma, ardından deneyimler ışığında gerekli değişikliklere tabi tutma sorum- luluğunu ortadan kaldırır gibiydi. Bunlar, iletişim yıllarıydı, siyasi çalışma yılları değil.

İçinde bulunduğumuz dönemse, bizi işi ciddiye almak zorunda bırakıyor. Çünkü, bugün tehlikede olan şey, kendi siyasi varlığımız ve belki daha faz- lası. Çağımız, ulusal ve uluslararası sorunların ortak bir çözümlemesi çer- çevesinde birleşmiş, somut ve ayrıntılı bir proje ile pekiştirilmiş, her bilgi alanından, her dilden uzmanları bünyesinde barındıran, siyasi entelektüellik düzeyi yüksek gruplar oluşturmaya zorluyor bizleri. Tüm bunların bir so- nucu olarak, bu gruplar, derin bir dayanışma ile birbirlerine bağlı olmalılar. Açık konuşalım: Kahramanlar beklemiyoruz. 1970'lerin samimi komünist ve sosyalist militanlarının taşıdığı ruha ulaşmak yeterli olacaktır: Siyaset denen şeyin, aslında adalet ve eşitlik fikrinin hayata geçirilmesi olduğuna; bu fikrin hayata geçirilmesinin zaman alabileceğine, ancak her koşul altında, bu hede- fe mümkün olduğunca yaklaşma yolunda mümkün olan her şeyin yapılması gerektiğine; kişisel tutarlılığın büyük önem taşıdığına; siyaset yapmak için çalışmak ve eyleme geçmek gerektiğine; zenginleşme veya sınıfsal konumu- nu yükseltme yolunda siyasetin bir araç olarak kullanılmaması gerektiğine inanmak... Bunları sağlamak çok mü güç? Neyse ki hayır: Aramızdan birçok kişi zaten bu seviyede; pek çoklarını, gerek gerçekler, gerekse kendi bilinçleri, bu ciddi eylemcilik modeline uyum sağlamaya itecek; pek çok genç insan da siyasete doğrudan doğruya bu hal içinde girecek.

Ancak bu amaca uygun önder grupların oluşturulabilmesi için, sözünü ettiğimiz yeni veya süreç içinde yenilenmiş eylemcilerin, bazı bakımlardan Jakobence sayılabilecek, büyük bir öznel çaba ile birleştirilmesine ihtiyaç var. Ayrıca bu grupların, bugün gerek duyulan güçlü fikirlerini durmaksızın orta- ya koyabilmesi ve bu arada kesin olarak herkesle tartışmaya açık kalabilmesi

için, birbirine sıkıca kenetlenmesi de şart. Başlangıçta seçilmiş üyelerden çok, iradi olarak belirlenmiş üyelerden oluşturulmaları, başarı yolunda kendi tezlerini yaratma isteğini sergilemeleri gerekiyor. Bazı durumlarda ayrışmalar ve bölünmeler yaşanabilecekse de, özellikle kriz anlarında, asla “blok oluşturacak” konumlanışlara sürüklenilmemeli. Somut fikirler, genellikle böyle bir süreç içerisinde inşa edilip onaylanır. Oligarşik veya yarı-otoriter baskının tohumlarını saçmamak için, küçük hiziplerin oluşmasından korkulmamalı. Çünkü, her şeyden önce, *tek bir* gruptan değil, birbiriyle işbirliği ve rekabet halindeki farklı grupların varlığından söz ediyoruz (*Gerçeği anlatmanın tek bir yolu yoktur*). İkincisi, her bir grubun bir parti oluşturması şart değildir. Bunun yerine, farklı hareket kurumlarının üyelerini bir araya toplayacaklardır. Üçüncüsü, parti, hiçbir şekilde, halk hareketinin tek siyasi öznesi olmayacaktır. Son olarak, bu grupların her biri, çoğulcu sosyalizmi hedefleyecektir. Halk hareketinin ve onun yaratmaya çalıştığı toplumun çoğulcu olması gerekliliği bir kez kabul edildiğinde, uyumlu hareket eden ve ortak bir hedefe doğru tartışmasız olarak adanan bu grupların oluşturduğu çoğulculuk, fikirlerin diyalektiği ile gerçeğin postmodern (ve dolayısıyla artık arkaik) reddini birbirine karıştıranlar dışında kimseyi rahatsız etmeyecektir.

IX

Lenin’siz hareket etme zorunluluğumuzun üçüncü nedeni olarak, Lenin’in kendisi de daima “Lenin’siz”dir; *içinde hareket edeceği koşulları sabit kılmadan hareket eder*. Çünkü, kendisini sürekli olarak bir önceki durumdan koparır; verili siyasi biçimlerin *geçerliliğinin çürütülmesinde* ve dolayısıyla aralıksız olarak, kendileri de daima geçici olan yeni siyasi biçimlerin inşasında ısrarcıdır. Bolşevik partisinin çelik bilyeye benzetilen katılığı, bir efsaneden ibarettir: Lenin, eylemliliğinin her kritik anında, aslında “yalnız”dır ve azınlıktadır. Çoğu zaman neredeyse deli sayılmış ve iyice çığnenmiş bilindik yollar üzerinde kalmayı tercih edenlerin gözünde bir tehdit oluşturmuştur. “Mutlak siyasetin” kuramcısı, merkezi ve etkin siyasi aygıtların büyük inşacısı olduğu varsayılan bu adam, gerçekte aynı zamanda, *halkın kurtuluşu yolunda daha iyi koşulların inşası için*, siyasi biçimlerin en büyük “dağıtıcı”sidir ve bu anlamda, hiçbir siyasi çözümü salt siyaset yapmış olmak amacıyla savunmadığından, siyasetin en iyi muhalifidir. Kendisini, kendi eliyle inşa ettiği örgütlere ayak uydurmaya zorlamaz; herhangi bir kişisel konum elde etmez. Bunların yerine, kendi partisine ve tam da “proletarya” devletine yöneltebildiği şiddetli, kimi zaman aşırıya varan oklardan anlaşılabilceği gibi, her şeyi halkın kurtuluşunun gerekleri penceresinden değerlendirir. O halde şunu söyleyebiliriz ki, siyasetin biçimi

üzerine tüm düşüncelerimiz, amaçtan sapılmasına yol açan araçlardan kaçınma yönündeki tüm vazgeçilmez kaygılarımız ve Lenin'in partiye, sovyetlere, proletarya diktatörlüğüne ilişkin bireysel görüşlerinden pek çoğuyla arazıma koyduğumuz gerekli mesafe, Lenin'in tarzıyla hayata geçirilmediği, her siyasi biçimin karşısı tarafından ele geçirilebileceği kavrayışını yükseltmediği ve en demokratik örgütlerin bile kendi yarattığı koşullara mahkûm kalması halinde zıddına dönüşebileceği düşüncesine yöneltmediği sürece amacına ulaşamayacaktır. Seattle, Porto Alegre ve Cenova'da doğmuş hareketteki demokrasinin başına gelen şey tam olarak budur: Yeni siyasi özneler için muazzam bir birleştirici; tüm halk hareketlerinin geri döndürülemez bir kazanımı haline gelmiş çoğulculuğun yönetilmesine dair bir deneyimleme merkezi; ancak bugüne dek sınıfsal sınırlarını aşamamış, önemli istisnalar mevcut olsa bile, halkın bütününe değil, "eğitilmiş", "vasıflı" kesiminin hareketi olmanın ötesine geçememiş, aslında tümüyle alaşağı edilmesi gereken bir sistemin içindeki özgürleştirilmiş alanların pazarlığına yönelmiş; insanların büyük kısmının bir şeylere katılacak zamana ve kaynaklara sahip olmadığı günümüzde, her sorunu "katılımcılık" ile çözebileceğini düşünen bir hareket.

X

Lenin'in yokluğunda Lenin'in gününün tekrar gelmekte olduğunu söylemeye bizi iten nedenler işte bunlar. *Komünizmin Kara Kitabı* türünden şeylerin düşünürleri, bu gerçekleri yok sayacak veya bir trajedinin ilanı olarak ele alacak olsalar da, burada onları ikna etme çabasında değiliz.⁶ "Modernleştirme" meraklıları, İtalyan şair Eugenio Montale'nin deyişiyle "edebi ultra-avangartlar" tarafından üretilen "vıcıklayan çamur" niteliğindeki o alışıldık bayağılıkları dile getirecekler: "Çok demode!", "Yeni bir soluğa ihtiyacımız var!" Onlara şu kadarını söyleyelim ki, eski ile yeni arasındaki karşıtlık, kavramsal, siyasi veya etik açıdan herhangi bir değer taşımaz. Tersine, hiç ara vermeden ilerleyen yeni ürünler yaratma süreci, eski toplumsal ilişkiler üzerine kurulu bir sisteme payanda olma amacına hizmet ettiği için, günümüzde yeniliğin de bir gericilik türü olduğunu söylemek zorundayız.

Ancak şimdi bu tartışmayı bir kenara bırakalım. Şunu söylemek yeterli: Bizi gerçekten ilgilendiren şey eski ya da yeni değil, neyin geri dönmekte olduğunu (geri dönmesi, asli olanla ilgisinin bulunduğu anlamına gelir) ve bu geri dönüşün büründüğü, kaçınılmaz biçimde orijinal ve taze olan biçimi.

6 Bkz. Stéphane Courtois (der.), *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999

mi anlayabilmektir. Kapitalizmin giderilememiş çelişkilerinin tekrar ortaya çıkacağını ve bu çelişkilerin her seferinde nasıl beklenmedik, şaşırtıcı boyutlara bürüneceğini tek bir siyasi ve kuramsal işaretle anlamış olan kişi ise Lenin'dir.

Bunlar, bugün neden Lenin'in başlattığı *siyasi düşünce* alanını yeniden ele geçirmek, ya da "Lenin'i işgal etmek" zorunda olduğumuzu söyleyen nedenler bütünü. Böylece, devrim meselesinin kesintisiz yeniden ortaya çıkışı ve dönüşümü sahasına, Lenin'den farklı bir biçimde ve yanımıza Lenin'i almadan tekrar çıkabileceğiz.

LENİNİZMDEN GERİYE NE KALDI? TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA YENİ AVRUPA SOL PARTİLERİ

Charles Post

Avrupa sosyalist solu, bugün yirminci yüzyılın büyük bölümüne göre çok farklı bir durumla karşı karşıya. Sosyal demokrat partiler, kıtadaki çoğu ülkede, işçilerden önemli bir seçim desteği almaya devam etmekle birlikte, artık işçi sınıfından yana reformcu bile sayılmazlar. Çoğunluğu, sosyal adalet retorığının artıklarıyla, sosyal ve ekonomik neoliberal özelleştirme, kemer sıkma, örgütlü emeğe saldırı programını bir arada sunan “sosyal liberal” politikaları benimsemiş durumda. Komünist partiler ise, birkaç istisna dışında, ya ortadan silinmiş ya da seçimler ve siyasette marjinal bir ağırlık düzeyine gerilemiş halde. Gerek Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa’daki bürokratik rejimlerin çöküşü, gerekse kırk yıl boyunca seçim ittifaklarında sürekli sağa kayan sosyal demokrasinin küçük ortağı olarak yer almak zorunda kalmaları, bu partilerin sonunu getirdi. Bir şekilde hayatta kalabilmiş Avrupa sosyalist solu ise yeni örgütlenme biçimleri yaratma çabasında. Bu partilerin bazıları kendisi için “antikapitalist”, başka bazıları “anti-neoliberal” etiketini uygun görse de, hemen tamamında “post-sosyal demokrat” ve “post-Leninist” tanımlamalarına rastlıyoruz.¹ Yeni bir çağa yönelik olarak, işçi sınıfının ve halkın siyasi temsili için yeni biçimler yaratmaya çalışan bu partilerin pek çoğu, 1917 sonrası sosyalist harekette yaşanmış tarihsel bölünmeyi aşma iddiasında.

Bu yazıda, söz konusu partilerin, yirminci yüzyıl sosyalizmindeki ana akımların ötesine gerçekte ne kadar geçebildiklerini daha iyi anlamamızı sağlayacak bir tarihsel temel sunmaya çalışacağız. Birinci Dünya Savaşı öncesi sosyal demokrasi kuramı ve tarihini tekrar gözden geçirerek başlayaca-

1 Bertil Videt, “Introduction”, D. Ben-Said ve başkaları (der.), *New Parties of the Left: Experiences from Europe* içinde, Londra: Resistance Books / Amsterdam: International Institute for Research & Education, 2011, s. 20.

ğız ve Leninizmin bu bağlamda neyi temsil ettiğine bakacağız. Ardından, Leninist örgütlerin, komünist partilerin 1923'ten 1990'lara kadar sergilediği yükseliş ve düşüşün izlerini süreceğiz. Sonraki adımda, 1960'lar ve 70'lerde hayli küçük öğrenci ve aydın gruplarının, "serada" yeni Leninist örgütler yetiştirme yönündeki başarısız girişimlerini değerlendireceğiz. Son olarak, bugün Avrupa'nın en önemli iki antikapitalist ve anti-neoliberal siyasi oluşumu olarak kendini gösteren İtalyan Komünist Yeniden Kuruluş Partisi (PRC) ve Alman Sol Partisi'nin (*Die Linke*), nasıl olup da 1914 öncesinde sosyalistlerin karşısına çıkan aynı stratejik meselelerle yüz yüze geldiğini, Leninizmin siyasi ve örgütsel açıdan çözmeye çalıştığı siyasi tartışmalar ve pratik çelişkileri nasıl yeniden ürettiğini çözümleyeceğiz. Çözümlememiz, Leninizmin, 1923 sonrasındaki "demokratik merkezîyetçilik" karikatürüne indirgenemeyeceği sonucuna varıyor. Hem seçimlerde hem de kitle mücadeleleri, parlamento dışı mücadeleler ve toplumsal mücadelelerde, resmî reformcu kuvvetlere siyasi bir alternatif yaratmaya girişen antikapitalist örgütçü ve eylemcilerin bağımsız örgütlenmesini inşa etmek, Leninist mirasın bugün de devam eden amacıdır.

SOSYAL DEMOKRAT KİTLE PARTİLERİNİN ÇAĞI, 1890-1914

Britanya, Fransa, İtalya ve Almanya'da, genellikle parlamentoda temsil olanağını da bulan görece küçük sosyalist partiler ve ağırlıklı olarak vasıflı işçilerden oluşan sendikalar, hem 1870'ler ile 80'lerin "uzun bunalım"ından, hem de 1871 Paris Komünü sonrasında sola ve işçilere yöneltilen yoğun baskılardan sağ çıkmayı bildiler.² 1890 ile 1914 arasındaki uzun kapitalist büyüme dönemi, Avrupa'nın büyük bölümünde, gerçekten de kitlesel işçi partileri ve sendikalarının büyümesi için gerekli zemini sundu. Metal endüstrisinin (çelik, makine imalatı, otomobil, gemi inşa vb.) yükselişi ve elektrik ile kimyanın gelişimi, sanayi işçileri sınıfına ölçek ve ağırlık kazandırdı. Sonrasında, kâr oranları zaten hayli yüksek seyrettiği halde, kapitalistler, vasıflı sanayi işçilerinin gücünü yok etmeye, üretimi hızlandırmaya ve ücretleri baskı altına almaya dönük, yoğun bir kampanyanın dizginlerini saldılar. Sanayileşmiş

2 ABD'de, sermaye ve emeğin Kuzey Amerika kıtası boyunca bitmek bilmeyen coğrafi göçü, önemli sosyalist azınlıkların oluşması sürecinin atlanmasına neden oldu. Ayakta kalan sendikalar, ekonomik temelli anti-sosyalist sendikacıların egemenliğindeydi. Bu sendikaların büyük kısmı da yerel ölçekli inşaat sektörlerinde ve şehirlerarası ulaşım sektöründe faaliyet yürütmekteydi. Dolayısıyla, Amerikan sendikaları, şu ya da bu kapitalist partiyle bağlantılı kaldılar. ABD'de kapitalist toplumsal mülkiyet ilişkilerinin coğrafi genişlemesi konusunda bkz. Charles Post, *The American Road to Capitalism*, Chicago: Haymarket Books, 2012, bölüm 1 ve 2; ayrıca ABD'de emeğin coğrafi hareketliliğinin işçi örgütleri üzerindeki etkileri için bkz. Kim Moody, "The Party That Never Was: Review of Robin Archer, Why Is There No Labour Party in the United States?", *International Socialism Journal*, 119(Haziran), 2008, <http://www.isj.org.uk> adresinde mevcut.

ülkelerde, sermayenin bu saldırısına işçiler üç temel mücadele dalgasıyla yanıt vereceklerdi.³

Sanayi işçilerinin ilk mücadele dalgası, 1890'larda, liman işçileri, madenciler ve demiryolu işçilerinin, işyerlerinde sanayi sendikacılığına dönüş köprübaşlarını kurmasıyla ortaya çıktı. Avrupa genelinde, en büyüğü Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) olmak üzere, sosyalist siyasi örgütlere on binlerce yeni katılım gerçekleşti. Avrupa'da sınıflar arasında görece bir barışın yaşandığı on yıllık dönem, 1905-07'de ansızın sona erdi ve ikinci dalga kendini gösterdi. Fransa'da metal ve maden işçilerinin devasa grevleri, sendikal liderlik alanında Genel Emek Konfederasyonu'nun (CGT) kuruluşuna yol açtı ve seçimlere yönelik çalışan çeşitli sosyalist gruplar, 1906'da İşçi Enternasyonalı Fransa Seksiyonu'nda birleşti. Almanya'daki grevler de SPD ve sendikalar açısından yeni bir büyüme dalgası yarattı. Sanayi işçilerinin, savaş öncesi dönemdeki son mücadele dalgası ise 1912 ile 1914 arasında baş gösterdi. Patronların, "bilimsel yönetim" (Taylorizm) ilkelerini makine imalatı, çelik, otomobil ve gemi inşa sektörleri geneline yayma, üretimi hızlandırma ve işgücünü vasıfsızlaştırma girişimleri, müthiş mücadelelerin patlak vermesi sonucunu doğurdu. Vasıflı sanayi işçilerinin önderlik ettiği bu grevlerle eşzamanlı olarak, kıta genelindeki savaş hazırlıklarını hedef alan mücadeleler de yürütülmekteydi. Sendikalar ve sosyalist partilerin yerleşik liderleri, işçi militanlığını sahiplenme konusunda en iyi ihtimalle soğuk bir tutum sergilerken, sanayi işçilerinin dinmek bilmeyen mücadeleleri ise, sendika üyeliğinin yaygınlaşması ve sosyalist partilere yönelik seçim desteğinin artması sonucunu doğurdu.

Ancak kapitalist koşullardaki tüm işçi sınıf mücadeleleri için geçerli olduğu gibi bunların da süreklilik kazanamaması, savaş öncesi sosyal demokrasi bünyesinde huzursuz bir ittifak kuran, *toplumsal ve siyasi açıdan birbirinden ayrı iki grup* oluşturdu.⁴ Bir yanda, 1914 öncesindeki kitle mücadeleleri, işyerlerinde yüzbinlerce radikal ve devrimci öncü yaratmıştı. Büyük kısmı

3 Batı Avrupa'da sosyalist kitle siyasetinin yükselişi ile kitlesel işçi mücadeleleri arasındaki ilişkilere ve sosyal demokrat parti/sendika yöneticileri ile tabandaki işçi eylemciler arasında baş gösteren gerilimlere ilişkin görüşlerimizin kaynakları için bkz. Dick Geary, *European Labour Protest, 1848-1939*, New York: St. Martin's Press, 1981, bölüm 1-3; D. Geary (der.), *Labour and Socialist Movements in Europe Before 1914*, New York: Berg, 1989; Harvey Mitchell, "Labour and the Origins of Social Democracy in Britain, France, and Germany, 1890-1914", H. Mitchell ve P. Stearns, *Workers & Protest: The European Labour Movement, the Working Classes and the Origins of Social Democracy, 1890-1914* içinde, Itasca, IL: F.E. Peacock Publishers, Inc., 1971; Keith Mann, *Forging Political Identity: Silk and Metal Workers in Lyon, France 1900-1939*, New York: Berghann Books, 2010, bölüm 1-5; Mary Nolan, *Social Democracy and Society: Working-Class Radicalism in Dusseldorf, 1890-1920*, New York: Cambridge University Press, 1981; Carl E. Schorske, *German Social Democracy: The Development of the Great Schism*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1955, bölüm I-X.

4 Ernest Mandel, "The Leninist Theory of Organization", *International Socialist Review*, 31(9), 1970, bölüm 2-4, <http://www.ernestmandel.org> adresinde mevcut.

iyi kazanan vasıflı metal işçilerinden oluşan bu öncüler, ekonomik konularda sayısız kavga verdiler ve aynı zamanda demokratik ve sosyal haklar için önemli siyasi mücadeleler yürüttüler. Bu mücadele ve kavgalar, çoğu zaman, bağlı oldukları sendika ve partilerin sosyal demokrat liderlerinin isteklerine uygun düşmüyordu. Bu “militan azınlık” ve bu *öncü işçiler*, devrimci, sol kanat sosyal demokrasinin (Luxemburg, Lenin, Troçki, Gramsci ve 1914 öncesinde Kautsky) kitlesini oluşturunuyordu.

Diğer yanda ise, parlamenter kurumların istikrar kazanması, erkeklerle sınırlı kalmak üzere işçi sınıfına tanınan oy hakkı ve sendikaların giderek daha geniş yasallık kazanması, profesyonel parti, parlamento ve sendika yöneticilerinden oluşan bir zümrenin yerleşip güç kazanmasına olanak verdi. İşçi sınıfının daha az faal kesimlerinin (sosyal demokrat seçmenler ile parti ve sendika üyeleri) desteğini alan bu yönetici zümre, kapitalist toplum içerisinde “masada bir yer” kapma arayışındaydı. Parlamento kaynaklı reformlar ve toplu sözleşmenin kurumlaştırılması yoluyla sınıflararası ilişkilerin normalleştirilmesine kendilerini adayan bu yöneticiler, savaş öncesi sosyalist harekette *reformcu* siyasetin toplumsal tabanını oluşturmaktaydılar. Reformculuk, burada kullandığımız anlamıyla, reform için mücadele vermek, grevler, gösteriler ve benzerleri yoluyla kitlesel toplumsal müdahalelerde bulunmak yerine, seçim kampanyaları ve rutin toplu pazarlık/hak talebi prosedürlerinin işletilmesi anlamını taşıyordu.⁵

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Avrupa’nın büyük kısmında parti ve sendikaların resmî uygulamalarında reformcu yöneticilerin egemenliği göze çarpmaktaydı. Ancak, yaşanan her yeni kitlesel grev dalgası, bu yetkililerle daha radikal ve militan saflar arasındaki çelişkileri açığa çıkarıp, sosyalist stratejiye yönelik klasik tartışmaları kızıştırdı. 1890’ların mücadeleleri ve bunlar sonucunda, bir kapitalist refah dönemi içinde Avrupa genelinde sanayi sendikaları ile sosyalist partilerin kazandığı güç, 1899-1900’daki “revizyonizm” tartışmasını üretti. Eduard Bernstein, kapitalizmin durgunluğa ve gerilemeye sürükleneceği öngörülerine karşı çıkarak, sendika ve parti yetkililerinin gündelik uygulamalarını kuramsal bir yaldızla kapladı ve Fransız sosyalist Millerand’ın, kapitalistlerin egemenliğindeki bir hükümete ticaret ve çalışma bakanı olarak girmesini olumlu bulan sosyal demokratları destekledi.⁶ Bernstein ile müttefiklerinin karşısında ise, Alman sosyal demokrasisinin en önde gelen kuramcıları olarak Karl Kautsky ve Rosa Luxemburg

5 Bkz. Robert Brenner, “The Paradox of Social Democracy: The American Case”, M. Davis, F. Pfeil, M. Sprinker (der.), *The Year Left: An American Socialist Yearbook* içinde, Londra: Verso, 1985; Robert Brenner, “The Problem of Reformism”, *Against the Current*, 43(Mart-Nisan), 1993.

6 Eduard Bernstein, *Evolutionary Socialism: A Criticism and Affirmation*, New York: Schocken Books, 1961; Mann, *Forging Political Identities*, s. 64-65.

saf tutmaktaydılar. Kautsky, kehanette bulunurcasına, “Millerandcılık” sonucunda, sosyalistlerin, işçi ücretlerine, çalışma saatlerine, çalışma koşullarına ve siyasi haklara yönelik saldırılar içeren kapitalizm yanlısı politikaları savunmak zorunda kalacaklarını öne sürüyordu.⁷ Luxemburg, kapitalist sermaye birikiminin içkin istikrarsızlığının, kapitalist dönemde işçiler için tüm geçici hakların kazanılması ve savunulması yolunda kitle mücadelelerini zorunlu kıldığı görüşündeydi.⁸

1905-07 döneminin fırtınalı mücadeleleri ve özellikle de birinci Rus Devrimi, “kitlesele grev” tartışmalarının kıvılcımını çaktı. Avrupa sosyalist partileri, 1880’lerden beri Engels’in “denenmiş ve sınanmış taktik” şeklinde tanımladığı, parlamento seçimlerine karşı çıkacak, sendikaları, kooperatifleri ve işçi sınıfının çeşitli kültürel kurumlarını örgütleyecek kitle partilerinin inşası hedefini takip etmekteydiler.⁹ Luxemburg ve diğer sol kanat sosyal demokratlara göre, 1905 Rus devrimi, başarısızlığa uğramasına karşın, izlenmesi gereken yola işaret etmekteydi.¹⁰ Dolaysız işyeri meseleleri üzerinden başlayacak işçi mücadeleleri, diğer işyerleri ve sektörlerle yaygınlaştırılabilir, böylece acil siyasi reformların elde edilmesiyle kalmayan, belli şartlar altında siyasi iktidar meselesini de masaya yatıran dev *siyasi* grevlerin ortaya çıkmasını sağlayabilirdi. Kitlesele grev düşüncesinin Almanya’daki savunucularına göre, parti ve sendika militanları, Prusya’da oy hakkına yönelik olarak baş gösteren reform tartışmalarının sunduğu fırsattan yararlanmalı, bir günlük gösteri grevi düzenlemekle yetinmemeli ve herkese ayrımsız oy hakkı için, işyerlerinde sürekli genel grev ajitasyonuna girişmeliydiler. Ne var ki SPD liderliği ve sosyalistlerin kontrolündeki Alman sendikaları, giderek tutuculaşan Kautsky’nin de desteğini alarak, kitlesele grev çağrısını reddedeceklerdi.¹¹ Bu tip çalkantılı mücadelelerin, parlamento ve toplu pazarlık için “masadaki yerlerini” tehlikeye atacağını düşünen parti ve sendika yöneticileri, “sosyal demokrasinin ikiz ayakları” şeklinde tanımladıkları parti ve sendikaların, işçi hareketi çerçevesinde birbirinden bağımsız ve “eşit ortaklar” olduğunu, partinin kendisini seçim kampanyaları ve sosyalizm eğitimiyle sınırlandır-

7 *The Social Revolution*, Chicago: C.H. Kerr & Co., 1902, Kısım I.

8 “Social Reform or Revolution”, Dick Howard (der.), *Selected Political Writings of Rosa Luxemburg* içinde, New York: Monthly Review Press, 1971.

9 “Denenmiş ve sınanmış taktik” ile Luxemburg’un itirazları hakkında bir tartışma için bkz. Ernest Mandel, “Rosa Luxemburg and German Social Democracy”, S. Bloom (der.), *Revolutionary Marxism and Social Reality in the 20th Century: Collected Essays* içinde, Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1994, <http://www.ernestmandel.org> adresinde mevcut.

10 *The Mass Strike, the Political Party and the Trade Unions*, New York: Harper Torchbook, 1971. Brill, Tarihsel Materyalizm kitap serisi kapsamında, bu tartışmaya yapılan önemli katkıların İngilizce tercümelerini 2013 yılında hazırlayacak.

11 Bu tartışmalar hakkında, hâlihazırda İngilizce dilinde mevcut en iyi özet için bkz. Schorske, *German Social Democracy*, bölüm VII.

ması, sendika yetkililerinin de işyerlerindeki gündelik mücadeleleri yönetmesi gerektiğini savunuyorlardı.

Emperyalistler arası savaşın kaçınılmazlığı hakkında ortaya çıkan ve 1912 ile 1914 arasında sosyalist hareketi enkaza çeviren tartışmalar, savaş öncesinde patlak veren grev dalgası tarafından biçimlendirildi.¹² Son dönemdeki mücadele deneyimi içinde radikalleşen ve giderek büyüyen militan bir işçi tabakası, yaklaşan savaşa *devrimci* muhalefet için hareketin hazır hale getirilmesi yönünde baskı yapan sol kanat sosyal demokratlara destek verdi. Luxemburg, Lenin ve başkaları, kapitalist devletler arasındaki savaşın, yirminci yüzyıl başları kapitalizmine ait dinamiklerin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu savunuyor, savaşın muazzam ölçekteki *devrimci* işçi sınıfı mücadelelerine fırsatlar sunacağına inanıyorlardı. Sosyalist hareketin “merkez” ve sağ kanatları ise, savaş hazırlıklarına karşı militan ve parlamento dışı muhalefet yürütülmesini reddetmekteydi. Kautsky ve “Marksist merkez”, emperyalist rekabetin “ultra-emperyalizm”e evrildiği bir ortamda, kapitalist kalkınma sayesinde devletler arası siyasi ve askeri rekabetin hafifleyeceği iddiasındaydılar. Günden güne pragmatikleşen sendika ve parti bürokratları ise, savaşta kendi ulusal kapitalist sınıflarını desteklemeleri durumunda sosyal demokrasinin güç kazanacağı avuntusuna sığınmaktaydılar.

Rus sosyal demokrat hareketi, Avrupa’nın geri kalanından farklı bir yol izledi. Rus sosyalistleri, hem Bolşevikleri hem de Menşevikleri içine alacak şekilde, Batı Avrupa sosyalist hareketini de şekillendirmiş olan aynı kitle-sel işçi mücadelesi dalgasının bir ürünüydüler.¹³ 1890’ların ortalarında, Rus metal işleme, tekstil, maden ve demiryolu işçileri arasında patlak veren kitlesel grevler, radikal bir işçi tabakası yarattı. Bu işçilerin Marksist öğrenci ve aydınlarla kaynaşması, 1903’te Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin kuruluşunu getirecekti. Rus-Japon Savaşı’nın toplumsal gerilimleri şiddetlendirdiği bir ortamda, büyük Rus kentlerindeki kitlesel grevler, 1905 devrimine yol açtı ve böylece kurulan ilk işçi konseyleri (sovyetler), Çar otokrasisine karşı işçilerin yönetimi ve demokratik devrim olasılığının işaretini verdi. Bu tablo, Rus sosyal demokrasisinin iki kanadı arasındaki stratejik farklılıklara kes-

12 Rosa Luxemburg, *The Accumulation of Capital*, New York: Monthly Review Press, 1968; Luxemburg, “The Junius Pamphlet”, *Selected Political Writings*. Bkz. V.I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* ve Karl Kautsky, “Ultra-Imperialism”, her ikisi de <http://www.marxists.org> adresinde mevcut. Ayrıca bu tartışmalara yönelik genel bir inceleme için bkz. George Haupt, *Socialism and the Great War: The Collapse of the Second International*, Oxford: Oxford University Press, 1972.

13 Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rus sosyal demokrasisinin gelişimine ilişkin tartışmamızın kaynağı için bkz. Lars Lih, *Lenin Rediscovered: What Is To Be Done? In Context*, Chicago: Haymarket Books, 2008; Victoria E. Bonnell, *Roots of Rebellion: Workers’ Politics and Organizations in St. Petersburg and Moscow, 1900-1914*, Berkeley, CA: University of California Press, 1983; David Mandel, *The Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime: From the February Revolution to the July Days, 1917*, New York:

kinlik kazandırdı. Çarlık Rusya'sı da Birinci Dünya Savaşı öncesindeki iki yıllık dönemde metal, petrol ve tekstil işçilerinin çok büyük yasadışı grevleriyle çalkalandı. Bu yıllarda Rus sosyal demokrasisinin her iki kanadı birden büyürken, Bolşevikler, büyük sanayi tesislerindeki işçi liderleri arasında ana yeraltı örgütlenmelerini kurarak boy gösterdi.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rus sosyalist hareketi içinde ortaya çıkan tartışmalar, aslında sosyal demokrasinin geri kalanını kaplamış tartışmaların bir yansımasıydı. Lenin ve Bolşevikler, *ana akım, sol kanat, Avrupalı, savaş öncesi sosyal demokratlar* konumundaydılar. Lars Lih tarafından gösterildiği gibi, 1914 öncesinde Lenin de kararlı bir Kautsky yanlısıydı.¹⁴ Genel olarak “yeni tipte bir parti”ye yönelik tasarılar şeklinde tanımlanan *Ne Yapmalı?*, aslında klasik bir sosyalist partinin “Rusya koşulları”nda oluşturulmasına yönelik çağrıydı. Lenin, Kautsky tarafından “sosyalizm ile işçi hareketinin birleşmesi” için *Erfurt Programı*’nda sunulan görüşleri benimsiyor, kendisini Çarlık mutlakiyeti altında SPD benzeri bir parti inşa etmekle görevli görüyordu. Bu partinin eylemleri ve bakış açıları, “bilinçli işçiler” tarafından demokratik biçimde belirlenecek, kararlar disiplinli ve merkezî bir şekilde hayata geçirilecekti. Bunun yanında, Lenin’in ve Bolşeviklerin Rusya’ya yönelik stratejisi (işçilerin önderliğinde gerçekleşecek bir devrimle, Batı’da sosyalist devrimlerin fitilini ateşleyecek şekilde, demokrasiye ve kapitalizme yönelik koşullarının oluşturulması) ile Kautsky, Luxemburg ve Troçki’nin savundukları arasında da temel farklar yoktu.¹⁵ Parlamenter faaliyetlerle kitle mücadeleleri arasındaki ilişki ve yaklaşan savaş meselelerinde, Avrupa sosyalizminin ana akım tavrına Lenin’in de sıkıca bağlı kaldığı görülmekteydi. Aslında, siyasi açıdan Kautsky ile ayrı düşmesi, Luxemburg’dan çok daha sonra, Birinci Dünya Savaşı’na devrimci muhalefet yönünde savaş öncesinde verilmiş taahhütlerin, Kautsky tarafından bir kenara bırakılması sonucunda gerçekleşti.

Lenin ve Bolşevikler, Rus Devrimi öncesinde kendilerine özgü bir sosyalist örgütlenme *kuramı* geliştirmezlerken, örgütsel *pratiklerinin toplumsal temelleri* ise Batılı sosyalist partilere göre *temelden* farklıydı.¹⁶ Aradaki fark, Lenin’in iddiaları kitabı yorumlandığında sanılacağı gibi, aydınlarla işçiler

14 St. Martin’s Press, 1983, bölüm 1-3.

Lih, *Lenin Rediscovered; Lenin*, Londra: Reaktion Press, 2011.

15 Belge kaynağı için bkz. Richard B. Day ve Daniel Gaido (der.), *Witness to Permanent Revolution: The Documentary Record* içinde, Chicago: Haymarket Books, 2011.

16 Mandel’e ait “Leninist Örgütlenme Kuramı”, 1921 öncesi Bolşeviklerin ve erken dönem komünist partilerin toplumsal temellerini kuramlaştırma yolunda en başarılı girişim olarak gösterilebilir. Ne yazık ki Mandel de Lenin’in kuramsal ve siyasal olarak Kautsky’dan 1914 öncesinde ayrıştığını öne sürmekte. Bir diğer benzer iddia için bkz. LeBlanc, *Lenin and the Revolutionary Party*, Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1990. Lih’e ait *Lenin*’de ise, Kautsky’nin 1914 öncesi siyasetine, Kautsky kendi siyasi ve kuramsal savlarından geri döndükten sonra bile Lenin’in bağlı kaldığı görülmekte.

arasındaki ilişkiler ya da parti gibi konular üzerinden boy göstermiyordu. Lenin'in "demokratik merkezîyetçilik" anlayışında, demokratik olarak seçilmiş parti kongreleri, tüm parti komiteleri ve üyelerini bağlayıcı kararları *tek başına* alma yetkisine sahipti.¹⁷ Aradaki fark, Bolşeviklerin karşılaştığı toplumsal ve siyasi koşullardan kaynaklandı. Basitçe açıklayacak olursak, "Rusya koşullarında SPD benzeri bir partinin" inşa edilmesi zaten *olanaksızdı*. Çarlık mutlakiyeti, parlamenter kurumların istikrar kazanmasını ve sendikaların yasallığa kavuşmasını engelliyor, böylece Batı'da reformculuğun toplumsal zeminini oluşturmuş tam zamanlı parti ve sendika yöneticileri zümresinin gelişimini sınırlandırıyordu.¹⁸ Bolşevikler de bunun karşısında kapitalist liberalizm ve işçi sınıfı reformcu güçlerinden bağımsız, bu güçlere itiraz edebilecek, *devrimci* işçi önderlerinden oluşan bir parti inşa ettiler. Donny Gluckstein'in sözleriyle, "Bolşevik partisi ..." savaş öncesi sosyalist hareketi içinde, "...kendisini benzersiz kılan bir işyeri eylemliliği geleneğinin üzerine inşa edildi."¹⁹ Bu, devrimci görüşler taşıyan işçi önderlerinin *militan azınlığına* dayalı bir partiydi. Diğer bir ifadeyle, Bolşevikler, *uygulamada*, "sosyal demokrasinin ikiz ayaklarını", yani sendika yetkililerinin siyasi partiden bağımsız hareket etmesi ilkesini reddettiler. Menşeviklerin pek çoğu başta gelmek üzere, reformculuğa daha olumlu bakan Rus sosyal demokratlarıysa, küçük ölçekli sanayi kollarındaki (matbaacılık vb.) vasıflı işçilerden destek almaktaydılar. Ancak, Rusya'da parlamenter kurumlar ve yasal sendikalar bulunmadığından, hareket üzerinde hâkimiyet kurma olanağını elde edemediler.

Birinci Dünya Savaşı, reformcu sendika ve parti yöneticileri ile militan işçi tabanı arasındaki çürük soysal demokrat ittifaka son verdi. Parti-sendika yöneticileri, edilgen işçi çoğunluğunun da desteğiyle, kendi kapitalist ulus devletlerini "savunma"ya koşarken, radikal ve devrimci işçilerse, sınıf mücadelesini savaş döneminde de sürdürme, yakın gelecekteki devrimci kabbarmalar için hazırlanma çabasına girdiler. Sosyalist hareketin savaş karşıtı kanadı başlangıçta küçük kalsa ve tecrit olsa da, savaş döneminde enflasyon, vasıfsızlaştırma, üretimi hızlandırma ve gıda sıkıntısı üzerinden verilen mücadeleler, güç kazanmalarını sağlayacak, Avrupa sosyalist partilerinin içine düştüğü krizi derinleştirecekti. Savaş, sadece "militan azınlık"ın bağımsız olarak örgütlendiği ve reformcu güçlerin toplumsal açıdan zayıf kaldığı Rusya'da başarılı bir devrimin önünü açtı. Bolşevikler öncülüğündeki 1917 devriminin kazandığı zafer, işçi sınıfının devrimci azınlığını resmî reform

17 Lih, *Lenin Rediscovered*, s. 499-508.

18 Benzer bir yaklaşım için bkz. Donny Gluckstein, "The Missing Party", *International Socialism Journal*, 2(22), 1984.

19 Gluckstein, "The Missing Party", s. 23.

güçlerinden bağımsız olarak örgütleyen yeni devrimci partilerin, yani komünist partilerin inşası girişimlerini ortaya çıkardı.

KOMÜNİST PARTİLERİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ, 1919-91

Komünist Enternasyonal (Komintern veya KE) tarafından 1919'da önü açılan komünist partiler (KP'ler), savaş öncesinde sosyal demokrasiye felce uğratmış çelişkilerin üstesinden gelme arayışına girdi. Projelerinin merkezinde, devrimci işçi eylemci ve önderlerinin bağımsız örgütleri olarak, "oportünist" güçlerden bağımsız partiler yer almaktaydı. Bu partiler, sosyal demokrasinin, partiyi seçimlere ve sendikaları da işyeri mücadelelerine odaklanmakla görevlendiren "ikiz ayaklar" anlayışını reddediyordu. Komünist partiler, siyasi etkilerini seçimlerle ve sosyalizm eğitimiyle sınırlı tutmama, aslolarak grevler, gösteriler ve diğer toplumsal müdahale tipleri gibi seçim dışı mücadelelere yöneltme çabasıındaydı. Bu tip partiler, işçi sınıfı ve halkın dolaysız mücadeleleri etrafında ortak eylemlilik sergileyerek, resmî reformcu güçlere karşı işçi sınıfının liderliği konusunda kavga vereceklerdi.

Komünist partiler, başlangıçta, savaş öncesi Avrupa sosyalizmi sol kanadının toplumsal tabanını oluşturan "militan azınlık"ın ancak küçük bir kısmını saflarına çekmeyi başarabildi. Emekleme dönemindeki KP'ler, büyük çoğunlukla *gençliği* (hepsi de işyeri mücadeleleri ve siyasi mücadeleler konusunda pek az deneyim sahibi olan işsizler, gaziler, eski öğrenciler ve genç işçiler) örgütledi. Bu genç isyancılar, seçimlerde oy kullanmama, yerleşik sendikaları boykot etme, sosyal demokrat işçilerle ortak eylemi reddetme gibi "sol komünizm" siyasi pratiğinin cazibesine kapılmaktaydılar. Savaş öncesi sosyalist hareket içindeki savaş karşıtı radikal kanadın çoğunluğu, sol kanat sosyal demokrasiye (Fransa ve İtalya'daki partilerin sol kanadı ile Almanya'daki Bağımsız Sosyal Demokratlar) bağlı kalmayı sürdürdü. Avrupalı komünistlerin kitle partileri haline gelebilmesi için, radikalleşmiş sanayi işçileri ile sosyal demokrasinin geri kalanı arasında bir dizi ayrışmanın yaşandığı 1920-21'e kadar beklemek gerekecekti. Bu kitle partileri, "sol komünizm" siyasetini reddedip, sermaye ve devlete karşı sosyal demokrat işçiler ve liderleriyle ortak eylem stratejisini benimsediler ("birleşik cephe").²⁰

Ne var ki, Rusya dışındaki komünist partilerin gelişimi, Komintern tarafından sekteye uğratıldı. Zinovyev etrafındaki Ruslar başta olmak üzere, KE önderliği, 1921-22'de, Kronstadt ayaklanmasının ve Yeni Ekonomi Politikası

20 Pierre Broué, *The German Revolution, 1917-1923*, Chicago: Haymarket Books, 2006, bölüm 5-23; David W. Morgan, *The Socialist Left and the German Revolution: A History of the German Independent Social Democratic Party, 1917-1922*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1975; John Riddel (der.), *Toward the United Front: Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International, 1922*, Leiden: Brill, 2011.

kapsamında özel sermayeye verilen ödünlerin etkisiyle, Rus Devrimi'nin yenilgiye uğrayacağı korkusuna kapıldılar. KE, Batı için devrim "yetiştirme" umuduyla, Avrupa partilerine taktikler dikte etmeye başladı. 1921'de, Alman komünistlerinin "devrimci saldırı"ı *Marx Aktion*, felaketle sonuçlanacak ve pek çok işçi önderinin ilticasına yol açacaktı. Paul Levi gibi, Komintern maceracılığına itiraz eden Batılı komünist liderler ise tasfiye edildiler.²¹ 1923'te Alman Devrimi'nin yaşadığı, Alman komünistlerinin Komintern liderliğine taktiksel bağımlılığının da en azından kısmi rol oynadığı yenilgi, Rusya dışında kısa vadede gerçekleşecek işçi devrimlerine dönük umutlara son verdi. Devrimin Batı'daki yenilgisi, bir yandan SSCB'de bürokratik ve otoriter bir yönetimin pekişmesine, bir yandan da komünist partilerin, Sovyet dış politikasına giderek daha tabi hale gelmesine ön ayak olacaktı. Komünist partilerin geçirdiği örgütsel dönüşüm de bu siyasi bağımlılığı kolaylaştırıcı rol oynadı.

"Leninizm", kendine özgü bir örgütsel kuram ve pratik olarak, 1924-25 "Bolşevikleştirme" kampanyası sırasında keşfedildi. 1923 öncesindeki Leninist örgüt pratiğinin rasyonel çekirdeği, emek hareketinin parti ile sendikalar arasında bölünmesinin reddi, emek ve parlamento yöneticilerinden *bağımsız*, dolayısıyla bunların işçi hareketi üzerindeki liderliğine karşı durabilen bir devrimci işçi/eylemci örgütlülüğünün inşasıydı. Komünist partiler, "militan azınlık"ın birleştirilmesi, böylece emek hareketleri ve toplumsal hareketler içinde, resmî reformcu güçlerden bağımsız olarak siyasi inisiyatif alma yeterliliğine kavuşturulması için arayış halindeydi. Komintern liderliği, 1923 sonrasında, yirminci yüzyıl solunun "Leninist örgütlenme ilkesi" şeklinde adlandıracağı şeyi dayattı: Sorgulanamaz bir "demokratik merkezîyetçi" önderliğin emirleri doğrultusunda hareket eden yerel hücreler; iç eğilim ve hiziplerin yasaklanması; "kadro" tanımlamalarında, parti önderliğine siyasi ve örgütsel sadakatin esas alınması; son derece dar bir siyasi ve örgütsel "homojenlik"... Bu örgütsel değişiklikler sonrasında, tabandaki komünist işçiler, örgütlerinin politikaları, eylemleri ve liderlikleri üzerindeki denetimlerini bütünüyle yitirdiler.²²

Sovyet dış politikasının amaçları değiştikçe Komintern politikalarında baş gösteren zikzakların feci sonuçları, genel olarak iyi bilinen bir konudur.²³

21 Broué, *The German Revolution*, bölüm 24-27, 45; David Fernbach (der.), *In the Steps of Rosa Luxemburg: Selected Writings of Paul Levi*, Leiden: Brill, 2011, Kısım İki.

22 Valentino Gerratana, "Stalin, Lenin and 'Leninism'", *New Left Review*, I/103(Mayıs-Haziran), 1977; Paul Kellogg, "Leninism - It's Not What You Think", *Socialist Studies: The Journal of the Society for Socialist Studies*, 5(2), 2009. Bolşevikler ile 1923 sonrası komünist partilerin örgütlenme ilkeleri açısından farklarına yönelik bir çözümleme için bkz. Marcel Liebman, *Leninism Under Lenin*, Londra: Merlin Press, 1975.

23 Fernando Claudin, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, New York: Monthly Review Press, 1975, Bölüm 4.

Sosyal demokrat işçiler ve liderleriyle ortak eyleme karşı “sol komünist” düşmanlığını yeniden diriltten “Üçüncü Dönem” stratejisi, Alman emek hareketinin, hiçbir direnç göstermeden Hitler’e teslim olmasına yol açacaktı. 1935 sonrasında, seçim siyaseti temelinde sosyal demokratlar ve “demokratik” kapitalistlerle ittifaklar kurulmasına dayalı “Halk Cephesi” stratejisinin benimsenmesi ise, Fransa ve İspanya’da devrimci potansiyel taşıyan kitlesel işçi mücadelelerinin yenilgisini kolaylaştırdı. Dahası, Komintern’in Yedinci Dünya Kongresi’nde Halk Cephesi stratejisine geçiş yapılması, Avrupalı komünist partiler üzerinde *kahçı* siyasi ve *toplumsal* etkiler yarattı.

1935 sonrasında, komünist partiler, Komintern’in örgütlenme ilkelerini korumaya çalışırken bile, sosyal demokrasinin siyasi stratejisini uygulamaya koyuldular: Demokratik kapitalist devlete ait kurumların savunulması çerçevesinde kapitalistler ve orta sınıf liberallerle ittifak; parlamenter faaliyetler üzerinden reform arayışı; militan kitle mücadeleleri yerine rutin toplu pazarlıklar. “Aşamalı sosyal demokratlaşma süreci”, Batılı komünist partilerin *siyasetini* etkilemekle kalmadı *toplumsal bileşimini* de değiştirdi. 1930’ların sonlarından itibaren, komünist partiler, sendika ve parlamento yöneticileri içinden bir kesimin idare ettiği, son derece merkezi örgütler haline geldiler. Daha basitçe söyleyecek olursak, 1935 sonrasında komünist partiler, sermayeye ve resmî reformculuğa karşı mücadelelerinde bağımsız “militan azınlık” örgütlenmesini giderek terk ettiler. Halk Cephesi dönemiyle birlikte, bunun yerine, 1914 sosyal demokrasisinde görülmüş olan, radikal işyeri önderleri ve giderek tutuculaşan sendika ve parti yöneticileri arasında ittifak oluşturma anlayışını yeniden ürettirler. Gelgelelim, Birinci Dünya Savaşı öncesinde sol kanat sosyal demokratlara, reformcu tabakaya karşı durma olanağını kazandırmış olan demokratik iç işleyiş, komünist partilerde mevcut değildi. Tabandaki komünistlerde yer etmiş olan “sosyalist anavatan” Sovyetler Birliği inancı da, parti liderlerine yönelik sadakati pekiştiriyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, komünistler hem İtalya hem de Fransa’da ana sendika federasyonlarının liderleriydiler. Binlerce militan işçi, sermayeye karşı yürütülen sosyalizm mücadelesine öncülük ettikleri konusunda ikna olarak bu partilere katıldı. Sosyalizm mücadelesinde, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa rejimleri esas alınmaktaydı. Öte yandan, bu dönemdeki parti üyelikleri de sendika yöneticiliğinde tam zamanlı bir kariyer elde etmenin yolu haline gelmişti. Daniel Singer, Fransa’da savaş sonrasında yaşanan süreci şöyle açıklıyordu:

[CGT bünyesindeki] Komünist hâkimiyet ciddi bir karşı koyuşla karşılaşmıyor, çünkü kuram ne derse desin, pratikte, tıpkı partide olduğu gibi sendikada da kararlar piramidin en tepesinden geliyor. Liderlerin, normal koşullarda tabanın ruh halini dikkate almaları gerekirdi. Ancak hiyerarşik yapı, bu ruh halinin ifade

edileceği kanalları çarpıklaştırıyor. Sendika basamaklarında tırmanmak, aşağı-nın desteğinden çok yukarının onayına bağlı: Eleştirel bakış teşvik edecek bir sistem olduğu söylenemez. Gerçek ve açık bir tartışma ortamının yokluğu, tepeden bir çizginin dayatılmasını kolaylaştırıyor. Sonuç olarak, hantal CGT aygıtı, partinin bürokratik düzeni üzerine kendi ağırlığını da bindirmiş durumda.²⁴

Komünist partiler, Britanya gibi görece küçük kaldıkları yerlerde de *hem* radikal işyeri önderlerinin *hem* tam ve yarı zamanlı işyeri yöneticilerinin örgütleri haline geldiler. Britanyalı komünist militanlar, 1950'ler ve 60'lar-da, sanayi işçilerinin militan mücadelelerine öncülük etmek ve İşçi Partisi bünyesindeki "sol kanat" sendika liderleriyle ittifak peşinde koşmak arasında sendeleyip durdular.²⁵ Komünist partilerin, özellikle Fransa ve İtalya'da seçim başarıları elde ederek parlamentoda önemli bir temsile sahip olmaları ve çeşitli yerel idareler ile bölge hükümetlerinin yönetimine gelmeleri, tam zamanlı parti-devlet yöneticilerinden bir zümrenin oluşumunu pekiştirdi.

Ernest Mandel, "komünist parti aygıtlarının, demokratik burjuva devleti mekanizmalarına ... veya sendikalara kalıcı olarak yerleşmesi" sonucunda, bu partilerin, hem liderlik hem de faal üyelik düzeyinde, mevcut kapitalist düzenle bütünleşmesinin kolaylaştığı görüşündeydi.²⁶ Basit bir anlatımla, Avrupalı komünist partiler, dış politika konularında SSCB'ye bağlılıklarını sürdürür ve Komintern'in eski örgütlenme ilkelerini devam ettirirken, aslında 1914 öncesi sosyal demokrasinin siyasi pratiği ve toplumsal bileşimini yeniden üretmişlerdi. Bir yanda, komünist işçiler, 1960'larda "ikili bir gerçeklik" yaşadılar: İşyerinde militan gündelik mücadelelere önderlik ederken, sosyalizm mücadelesini kişiliğinde somutlaştırdığına inandıkları parti liderlerinin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve kendi partileri) değişkenlik sergileyen siyasi yönelimlerine de sadık kaldılar. Diğer yanda ise, komünist sendika yöneticileri, sosyal demokrasinin korporatist ücret politikalarını ve bu politikaları gerekçelendiren "emekçi-işveren işbirliği" ideolojisini reddediyor ama aynı zamanda "ilerici kapitalistler"le "tekeli karşıtı koalisyon" arayışı içinde, işyeri mücadeleleri ve siyasi mücadelelerden ödünler veriyorlardı. Kapitalist dünya ekonomisinde yüksek kârlar elde edildiği ve benzersiz bir büyüme yaşandığı için, komünistler de ücret artışları ve genişletilen sosyal refah çerçevesinde "kendilerinden umulanı sunabiliyor", işyeri eylemliliğinden yer alanların büyük kısmının bağlılığını koruyabiliyorlardı.

24 Daniel Singer, *Prelude to Revolution: France in May 1968*, New York: Hill and Wang, 1970, s. 94.

25 Leo Panitch, *Social Democracy & Industrial Militancy: The Labour Party, the Trade Unions and Incomes Policy, 1945-1974*, New York: Cambridge University Press, 1976, s. 254-255. 18 Mayıs 2012'deki kişisel yazışmamızda bu meseleleri daha da açık hale getirdiği için, Panitch'e ayrıca teşekkür ediyorum.

26 Ernest Mandel, *From Stalinism to Eurocommunism: The Bitter Fruits of "Socialism in One Country"*, Londra: New Left Books, 1978, s. 21.

Ancak, küresel ekonomik büyümede baş gösteren yavaşlama, 1960'ların ortalarında tüm sanayi dünyasındaki kapitalistleri, çalışma koşullarına dönük bir saldırıya itecekti. Böylece, komünist partilerin sosyal demokratlaştırılmasının, işçi sınıfı militan azınlığı üzerindeki uzun vadeli etkileri açıklık kazandı. Rutin toplu sözleşmelere ve talep siyasetine dayanan ulusal sendikaların komünistler tarafından yönetildiği Fransa ve İtalya'da, komünist işyeri temsilcileri ve şube yöneticileri, üretimi hızlandırma ve sanayi işçilerini daha da vasıfsızlaştırma girişimleri karşısında gayriresmî işyeri eylemleri ve yasadışı grevlerle giderek daha sık karşılaşmaya başladılar. Britanyalı komünistler, "sol" sendika yöneticileriyle uzun vadeli ittifak arayışı çerçevesinde, "gelir adaleti politikalarının" şu ya da bu şekilde devletin ekonomi planlamasına dahil edilmesi umuduyla, İşçi Partisi'nin ücret ve emek politikalarına karşı gelişen taban militanlığını dizginlemeye giriştiler.²⁷

Komünist partiler, 1968-74 döneminin kitlesel kabarmaları öncesinde bile, militan işçilerin sermaye karşısında yürüttüğü mücadelelerde ayak bağı olmaya başlamıştı. Sonuçta, 1930'lar öncesinde Avrupa işçi sınıfında devrimci ve radikal siyasetin toplumsal tabanını oluşturmuş işçi önderlerinin "militan azınlığı", derin bir *örgütsüzleşme* sürecine girdi. Diğer bir yönden bakacak olursak, 1968-75 kabarması boyunca kitlesel işçi mücadelelerini yolundan saptırarak rutin toplu pazarlıklara ve seçim siyasetine yöneltme konusunda komünistlerin oynadığı rolün kökleri, neredeyse kırk yıldır içinde bulundukları siyasi ve toplumsal dönüşümde yatıyordu.²⁸ Batı Avrupalı komünist partilerin, ana akım sosyal demokrasiyle (Fransa'da) veya liberal kapitalistlerle (İtalya'da) seçim ittifakı arayışı nedeniyle de hız kazanan sosyal demokratlaşma süreci, 1970'lerin ortaları ile sonlarında Avrokomünizmin ortaya çıkışıyla nihai noktasına varmış oldu. Avrokomünizm, Sovyet dış politikasındaki gelgitler nedeniyle geçici bir ara verilse de, Batılı komünist partilerde resmî reformcu siyaseti derinleştirdi.

Derinleşen dünya kapitalist ekonomik krizi ve 1979 sonrasında sermayenin parasalcı, neoliberal ekonomi politikalarını benimsemesi, parlamenter faaliyetler ve rutin toplu pazarlıklar üzerinden reform elde etme olasılığını kesin biçimde sonlandıracaktı. Mandel, 1978'de şöyle diyordu: Küresel kapitalist kriz, "burjuvazinin ... reformlar sunma ... alanını sert bir şekilde daraltıyor. Bugün, her yerde gündemde olan şey reform değil kemer sıkmadır. ... Reformcu yönelimler, 'köklü dönüşümler' getirmek için değil, yalnızca krizi yönetmek için tasarlanmış politikalardır."²⁹ Sermayenin giderek sertleşen di-

27 Chris Harman, *The First Last Time: 1968 and After*, Londra: Bookmarks, 1988, s. 18-21; Panitch, *Social Democracy & Industrial Militancy*, s. 145-148, 156-159.

28 Harman, *The Fire Last Time*, bölüm 5, 10, 11, 12.

29 Mandel, *From Stalinism to Eurocommunism*, s. 35.

renişiyle karşılaşan ve kârlılığın yeniden sağlanması yönünde çağrılar alan Avrupa sosyal demokrasisi de reform mücadelesini terk etti.³⁰

Yaklaşık yirmi yıl boyunca, sağa kayan sosyal demokrasiyle seçim koalisyonları kurma çabasına giren ve hatta Fransa ile İtalya’da bu partilerle birlikte hükümet kurarak neoliberal kemer sıkma politikalarının yönetimini üstlenen komünist partiler, 1990’ların başlarına gelindiğinde, artık kendilerini ayırt eden bir siyasi kimlik ortaya koyma mücadelesi vermekteydiler. 1989-91’de “sosyalist blok”un çöküşü, Batılı komünist partilerin kaderini kesinleştirmiş oldu. İtalyan komünistler, sosyalizme, komünizme veya işçi sınıfı siyasetine yönelik atıfları resmî olarak terk etiler ve Demokratik Sol (PS) adı altında bir liberal kapitalist partiye dönüştüler. Aynı parti, Hristiyan Demokrasi kalıntılarıyla birleştikten sonra, 2007’de Demokrat Parti (PD) adını aldı.³¹ Fransız, İspanyol ve Portekizli partiler, gerek üyelik gerek seçmen desteği bakımından çok sert düşüşlerle karşılaşırken, Büyük Britanya Komünist Partisi gibi başkaları ise olduğu gibi sahneden silindi.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DEVRİMCİ SOL

Komünist ve sosyal demokrat partilerin daha solunda devrimci siyasi örgütler inşa etme girişimleri, 1960’lar ve 70’lerdeki umut verici başlangıçlara rağmen, 1980’ler ve 90’larda krize girdi. 1950’lerin sonları ile 60’ların başlarında, Avrupa genelinde yeni bir sol doğdu. Bir taraftan, Macaristan’ın Sovyetler tarafından işgali ve Stalin’in baskıları konusunda Kruşçev’in açıklamaları temelinde “sosyalist anavatan” için beslenen iç reform umutları parçalandı gitti, diğer taraftan da, Süveyş’in Britanya, Fransa ve İsrail tarafından işgali ile Fransızların Cezayir’deki kanlı sömürge savaşı başta olmak üzere, emperyalist saldırganlığın yeniden güç kazanmasına karşı etkili hareketler inşa etmede sosyal demokratlar ve komünistlerin uğradığı başarısızlık, Avrupa’da çok geniş öğrenci ve işçi gençlik tabakalarını radikalleştirdi. 1960’ların sonlarına gelindiğinde, Avrupa yeni solunun büyük kısmı, sol sosyal demokrasi ve Ortodoks komünizme sosyalist bir alternatif sunma çabasındaki küçük örgütlerin çekim alanına giriyordu. Çok çeşitli

30 Bkz. *The Socialist Register 1985/86: Social Democracy and After*, Pontypool: Merlin Press, 1986; Daniel Singer, *Is Socialism Doomed? The Meaning of Mitterand*, New York: Oxford University Press, 1988.

31 David Bell, “Introduction”, D.S. Bell (der.), *Western European Communists and the Collapse of Communism* içinde, Providence, RI: Berg Publishers, 1993; S. Gundle, “The Italian Communist Party: Gorbachev and the End of ‘Really Existing Socialism’”, Bell (der.), *Western European Communists* içinde, s. 15-30; Franco Turigliatto ve Salvatore Cannavò, “A New Period for the Italian Left – The End of the Rifondazione Era”, *International Viewpoint*, 388(Nisan), 2007, www.europe-solidaire.org adresinde mevcut; Mimmo Porcaro, “The Radical Left in Italy Between National Defeat and European Hope”, C. Hildebrandt ve B. Daiber (der.), *The Left in Europe: Political Parties and Party Alliances between Norway and Turkey* içinde, Brüksel: Rosa Luxemburg Foundation, 2009, s. 158-160.

Maoist ve Troçkist akımlar, kıta genelinde öğrencilerden ve bazı genç işçilerden destek gördü.³²

1968 ile 75 arasında, Avrupa genelinde militan işyeri mücadelelerinin tekrar yükselmesi ve Fransa'da 1968 Mayıs'ı ile Haziran'ı arasında, Portekiz'de 1974-75'te devrimci sayılabilecek ayaklanmaların patlak vermesi, gençlik hareketi içindeki devrimcilere, küçük örgütlerini birkaç yıl içinde devrimci kitle partilerine dönüştürülebilecekleri konusunda güven kazandırdı. Yeni devrimci soldan pek çok kişi, yeni mücadele dalgasını rutin toplu pazarlıklara ve parlamento siyasetine hapsedme yönünde geleneksel işçi örgütlerinden gelen girişimler karşısında, özellikle de sermayenin reform isteklerine sıcak bakması olasılığını sınırlayan küresel kriz ortamında, reformculuk karşısında alternatif arayan devasa bir işçi kitlesinin ortaya çıkacağına inanmaktaydı. Diğer bir deyişle, gençlik hareketindeki radikallerin büyük bölümü, işçi hareketinin, Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi sonrasında sosyal demokrasi ile komünizm arasında yaşanana eş düzeyde bir yeniden oluşum sürecinin ortasında olduğu inancındaydı. 1923 sonrasında komünist partilerinden türetilmiş bir örgüt tasarımı kuşanmış durumdaki yeni devrimciler, Avrupa'da devrimci kitle örgütlerinin bir kez daha gündemde olduğu düşüncesindeydiler.

1960'ların sonları ile 70'lerin başlarında, kıtada hükümetleri sallayan, sermayeyi ve devleti emek karşısında ödünler vermeye zorlayan kitlesel grevlerin ortasındaki genç devrimcilerin umutları gayet gerçekçi görünmekteydi. Sosyal demokrat ve komünist partilerin solunda yer alan örgütler hızla büyüdü. Kuzey Avrupa'da (Almanya ve İskandinavya) binlerce öğrenci ve genç işçi, kendini Maoizm ve Çin Kültür Devrimi üzerinden tanımlayan örgütlere akın etti. Güney Avrupa ile Britanya'da ise Troçkist gelenekten örgütlerin, öğrenciler ve işçi eylemciler arasından binlerce taraftar topladığı görüldü. İtalya'da, dev işçi mücadeleleri ve Komünist Parti'nin giderek muhafazakârlaşan tutumu, İtalya'ya özgü, Maoizme ait unsurlar ile yerli "sol komünist" gelenekleri birleştiren "en solda" bir yapının büyümesini körükledi.³³

Ancak, kapitalist Avrupa'da yeni devrimci partiler inşa etme girişimlerinden pek azı, 1974-75 küresel resesyonu sonrasında işçi sınıfının kitlesel mücadelelerinde baş gösteren gerilemeden ve geleneksel işçi örgütlenmelerinin yeniden yükselişinden sağ çıkabilecekti. Küçük bir siyasi akım konumundaki Maoizm, kıtada 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarında yok oldu. İtalyan "en solu" da sert bir düşüşe girdi ve kimi unsurları, devlet görevlileri

32 Hans Petter Sjøli, "Maoism in Norway", *Scandinavian Journal of History*, 33(4), 2008, s. 478-490; Jan Willem Stutje, "Trotskyism Emerges from Obscurity: New Chapters in Its Historiography", *International Review of Social History*, 49(2), 2004, s. 279-292.

33 Harman, *The Fire Next Time*, Kısım Üç ve Dört.

ile önde gelen kapitalistlere karşı bireysel teröre yönelirken, geri kalanları 1978’de *Democratzia Proletaria* çatısı altında tekrar bir araya geldi. Troçkizm ile bağlantılı örgütlerin büyük kısmı da 1970’lerin sonları ile 1980’lerin başlarında üyelik ve etkinlik bakımından sert gerilemelere maruz kaldı.³⁴

Avrupa devrimci solunda sadece iki küçük ama sağlam örgüt bu gerileme dönemini sağ salım, belli bir militan işçi tabanını koruyarak atlatma başarısını sergiledi. Britanya’da Uluslararası Sosyalistler (IS), metal işleme sanayisinde (otomobil, makine imalatı), çoğu eski Komünist Parti üyesi olan yüzlerce militan işyeri temsilcisini 1960’ların sonları ile 1970’lerin başlarında saflarına çekmeyi başarmıştı. Birçok Britanya sendikasında taban örgütlenmesinin belkemiğini oluşturan bu işyeri temsilcileri, gayriresmî grevlere öncülük etme ve İşçi Partisi yanlısı resmî sendika liderliklerine karşı durma gücüne sahiptiler. IS, 1977’de adını Sosyalist İşçi Partisi (SWP) olarak değiştirdiğinde, yeni partinin liderliği, bu işçi önderlerinin pek çoğunun, yeni nesil genç işçilerle karşılaştırıldığında “muhafazakâr” olduğuna karar verdi. 1970’lerin sonlarına gelindiğinde, bu radikal ve devrimci işyeri önderlerinin çoğunluğu değilse bile önemli bir kısmı SWP’den uzaklaştırıldı veya kendi istekleriyle uzaklaştılar. SWP, bu kayıplara karşın, kitle gösterilerinde Britanyalı neo-faşist gruplara başarıyla karşı koyan “Nazi Karşıtı Birlik”e liderlik etmesi sayesinde, saflarını pek çok genç işçiyle tahkim etmeyi başardı.³⁵ Parti, 1990’larda “antikapitalist” küresel adalet hareketinin Britanya’da örgütlenmesinde, ayrıca Sırbistan, Afganistan ve Irak savaşları karşıtı hareketlerde de merkezi bir rol oynadı.

Kıta Avrupası’nda ise Devrimci Komünist Birlik (LCR), 1960’lar ve 70’lerde devrimci solun yaşadığı genel çöküşten kurtulmayı başardı. LCR’nin kökleri, Fransız komünist gençlik örgütlenmesinden sol kanat ayrışması niteliğini taşıyan ve Mayıs-Haziran 1968’de öğrenciler arasındaki önemli devrimci örgütlenme sayılan Devrimci Komünist Gençlik’e dayanmaktaydı. LCR, banka çalışanları, öğretmenler, hemşireler, otobüs şoförleri, makinistler, posta ve telekomünikasyon işçileri ile daha küçük bir ölçekte de otomotiv ve çelik işçileri arasından yüzlerce genç işçiyi saflarına kazanmayı bildi.³⁶ 1970’lerin sonları ile 80’lerin başlarında üyelik ve etki bakımından bir düşüşle karşılaştı da, hem beyaz hem de mavi yakalı kamu işçilerinden oluşan önemli bir kadroyu korumayı başardı. LCR militanları, sosyal demokratların egemenliğindeki Demokratik Emek Konfederasyonu’nda “sınıf mücadelesi”

34 Harman, *The Fire Next Time*, bölüm 16; Tom Behan, “The Return of Italian Communism?”, *International Socialism Journal*, 2(84), 1999.

35 J. Higgins, *More Years for the Locust: The Origins of the SWP*, Londra: IS Group, 1997, <http://www.marxists.org> adresinde mevcut; Martin Shaw, “The Making of a Party? The International Socialists, 1965-1976”, *The Socialist Register* 1978, Londra: Merlin Press, 1978.

36 Singer, *Prelude to Revolution*, Kısım II.

akımlarının oluşturulmasında ve 1980'lerde bağımsız Dayanışma, Birlik, Demokrasi sendikalarının kurulmasında merkezi rol oynadılar. 1990'larda kitlesel işçi mücadelelerinin tekrar başlamasıyla, LCR de 1995 kamu işçileri grevlerinin düzenlenmesinde ve "farklı küreselleşme" (küresel adalet) hareketinin inşasında hayati görevler aldı. 2002'de, örgütün karizmatik sözcüsü, posta işçisi Olivier Besancenot, başkanlık seçimlerinin ilk turunda Fransa Komünist Partisi'ni geride bırakan bir oy oranı elde etti.

Küçük ama hâlâ önemli devrimci örgütler olarak görülen bu iki grup ayakta kalabilmişse de, 1960'lar ve 70'lerin "parti inşa" projeleri, belirlenmiş hedefe ulaşma başarısını sergileyemedi. Amaçlanan şey, erken dönem komünist partilerde olduğu gibi, Avrupa'da işçilerin siyasi önderliğini ele alma yolunda reformcu örgütlere kafa tutabilecek yeni devrimci işçi kitle örgütlerinin yaratılmasıydı. Devrimci kitle örgütlerinin inşa edilememesinin pek çok nedeninden söz edilebilir. Tüm dünyayı etkileyen 1974 resesyonu sonrasında işçi militanlığında kaydedilen çöküş, kapitalist politikaların yeniden istikrar kazanması, reformcu siyaset ve örgütlerin tekrar güçlenmesi, 1923 sonrası "Leninist örgütlenme ilkeleri"ni benimsemenin getirdiği, inisiyatif almayı engelleyen ve taktiksel konularda bölünmelere yol açan rahatsızlıklar, ayrıca bu örgütlerin gerçekçilikten uzak kendi beklentileri, yeni devrimci solun gerilemesinde şu ya da bu ölçüde rol oynadı.³⁷ Ancak, erken dönem komünistler, 1920'lerde benzer zorluklardan sağ çıkmayı bilmişlerdi. *1970'lerdeki parti inşa projelerinin karşısına çıkan asıl sınırlılık, kapitalist Avrupa'da militan işçi azınlığı ölçeğinde baş gösteren daralma ve aynı kitlenin siyasi/örgütsel durumunda görülen zayıflamayıdır.* Onlarca yıl sürmüş rutin toplu pazarlık ve seçim siyaseti ile son derece merkezi ve bürokratik bir örgüt yaşamının bir araya gelmesi, komünist parti tabanlarının çoğunluğunu, resmî reformcu güçlerin, yani emek ve parti yöneticileri zümresinin destekçilerine dönüştürmüştü. Diğer bir ifadeyle, 1920 sonrasında komünist parti saflarını oluşturan, muazzam ölçekteki radikal ve devrimci işçi tabakası, 1930'lar ve sonrasında örgütsüzleşmiş ve/veya hem siyasi hem de toplumsal açıdan dönüşüme uğramıştı. Bu bağımsız işçi önderlerinin zayıf durumu, 1970'ler Avrupa'sında işçi hareketlerini yeniden yükseltme ve yeni devrimci örgütler inşa etme girişimlerinin tümünü kötü bir kadere mahkûm edecekti.

AVRUPA'DA YENİ SOL PARTİLER

Bir tarafta sosyal demokrasi ve ana akım komünizmin, diğer tarafta devrimci solun birbirine paralel olarak krize girmesi, Avrupa'da yeni sol partiler ve ittifakların boy vermesi için alan yarattı. Geleneksel işçi örgütlerinin

³⁷ Harman, *The Fire Next Time*, bölüm 16.

içine düştüğü kriz, sosyal demokrat ve komünist örgütlerden antikapitalist ve anti-neoliberal ayrışmaların yaşanmasına neden olurken, 1970'lerin parti inşa projelerine son veren kriz de, devrimci solun önemli kesimlerini, projelerini yeniden değerlendirmeye itti. Eski Maoist örgütlerin önemli unsurları ve önemli Troçkist akımlar, görece küçük öğrenci ve işçi örgütlerinin devrimci kitle partilerine dönüştürülmesi girişimlerinin çıkmaz sokağa girdiği, sosyalist solun yeniden inşası yolunda yeni siyasi biçim ve ittifaklara gerek duyulduğu yargısına vardılar.³⁸

Bu yeni sol partilerin gelişimi, ülkeden ülkeye büyük farklılıklar sunan bir seyir ortaya koydu.³⁹ En fazla dikkat çeken ve başlangıçta umut veren gelişmeler İtalya ve Almanya'da baş gösterdi. İtalya'da, Komünist yönetici ve eylemcilerin önemli bir azınlığı, PCI'nın DS'ye dönüşümüne karşı çıktı ve 1991'de Komünist Yeniden Kuruluş Partisini (PRC) meydana getirdi.⁴⁰ Yeni parti, eski ekolden seçilmiş yöneticiler ve sendika liderlerinden başlayıp, militan işyeri temsilcilerine ve küresel adalet eylemcilerine kadar uzanan bir yelpazede, çok çeşitli toplumsal unsurları bir araya getirdi. PRC, başlangıçta PCI'nın bağımsız hareketlerle kurduğu ilişkileri yeniden üretir gibi göründü: Bu hareketlerin seçim faaliyetlerine ve rutin toplu pazarlıklara yöneltilmesi doğrultusunda, sendika yöneticisi zümrenin desteklenmesi. Ancak 1994 yılında ilk Berlusconi hükümetinin emeklilik reformu karşısında yürütülen mücadeleler, PRC ile kitle mücadelesi arasındaki ilişkilerde bir kayma yarattı ve parti, sendika yöneticilerinin harekete yeni bir yön verme çabalarını örgütleyen taban militanları ile aynı doğrultuda hizalandı. PRC, 2000'lerin başlarında, İtalya'daki küresel adalet ve savaş karşıtı hareketlerin liderliğini üstlenip, otomotiv ve kamu toplu taşıma işçileri arasında gayriresmî, yasadışı grevlere destek verdi. Ayrıca, haksız işten çıkarmalara karşı anayasa hükümlerinin savunulması yönünde, sendika hareketlerini radikalleştirme çabasına girdi.⁴¹

PRC, kendi liderliğine göre, kapitalizmi alaşağı etme yönündeki komünist projenin yeniden hayata geçirilmesi girişimiydi.⁴² Ne var ki parti liderliği

38 Bu militanların yeni düşünce yapısına ilişkin bir özet için bkz. M. Smith, "The Radical Left in Europe", (Nisan), 2007, <http://www.socialistunity.com> adresinde mevcut.

39 *New Parties of the Left* ve *The Left in Europe*, yeni sol parti çeşitliliği üzerinde en iyi incelemeler olarak gösterilebilir.

40 Behan, "Return of Italian Communism"; S. Cannavo, "Italy: A Failed Refoundation", *New Parties of the Left* içinde.

41 F. Bertinotti (T. Behan ile röportaj), "Refounding Further", *International Socialism Journal*, 102(Bahar), 2004; Behan, "The Return of Italian Communism"; F. Ruggiero, "Rifondazione's U-Turn", *International Socialism Journal*, 105(Kış), 2005, <http://www.isj.org.uk> adresinde mevcut.

42 Bertinotti, "Refounding Further"; Behan, "The Return of Italian Communism"; Ruggiero, "Rifondazione's U-Turn"; M. Trudell, "Rifondazione Votes for War", *International Socialism Journal*, 113(Kış), 2007, www.isj.org.uk adresinde mevcut; Turigliatto ve Cannavo, "New Period for the Italian Left".

ve kuramcıları içinde önemli bir kesim, kendini antikapitalist olarak değil, anti-neoliberal olarak tanımlamaktaydı. Daha önemlisi, PRC'nin görünürde "antikapitalist" olan programı, partiyi sosyal liberallerle hükümet koalisyonlarına girmekten alıkoymuyordu. Bu koltuk arayışı, PRC'nin kitle mücadeleleri yürüten ve emperyalist savaşımlara muhalif olan kesimlerle ilişkisinde hatırı sayılır bir kaymaya yol açtı. DS ve *Margherita* bünyesindeki sosyal liberaller ile seçim ittifakı ve hükümet koalisyonu arayışına girdikleri için, sendika yöneticilerinin tavizlere ve kemer sıkmaya boyun eğen tutumlarına karşı geliştirilmiş muhalif tutum da terk edildi.⁴³ Sırbistan'daki NATO bombardımanına ve Afganistan ile Irak'taki ABD-Birleşik Krallık saldırılarına karşı gelişen hareketlere PRC önderlik etmiş olsa da, Irak'tan birliklerin geri çekilmesinin yavaşlatılması, ayrıca Afganistan ile Lübnan'a askeri kuvvet gönderilmesi konularında, *Union* hükümetindeki sosyal liberal müttetiklerini desteklemekten geri durmadılar.⁴⁴

PRC, 2007'de DS ile *Margherita*'nın birleşerek yeni Demokrat Partiyi (PD) oluşturması karşısında, sağcı Berlusconi hükümetinin 2008 genel seçimlerinde tekrar seçilmesini önleme çabasıyla, "Zeytin Ağacı" koalisyonuna katıldı. Prodi/*Unione* tarafından takip edilen, "Avrupa Sosyal Demokrasisine ve Bill Clinton yanlısı Demokratlara yakın ılımlı liberal yol", seçim felaketiyle sonuçlandı.⁴⁵ Prodi hükümetinin savaş ve kemer sıkma politikalarına karşı net bir antikapitalist ve *sol* muhalefetin bulunmadığı bir ortamda, siyasi boşluk sağ tarafından dolduruldu ve Berlusconi tekrar iktidara sürüklendi. PRC, ağır bir bedel ödeyerek, parlamentodaki koltuklarının tümünü kaybetti.⁴⁶ Luke March'ın işaret ettiği gibi, "Bir yanda hükümette yer almayı, diğer yanda ise aynı hükümetin hoşla gitmeyen politikaları karşısında sokağa çıkmayı içeren [tutarsız] ikili oyun ... partideki birliği tehlikeye attı ve ilk seçimde ciddi kayıplar getirdi."⁴⁷

Almanya'da, 1990'larda, eski Demokratik Almanya iktidar partisinin yıkıntıları üzerinde Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) inşa edildi. Yeni parti, Batı-Doğu birleşmesi sonucunda parti ve devletteki kariyerleri sona ermiş kişiler ile Batı Marksizmine eğilimli aydınlar ve eylemciler arasında bir ittifak şeklinde kuruldu. 2000'lerin başlarında, "sendika yönelimli sol aydınlar,

43 Ruggiero, "Rifondazione's U-Turn"; S. Cannavo, "Italy After the April Elections: Victory of the Right, Suicide of the Left", *International Viewpoint*, 402(Temmuz), 2008, <http://www.europe-solidaire.org> adresinde mevcut.

44 Trudell, "Rifondazione Votes for War".

45 Porcaro, "The Radical Left in Italy", s. 159.

46 Turigliatto ve Cannavo, "New Period for the Italian Left"; Cannavo, "Italy After the April Elections"; C. Arruza, "An 'Invertebrate Left' Approaches the European Elections", *International Viewpoint*, 412(Mayıs), 2009, <http://www.europe-solidaires.org> adresinde mevcut.

47 L. March, "Contemporary Far Left Parties in Europe: From Marxism to the Mainstream?", *International Policy Analysis*, 2008, s. 139-140.

akademisyenler, siyaset yazarları ve onlarca yıldır SPD üyeliğine sahip IG Metall sendikası sol kanat temsilcilerini bir araya getiren” Toplumsal Adalet İçin Seçim Alternatifi (WASG) oluşturuldu. SPD’nin, neoliberal “Gündem 2010”u kabul etmesi bu çevreleri uzaklaştırmış ve Keynesçi Alman sosyal demokrasi geleneğinin canlandırılmasına yöneltmişti. WASG ve PDS, 2007’de birlikte *Die Linke*’yi, yani Sol Parti’yi kurdular.⁴⁸

Kuruluş aşamasında kabul edilen “kılavuz program”, *Die Linke*’nin açık bir “anti-neoliberal” çerçeve içinde kalması anlamına geliyordu.⁴⁹ Parti içindeki “Antikapitalist Sol” akımla bağlantılı eylemciler, toplumsal dönüşüm ve direniş konularında daha açık bir siyaset talep ediyorlar. Militanların bir bölümü, 2010 programının daha antikapitalist yönde belirgin bir kaymaya işaret ettiğini düşünürken, aynı zamanda *Die Linke*’nin hâlâ “dizginsiz ... finans piyasaları kapitalizminin” reforma tabi tutulması amacıyla sınırlı kaldığını da ifade ediyorlar. Diğer bir anlatımla, *Die Linke* hâlâ “anti-neoliberal” ve geleneksel sosyal demokrat ekonomi düzenlemeleri ile kapsamlı sosyal refah uygulamalarına geri dönülmesi arayışı içinde.⁵⁰

Yerel idare, eyalet ve ulus düzeylerinde koalisyon hükümetlerinde, SPD veya aynı ölçüde sosyal liberal eğilimli Yeşiller ile yan yana yer alıp almama meselesi, daha kuruluşu öncesinde bile *Die Linke*’yi güçlüklerle karşı karşıya bıraktı. WASG sol kanadının büyük bölümü, Berlin eyalet hükümetinde yer aldığı koalisyonda sosyal hizmetleri kemer sıkma politikalarına tabi tutmuş olan PDS ile birlikteliğe karşıydı.⁵¹ *Die Linke*, bugün de Nachtwey’in sözleriyle “koltuk peşindekiler” ile “politika peşindekiler” arasında bölünmüş durumda.⁵² Çoğunlukla eski PDS üyelerinden oluşan “koltuk peşindekiler”, temel olarak partinin göreve gelmesiyle ilgilenip, sosyal liberallerin daha sola çekilmesi, ekonomik kısıtlamalar ile sosyal refahın savunulup genişletilmesi yolunda, SPD ve Yeşiller ile koalisyon hükümetlerinin kurulmasını destekliyorlar.⁵³ Antikapitalist sol ve bazı eski WASG liderleri ile eylemcilerinden oluşan “politika peşindekiler” ise asıl olarak, ister muhafazakâr isterse sosyal

48 C. Hildebrandt, “Die Linke in Germany”, *The Left In Europe* içinde, s. 134; K. Engert, “The Rise of Die Linke in Germany”, *New Parties of the Left* içinde; Manuel Kellner, “Germany: Take Off Without a Left Wing?”, *International Viewpoint*, 379(Haziran), 2006, <http://www.europe-solidaire.org> adresinde mevcut; I. Soltz, “The Historical Significance of the New German Left Party”, 2007, <http://www.rosalux.de> adresinde mevcut.

49 Hildebrandt, “Die Linke”, s. 134. Ayrıca bkz. Engert, “The Rise of Die Linke”, s. 101-107.

50 Michael Heinrich, “Capitalism and the State in the Debate in Die Linke”, *Neues Deutschland*, 9 Ağustos 2010, <http://www.europe-solidaire.org> adresinde mevcut. Ayrıca, Oliver Nachtwey, ‘Die Linke and the Crisis of Class Representation’, *International Socialism Journal*, 124(Autumn), 2009, <http://www.isj.org.uk> adresinde mevcut.

51 Kellner, “Germany”.

52 Nachtwey, “Die Linke”; V. Grossman, “Germany: Greens Rise as the Left Party Struggles ... with Itself”, 2010, <http://www.europe-solidaire.org> adresinde mevcut.

53 Hildebrandt, “Die Linke”, s. 140.

liberal hükümetler eliyle uygulansın, neoliberalizm karşısında bir siyasi alternatifin inşa edilmesiyle ilgililer.

Die Linke'nin özellikle de eyalet düzeyinde elde ettiği seçim başarıları, neoliberal solla koalisyonlara girme meselesinin sürekli gündemde kalmasına yol açıyor. 2008'de, SPD'nin geleneksel kaleleri konumundaki Hesse ve Aşağı Saksonya'da önemli ilerlemeler kaydedildi ve SPD ile Yeşiller, koalisyon hükümetlerine katılması için *Die Linke*'yi davet ettiler. *Die Linke*, bu çağırışı reddetti ve sosyal liberallerin, sosyal hizmetler ve kamu istihdamında yeni kesintiler getirdiği bir dönemde bağımsız kalmayı yeğledi. 2009'da ise Brandenburg'da SPD hükümetine dahil oldu ve eyaletteki 55.000 kamu çalışanının neredeyse yüzde 20'sinin işten çıkarılması kararının suç ortağı haline geldi.⁵⁴ *Die Linke*, 2010 seçimlerinde Kuzey Ren-Vestfalya'da önemli ilerleme kaydetti ve yine SPD ile Yeşillerden koalisyon daveti aldı. Ancak, bu eyalette partiye egemen durumda olan antikapitalist sol, çağırışı geri çevirdi ve ilk dönemde, SPD-Yeşiller'e ait kemer sıkma önlemlerine karşı parlamento dışı eylemlerin düzenlenmesinde önemli roller üstlendi.⁵⁵ Ancak, 2012 Mayıs'ındaki seçimlerde, arkalarındaki desteği kısmen SPD'ye ve internet gizliliğinden yana "Korsan Parti"ye kaptırmış olmalarında, olası parlamento faaliyetlerine odaklanmaları rol oynamış olabilir.⁵⁶ Şu anda parti içi gerilimler, bazı liderlik unsurlarının bile bölünme olasılıkları hakkında konuşmasına yol açacak kadar yüksek.⁵⁷

Die Linke, kendisinden önceki PRC gibi, parlamento ve rutin sendika faaliyetleri ile toplumsal hareketler ve işçi mücadeleleri arasındaki ilişkiye dair meselelere gömülmüş durumda. *Die Linke*'nin üyelik yapısında hem tabandan eylemciler, hem de başta metal sanayisi (IG-Metall) ile kamu sektörü (Verdi) olmak üzere sendika yöneticileri yer alıyor. Ancak, partinin siyaseti asıl olarak seçimler üzerinden tanımlaması, işyeri örgütlenmelerine ve eylemliliğe ilişkin konuları, sendikaların resmî liderlerine terk ediyor.⁵⁸ Parti siyasetindeki seçim ve parlamento yönelimi, örgütsel yapıda da kendini gös-

54 S. Bornost, "Opposition and Opportunity in Germany", *International Socialism Journal*, 125(Kış), 2010, <http://www.isj.org.uk> adresinde mevcut; J. Schaefer, "Germany: Change for the Parties, But Not Yet for the Class Struggle", *International Viewpoint*, 419(Aralık), 2009; A. Klein, "Germany: Elections Mark Significant Break", *International Viewpoint*, 419(Aralık), 2009, [p://www.europe-solidaire.org](http://www.europe-solidaire.org) adresinde mevcut.

55 M. Kellner, "Germany: Die Linke Success in North Rhine-Westphalia", *International Viewpoint*, 427(Ağustos), 2010, <http://www.europe-solidaire.org> adresinde mevcut.

56 F. Mueller, "German Voters Rattle Merkel", *Socialist Worker*, 22 Mayıs 2012, <http://socialistworker.org> adresinde mevcut; S. Bornost, "Germany: The Odd Man Out Inside A Surging European Left", *Socialist Worker*, 26 Mayıs 2012, <http://www.socialistworker.co.uk> adresinde mevcut.

57 V. Grossman, "Germany's Left Party Survives a Cliffhanger", *MRZine*, 6 Mayıs 2012, <http://mrzine.monthlyreview.org> adresinde mevcut.

58 Kellner, 'Die Linke'; Engert, 'The Rise of Die Linke'.

teriyor ve neredeyse tüm şubeler, seçim bölgeleri temelinde örgütleniyor.⁵⁹ 2008’de, sendikalar ve işyeri meclislerindeki *Die Linke* üyeleri tarafından oluşturulan “İşyerleri ve Sendikalar Çalışma Grubu”, parti üyelerinin sendikalar ve işyerlerinde kolektif tartışmalar yürütmesi ve eyleme geçmesine kapı araladı.⁶⁰ Ancak *Die Linke* militanlarının, bireysel katılımlar dışında, önemli sektörlerin devletleştirilmesi, hafta tatilinin uzatılması ve kemer sıkma politikalarına karşı eylemlilik için ajitasyonlara girişen sol sendika oluşumlarına parti kimliğiyle katıldıklarını gösteren herhangi bir işaret yok.⁶¹

Hem Almanya’da *Die Linke* hem de İtalya’da PRC, “post-sosyal demokrat” ve “post-Leninist” olma yönündeki kendi iddialarına karşın, *Birinci Dünya Savaşı öncesi klasik sosyalizmin toplumsal ve siyasi çelişkilerini yeniden ürettiler*. 1935 öncesi Leninizm akımı, işçi sınıfının “militan azınlığını” resmî reformcu güçlerden bağımsız olarak örgütlenme yoluyla bu çelişkileri çözüme kavuşturma girişiminde bulunmuştu. Parti ve sendika yöneticileri ile radikalleşmiş işçiler ve toplumsal hareket eylemcilerini bir araya getiren bu partiler, *klasik sosyal demokrasiye bela olmuş aynı stratejik ve siyasi tartışmaların* içinde boğuluyor: Kapitalist hükümetlerde yer alıp almamak; seçim ve rutin sendika faaliyetleri ile parlamento dışı kitle mücadeleleri arasındaki ilişki; savaş ve barış meselesi... Bir taraftan, sosyal liberalizm karşısında bir seçim alternatifinin oluşturulması ile işyerlerinde ve toplumsal hareketlerde “militan azınlığın” örgütlenmesini bir araya getirerek, işçi sınıfının siyasi temsili yolunda yeni biçimler sunma potansiyelini taşıyorlar. Diğer taraftan ise, bu yeni oluşumlar, yeni bir sosyal liberalizmin tohumlarını bağrında taşıyor: Parti-sendika yöneticileri, işverenlerin saldırıları ve kemer sıkma hamleleriyle öne çıkan bir dönemde, bütünüyle parlamento manevralarına ve toplu pazarlıklara yöneliyorlar. Görünüşteki program farklılıklarına karşın (PRC’de “antikapitalizm”, *Die Linke*’de ise “anti-neoliberalizm” vurgusu), iki parti de sosyal liberallerle kurulacak hükümet koalisyonlarında yer almanın çekiciliğine kararlı bir biçimde karşı koyamayacağını, dolayısıyla ülke içinde kemer sıkma politikalarını, ülke dışında ise emperyalist savaşları olumlamak zorunda kalabileceğini gösterdi. Her iki parti de 1914 öncesi sosyal demokrasisinin “ikiz ayaklar”a dayalı, partinin seçim siyasetine, sendika zümresinin ise işyerleri ve ötesindeki sınıf mücadelesinin gündelik faaliyetlerine odaklandığı örgütsel normlarını dönüştürebilmiş değiller.

Avrupa’nın diğer büyük ülkelerinde, yeni sol partilerin inşası süreci durmuş durumda. Britanya’da, İşçi Partisi’ne alternatif sunma çabalarının ürünü olan Sosyalist Birlik ve RESPECT, İşçi Partisi üyeleri ve seçmenleri arasından

59 T. Gleiss, “Germany: Die Linke, One Year On”, *International Viewpoint*, 402(Temmuz), 2008.

60 Nachtwey, “Die Linke”.

61 Schaefer, “Germany”; Klein, “Germany”.

önemli bir taraftar kitlesini kendine çekme başarısını sergileyemeyip, sektör tartışmaların kurbanı oldu. Fransa'da asıl olarak LCR tarafından kurulan Yeni Antikapitalist Parti, gerek üyelik gerekse seçmen desteği bakımından henüz ciddi bir atılım yapabilmiş değil. Parti, Komünist Sol Cephe İttifakı ile sol sosyal demokratların, sol liberalizmin solundaki egemen güç olarak çıktığı 2012 Nisan'ındaki başkanlık seçimleri sonrasında ciddi bir krize girmiş durumda.

Sonuç olarak, bu yeni siyasi oluşumların geleceğini şekillendirecek iki etmenden söz edebiliriz. Birincisi ve asıl kritik olanı, kemer sıkma ve özelleştirme karşıtı parlamento dışı mücadelelerin elde edeceği sonuçlardır. Gerek parti militanlarının, gerekse işçi sınıfı hareketleri ile halk hareketlerinden geniş kesimlerin siyasi bilinci ve özgüveni buna göre şekillenecek. İkincisi ise, bu partiler içinde, bir tarafta işyeri ve sokak eylemcileri "militan azınlığı" ile bilinçli antikapitalist sol, diğer tarafta resmî reform güçlerinin birbiri karşısındaki göreceli gücüdür. İtalyan PRC deneyimi bize bir şeyler gösteriyorsa o da şudur ki, resmî program ("antikapitalist"/"anti-neoliberal" tartışması vb.) ve resmî liderlik koltukları (seçilmiş yöneticiler de dahil olmak üzere) üzerinde yürütülen kavgalar, partiler için belirleyici *değildir*. Bunun yerine, *rasyonel Leninist çekirdeğin* canlanması, emeğin parti ile sendikalar ve hareketler arasındaki bölünmüşlüğü, radikal ve devrimci eylemcilerin örgütlenmesi aracılığıyla aşılması ve yine bu doğrultuda, kitle mücadeleleri yoluyla resmî reformculuğun karşısında durulması kilit önemdedir. Bu partilerin geleceği, seçimle ilgili ya da ilgisiz *tüm* mücadelelerin yönüne müdahale eden bir partiye dönüşme yolunda "militan azınlık"ın mı başarılı olacağına, yoksa parti-sendika yöneticisi zümre eliyle, "siyaset" (seçimler) ile "ekonomi" (sendika mücadelesi) arasındaki ayrımın mı devam ettirileceğine göre belirlenecektir.

NOT

Socialist Register editörlerine (Greg Albo, Vivek Chibber ve Leo Panitch), ayrıca Samuel Farber, Andrew Sernatinger ve David Camfield'a, yazının taslaklarına ilişkin yorumları için teşekkür ederim. Bunun yanında, yazıya ilişkin fikirleri ve sosyalist örgütlenmenin tarihi hakkında devam eden görüş alışverişimiz için Kit Wainer'e de teşekkür borçluyum.

LATİN AMERİKA HALK MÜCADELELERİNDE STRATEJİ VE TAKTİK

Atilio A. Boron

Latin Amerika’da günümüz sınıf mücadelesinin maruz kaldığı en ciddi ideolojik ve siyasi gerilemelerinden biri, soldaki siyasi partiler ve toplumsal hareketler tarafından, “strateji” ve “taktik” kavramlarının terk edilmesidir. Bu çok önemli geri çekilmenin altında neler yattığına baktığımızda, bu iki kavramı, halk mücadelelerinin çoktan geride kalmış gelişim aşamalarına ait gören bir görüşle karşılaşıyoruz. Siyasi mücadele biçimlerinin artık değişmiş olduğu düşüncesi temelinde, bu eski bakış açılarına düşen bir rolün kalmadığı ileri sürülüyor. Daha radikal bir biçimi, Michael Hardt ve Antonio Negri tarafından *İmparatorluk*’ta geliştirilmiş olan bu görüş, şu önemli tezle doğrudan bağlantılı: Sisli imparatorluk senaryosunda, ulus devletlerin ve ulusal mücadelelerin önemi azalmıştır.¹

İmparatorluk’un, Latin Amerika ve Karayipler’de çok geniş bir yelpazedeki toplumsal hareketler ve siyasi güçler üzerindeki, özellikle de Porto Alegre’deki ilk Dünya Sosyal Forumlarında yarattığı muazzam etkiyi hatırlatmaya bile gerek yok. Mevcut postmodern eğilimler, bu ilginç fikirlerin yayılmasından memnuniyet duydu. Zira geleneksel sınıf mücadelesi biçimlerinin, çok geride kalmış bir geçmişin kalıntıları gibi görüldüğü bir ortamda, günümüz kapitalizminin karmaşıklığıyla baş etmek için bu fikirler daha uygun görünüyordu. Buna göre, sendika ve parti gibi örgütlenmelerin, burjuva devletiyle savaşma yolunda belli strateji ve taktikler geliştirdiği “klasik zamanlarda”, sınıf, sınıf çatışması, sendikalar, siyasi partiler ve devlet arasında bağlantılar kurmak mümkün olduysa da, kalabalıkların amorfleştigi, ulus devletlerin silinmeye yüz tuttuğu, merkezsizleşmiş, imparatorluğun aynı anda her yerde bulunduğu yirmi birinci yüzyıl kapitalizminin seyreltik atmosferinde, strateji ve taktik –tıpkı ateşli silahların icadı sonrasındaki dönemde, ok ve yayın demode hale gelmesi gibi– demode sayılmalıydı.

1 Michael Hardt ve Antonio Negri, *Empire*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000.

Hardt ve Negri tarafından geliştirilen bu fikir, modası geçmiş “strateji” kavramını, kalabalıkların sınıf sonrası çağında iflah olmaz bir antikalık gibi gösterip bir kenara atarken, John Holloway’ın *Change the World Without Taking Power* [İktidarı Almadan Dünyayı Değiştir] eseri de çok benzer bir konuma yerleşiyor ve Hardt ile Negri’de gölgede kalmış şeyleri açıklığa kavuşturmaya çalışıyordu. En başta da, devlet erkini ele geçirme çabasını kesin olarak reddediyordu. Çünkü Holloway’e göre, iktidarı ele geçiren tüm devrimler, tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kendi ifadeleriyle okuyalım:

Hiç kuşku yok ki, Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve dünya genelinde ulusal özgürlük hareketlerinin başarısızlığa uğraması, milyonlarca insanın gözlerinin açılmasını sağladı. Devrim kavramı ile devletin denetimini el geçirmek arasında o kadar güçlü bir özdeşleşme mevcuttu ki, devlet iktidarını ele geçirerek dünyayı değiştirmeye dönük bu girişimlerin başarısız olması, çok sayıda insanda devrimin olanaksızlığı fikrini doğurdu.²

Hardt ve Negri’ye göre devlet ölüyor ve saygıyla defnedilmeyi bekliyor. Devlet iktidarını ele geçirme yolunda “stratejiler” düşünmek de bu nedenle anlamını yitiriyor. Holloway için ise, devlet erkinin ele geçirilmesi, devrimin yozlaşması ve acımasızca boşa çıkartılması anlamına geliyor.

Bu kuramsal ve siyasi duruşun derin köklerini keşfetmeye çalışmak, bu yazının sınırlarını epeyce aşan bir girişim olurdu. Son dönemde radikal çevreler ve aydınlar arasında baş gösteren, örgütlenme ile bağlantılı her şeye tuhaf bir fobiyle yaklaşma tutumunun bununla bir ilgisinin bulunduğuna ise kuşku yok. Öyle ki, örgütlenme artık Stalinizmle, üçüncü enternasyonalcilikle, Leninizmle ve başka pek çok şeyle aynı kavrammış gibi sunuluyor. Bunun sonucunda genel olarak parti ve sendikalara yönelik küçümseyici bir bakış doğarken, “kendiliğindenlik”, yataylık ve “tabancılık” gibi şeylerin taşıdığı erdemler yeniden kıymete biniyor. Tam olarak dile getirilmese bile, anlaşılan o ki, yirminci yüzyıl devrimlerinin “başarısızlığa” uğramasında, kitlelerin kurtuluş projelerinin el değmemiş saflığını bozan liderler ve örgütler eliyle gerçekleşen ihanetin, kilit bir etmen olarak kendini gösterdiği düşünülüyor.³ Robert Michels’in “örgüt diyen, oligarşi diyordur” şeklindeki formülü ve işçi

2 John Holloway, *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*, Londra: Pluto Press, 2002, s. 19. Yirminci yüzyıl devrimlerinin “başarısızlığı” yorumu, Daniel Bensaid tarafından da uzun bir makaleyle eleştirilmiş ve şöyle denmiştir: “En azından aceleci, toptancı (ve ham) olduğu söylenebilecek bu görüşler, sanki sadece iki simetrik deneyim yaşanmış, birbirine rakip ve eşit iki başarısız yaklaşım [devrimler ve reformlar] ortaya konmuş, Stalinist rejim (ve onun uyduları), Termidoryan bir karşı devrimden değil, “devrimci deneyimden” kaynaklanmış gibi ortaya konmaktadır. Tarihe böylesine tuhaf bir bakış açısı, Fransız Devrimi’nin, Amerikan Devrimi’nin ve pek çok benzerinin de başarısızlıkla sonuçlandığı iddialarını dahi mümkün kılar.” Bkz. Daniel Bensaid, “On a recent book by John Holloway”, <http://www.marxsite.com> adresinde mevcut.

3 Bu gelenekten gelen yazarların büyük kısmı, yirminci yüzyıl devrimlerinin “başarısızlığa” uğramasından söz ediyorlar. Bana kalırsa, bu devrimlerin “yenilgiye” uğratılmasından söz etmeleri daha yerinde olacaktır. Salvador Allende’nin Şili’indeki “barışçıl sosyalizm yolu” da dahil olmak üzere, tüm bu deneyimler, en başından itibaren acımasız saldırıların hedefi olmuş ve çöküşleri de bu saldırıların belirleyici katkısıyla gerçekleşmiştir.

sınıfı örgütlülüğünün, kaçınılmaz olarak, iktidarın seçkinler tarafından kit-
lelerden gaspı ile sonuçlandığı fikri, belki farkında bile olmaksınız Hard ve
Negri ile Holloway tarafından takip edilirken, örgütlenme, strateji ve devlet
iktidarından el çekerek gerçek sosyalizme giden yola girdikleri görüşünde de
ortaklaşıyorlar.

Bu yazarların kendilerine özgü görüşleri, elbette radikal solun diğer kes-
simlerinde egemenliğini sürdüren daha geleneksel düşüncelerle tezat teşkil
ediyor. Strateji ve taktiğin bu şiddetli reddinin, Latin Amerika soluna hâkim
tek çizgi olduğunu düşünmek doğru olmaz. Bununla birlikte, en önemlisi ol-
masa bile, daha yaygın görüşün bu olduğunu söyleyebiliriz. Hem komünist-
ler hem de sosyal demokratları içine alacak şekilde, geleneksel sol partilerin
uğradığı itibar kaybı, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ve Çin, Vietnam, daha
düşük ölçekte Küba'da kapitalist kalkınma stratejilerinin benimsenmiş ol-
masıyla da desteklenerek, bu tip görüşlere kapı aralıyor. Diğer yandan, parti
nosyonunun yaşadığı itibar kaybı, insanın kalbine pek sıcaklık yaydığı söy-
lenemeyecek ve örnek olarak gösterilemeyecek Kuzey Kore rejiminin sahip
olduğu despotik özelliklerle de ilişkili.

Ancak yirminci yüzyıldaki sosyalist deneyimlerin başarısızlığı, yenilgisi
ya da çöküşüyle bağlantılı etmenlerin olumsuz etkileri dışında, olumlu et-
kilerin varlığından da söz edebiliriz. Strateji ve taktikle ilgili her şeyin red-
dedilmesi –büyük bir tutarsızlık oluştursa da– tam da neoliberalizm karşıtı
halk mücadelelerinin tırmandığı bir dönemde kendine yer bulup ivme ka-
zandı. Anti-neoliberal alternatif küreselleşme hareketlerinin yükselen dalga-
sı, kıvılcımını 1 Ocak 1994'te patlak veren Zapatista isyanından aldı ve 1999
Kasım'ındaki "Seattle Savaşı" sonrasında genişledi. Onu takip eden Porto
Alegre Dünya Sosyal Forumları dizisi ise, klasik çerçevedeki Marksist siyasi
eylem ilkelerinin güçlü biçimde reddedildiği politik fikirlerin beslenmesinde
önemli bir rol oynadı. Buralarda yeşeren bakış açısıyla, toplumsal hareketler
göklere çıkartılırken, siyasi partiler yerin dibine batırılmaktaydı. Sınıflar ve
sınıf örgütlenmeleri, arkaik zamanların kalıntıları sayılıyor; toplum yaşamı-
nın asıl "gerçeğinin", sınıf kavramının soyut evrenselliği tarafından şimdiye
dek bastırılmış her cins kimliğin, birbirinden farklı donanımları içerisinde
bulunabileceği keşfediliyor; "sivil toplum", yeni bir çağ vaat eden sihirli bir
sözcük mertebesine yükseltiliyor ve son olarak, devlet ise sağlıklı bir arka-
izm kapsamında değerlendiriliyordu. Solun geniş kesimleri üzerinde egemen
olan yeni "ortak akıl", Marx ve Engels'ten başlayıp Lenin, Luxemburg, Mao
ve Gramsci üzerinden Fidel ve Guevara'ya kadar uzanan tüm devrimcilerin
temel sorunu olagelmış şeyi, yani devlet iktidarının ele geçirilmesi meselesi-
ni kenara atmadan duramazdı.

Zapatizmin bu alandaki etkisi, özellikle Latin Amerika’da olağanüstü bir seviyeye ulaştı. Bu etki düzeyi, beklenenden zayıf kalan hareketin gücünden çok, EZLN’nin görünen yüzü Subcomandante Marcos’un, sol siyasetin tarihinde çok ender görülmüş düzeydeki sıra dışı sunum yeteneğinden kaynaklandı. Zapatist fikirlerin Latin Amerika akademisi üzerindeki etkileri muazzam boyutlara ulaştı. Henüz çok yakın bir tarihte, Meksika’nın Puebla kentine yerleşen Holloway, Zapatist siyasi kuramın ana hatlarını sunmak üzere bir dizi makale ve kitap kaleme aldı. Geleneksel solda bir “devlet yanılması” ve devlet merkezli devrim anlayışı olduğunu düşünen Holloway, bunları ilgili kesimin doktrinel artıkları olarak değerlendirdi. Bu artıklara karşı hücumu onun düşüncesinde kritik bir yer tuttu. “Devlet yanılması” içinde, devrimin de “devlet erkinin ele geçirilmesi ve toplumun devlet eliyle dönüşüme tabi tutulması” şeklinde anlaşıldığını vurguladı.⁴ Reformcular ve devrimcilerin ortak inancında, devlet erkinin ele geçirilmesi ile devrim arasındaki bağlantının kopartılması, Zapatistaların en büyük erdemi olarak kabul edildi. Sonuç olarak, devlet bir “yanılama” ise ve devrim de devlet iktidarını ele geçirme sıkıntısına katlanmadan ilerleyebilecekse, strateji ve taktik meselelerinin gerçek toplumsal hareketler açısından sağladığı faydayı tartışmak, meleklerin cinsiyetine dair ortaçağda yürütülen teoloji tartışmalarının ötesine geçmez. Ya da İspanya üzerine yazarken Marx’ın ifade ettiği gibi, “Don Kişot nasıl baruta mızrağıyla karşı koyduysa, gerillalar da Napolyon’a öyle karşı koydular ve sadece sonuç farklı oldu.”⁵

Yine de, kapitalizmin yeni ve şimdiye kadarki en şiddetli genel krizlerinden birinin baş göstermesi, bu anlayışın hızla eskimesine yol açıyor gibi. Zapatizmin, özellikle ilk ortaya çıktığı dönemde kendisi için beslenen umutları gerçeğe dönüştüremeyeceği görülüyor. Meksika’nın Oaxaca eyaletinde düzenlenen öğretmenler grevi ya da son dönemde Şilili ve Kolombiyalı öğrencilerin muazzam ölçekte harekete geçmesi gibi büyük toplumsal hareketlerde, ayrıca bölgedeki pek çok ülkede dev maden şirketlerine karşı büyüyen direnişte çok az pratik sonuca ulaşılabilmiş durumda. O yüzden bu mücadelelerde başvurulmuş siyasi yöntemlerin kullanışlılığı hakkında yeniden düşünme ihtiyacı gündemde. Kapitalist dönemde burjuva iktidarını yıkmak için, coşku ve militanlıktan daha fazlasına ihtiyacımız var.

4 John Holloway, “El Zapatismo y las ciencias sociales en América Latina”, *Observatorio Social de América Latina*, 4(Haziran), 2001, s. 174. Holloway, kuramını özetlediği bu kitaba ek olarak, konu hakkında başka makaleler de kaleme aldı. Özellikle bkz. “La revuelta de la dignidad, Chiapas, No. 5, 1997; ayrıca benim eleştirilerime yanıt olarak ‘La asimetría de la lucha de clases. Una respuesta a Atilio Boron’”, *Observatorio Social de América Latina*, 4(Haziran), 2001. Holloway’ın tezleri hakkında daha önce ileri sürdüğüm görüşler içinse “The jungle and the polis. Questions about the Zapatist political theory”, www.ezln.org/english/revistachiapas/No.12/ch.12html içinde.

5 Karl Marx, *Revolutionary Spain*, kısım 5, <http://www.marxists.org> adresinde mevcut.

NEOLİBERAL DÖNEMDE LATİN AMERİKA SINIF MÜCADELELERİ

Günümüz konjonktüründe, kapitalist demokrasiler derin krizlerle karşı karşıya. Latin Amerika da bu anlamda kesinlikle bir istisna teşkil etmiyor ve demokrasi *hastalığının* en fazla göze çarpan örneklerinden bazılarını sunuyor. Çoğu yorumcu ve eylemci, sözde demokratik rejimlerdeki kötü uygulamaların açıkça görülmesi ve siyasi partilerin itibarındaki sert düşüş nedeniyle, bölgedeki güçlü ve dinamik toplumsal hareketlerin temel görevlerinden birini, yeni bir demokrasinin inşası olarak tarif etmeye başladı.⁶ Demokrasiye yönelik hayal kırıklığı, siyasetin ve kamusal alanın meşruiyetini yitirmesi, devletin şeytanlaştırılması ve partiler ile seçimlerin itibarsızlaştırılması, toplumsal hareketlerin siyasi süreçler üzerindeki rolünü büyüttü. Neoliberal ideoloji uyarınca, piyasa ve özel mülkiyet alanı ile kişisel kazanç ve refaha dönük bireyci stratejilerin erdemleri sürekli yüceltilirken, her türden kolektif strateji veya eylem, geçmişin çağdışı kalıntıları olarak gösterildi ve etkisizlik damgasını yedi. Sağın ve sağ ideologların, kurumsal siyasete karşı yorulmak bilmeden ortaya attığı bu yeni toplumsal değerler sisteminin hiç hesaplanmayan sonuçlarından biri ise, “sokağın önderliği”ne alan açılması oldu. Bu, tüm toplumlarda burjuva siyasetinin katı ve disiplin amaçlı kurumlarının ötesine geçen, hayati bir siyasi yaşam alanıydı. Çoğu Latin Amerika ülkesinde bu durum giderek daha önemli bir hale geldi ve Bolivya, Ekvator, Peru, Arjantin ve Brezilya’da halkçı olmayan devlet başkanları alaşağı edildi. Bolivya’da, doğalgaz ve su işletmelerinin özelleştirilmesi gibi gerici ekonomi politikaları engellenirken, belki de en önemlisi, Birleşik Devletler ile kıtadaki müttefiklerinin üzerine titrediği Kuzey ve Güney Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, ALCA, tüm bölge genelinde suya düştü.

İşin doğrusu, “sokak” genellikle olumsuz anlamda ayaktakımını, avamı tanımlayan bir metafor olarak kullanılmıştır. Ancak, siyasi yaşama önderlik etme aşamasına girdiğinde, Machiavelli’in Roma cumhuriyetinde siyasete ilişkin çalışmalarında öne sürdüğü gibi, cumhuriyetin sağlığı açısından zorlu bir sınamaya dönüşüp, kurumsal siyasetin muhafazakâr sapmalarını düzetici etki yaratabilir.⁷ Sokak, bugün de yurttaşların taleplerini yönlendir-

6 Bkz. Atilio A. Boron, “The Truth About Capitalist Democracies”, *The Socialist Register* 2006, Londra: Merlin Press, 2005. Demokrasinin, toplumsal hareketler tarafından “yeniden icadı”nın en önemli taraftarlarından biri, Boaventura de Sousa Santos’tur. Bkz. Boaventura de Sousa Santos (der.), *Democratizar a democracia. Os caminhos da democracia participativa*, Rio de Janeiro: Civilização Brasileira, 2002; ayrıca yine kendisine ait *Reinventar la democracia, reinventar el Estado*, Buenos Aires: CLACSO, 2005 ve *Renovar la teoría crítica y reinventar la emancipación social*, Buenos Aires: CLACSO/Instituto Gino Germani, 2006.

7 Niccolò Machiavelli, *The Discourses*, Harmondsworth: Penguin Books, 1970, özellikle s. 203-4 ve 241-8.

me ve siyasi krizleri hukuki, anayasal çerçeveler içinde çözüme kavuşturma konusunda demokratik kapitalizmin içine düştüğü yetersizliği açığa vuruyor. *Gerçekteki ülke ile yasadaki ülke* arasındaki ayrışma, Latin Amerika'da hayli köklü bir geçmişe sahiptir ve ulusal bağımsızlık mücadelelerine kadar uzanır. Simón Bolívar'ın sıra dışı öğretmeni Simón Rodríguez, yeni Latin Amerika cumhuriyetlerinde Avrupa veya Kuzey Amerika'nın siyasi kurumlarının kopyalanmaması konusunda Bolívar'ı uyarırken işte bunun farkındaydı. Rodríguez, "Ya kendimiz icat edeceğiz ya da hataya düşeceğiz." diyordu.⁸ Tavsiyesine rağmen, Güney'in yeni ülkeleri, Kuzey'in siyasi kurumlarını kılı kırk yararcasına taklit ettiler ve hataya düştüler. Dolayısıyla, düşülen hataları düzeltmek ya da hükümetin yanlışlarını geri çevirmek için kitlelerin düzenli aralıklarla sokaklara dökülmesi kesinlikle rastlantı sayılmamalı. Son on ila on beş yıllık dönemde, halk ayaklanmaları birçok Latin Amerika hükümetini alaşağı etti. 1997, 2000 ve 2005'te Ekvator'da yaşananlar, Rafael Correa'nın 2006'daki geniş tabanlı zaferinin yollarını döşedi. Aynısı Bolivya'da da yaşandı. Geniş köylü, yerli ve kentli yoksul kitlelerinin uzun süreli isyanları, 2003 ve 2005'te sağcı hükümetlerin düşmesini sağlayıp, 2005 sonlarında Evo Morales'in muazzam seçim başarısını olanaklı hale getirdi. Aynı şekilde, Peru'da Alberto Fujimori'nin "anayasal" diktatörlüğü, 2000'de ülkede şok etkisi yaratan, son derece etkileyici bir halk hareketi tarafından yıkıldı. Arjantin'de, sözde "merkez sol" devlet başkanı Fernando de la Rúa, neoliberal politikaların terk edilmesi yönündeki vaatlerini unutunca, kendisine karşı başlatılan kanlı isyanın ortasında, görevini iki yıl erken bırakmak zorunda kaldı. Daha yakınlarda, Şilili öğrencilerin devlet başkanı Michele Bachelet'e ve ardından onun yerini alan Sebastián Piñera'ya karşı harekete geçmesiyle, kurumsal siyasi muhalefetin asla beceremediği şey gerçek oldu ve hükümet duvara tosladı. 2012'nin ilk yarısı itibarıyla Kolombiya'da da benzer gelişmeler yaşanıyor. Bu listeyi daha da uzatmak mümkün olmakla birlikte, saydığımız örnekler, bölgenin kırılğan, temsil yeteneğinden uzak ve meşruiyetini büyük ölçüde yitirmiş kapitalist demokrasileri karşısında, "sokağın" muazzam çekim kuvvetini göstermek açısından yeterli.⁹

Birbiri ardı sıra patlak veren bu halk ayaklanmaları, uzun süren ve hâlâ tam anlamıyla üstesinden gelindiği söylenemeyecek bir sürecin, yani top-

8 Rodríguez'in cümlesi tam olarak şu şekilde: "El interés general está clamando por una reforma, y la América está llamada por las circunstancias a emprenderla. La América no debe imitar servilmente, sino ser original... ¿Dónde iremos a buscar modelos? La América española es original; originales han de ser sus instituciones y su gobierno, y originales los medios de fundar uno y otro. O inventamos, o erramos". "Sociedades Americanas" (1828), aktaran Alfonso Rumazo González, *Ideario de Simón Rodríguez*, Caracas: Centauro, 1980, s. 343.

9 Bu görüşü uzun uzadıya geliştirdiğim yer için bkz. *Aristóteles en Macondo. Notas sobre el fetichismo democrático en América Latina*, Córdoba: Editorial Espartaco, 2009.

lumsal gerilimleri büyüten, kopuşlara, ötekileştirmelere ve giderek artan düzeyde ekonomik sömürü ile toplumsal yozlaşmaya neden olan neoliberal tahakkümün doğal bir sonucuydu. Neoliberalizmin getirdiği tüm bu olumsuzluklar, Latin Amerika halklarının geniş kesimlerinin harekete geçmesini sağlayan nesnel koşulları yarattı. Peki, alt tabakanın bu isyanları, halkın öfkesi ve gazabını gösteren istisnai birer serüven olarak mı görülmeli? Yoksa liberal demokrasinin çizdiği dar sınırların ötesine geçme, yeni bir demokrasi modelinin keşfedilmesi yönündeki derin taleplerin dışı vurumu mudur? Yeniden demokratikleşmenin tarihine temkinli bir şekilde baktığımızda, bu coşkun siyasi hareketlenmenin ve demokratik yollarla seçilmiş pek çok hükümetin gürültülü bir sonla karşılaşmasının hiçbir şekilde rastlantısal olmadığını görebiliriz. Neredeyse tamamı Washington'a uysal bir biçimde bağlı olan on sekiz devlet başkanı, bu nedenle zamanından önce koltuğundan inmek zorunda kalmış ve halkın ezici huzursuzluğuyla baş edememiştir.¹⁰

Bununla da kalmıyor: Devlet kuruluşları ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine onay almak amacıyla düzenlenen referandumların hemen hepsi, neoliberalizmin temsilcilerini hayal kırıklığına uğrattı. Uruguay'da (su hizmetleri ve limanlar), Bolivya ve Peru'da (su hizmetleri), Esquel/Arjantin'de (altın madenciliği) yaşananlar ilk akla gelen örnekler. Çoğu Latin Amerika ülkesinde baş gösteren büyük hareketlenmeler, Beyaz Saray sponsorluğundaki Kuzey ve Güney Amerika Serbest Ticaret Bölgesi projesinin yenilgiye uğratılmasında, Bolivya'da petrol ve doğalgazın devletleştirilmesi taleplerinde, yine Bolivya'da Amazon yağmur ormanlarından geçmesi tasarlanan karayolu projesinin referanduma götürülmesinin sağlanmasında, Ekvator'da petrol özelleştirme politikalarına karşı koyulmasında, Kosta Rika'da ve başka pek çok ülkede telefon idaresi özelleştirmesine direnilmesinde, Arjantin'de 2011-2'de olduğu gibi banka müşterilerine ait tasarrufların tazmininde ("kuşatma"ya son!), Bolivya ile Peru'da Amerikan finansmanlı koka söküm programlarının durdurulmasında son derece etkili oldu.

Yine de, sokakları zapt edip halka uzak hükümetleri alaşağı eden büyük toplumsal hareketler, işin sadece bir kısmını yerine getirmiş oldular. Çünkü, kovulan hükümetlerin yerini, onlara çok benzer başkaları aldı. Bu genel kuralın iki önemli istisnasından söz edebiliriz: Sokak hareketinin etkilerinin siyasi örgütlenme alanına aktarılabilirdiği Bolivya ve Ekvator'da, yeni iktidar ilişkilerini pekiştirecek şekilde, çarpıcı seçim başarılarını beraberinde getirecek ciddi bir strateji izlendi. Toplumsal hareketlerin, yeni bir siyasi alternatif inşa etme ve yeni bir güçler dengesini istikrara oturtma başarıları-

10 Bkz. Aníbal Pérez Liñán, "Instituciones, coaliciones callejeras e inestabilidad política: perspectivas teóricas sobre las crisis presidenciales", *América Latina Hoy*, 49, 2008, s. 120.

nı sergileyemediği pek çok diğer örnekte ise, seçimle işbaşına gelen, halkın desteklediği hükümetler, daha iyi sonuçlar elde edemedi. Brezilya'da Lula, Arjantin'de Kirchner, Şili'de Lagos ve Bachelet, Uruguay'da ise Vásquez ve Mujica örnekleri, ezilen sınıfların, büyük halk çoğunluğuyla seçilen hükümetleri açık ve kesin bir post-neoliberal gündeme yöneltme başarısını elde edemediği dikkat çekici örnekler. Lula ve Vásquez'e yönelik olağanüstü halk desteğine karşın, yerlerini alan kişilerin, seçilebilmek için ikinci turu beklemeleri gerekti. Hatta, arkasında bir o kadar destek bulan Bachelet'in gösterdiği aday, muhafazakâr ittifakın başındaki sağcı Sebastián Piñera karşısında yenilgiye uğradı.

Dolayısıyla, ayağa kalkıp isyanlarla hükümetleri deviren kitlelerin, anayasal yollarla hükümetin değişmesi sonrasında tekrar evlerine girip kendilerini bir kez daha siyasi hareketsizliğe mahkûm etmesi durumunda, hep şaşırtacak ölçüde benzer siyasi sonuçlara ulaşıldı: Kitleler sandığa gittiler ve evlerine döndüler, seçimlerde kendilerinden destek istemiş partiler tarafından hareketsiz kılındılar... Öte yandan, önemli bir farkın yaratılmış olduğu gerçeğine de işaret etmek durumundayız: Kitlelerin ayağa kalkması ve sokaklarda verilen kavga, halk sınıflarının derin ve hatta sancılı dersler almasını sağladı. Sokağa çıktıklarında, muazzam bir siyasi etkinlik yaratabildiklerini gördüler. Son derece önemli bir bilince kavuşarak, gerici hükümetlerden kurtulmanın mümkün olduğunu öğrendiler. Bu arada, sağ da durumdan bazı sonuçlar çıkardı tabii: Halkın talepleriyle dalga geçtiklerinde cezasız kurtulma olanakları artık geçmişte kalmıştı. Seçim siyasetinin verdiği dersler ise o kadar yapıcı olmadı: Yerine getirilmeyen vaatlerin ağızda bıraktığı acı tat, genel bir hayal kırıklığı duygusu ve siyasi yabancılaştırmanın pekişmesi... Siyasetçiler yalan söylerler ve doğrusu onlardan başka türlü de beklenmez!

Halk sınıfları, hükümetleri devirme konusunda sahip oldukları emsalsiz güçle, bir anda siyaset sahnesine yeni ve beklenmedik bir aktör kılığında dalıverdiler. Daha önceleri, klasik siyaset biliminde demokratik dönüşümün öz-neleri olarak yalnızca siyasi partilere yer ayrılmaktaydı. Venezüella, Bolivya ve Ekvador, Latin Amerika siyasetinin en çarpıcı örnekleri olarak, bunun artık hiç de doğru olmadığını açıkça kanıtladılar. Venezüella'da hükümet darbesi yenilgiye uğratıldı ve Bolivarcı Devrim'in radikalleşme hamlesi başlatıldı. Üç ülkede de, stratejik ve taktik esnekliğin, yeni bir siyasi çağa kapı aralayacak büyük seçim başarıları yoluyla, barikatlarda elde edilen başarıyı taçlandırabileceği görüldü.

STRATEJİK VE TAKTİK AÇMAZLAR

Siyasi partilerin uğradığı itibar kaybı ve toplumsal hareketlerin artan önemi veri alındığında, bu yeni siyasi aktörler eliyle yürütülecek sınıf mücadelesinde en uygun strateji ve taktiklerin neler olabileceğine ilişkin bir tartışmanın da gündeme gelmesi beklenirdi. Ne var ki, söz konusu hareketlerin büyük bölümünde, ciddi tartışmalar yürütülmeden genel bir strateji doğrultusunda kararlar alındı ve tartışmalar önemli bir yer tutmadan yavaş yavaş ortadan kayboldu.

Porto Alegre/Brezilya'daki Dünya Sosyal Forumu'nu bu açıdan örnek gösterebiliriz. Seattle Savaşı sonrasında, özellikle Batı'da (Afrika ve Asya'yı büyük ölçüde dışarıda bırakacak şekilde, Kuzey ve Güney Amerika ile Batı Avrupa) hüküm süren yeni uluslararası siyasi iklimi yansıtmaması açısından büyük önem taşıyan bir girişimdi. Artık sona ermiş olan bu dönemin dile getirilmeyen stratejik varsayımlarından biri, siyasi ve toplumsal gerçeklikler arasında keskin bir ayrışmanın yaşandığı yönündeydi. Ek olarak, siyaset ve daha da genişletildiğinde siyasi olan her şeyin, hastalıklı, ahlaktan uzak, hileli ve klientalist olduğu düşünülüyordu. Devlet hem yozlaşmış bir yapı hem de kayıtsız, hesap sorulamayan bir makineydi; partiler arası rekabet, kişisel olarak gücü ve serveti ele geçirme yolunda, ilkesiz liderlerin yarışından başka bir şey değildi; seçimler ise tam bir oyundu. Parti siyaseti, tüm bu kötülükleri simgeleyen şey olarak görülürken, toplumsal hareketler ise var olabilecek tüm erdemlerin neredeyse tek temsil alanıydı. Sonuç olarak, Porto Alegre'de düzenlenen ilk Dünya Sosyal Forumlarında (DSF), siyasi partiler ve liderlerin katılımı açıkça engellendi. Lula, ilk toplantılarda yer almakla birlikte, Ocak 2003'te Brezilya'nın devlet başkanlığına seçilince, nazik bir dille bir daha gelmemesi rica edildi. Bu müstesna ve ayrıksı kulübe tekrar kabul edilmesi, ancak 2004 yılında mümkün olabildi. Hugo Chávez ise 2005 senesinde nihayet konuk olarak kabul görebildi. (Uluslararası Meclis'te yer alan hatırı sayılır bir kesim, DSF'de kapıların tüm siyasetçilere kapalı tutulmasını ısrarla istediği için, bu kabuller de gayet isteksiz bir şekilde gerçekleşti.)

Strateji ve taktik meselelerini tartışmaktaki isteksizliklerine karşın, DSF liderleri aslında kendi tercihlerini yapmışlardı. Ancak bu tercih yanlıştı. En kuramsal düzeyde, bu yanlışın nedeni, hatalı varsayımlar temelinde, siyasi ve toplumsal örgütlenmeler arasında ayrıma gidilmesiydi. Bir sendikanın, bir köylü federasyonunun, bir feminist, gençlik ya da yerliler örgütünün talepleri asla sadece "toplumsal" içerikli değildir. Mücadeleleri asla saf "sivil toplum" senaryoları içine hapsolmuş biçimde görülemez. Marx'tan beri –elbette sınıf çatışmasını da içine alacak şekilde– tüm toplumsal çatışmaların, içinde yer alanların ne kadar bilinçli olduğu fark etmeksizin, siyasi içerikli olduğunu

biliyoruz. Ezilen sınıflar, kendi toplumsal amaçlarının siyasi yapısının her zaman farkında olmayabilirler; ancak egemen sınıflar için böyle bir bilinç eksikliğinden asla söz edilemez. Toplumsal hareketlerin, siyasi partilere ait hayli sorunlu pratiklerle karşılaştırıldığında, büyük bir yaratıcılık sergiledikleri doğrudur. Bölgede hükümetleri deviren, “sokağın önderliği”nin ve diğer benzer demokratik katılım biçimlerinin altını oyan yargılarla yüklü, seçkinlerden yana kurumsal ve anayasal yapıların tarafılığını altüst eden ana güç, siyasi partiler değil, toplumsal hareketlerdi. Günümüz kapitalizminin egemen siyasi kültürü, siyaseti seçkinlere ait bir alan olarak görüyor; centilmenler arasındaki anlaşmaların ve burjuva kurumsal çerçevenin içinde olup biten kavgaların bir sonucu olarak değerlendiriyor. Sokaklara dökülen halk, seçkinlerin yaptığı anlaşmalar ve düzenlemelere müdahale etmemesi gereken bir yığın olarak, hiç hoş karşılanmıyor. Toplumsal hareketler, demokratik olmaktan gayet uzak olan bu düzenin keyfini bir hayli kaçırdı ve bu da gayet önemli bir başarıydı. Ancak, kitlelerin sağlıklı bir biçimde harekete geçirilebilmesi, gerici hükümetleri devirme konusunda sonuç verse de, radikal bir post-neoliberal program yürütmek için iktidara gelme başarısını sergileyemedi. Bu gerçekten sağlanabildiğinde ise, asıl neden, hareketlerin kendi partilerini yaratabilmesiydi: Bolivya’da Evo Morales’in partisi MAS, Ekvator’da Rafael Correa’nın partisi Alianza País için durum buydu. Bu dönüşüm becerilemediğinde ise, 2001 halk ayaklanması sonrasında Arjantin’de yaşandığı gibi, kitlelerin yarattığı gürültü, neoliberalizmin temellerini yıkmaya yetmedi.

Solda yer alanlar başta olmak üzere, siyasi partilerin “seçim tutulması” şeklinde tanımlanabilecek seçim siyaseti deli gömleğinin yırtılıp atılması konusunda, toplumsal hareketlerin bir ölçüde başarı kaydettiği de doğrudur. Burjuva partileri, salt seçimlere bel bağlamayı bir yana bırakın, asla tüm kartlarını tek bir siyasi senaryoya dahi oynamazlar. Siyaset oyununu, eldeki tüm mevcut zeminlerde ve çok geniş bir siyasi silah çeşitliliğinden faydalanarak, dehşetli bir stratejik ve taktik esneklik içinde oynarlar. Seçimler? Evet, kesinlikle orada da hazır bulunurlar ama seçimlerle ilgisiz yapılar ve devlet kurumları (yargı, silahlı kuvvetler, polis, devlet bürokrasisi, yerel idareler vb.), ayrıca “sivil toplum” da (eğitim sistemi, kitle iletişim araçları, meslek örgütleri, sendikalar ve hatta bazı durumlarda halk örgütlenmeleri) verilen savaşın diğer önemli muharebe alanları arasında yerini alır. Rüşvet ve lobi çalışmaları ile belli kesimleri kendi saflarına çekme girişiminden korku kampanyalarına kadar her tür silah devreye sokulur. Sermaye kaçışını, yatırım grevlerini, istifçiliği, lokavtları ve uluslararası arenada Birleşik Devletler gibi güçlü aktörlerle girilen koalisyonları hatırlatmaya gerek bile yok. Tüm bunlar, daha elverişli güç ilişkilerinin kalıcı olarak inşa edilmesi ve pekişti-

rilmesi yolunda, hiçbir biçimde seçimlerle sınırlı kalmayan, bütünlüklü bir stratejiye işaret ediyor. Böylesine bütünlüklü bir iktidar stratejisini hayata geçirmek için, her türden kaynağın (maddi, örgütsel ve simgesel) muazzam bir yığınağına ihtiyaç duyulduğunu söylememiz bile gereksiz. Öte yandan, halkçı toplumsal ve siyasi güçlerin sahip olduğu birikim, bu yığınakla ancak pek istisnai durumlarda bir araya getirilebiliyor. Sol partiler, dünyadaki kötülükleri ifşa etmekle yetinmeyip dünyayı gerçekten değiştirmek istiyorlarsa, uygun bir seçim stratejisinden çok daha fazlasına ihtiyacımız var.

ÖRGÜTLÜLÜK VE BİLİNÇ

Dolayısıyla, toplumsal ve siyasi aktörlerin doğalarında ve belli özelliklerinde ortaya çıkan –burjuva sınıflarını daha homojen ve iyi örgütlenmiş hale getirirken, halk cephesini daha heterojen, dağınık ve örgütsüz kılan– hangi değişiklikler yaşanmış olursa olsun, solun uygun bir strateji ve taktik benimsemesi, hâlâ kritik önemde olmayı sürdürmektedir. İşçi sınıfı ile sermaye sınıfı arasındaki ayrışma, Davos’taki Dünya Ekonomik Forumu ile Porto Alegre’deki Dünya Sosyal Forumu arasında basit bir karşılaştırma yapıldığında bile derhal kavranabilecektir. Dünyanın zenginleri ve güçlülere, İsviçre’deki dağ otellerinde bir araya gelip, küresel senaryo ölçeğinde başvurulacak ortak strateji ve taktikleri tartışır, önde gelen siyasi liderleri, kendilerinden beklenenler konusunda uzmanları dinlemeye davet ederken; Porto Alegre’nin hedefi ise, milliyet, cinsiyet, cinsel yönelim, etnisite, dil, meslek, din, ideoloji, örgütsel biçim gibi her türden kimlik ve farklılığın açığa vurulması için geniş alanlar yaratılmasından ibaret kalmış, son derece örgütlü bir güç olan ortak düşmanla savaşmaya dönük çabaların asgari ölçekte de olsa birleştirilmesi hayal dahi edilmemiştir.

Dolayısıyla, 2003 yılındaki DSF’de, Irak’ta gerçekleşmesi beklenen emperyalist saldırıyı kınayacak bir açıklamanın yapılması teklifi reddedilirken, Davos’ta toplananlar, suç teşkil eden bu hamlenin yapılması için onaylarını vermişlerdi bile. Porto Alegre’nin nihai savı, büyük kısmı saygın Sivil Toplum Örgütleri’nin yetkilileri olan ancak dönemin siyasi gerçekliğiyle zayıf bağlantıları bulunan DSF liderlerinin sınırlı bakış açılarını açığa vuracak şekilde, “Üçüncü Enternasyonal’e dönüşmek istemiyoruz” oldu. Sonraki yıllarda DSF’nin pratikte eriyip gitmesinin nedenlerini fazla merak etmeye de gerek yok. Davos, dünya genelinde nüfuzunu güçlendirmek amacıyla, kendi örgütsel potansiyellerini sürekli olarak yükseltirken, DSF ise yine dünya genelinde çeşitli mücadelelerin etkinlik düzeyini yükseltebilecek basit bir örgütsel yapı bile oluşturmama tercihinin yaparak, kendi kendini bile isteye zincire vurdu.

Klasik Marksist örgütlenmelerde, meseleler fazlasıyla siyasi konular biçiminde ele alınırdı. “Örgütlenmeme” tercihi, kendiliğinden gelişen kitle hareketlerinin olağanüstü yaratıcı gücüne duyulan güven temelinde, aslında stratejik bir siyasi tercihti. Bu romantik yanılsama, tarih tarafından hiçbir şekilde onaylanmış değil. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, öfkeye ya da çaresizliğe kapılarak sokakları zapt edebilir ve bazı durumlarda gerici hükümetleri alaşağı da edebilir. Ancak, örgüt olmadan, dostları ve düşmanları tanımlayan, devrimci kuvvetlerin odaklanacağı alanları (tarım reformu, vergi reformu, bankaların devletleştirilmesi, eğitim reformu vb.) belirleyen doğru stratejik ve taktik kararların devrimci bilinçte ortaya çıkması olanaklı değildir.

Uygun bir stratejik tercihin yapılmasını sağlayacak kilit bileşenlerden biri, halkın içindeki devrimci kesimlerin bilinç düzeyidir. Engels, 1895’te Marx’ın *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri* eserine eklediği “Giriş”te bu noktayı gayet iyi kavradığını gösteriyor ve şunları yazıyordu: “Sürpriz saldırıların, bilinçsiz yığınların başındaki bilinçli küçük azınlıklar eliyle gerçekleştirilen devrimlerin çağı geçmiştir.”¹¹ Temel soru ise, bunun nasıl gerçekleştirileceğidir. Toplumun yüzlerce yıldır devam eden kapitalistleştirilmesi nasıl aşılacak ve Che Guevara’nın ısrarla belirttiği gibi, eleştirel, devrimci bilinçle donanmış, yeni bir toplumsal özne nasıl oluşturulabilecektir? Kendiliğindenliğin sahip olduğu sınırlar gayet açık olmakla birlikte, devrimci bilincin olgunlaştırılması yolunda gerek duyulan çabanın muazzam boyutu da bir o kadar açık. Bu bakımdan, sürekli baş gösteren ve gerek postmodern sol, gerekse her türden geleneksel sosyal demokratlar tarafından Lenin’e karşı suçlama amacıyla kullanılan Leninizm-Blanquizm karışıklığından kaçınmak önem taşıyor. Blanqui, Engels’in “Giriş”te yaptığı eleştirileri tam anlamıyla kişiliğinde temsil eden kişiydi: Öncülerin sergileyeceği kahramanlık örneklerinin cazibesine kapılan yığınları ardından sürükleyecek, bilinçli ve kararlı bir azınlığın etrafında inşa edilen bir devrim stratejisi. Buna göre, önce devrim gelecek, kitlelerin desteği onu takip edecektir. Lenin ise tam tersini düşünür: Parti ve önderlik, öncelikle yığınların güvenini kazanmalı ve ancak ondan sonra devrimci saldırıyı başlatmalıdır. Gramsci de, kendi hegemonya düşüncesinin zeminini oluşturan bu konuyu ayrıntısıyla incelemiş ve Lenin’le aynı düşüncelerin altını bir kez daha çizmiştir.

Sorun, kendiliğinden ayağa kalkışların sahip olduğu sınırlılıkları dönüştürme yeteneğine sahip radikal bir kitle bilincinin nasıl olgunlaştırılabileceği, böylece “kendinde sınıf olmak”tan, “kendi için sınıf olma”ya nasıl geçiş yapılabileceğidir. Bu sayede, ezilen sınıflar, temel çıkarları konusunda net bir farkındalığa ulaşacaklar ve radikal taleplerini güçlendirip yönlendir-

11 Friedrich Engels, “Introduction”, Robert C. Tucker (der.), *The Marx-Engels Reader* içinde, New York: W.W. Norton & Co., 1972, s. 420.

meye yetenekli bir ulusal örgüt yapısının inşasına destek sunabileceklerdir. Deneyimler, Lenin'in klasik deyişinin doğruluğunu defalarca kanıtlamıştır: "Devrimci kuram olmadan devrimci hareket olmaz." Bu türden bir kuramın yokluğunda, kurtuluşa yönelik sosyal güçlerin, kapitalizm sonrası toplumsal cennete ulaşmak için izlemeleri gereken yolu bulmaları da son derece güç olacaktır. Burada, kuramın aynı zamanda bir seyir haritası olduğu da unutulmamalıdır.

KAHRAMANLIK VE MİLİTANLIK YETMEZ

Kahramanca direnişler, gösteriler ve şiddetli kavgalar, halk güçlerinin geçici zaferler kazanmasını sağlayabilir ancak sermaye iktidarının parçalanması için yeterli olamaz. Bu hedefe ulaşmak için, işçiler öncelikle kapitalizmin aslında bir gün yerini başka bir düzene bırakacak tarihsel bir oluşum olduğu gerçeğini kavramalıdır. Kapitalizmi, insan doğasının bencil ve haris isteklerinin (psikolojik dürtülerimizin) doğal sonucu olarak sunan eski burjuva propagandası, sistemi değiştirme çabalarının tamamen mantıksız olduğu konusunda kitleleri ikna etme amacındadır. Ancak, kitlelerde "başka bir dünya mümkün" düşüncesi yerleştirilebildiğinde, bu kez ikinci bir sorun baş gösterir. Şimdi, sistemin en zayıf noktalarının hangileri olduğunu, sistemi yıkmak için ne yapmak gerektiğini, siyasi iktidarı ele geçirecek siyasi aracın nasıl hazırlanacağını ve başarıya ulaşırsa, devletin nasıl dönüştürüleceğini, bütünüyle yeni bir toplumsal düzenin nasıl kurulacağını öğrenmeleri gerekecektir.

Bugün yaşanmakta olan kapitalist krizin en önemli özelliklerinden biri, Lenin'in sözleriyle, halkın geniş kesimlerinin artık eskisi gibi yaşamaya devam etmek istemediği, yönetenlerin ise eskisi gibi yönetme yeteneklerini yitirdikleri bir ortamda, Avrupa başta olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerde antikapitalist bir devrime dönük "nesnel koşullar" da gelişme gözlenirken, "öznel koşullar"ın, yani bilinç ve kitle örgütlenmesinin gelişiminin her yerde geri kalmasıdır. Bu üzücü gecikme, fikirler ve değerler dünyasında neoliberalizmin kazandığı ideolojik zaferin kapsamını yansıtıyor. Örneğin, çok yakın bir zamana dek, sistemin gerçek adıyla anılmasını bir yana bırakın, sistemin doğasının, halkın ezici çoğunluğu tarafından ucundan kıyısından anlaşılması bile engellenebilmiştir. Terry Eagleton, bu açıdan bakıldığında, "İnsanlar kapitalizm hakkında konuşmaya başlarsa, kapitalist sistemin zorunda olduğunu söyleyebilirsiniz. Bu konuşmalar, sistemin artık soluduğumuz hava kadar doğal görülmediğine, yeni değil, tarihsel bir olgu olarak görülme-ye başladığına işaret eder" derken haklıdır.¹²

12 Terry Eagleton, *Marx Neden Haklıydı?*, çev. Oya Köymen, Yordam Kitap, 2011, s. 13.

Kapitalizmin ideolojik zaferi, yeni bir Gramsci tarzı “ortak akıl” yarat-tı. Buna göre, devlet tüm kötülüklerin anasıdır; yolsuzluk, devlet aygıtları-nın doğal özelliğidir; kamu kuruluşları verimsiz ve israfçıdır; siyasetçiler yozdur ve bunların kolektif olarak düzeltilmesine dönük her strateji bü-tünüyle yanlıştır. Bu minvalde siyaset karşıtı güçlü bir duygu, sermayenin diktatörlüğüne karşı tüm radikal girişimlerin cesaretini kırarak şekilde, kitlelerin bilincinde yer etmiş durumda. Öte yandan, sosyal hizmetler, sağ-lık hizmetleri, eğitim gibi doğrudan doğruya sermayenin korunmasıyla ve serbest piyasa politikalarının yükseltilmesiyle ilgisi bulunmayan bütün devlet unsurlarının sökülüp atılmasının gerekli olduğu bile ileri sürülebili-yor. Kapitalistlerin kitle iletişim araçları ve devletin çoğu “ideolojik aygıtı” üzerindeki egemenliği de, bu neoliberal değerleri görülmedik düzeyde des-tekliyor. Sola hâkim olan, geçmişe duyulan nostaljik bir özlemle, sağlıklı bir gerçekçilik kılıfına girmiş “yenilgi tellallığı” arasında gidip gelen kafa karışıklığını da buna ekleyebiliriz.

Diğer yandan, *Indignados*’tan Occupy hareketine kadar, Avrupa ve Birleşik Devletler’de yaşananlar, öznel ve nesnel koşullar arasındaki uçu-rumun daralmaya başladığını, kapitalist sömürünün ıslah olmaz doğasına ilişkin bilincin, milyonlarca insanın zihninde giderek yükseldiğini gösterir nitelikte. Stratejik ve taktik tercihleri tartışmanın reddedilmesi, yukarıda değindiğimiz umut verici gelişmeleri sekteye uğratabilir. Olumsuz bir stra-tejik tercih, her durumda hiç tercih yapmamaktan, tüm umutları kitlelerin kendiliğinden gelecek yaratıcılığına bağlamaktan iyidir. Sık yapılan bir di-ğer yanlışsa, *On Sekizinci Brumaire*’de Marx’ın belirtmiş olduğu gibi, sokak kavgalarında parlamento meselelerini ele alır gibi, parlamento arenasında ise sokaktaki gibi davranmaktır.

Özetleyecek olursak: Partiler, siyasi tercih yelpazelerini sadece seçim siya-setini içerecek şekilde daraltırlarsa, iktidara gelmek için kurumsal bir strateji geliştirmekten kaçınan, aynı zamanda devlet iktidarını ele geçirme yolunda kitlesel isyan stratejini reddeden toplumsal hareketlerin karşılaştıkları ile benzer sorunlarla karşılaşacaklardır. Bu, tüm olası neticeler arasında en kö-tüsüdür: Ne kurumsal, ne de isyancı bir yol. Sonuç ise açık değil mi: Burjuva düzeninin devamı.

GÜNÜMÜZDE SOSYALİST-FEMİNİST STRATEJİ

Johanna Brenner ve Nancy Holmstrom

Kadınlar küresel politika sahnesine, bir dizi dikkat çekici siyasi hareketle birlikte giriş yaptılar. Mevcut kapitalist sistemin işçi sınıfı üzerindeki baskısı ve ataerkil ilişkiler etrafında süregelen mücadeleler ile ateşlenen bu hareketler, sosyalist-feminist siyaset için önemli bir zemin sunuyor. Geçmişin aksine, günümüzde feminist fikirler antikapitalist hareketlerin çoğunun bir parçası haline gelmiş durumda, ancak bu fikirleri antikapitalist siyasetin merkezine doğru çekmek için hâlâ zorlu bir mücadele yürütmek gerekiyor. Bu makalede, sosyalist feminist eylemcilerin taleplerini ve kampanyalarını nasıl şekillendirdiklerini, sahada nasıl örgütlendiklerini, işçi sınıfı ile yerli ve köylü kadınların öncülüğünü nasıl inşa ettiklerini, karışık cinsiyet grupları ve hareketler içinde nasıl çalıştıklarını tartışacağız.

Sosyalist-feminist stratejilerin çeşitliliğini yansıtmak için, sosyalist-feminist akademisyenlere ve farklı mücadelelerin içerisindeki eylemcilere bir dizi soru sorduk. Bu makale, onların görüşlerine dayanıyor. Ulaştığımız kesim, yaş ve siyasi kuşak, coğrafya ve milliyet olarak çeşitlilik taşıyor. Susan Dirr ve Giselda Gutierrez, sırasıyla Chicago ve Houston'daki Occupy ("İşgal Et")¹ hareketlerine dahil olmuş eylemciler, Esther Vivas ise İspanya'nın Indignado ("Öfkeli") hareketinden bir eylemci, aynı zamanda da bir gazeteci ve sosyolog.² Eski bir serbest bölge işçisi olan Martha Ojeda, 1996'dan beri Serbest Bölgelerde Adalet Koalisyonu'nun direktörlüğünü yapıyor.³ Marksizm ve cinsellik teorisini Rosemary Hennessy, cin-

1 Dirr, Occupy Chicago'da koalisyon çalışmaları ve "queer" siyaseti geçmişi olan bir aktivist. Giselda Gutierrez ise göçmen hakları konusunda aktif ve Atlanta ile Houston'da yerel örgütlenmelerle ilgileniyor.

2 Aktivist, gazeteci ve sosyolog olan Vivas, Barcelona'daki Universitat Pompeu Fabra Toplumsal Hareketler Araştırmaları Merkezi'nin de bir üyesi. En son kitabı, Josep Maria Antentas ile birlikte yazdığı *Planeta Indignato* (Sequitur, 2012).

3 Ojeda 20 yıl boyunca serbest bölgede çalıştı, bu süre içerisinde hukuk okudu ve örgütçü oldu.

siyet konularının yanı sıra Meksika'nın kuzeyindeki emek mücadelelerine dair de yazılar kaleme alıyor.⁴ Eleni Varikas ise bir siyaset teorisyeni, Paris'te yaşıyor ve Yunanistan'daki araştırmacılar ve eylemcilerle bağlantı içerisinde.⁵ Valentine Moghadam, dünya çapında kapitalizm ve ataerkilliğe karşı yürütülen mücadeleye önemli bir destek ve dayanışma sağlayan Ulusötesi Feminist Ağlar'da (TFN) uzman ve aynı zamanda Ortadoğu'da kadın konusunda da uzmanlığı var.⁶ Onların işbirliğiyle, sosyalist-feminist strateji hakkında, bir mekândan diğerine sıçrayan yine de çok kapsamlı olduğunu söyleyemeyeceğimiz bir resim çizmeye çalıştık. Her şeye rağmen, bu mücadele örneklerinin, güncel sosyalist-feminist örgütlenmenin birçok kilit özelliğini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

GÜNÜMÜZDE SOSYALİST FEMİNİZMİ TANIMLAMAK

Sosyalist feminizmi, sınıfı merkeze alan ancak çeşitli kimlikler etrafındaki (örneğin; cinsiyet, cinsellik, ırk, etnik köken) iktidar ve imtiyaz ilişkilerini sınıf baskısına indirgemeyen tüm feministleri (kendilerini ister bu isimle tanımlasınlar, ister tanımlamasınlar) kapsayacak şekilde geniş olarak tanımlıyoruz. Sosyalist feministler, hayatın bu yönlerinin birbirinden ayrılmaz olduğunu, birbirine sistematik olarak bağlantılı olduğunu düşünüyor. Görev ise bunun nasıl olduğunu göstermek ve bu analizi tüm kadınlar üzerindeki baskıları durduracak etkili stratejiler geliştirmek için kullanmak. Sosyalist feministler çoğu feministin başladığı yerden yola çıkıyor: Kadınların kuruluşu bizzat kadınların kendisinden gelmelidir, ancak bu sadece kadınlarca başarılamaz. Bu başlangıç noktasından ilerleyerek sosyalist feministler, özellikle işçi, köylü ve yerli kadınlar tarafından ve onlar için örgütlenen kapsayıcı hareketler inşa etmeye özel bir ilgi gösteriyorlar. Kendini örgütleme süreci ve pratiğin getirdiği yaratıcılık sayesinde derin ayrımlar aşılabiliyor, dünyayı anlamanın, birlikte çalışmanın ve var olmanın yeni yolları bulunabiliyor.

Kemer sıkma politikaları, çalışma yaşamının giderek istikrarsızlaşması ve bakım işlerinin yeniden özelleştirilmesi, kadınların işlerini, ailelerini

4 Hennessy, hem Rice Üniversitesi'nde İngilizce Profesörü hem de Kadın, Cinsiyet ve Cinsellik Araştırmaları Merkezi Direktörü. Kitapları arasında *Profit and Pleasure: Sexual Identities in Late Capitalism*, New York: Routledge, 2000 ve *Fires on the Border: The Passionate Politics of Organizing on the Mexican Frontera and Elsewhere*, Minneapolis: University of Minnesota Press, bulunuyor.

5 Varikas, Paris 8 Üniversitesi'nde siyaset teorisi ve cinsiyet araştırmaları profesörü ve Center National de Recherche Scientifique'deki "Genre Travail Mobilité" (Cinsiyet, Emek, İlerleme) isimli araştırma biriminin yardımcı direktörü. En son kitabı *Les rebuts du monde. Figures du paria*, Paris: Editions Stock, 2007.

6 Moghadam, International Affairs Program direktörü ve Northeastern Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü. En son kitaplarıysa *Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement*, Lanham: Roman Littlefield, 2012 ve *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

ve çevrelerini yeniden şekillendiriyor. Kimi kadın toplulukları ve grupları için –örneğin Meksika’daki serbest bölge işçileri için– bu değişim on yıllarca önce başlamıştı; kimileri için ise bunun görece daha yeni bir gelişme olduğu söylenebilir. Öte yandan göçmenlik olgusu, her yerde –ister hanelerin içinde olsun, ister dışında– hizmet sektörünün çehresini değiştirmeye devam ediyor. Göçmenlerin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturuyor, temizlikçilik, hasta bakıcılığı, dadılık ve seks işçiliği gibi işler üstleniyorlar. Günah keçisi olmaktan kurtarılmalrı için örgütlenen göçmenleri desteklemek ve göçmenliğin yapısal düzenleme politikaları ile serbest ticaret anlaşmaları adı altında gerçekleşen kapitalist genişlemenin bir sonucu olduğunu vurgulamak giderek daha çok önem kazanıyor. Şurası çok açık: Kadınlar toprağa erişimlerini kaybettikleri, çalışma koşulları giderek kötüleştiği ve kentsel yoksulluk arttığı için göçe itildiler, bekar annelerin sayısı artarken, ailelerin durumu da daha kötüye gitti.

Birinci dünya ülkelerinde kadınların işleri, erkeklerinkinden bile daha az istikrarlı halde. Serbest bölge modeli, dünyada birçok ülkeye ve çok sayıda sektöre yayılmış durumda. Kriz ve sermaye tarafından krize “çözüm” olarak dayatılan kemer sıkma politikaları, refah devletinin çözülüşüne yol açtı – bu da erkeklerle kıyaslandığında, devlete, hem iş (kamu hizmetlerindeki meslekleri) bakımından hem de aileye bakan kişiler ve toplum mensupları olarak alınan hizmetler bakımından daha bağımlı olan kadınlara, daha büyük bir zarar verdi.⁷

Kemer sıkma politikaları, muhafazakâr, sağ kanat popülist ve kökten dinci siyasi hareketlerin yükselişlerini şiddetlendirirken, ırk ve cinsiyet temelli hareketleri de daha karmaşık ve dolaylı yollardan etkiledi. Arap Baharı’ndan başlayarak, kemer sıkma politikaları karşısında ortaya çıkan yeni hareketlilik, sınıf siyasetini doğrudan siyasi gündemin gerisine attı. Sosyalist feministler için, eski solun “sınıf siyasetine” geri dönüş yaşamaktan kaçınmak da önemli bir zorluk noktası. Zira böylesi bir durumda, sınıf baskısının, ırk, cinsiyet, cinsellik ve milliyet baskısının ayrılmaz bir parçası olduğuna dönük odak da kaybolabilir. Aynı zamanda anti-empyrist ve ırkçılık karşıtı işçi sınıfı siyasetini, kadın mücadelesini yeniden canlandıran feminist örgütlere götürme odağı da aynı şekilde yitirilebilir. Farklı bağlamlarda farklı biçimler olsa da, bu ikili stratejik yönelim her zaman sosyalist-feminist siyasetin kalbindedir.

7 Nancy Holmstrom, *Capitalism: For & Against: A Feminist Debate* (Ann Cudd ile beraber), Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2011.

KADIN İŞÇİLERİ ÖRGÜTLEMEK 1: AVRUPA PREKARYASI

Kadınlar, küresel kapitalist saldırıdan farklı yerlerde farklı şekillerde ve her durumda olumsuz olarak etkileniyor. Eleni Varikas'ın söylediği gibi; "Eskiden, resmi olarak, 'kriz' diye tanımlanan şeyden beri, bugüne dek hep etkin olarak mücadele içerisinde." Yine Varikas'ın sözleriyle; "Kadınlar ve gençler, işsizlikten ve çalışma koşullarının kötüleşmesinden özellikle etkileniyor. Yunanistan'da dört genç kadından üçü işsiz, buna karşılık dört genç erkekten ikisi işsiz". Gerçekten de Avrupa çapında son yirmi yılda, işçilerin hakları ve çalışma koşulları büyük oranda kötüleşti, bilhassa da özel sektörde. Varikas aynı zamanda, Avrupa çapında yürütülen aile politikaları ile "iş yaşamı ve ev yaşamını uzlaştırma" politikalarının, kadını hedef aldığına işaret ediyor. Kadınlar ücret için çalışırken bile, birer anne olarak devletle erkeklerinkinden daha farklı bir ilişki içerisine giriyorlar.

"Korunma" ve "haklar" arasındaki cinsiyet ayrımı, kadınları devletin hak sahibi yurttaşları yerine "müşterileri" haline getiriyor ve haklarını yeniden almak için mücadele eden kadınlara zorluklar çıkarıyor. Irk ayrımcılığı da bu noktada ek sorunlar yaratıyor, çünkü "görünür" azınlıklardan kadınların meşru annelikleri sorun haline geliyor, kadınları devletin korumasını hak edenler ve etmeyenler olarak bölüyor. Görünür azınlıklar, göçmenler ya da ilk nesil Avrupalılar, işe alınırken ya da barınma ihtiyaçları kapsamında ayrımcılığa uğruyor. Göçmen geçmişi olan genç üniversite mezunları, okullarını ve başka kimi özelliklerini, az maaş aldıkları düzensiz işlere başvururken bile saklamak zorunda kalıyor.

Varikas'ın işaret ettiği gibi, Avrupalı sendikalar, "Yeni ve 'a-tipik' (tabii ki bunlar tipik hale geldi) çalışma formlarında yer alan işçileri örgütlemeye gönüllü değiller ya da bunu yapamıyorlar. Bu da neoliberalizme direnme imkânları düşünüldüğünde felaket anlamına geliyor, ancak aynı zamanda işçileri özel ve kamu sektörü diye ayırmaya da katkıda bulunuyor. Devlet memurları ayrıcalıklı parazitler gibi görülüyor." Sorunun bir parçası da sendikaların hükümet tarafıyla uzlaşması ve yozlaşmış olması, özellikle Yunanistan'da PASOK sayesinde, sendikacılık siyasete girmenin ana yollarından biri haline gelmiş durumda. Yine de prekaryayı örgütleyememe sorunu, eskiden belli bir güce ulaşmış olan Fransa'daki CGT gibi radikal sendikalara bile uzanıyor.

Buna rağmen, Varikas'ın gözlemine göre, "Kimi Avrupa ülkelerinde, örneğin Fransa ve Yunanistan'da, -yalnızca onlar olmasa da- farklı sektörlerde ve kamu hizmetinin farklı seviyelerinde düzensiz koşullarda çalışan daha genç bir kadın kuşağı, sendikal hareketin radikal akımlarıyla etkin olarak iç içe geçmeye başlıyor. Bunlardan kimileri feminist; büyük çoğunluğu da

‘öfkeli’ hareketine ilgi duyuyor ve son derece etkin bir katılım gösteriyor.”⁸ Yunanistan’da Constantina Kuneva ile dayanışma kampanyası, hem emeğin cinsiyete göre uluslararası bölünmesinin, hem kadınlara özgü, düzensiz ve göçmen emeğin zorluklarının, hem de uzlaşmacı sendikaların ve siyasetçilerin aydınlatıcı bir örneği. Diğer yandan, iyi bir sosyalist-feminist analizin ve örgütlenmenin de örneği.

Göçmen bir sendikacı olan Kuneva (Yunanistan’a oğlunun tedavisi için Bulgaristan’dan gelen eski bir tarihçi), Tüm Attika Temizlikçileri ve Ev İşçileri Sendikası’nı (PEKOP) kurdu. Bu sendikayla ilgili çarpıcı olan şeyleri Varikas şöyle vurguluyor;

Bu sendika, *gündelikçilerin, temizlikçilerin ve ev işçilerinin ilk sendikası* (normalde hizmetçi olarak tanımlanıyorlar ve sendika hakları bulunmuyor). Bu yüzden iyimser bir ton kullanmaya niyetliydim –en altta yer alan ve hor görülen kadınların kimliklerini tersine çevirip kendilerini başarılı bir biçimde örgütleyebilecekleri mesajı. Aynı zamanda bu mesaj, böylesine mükemmel bir başarının büyük zorluklarına ve tehlikesine de işaret ediyordu. Gerçekten de patronların sert bir saldırısına maruz kaldılar: Tutulan çeteler, bu güzel genç kadına nadir görülen bir cinsiyetçi şiddetle saldırdılar, yüzünü mahvettiler ve sülfürik asit içmeye zorladılar. Patronlar “hiç kimse” konumundaki insanların isyanından büyük endişe duymuştu ve onları savunmak için kimsenin harekete geçmeyeceğinden neredeyse emindiler.

Ana Yunan sendikası GSEE, Kuneva ve oğluna dönük defalarca gündeme gelen tehditleri ciddiye almayı reddetmişti. Kendi Araştırma Merkezleri tarafından hazırlanan ve temizlikçilik sektöründeki koşulları ortaya koyan raporu yayımlamayı da, bizzat araştırmacılar bu araştırmayı internete koyacaklarını söyleyene kadar, reddetti. Sendikanın tavrına ve emniyet güçleri ile medyanın duyarsızlığına rağmen, feminist grupların çoğu anında harekete geçerek (Noel arifesinde) geniş bir ulusal ve uluslararası seferberlik başlattı. Böylece kadınların onları işe alan ajanslar tarafından boş kontratlar imzalamaya zorlandıkları kölelik benzeri çalışma koşulları ilk kez açık hale geldi. Varikas anlatmaya devam ediyor;

Kampanyanın gücü ve ölçeği, hem temizlikçi sendikaları tarafından hem de başlangıçtaki feminist eylemciler tarafından altı çizilen cinsiyet boyutu büyüdükçe (yani kadınların –özellikle de yoksul kadınların– “pislikleri temizleme” görevi ile toplumdaki temiz olmayan, alt statüleri arasında analogi kuruldukça), onların cinsiyetçi bir şekilde patronların çeteleri tarafından “cezalandırılmaları” da aşamalı olarak ortadan kayboldu. İlerici sendikalar ve sol (en hafif ifadesiyle, feminizme karşı kayıtsızdılar) bu harekete katıldı, *doğru* olarak işçilerin sömürülmesi-

8 Esther Vivas, derin toplumsal ve ekonomik krizlerle toplumsal haklar ve emek haklarındaki kesintilerin en çok genç kadınlara zarar verdiğini öne sürüyor, bunlara sağcı ve gerici İspanya hükümetinin cinsellik ve üreme haklarına karşı saldırıları da ekleniyor, bu saldırılar yeni ve “öfkeli bir feminizmin” genç kadın aktivistler arasında ortaya çıkması için uygun koşullar sağladı.

ni ve patronların geneldeki suçlu davranışlarını ve aynı zamanda işçilerin göçmen olduğunu vurguladılar, *ancak* temizlikçilere karşı davranışın ve Kuneva'ya karşı saldırının örnek teşkil eden cinsiyet boyutunu dışladılar. Böylece emeğin uluslararası bölünmesinde kritik bir yeri olan cinsiyet boyutunu da ıskalamış oldular.

Varikas diğer yandan şu bilgileri de ekliyor: "Son yıllarda Yunanistan'da sol içerisindeki en ilginç hareketlerden biri, 'Göçmen Hakları Ağı' oldu. Yunanistan'da Radikal Sol'un zaferinin kaynaklarına baktığımızda, en etkin kaynaklarından biri buydu. Çok sayıda kadın ve feminist bu harekete katıldı.⁹ Ancak ne yazık ki henüz bütün kadınlar –hatta feministlerin bir kısmı da buna dahil– göçmenlerle bu tür ittifaklar kurarak ırkçılıkla savaşmanın önemini, tam olarak anlayabilmiş değil. Varikas'a göre durum şöyle:

Irkçılık, feminist zaferin gücü ve kapsayıcılığının önündeki en önemli engellerden biri olarak durmaya devam ediyor. Cinsiyet, ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının kalbindedir – çünkü kadının ve kadın cinselliğinin kontrolü, ırkın, milletin saflığının ön koşulu olarak görülmektedir. İslami terörizmin en yaygın sembolünün, genelde kara bir türban, çarşaf, hatta daha da iyisi burka olması çarpıcı bir durumdur (örneğin bu sembol, bombası olan sakallı bir adam değildir). Soldaki feministler bile bu meselelerde bölünmüştür, bazıları kurtarılmaya ihtiyaç duyan yabancı kız kardeşlerine karşı tepeden bir tavır takınmıştır.¹⁰

Bu mesele gerçekten de karmaşıktır. Val Moghadam'ın işaret ettiği gibi, feministlerin çoğu, buna Müslüman toplumundan ve çoğunluğu Müslüman olan ülkelerden feministler de dahil olmak üzere, İslami köktenci hareketlere karşı haklı endişeler taşıyor ve bunlara cevap olarak farklı stratejileri savunuyorlar.

KADIN İŞÇİLERİ ÖRGÜTLEMEK II: MEKSİKA SERBEST BÖLGELERİ

Meksika'da serbest bölge işçileri, tıpkı Yunanistan'daki göçmen ev işçileri gibi, bu ülkedeki geleneksel ve genelde de cinsiyetçi özelliklere sahip resmî sendikaları devre dışı bırakmak için, yeni örgütlenme biçimleri geliştiriyorlar.¹¹ Serbest Bölgelerde Adalet Koalisyonu (CJM), 1989'da NAFTA tartışmaları sırasında kurulmuş, çok kültürlü uluslararası bir koalisyon-

9 Kadın işçiler aynı zamanda ABD'de de örgütleniyor. Leah Obias, 'Organizing Domestic Workers: The National Domestic Workers Alliance', Scholar and Feminist Online, Barnard Center for Research on Women, 8(1), 2009, şurada mevcut: <http://www.barnard.edu>.

10 Leila Abu Lughod, 'Do Muslim Women Really Need Saving? Anthropological Reflections on Cultural Relativism and Its Others', *American Anthropologist*, 104(3), 2002, s. 783-790; 'The burka ban is liberticide': Interview with Catherine Samary', *Viewpoint*, 13 Ağustos 2010, şu adreste mevcut: <http://www.viewpointonline.net>

11 Rosemary Hennessy'ye göre serbest bölge işçileri başlangıçta yüzde yüz kadındı ancak bu durum 1980'lerde ve 1990'larda değişti; bugün kadınlar hâlâ az farkla çoğunluk ve kimi sektörlerde %50'den çok daha fazlalar.

dur ve Meksikalı fabrika işçilerine destek vermektedir. CJM, kendisini sosyalist-feminist bir örgüt olarak tanımlamasa da, örgütlenme stratejileri kadınların hem iş yerinde hem de toplumda kendini örgütlemesi ve kurtarmasına yoğunlaşıyor. Bu yaklaşım, CJM'nin koalisyon oluşturma çalışmalarına da uzanıyor. CJM'nin yönetim direktörü Martha Ojeda durumu şöyle anlatıyor:

İşçilerin mücadeleleri izole edilemez. Kimse sadece tek başına bir savaşın içine giremez. CJM hem yerel ittifaklar geliştirmede hem de dünyanın başka yerlerinden işçilerle ittifak kurma konusunda kimi başarılar elde ediyor. Aslında CJM, ABD, Kanada, Meksika, Haiti, Dominik Cumhuriyeti, Şili, Brezilya, Arjantin ve Hollanda'daki (Amsterdam) 150 örgütten oluşan bir koalisyon. Birçok yerle temas halindeyiz, örneğin Fas'la, Tayland ve Sri Lanka'yla, buralardaki kadın işçiler de bizim NAFTA öncesinde karşılaştığımız şeylerle yüzleşiyor. Meksika serbest bölgeleri, uzun yıllardır serbest ticaret ve çokuluslu şirketlere karşı bir mücadele deneyimine sahip. Örgütlenme bilginizi onlarla paylaşıyoruz ve onlardan da bir şeyler öğreniyoruz.

Ojeda, CJM'nin örgütlenmesine dair şunları söylüyor:

Kolektif önderliğin ve cinsiyet perspektifinin önemini vurguluyoruz. İşçiler şirketlere dair kendi araştırmalarını nasıl yapacaklarını, üretim süreçlerini haritalamayı, girdilerin masraflarını tanımlamayı, bu fiyatları satılan ürünlerle karşılaştırmayı, uluslararası emek yasalarını çiğneyen sağlık ve güvenlik koşullarını tespit etmeyi öğreniyor. Bir arada bu bilgileri toparlamak için çalıştıklarında, aralarında bir güven ve uyum da oluşuyor. Bizim büyük mücadelemize dahil olmuş ya da Tayland, Sri Lanka, Fas, Arjantin, Şili ve Brezilya'dan kadınlarla uluslararası alışverişte bulunmuş bu kadınların tümü, kesinlikle hayatlarının değiştiğini fark ediyor."

Liderliği geliştirme, cinsiyet perspektifi ve halk eğitimi bu değişim süreci için hayati bir önem taşıyor.

CJM'nin örgütlenme stratejisi de, Yunanistan'daki ev işçileri gibi, resmî sendikaların dışında geliştirildi. Meksika'daki bu sendikalar uzlaşmacı, çürümüş ve ataerkil bir yapıya sahip. Bağımsız sendika, İşçilerin Gerçek Cephesi (FAT) ise daha iyi ancak FAT'ın örgütlenme deneyimi de esas olarak Mexico City'de. Koşulların çok farklı olduğu sınır bölgelerinde, daha az etkili olmuşlar. Ojeda konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

Sınır bölgesi, NAFTA'dan daha önce de, uzun bir süre boyunca serbest ticaret bölgesi olmuştu ve resmî sendikalar orada ezelden beri şirketlerin çıkarlarını savunuyordu. NAFTA çıktığından beri, Juarez'de temsilcileri bulunsan da, oradaki serbest bölge işçilerini sendikalaştırmayı başaramadılar. FAT, yatay kolektif bir yapıyla işliyor ve kadınları liderliğe dahil etme konusunda öncülük yapıyor. Ancak FAT'ın Mexico City'de yer alan merkezindeki karar verme süreçlerine baktığımızda, yine örgütün erkek liderlerinin denetim sahibi olduğunu görüyoruz.

1994'te Ojeda, Sony işçilerinin mücadelesine sokakta katılıyor ve daha iyi çalışma koşulları ve ücretler talep eden iki bin kadınla birlikte bu mücadeleye öncülük ediyordu.¹²

Demokratik sendika seçimleri talep etmiştik, ancak CTM, o zaman bölgedeki en büyük "resmi" sendika olarak ("charro" ya da "soyguncu sendikası" diye de biliniyor) kendisini dayattı. Kadın işçiler dövüldü, pek çoğu tutuklandı, kimileri de hastaneye kaldırıldı. FAT önderliğinden Antonio Villalba, işçileri FAT'a katılmaları için cesaretlendirdi, Sony'den kolektif pazarlık talep etme sözü verdi. İşçiler, Antonio'ya Laredo'da kendi sendikalarını yönetip yönetmeyeceklerini sordular, ancak bunu kabul etmedi. İşçilerin yerel temsili elbette olabilirdi fakat mevcut yasaya göre şirketle anlaşmayı Mexico City'deki liderler yürütecekti. Sony işçilerine Mexico City'deki sendikalarının liderliğinde bir koltuk da önermediler. Bu yüzden işçiler onlara katılmadı. Bu dediğim olaylar 1994'te olmuştu ve ben, FAT'ın o zamandan bu yana politikalarında hayata geçirmiş olabileceği tüm değişimleri, tabii ki memnuniyetle karşılıyorum.¹³

İŞYERİ VE TOPLUMU BİRLEŞTİRMEK

Sosyalist feministler, direnişteki kadınların, bu direnişleri sırasında pratik olarak ifade ettikleri şeyi, teorik olarak kabul ederler – kadınların toplumsal yeniden üretimdeki rollerinin ve ücretli çalışmaya katılımlarının karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirdiğini. Martha Ojeda, serbest bölgede çalışan kadınların kendilerini işyeri örgütlenmeleriyle sınırlamamalarının nedenlerini şöyle sıralıyor:

Kendilerini işyerinde ve toplumda aynı aktörler olarak görüyorlar. Düşük ücret alıyorlar; bu yüzden yoksulluk koşullarında yaşıyorlar, düzgün barınma veya su, elektrik, kanalizasyon ve benzeri altyapıya sahip değiller. İşyerindeki kirlilik, örneğin uygun güvenlik ekipmanı olmadan, hatta çoğu zaman işçilerin bilgisi dahi olmadan üretimde kullanılan zehirli kimyasallar, yaşadıkları topluluklara, ailelerine, çevrelerine kadar giriyor ve bu yüzden doğuştan gelen sakatlıklarla, cıva zehirlenmesi ve diğer ciddi koşullarla karşılaşabiliyor.

CJM'nin örgütlenme alanlarından biri olan Meksika'nın kuzey sınırındaki Nueva Lareda-Tamaulipas, civardaki serbest bölgelerin bir merkezi konumunda. 2004 yılında, işçiler ve aileleri eskiden halka açık olan bu bölgeye yerleşerek kira ödemedi yaşamayı ve yiyeceklerinin bir kısmını üretmeyi planlamışlar. Bölgeyi işgal ettikten sonra, Nuevo Laredo belediye başkanı

12 Rosemary Hennessy and Martha Ojeda, *NAFTA from Below: Maquiladora Workers, Campesinos, and Indigenous Communities Speak Out on the Impact of Free Trade in Mexico*, San Antonio: Coalition for Justice in the Maquiladoras, 2007.

13 Meksika'da kadınların sendika içerisinde ve dışarısında örgütlenme durumunu anlamak için, bkz. Rachel K. Brickner, "Why Bother with the State? Transnational Activism, Local Activism, and Lessons for A Women Workers' Movement in Mexico", Working Paper 298, Eylül 2010, Michigan State Üniversitesi Küresel Bağlamda Cinsiyet Merkezi, Cinsiyet, Kalkınma ve Küreselleşme Programı tarafından yayımlandı.

(kendisi eski bir CTM sendika lideri) tarafından buradaki sakinler çıkarılmaya çalışılmış, ancak 2005 yılında topraklarını geri almak için yeniden dönmüşler. Kadınlar tahliyelere karşı örgütlenmenin ve toplumlarını yeniden inşa etmenin öncülüğünü üstlenmişler. Buradaki yerleşim birimlerinin sakinleri başlangıçta şehir yönetiminin kendilerini tanıması ve hizmet getirmesi için örgütlenmişler, ancak hükümetin şiddetine ve yok sayma politikasına direnilen yıllardan ve Chiapas'taki Zapatista topluluklarından eylemcilerle görüş alışverişinde bulunduktan sonra, enerjilerini tümüyle kendi yaşamlarını sürdürmek için kullanmaya başlamışlar. Yerleşkeleri Blanca Navidad'ı, El Otro Caracol olarak isimlendirmeye karar vermişler, bu isim Zapatistalar ile ittifaklarına bir atıf. Kadınlar orada öncü rolü oynamayı sürdürüyor ve yerleşke sakinleri olarak sürdürülebilir ekonomi projeleri geliştiriyor; örneğin yakınlardaki bir su kaynağını bölgeye aktarmak ve kimi sokaklara çeşmeler yerleştirmek, ufak bir klinik inşa etmek, güneş enerjisiyle çalışan fırınlar ve rüzgar jeneratörleri yapmak, meyve ağaçları, sebzeler ve tıp amaçlı yetiştirilen bitkilerden oluşan "toplum bahçeleri" kurmak gibi.¹⁴

Rosemary Henessy, cinsiyet ilişkilerinde kadınların aktivizmleriyle ortaya çıkan etkiyi "cinsiyet düzeltmeleri" diye adlandırıyor – cinsiyet meselelerinde özgün koşullarda ve yerel olarak yaşanan küçük değişimleri anlatıyor.¹⁵

Bu düzeltmeler, kadın ve erkeklerin yaşadığı belli günlük olaylardaki cinsiyet normlarına aykırı ve onları değiştiren pratikler olarak karşımıza çıkıyor. Gerçekleştirdikleri veya zorladıkları değişimler çok da düzenli değildir. Cinsiyet meseleleri ya da kadın haklarına odaklanmış kampanyalarla kazanılmış da değildirler. Bunun yerine, bir topluluğun üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için işbirliği yapmaları ve hayatlarını onurla yaşamak için mücadele etmeleriyle ortaya çıkarlar.

Martha Ojeda, Nuevo Laredo'daki aileler ve topluluklardaki bu değişimleri şu sözlerle yorumluyor:

CJM, kadınların aktivist yönlerini sınırlayan ataerki yüklerin farkında. Mahallelerde toplantılar düzenlediğimizde, çocuklar için bakım koşullarını ayarlıyoruz ve kadınların partnerlerini de sürece dahil ediyoruz. Proaktif bir rolümüz var, cinsiyet ayrımcılığına ve kadınların liderliğine dair bilinçliliği artıran, cinsiyet perspektifine sahip atölyeler oluşturuyoruz. Kadınlar kendi açılarından, bireyler olarak güçlendirildiklerinde, daha özgüvenli ve korkusuz oluyorlar. Aynı zamanda daha güçlü birer konuşmacıya dönüşüyor, basın toplantıları düzenleyebiliyor ve hareketin kamuoyu karşısındaki yüzü haline gele-

14 Buradaki kadın mücadelesi, Güney Afrika'da Crossroads topluluğunu inşa etmek ve yeniden inşa etmek için verilen mücadeleyi andırmaktadır. Bkz. Temma Kaplan, *Crazy for Democracy*, New York: Routledge, 1996.

15 Rosemary Hennessy, 'Gender Adjustments in Forgotten Places: The North-South Encuentros in Mexico', *Works and Days*, *Invisible Battlegrounds: Feminist Resistance in the Global Age of War and Imperialism* özel sayısı, 29(1-2), 2010.

biliyorlar. Aynı şekilde kendi hayatlarında önemli değişimler gerçekleştiriyor, ev işlerindeki yükümlülüklerini düzenliyor ve sonraki kuşaklara ilham verip onları eğitebiliyorlar.

CJM “İki Ayak Üzerinde Durmak” adında bir program oluşturdu. Bu programın amacı, yerel ölçekli fabrikadan halka uzanan örgütlenme girişimlerinde, siyasi eğitimden ve sürdürülebilir toplumsal kaynaklardan oluşan “iki ayağı” da güçlendirmektir. “İki Ayak” programı Chiapas’daki köylülerden ve yerli topluluklardan üyeleri ve Nuevo Laredo’daki serbest bölge işçilerini bir araya getiren görüşmeler başlattı.¹⁶ Cinsiyet ilişkileri üzerine eleştirel bir düşünme alanı yaratmasının yanı sıra, bu toplantılar sayesinde, Meksika’nın güneyindeki yerli halk ile kuzeyindeki serbest bölge işçileri arasında tarihi ayrımı ortadan kaldıran bir köprü oluştu. Yine bu toplantılar sayesinde, farklı topluluklar, birbirlerinin uzun yıllara dayanan örgütlenme tarihlerinden bir şeyler öğrendiler.

CJM’nin İşçileri Güçlendirme Programı, kadınların evlerinde, örgütlenmelerinde ve toplumsal çevrelerinde cinsiyet ilişkisi analizleri yapabilmeleri için onlara yeni fırsatlar sundu. Ojeda’ya göre bu durum şöyle gelişti:

CJM Güçlendirme Programı’na dahil olan kadın örgütleyiciler, *bütün şiddet biçimleri* arasındaki ilişkileri kuruyor ve gösteriyorlar. Sorunun kökeninde yalnızca ataerkil sistemin değil, aynı zamanda perde arkasında kadına karşı şiddet üreten bir kapitalist sistemin de olduğunu ortaya koyuyorlar. Buna örgütlü suç örgütlerinin yarattığı son şiddet olayları da dahil, bu da neoliberal kapitalist yönetimin bir sonucu. Nuevo Laredo’daki Blanca Navidad gibi yerleşimlerdeki kadınlar, serbest bölgelerdeki kadınlar, yerli kadınlar ve Chiapas köylülerinden görüşmelere dahil olanlar, şiddeti topraktan yoksun olmaya, düzgün barınma ve iş olanaklarının bulunmamasına, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanamamalarına bağlıyorlar.¹⁷

KADINA KARŞI ŞİDDETLE MÜCADELE

Kadına karşı şiddet sorunu, kırsal kesimde yaşayan kadın örgütleyiciler tarafından, La Via Campesina adlı, çok farklı yerlerden ve kültürlerden gelmiş köylülerden, çiftçilerden, tarım işçilerinden ve yerli tarım topluluklarından oluşan uluslararası bir koalisyonda da ele alındı. Via’daki kadın eylemciler, örgütlerinde ve kendi toplumsal çevrelerinde cinsiyet ilişkilerini yeniden şekillendirmek için örgütlenme çalışmaları yürütüyorlardı. 1992’deki kuruluşa döneminde Via, üye örgütlerinin ataerkil normlarını ve siyasi yapıları-

16 Hennessy, ‘Gender Adjustments in Forgotten Places’. Hennessy, *Fires on the Border*’da bölüm 7’ye de bakın.

17 Bu görüşlerin Kuzey Amerikan bakış açısıyla bağlantısına dair benzer bir görüş için, Incite! Women of Color Against Violence, *The Color of Violence*, Boston: South End Press, 2006; ve Andrea Smith, *Conquest: Sexual Violence and American Indian Genocide*, Boston: South End Press, 2005’e bakın.

nı yansıtan bir kurumdu – örneğin ilk uluslararası konferansta seçilen tüm bölge koordinatörleri erkekti. Esther Vivas’a göre, 1996’da Kadın Komisyonu kurulması, Via Campesina içerisinde kadınlar için bir alan açtı, örgütlenip ataerkil pratikleri ve politikaları sorgulamalarını sağladı.¹⁸ Kadın meseleleriyle ilgilenen özel örgütler uzlaşma ve marjinalleşme araçları haline gelebilirler de, Via Campesina için durum bu olmadı. Annette Desmarais, bunun kısmen Via’nın (görece) demokratik işleyişinden kaynaklandığını düşünüyor.¹⁹ Bu belki de aynı zamanda örgütün asıl ağırlığının Latin Amerika’da olmasındandır, burada feminist fikirler uzun süredir varlıklarını sürdürüyor ve köklü bir geçmişleri var.²⁰

Kadın Komisyonu ve kadın eylemciler için düzenlenen ayrı uluslararası konferanslar, Via’da ve üye örgütlerinde kadınların temsili konusunda büyük bir etki yarattı. Ekim 2008’de La Via Campesina, Üçüncü Uluslararası Kadın Meclisi’ne ev sahipliği yaptı. Meclis, kadınların toplumda uğradığı (hem kişiler arası hem de yapısal) tüm şiddet biçimlerini hedef alan bir kampanya başlatma kararı aldı.²¹

Daha fazla cinsiyet eşitliğini hedefleyen çalışmalar yürütmek çok da kolay değildir. Kağıt üzerindeki eşitliğe rağmen, kadınlar görüşmeler ve toplantılar için seyahat etmekte veya katılım göstermekte belli zorluklarla karşılaşılıyorlar. Annette Desmarais bu konuda şunları söylüyor:

Kadınların belli bir seviyede katılım gösterememesinin birçok sebebi var. Belki de en önemlisi, eşitsiz cinsel ilişkileri ve adaletsizliği dayatan ideolojilerin ve kültürel pratiklerin varlığıdır. Üreme, üretim ve toplumsal işlere dahil olmak, [kadınlar için] eğitim programlarına katılımı ve liderler olarak öğrenmeye zaman bulmayı güçleştiriyor. Bu akıntıya karşı verilen bir mücadele ve kimi somut zaferlere rağmen, örgütlerimizde ve daha genel olarak tüm toplumda uzun bir mücadeleyle karşı karşıyayız.²²

Kadınlar aynı zamanda, karizmayı, topluluk önünde rahat konuşmayı ve rekabetçi tartışma yapmayı ödüllendiren erkeksi liderlik tarzı ve anlayışı yüzünden de dezavantajlı durumdadır.²³

18 Esther Vivas, “Without Women There is No Food Sovereignty”, *International Viewpoint*, şu adreste mevcut: <http://www.internationalviewpoint.org>

19 Annette Aurélie Desmarais, *La Via Campesina: Globalization and the Power of Peasants*, London: Pluto Press, 2007, s. 186-187.

20 Hennessy’ye göre, Venezüella, Bolivya, Ekvador ve Paraguay’da sosyalist yönelimli devlet biçimlerinin ve örgütlenmelerin kasabalarda ve köylerde yerel seviyelerde gerçekleşmesi, de facto olarak sosyalist feminist olan bir siyaset için siyasi olanaklar sağlıyor. Hennessy, “Gender Adjustments in Forgotten Places”.

21 Esther Vivas, ‘Without Women, No Food Security’, *Against the Current*, 157(Mart/Nisan), 2012.

22 Desmarais, *La via Campesina*, s. 282.

23 Susan Dirr, Occupy Chicago’da lider haline gelen kadınların bu liderlik biçiminden memnun olduklarını söylüyor. Ancak bu kadın aktivistlerin, bu becerilerin daha az önemli olduğu çalışma komiteleri seviyesinde liderlik üstlenmeleri daha olasıydı.

Via Campesina, uluslararası, yerel ve ulusal seviyede çok sayıda örgütle ittifak kurdu. Bunların en önemlilerinden biri “Kadınların Dünya Yürüyüşü” (WMW) örgütüyle kurduğu ittifaktı. Esther Vivas’a göre, 2007’de Mali, Selingue’deki Gıda Bağımsızlığı Forumu’nda Via Campesina, Dünya Kadın Yürüyüşü, Dünya Balıkçı Halklar Forumu ve öteki öncü uluslararası toplumsal hareketlerin bir araya gelmesi söz konusu oldu ve bu örgütler geniş bir toplantı gerçekleştirerek, çiftçilerin, balıkçıların ve tüketicilerin oluşturduğu çeşitli toplumsal hareketlerle birlikte gıda bağımsızlığını öne çıkaracak stratejiler geliştirmeye karar verdiler. Kadınlar, bu toplantıda örgütleyici ve katılımcı olarak önemli bir katalizör görevi üstlendiler ve kadın haklarının çiğnenmesinde – ve çevrenin yok edilmesinde kapitalist ve ataerkil sistemin baş sorumlu olduğunu açıkladılar.²⁴

WMW ve Via arasındaki koalisyonun ilginç yönlerinden biri de, kadınlara karşı şiddet meselesinin, örgütlerde, topluluklarda ve devlet içerisinde de yaşanan ataerkil ilişkilere karşı durabilmek için bir ayırım noktası oluşturmamasıdır. Kadınların cinselliğine ve üreme haklarına kastediyor olsalar da, ataerkillik ve kapitalizm arasındaki bağlantının ayırım noktası, ev içi şiddet ve cinsel şiddet konusundaki politikaları olabilir. Sözde “başarısız devletler” bağlamında baktığımızda ise, Meksika’nın bazı bölgelerinde, (devlet ve başkaları tarafından uygulanan) şiddetin sürekli biçimde ve artarak yaşandığı yerlerde ya da toprak hakları ihlalleri ile mülksüzleştirmenin küresel çapta kırsal yaşama zarar verdiği durumlarda, ihlal ve şiddet arasında bağ kurmak daha anlamlı olur.

Ancak yine de, ev içi şiddeti ve cinsel şiddeti bitirmeyi amaçlayan kampanyaların, “reform” edilmiş ataerkil cinsiyet ilişkileriyle daha uyumlu olup olmadığını ve böylelikle kadın aktivistler için de daha cazip bir başlangıç noktası oluşturup oluşturmadığını sorabiliriz. Kesinlikle, en azından ABD’de, sağ kanat ve “yasa ve düzen feminizmi”nin, ev içi şiddete karşı zorunlu tutukluluk yasası ve uluslararası ağların seks trafiğini bitirmeye dönük ırkçı “kurtarma” politikaları gibi konularda ortak bir dava gütmeleri sayesinde, muhafazakâr siyasette kısmi bir dönüşüm yaşandığını gördük.²⁵ İyicil ve kötücül ataerkilliğin farklarına baktığımızda, bu politikaların feminist örgütlerin ev içi şiddet ve cinsel şiddete karşı otuz yıldır verdiği mücadelenin başarısını yansıttığını, ancak aynı zamanda geçmişte bu şiddet türlerine karşı muhalefeti, erkek iktidarı karşısında bir tehdit olarak gören, kürtaj hakkı ve lezbiyen haklarıyla eşitleyen muhafazakârların

24 Vivas, ‘Without Women There is No Food Sovereignty’.

25 “Yasa ve düzen feminizmi” için, Jan Haaken, “Stories of Survival: Class, Race and Domestic Violence”a bakabilirsiniz. *The Socialist Feminist Project*, ed., Nancy Holmstrom, New York: Monthly Review Press, 2002 içinde.

uzlaşmacılığını da ortaya koyduğunu görüyoruz. Bu sırada, sağ kanat kendi hareketini beslemeyi ve kesesini kürtaj karşıtı ve eşcinsellik karşıtı siyaset ile doldurmayı sürdürüyor.

Şiddet karşıtı kampanyaları birbiriyle karşılaştırdığımızda, cinsellik ve üreme hakları kampanyalarına muhalefetin, her yerde daha sert geçtiğini ve kökten dinci siyasi örgütlerde kendisine bir destek zemini bulduğunu görüyoruz. Val Moghadam, birçok uluslararası feminist örgütte, örgütçüler kadınların cinsellik ve üreme haklarını konuşmak istese de, bu konuların geri plana atılmak zorunda kaldığını, kadına karşı şiddetin ise gerginlik yaratmayan bir mesele olduğunu söylüyor. Örneğin WMW içerisinde, kürtaj ve eşcinsel hakları meselesi, farklı kültürel geçmişlerden gelen kadınları ortak bir gündem etrafında ataerkilliğe, kadına karşı şiddete ve neoliberal kapitalizme karşı birleştirmek adına terk edildi.

Fa'sta feminist gruplar, kısa bir zaman önce, insan hakları grupları, bir grup avukat ve doktorla birlikte, kürtajın suç olmaktan çıkarılmasını da içerecek biçimde ceza kanununun reforme edilmesi amacıyla bir koalisyon oluşturdular. Kürtaj haklarının işçi sınıfından kadınlar için kritik bir mesele olduğunu kavrasalar bile, cezalar en ağır biçimde yoksul kadınları hedef aldığı için, kadın hakları örgütleri bu kampanyada arka sıralarda yer aldı. Onlar adına doktorlar ve diğer sağlık hakkı savunucuları öne çıktı ve konuyu kadınların sağlığını ve saygınlığını gözetken bir kamu meselesi haline getirdiler. Öte yandan, kadın örgütleri, küçük bir kasabada tecavüzcüsüyle evlenmek zorunda bırakılan ve sonrasında daha çok istismara maruz kalan dar gelirli bir kadın olan Amina Filali'nin intiharının ardından, bölgede gerçekleşen protestolarda çok daha gür sesli ve görünür bir katılım sağladılar. Amina Filali kampanyası, böylesi saldırılar daha çok yoksul kadınların başına geldiği için, sınıflar arası dayanışmanın ve Mağrip bölgesindeki kadın hakları aktivizminin karakteristik özelliklerinden biri olarak da öne çıktı.

Açık ki, sosyalist feminist strateji için en büyük zorluklardan biri, kadınların cinsel öz-belirlenimleri (bu hem kürtaj hem LGBT hakları tarafından ortaya atılan bir mesele) için verilen mücadele ile kadın örgütlenmelerini canlandıran iktisadi ve toplumsal haklar etrafındaki sınıf tabanlı siyaseti birleştirebilmektir. Bu durum, hem kadınlar arasında sınıflar arası bir ittifak kurmak –işçi sınıfı kadınlarının sesini, günlük mücadelelerini, amaçlarını ve dünya görüşlerini yansıtacak kadın hareketleri kurmak– anlamında, hem de cinsellik konusunda hür iradeleri konusunu karma cinsiyetli örgütlere ve hareketlere taşımak açısından bir zorluk yaratıyor.²⁶

26 Bu görüşün daha açık ifade edildiği bir yer için bkz. Amber Hollibaugh, "Sexuality, Labor, and the New Trade Unionism", *My Dangerous Desires: A Queer Girl Dreaming her Way Home*, Durham: Duke University Press, 2000.

Rosemary Hennesy, ABD’de kimlik siyasetinin, sınıf siyaseti ve ana akım eşcinsel hakları örgütlenmelerinden giderek ayrıştığını, örgütlerinden kabul görmek için “homonormatif” stratejiyi merkeze aldığını ve sınıf merkezli cinsel özgürleşme siyaseti olasılığının büyük oranda daraldığını öne sürdü. Homonormatif siyaset, meşru gay ve lezbiyen kimlikleri, cinsel saldırıları görmezden gelen orta sınıf saygınlığının üzerinde sayar. Meksika’da benzer bir durum devam ediyor. Yönetim, homofobiye, örgütleyicileri zayıflatmak ve lezbiyen ve gayleri işten çıkartmak için kullanıyor. Serbest bölgelerde örgütlenirken de zaman zaman homofobiyle karşılaşılıyor. Cinsiyet ve kadınların güçlenmesi konularında oluşturulan atölyelerde, cinsel siyaset konusu daha çok tartışılmaya başlandı, çünkü cinsel aşağılamalar örgütlenme çalışmalarını zayıflatırken, yönetimin elinde de güçlü bir araç haline gelebiliyor.²⁷

Cinsiyet öz-belirlenimi siyasetini taban hareketlerine ya da uluslararası feminist ağlara getirmenin zorluklarına dair yorum yapan Grassroots International Yönetici Direktörü Nikhil Aziz (aynı zamanda Via Campesina ile ortak olarak çalışıyor), WMW’den ve Kadınların Gelişimi Derneği’nden eylemcilerin ya eşcinsel dostu olduğuna ya da kendilerinin eşcinsel olduğuna işaret ediyor ve şunları söylüyor: “Bütün hareketlerimiz, eğitimin sürekliliği, farkındalık yaratma ve diyalog gibi konularda ortaklaşmalı. Via Campesina bir zamanlar kadına karşı şiddet meselesinde bugün olduğu yerden çok daha uzaktaydı ve umuyorum ki cinsel adalet ve eşitlik konusunda gelecekte bugün olduğu yerden çok daha iyi bir yerde olacak.” Val Moghadam ise resmî düzeyde verilen stratejik tavizlerin, eylemcileri daha gayriresmî ağlarda, örgütsel bağlantılarla vb. örgütlenmeyi sürdürmesine bir engel teşkil etmediğini söylüyor.

Occupy Chicago eylemcisi Susan Dirr de, sahadakilerin ve gayriresmî bağlantıların sosyalist-feminist örgütlenme için kritik alanlar olduğunu belirtiyor. Chicago, üreme adaleti konusunda siyahi feminist örgütlerin oluşturduğu bir geleneğe sahip olsa da, kürtaj ve LGBT hakları hâlâ birçok siyahi topluluk için tartışmalı bir konu olmayı sürdürüyor. Susan, hareketlerin içinde eğitimin önemli olduğuna katılıyor, ancak aynı zamanda dayanışmayı toplumsal eylemcilerin cinsel öz-belirlenime dair hislerini ve düşüncelerini değiştirmek için en iyi strateji olarak görüyor. “Occupy hareketi içerisindeki LGBT bireylerin, tüm topluluğun verdiği mücadeleleri desteklemesi de dahil, her iki taraf için de öğrenecek çok şey var. Eğer eylem sırasında hemen arkanızdaki kişi bir eşcinsel ise, bu eylem dayanışması farklılıkların ortadan kalkmasına da güçlü bir biçimde yardımcı oluyor.”

27 Hennesy, *Fires on the Border* bölüm 4 ve 5’e bakınız. Aynı zamanda, Diane Richardson, Janice McLaughlin ve Mark Casey, eds., *Intersections in Feminist and Queer Theory: Sexualities, Cultures and Identities*, Basingstoke, UK: Palgrave, 2006 içinde “The Value of a Second Skin” yazısına bakınız; ayrıca, “Returning to Reproduction Queerly: Sex, Labor, Need”, *Rethinking Marxism*, 18(3), 2006.

ULUSLARARASI FEMİNİST AĞLAR

Val Moghadam'a göre;

Son yıllarda Uluslararası Feminist Ağlar (UFA), mevcut krizin yaratıcıları olan neoliberal kapitalizmle, iktisadi karar alma biçimleriyle ve kapitalist hiper-maskülenlikle ilgili analizlere önemli katkılarda bulundular. Ayrıca, refah devletinin yeniden doğuşu ile hizmet ekonomisinin değerinin tanınmasını öngören yeni düşünme biçimleri ve politikaları da öne çıkardılar. Bu sayede de UFA'lar, bilinci dönüştürme ve kadınların/feministlerin sorunları etrafındaki örgütlenmeyi geliştirme konusunda önemli bir rol oynadılar. Dünya Toplumsal Forumu'nun etkin katılımcıları olarak, kadınların sorun ve taleplerinin bu Forum bünyesinde giderek daha geniş biçimde kabul görmesini sağladılar. En bilinen resmî ağlarda, genelde orta-sınıf, meslek sahibi kadınlar yer alıyor.²⁸ Dünya Kadın Yürüyüşü ise, daha karma, kentsel ve kırsal kesimden farklı sınıf gruplaşmalarını içeriyor.

"Serbest Bölgelerde Adalet Koalisyonu"nın feministlerle, kentte ve kırdaki Meksikalı taban hareketleriyle derin bağları olan gerçekten uluslararası bir ağ olduğu söylenebilir.

Moghadam, sınıfsal konumlara dair şu yorumda bulunuyor:

Uluslararası Feminist Ağlar'da (en bilinenlerinde) işçi sınıfından kadınların bulunmaması, bir açık olarak görülebilir ve mevcut sınıf ayrımlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, UFA'larda yüksek eğitim almış, iktisadi politikaları, yönetim biçimlerini, güvenlik uygulamalarını ve aile yasalarını eleştirebilen ve sağlam alternatifler sunabilen kadınların varlığı da bir avantajdır. UFA eylemcilerinin büyük kısmının orta sınıftan olması, UFA'ların gündeminde işçi sınıfından kadınların sorunlarının olmadığı anlamına gelmez.

Moghadam, Mağrip bölgesindeki kadın hakları gruplarının birçoğunun ve UFA'ların, soldan çıktığını, buna sosyalist ve komünist örgütlerin de dahil olduğunu ve uzun yıllardır toplumsal ve iktisadi haklar konusunda talepleri yükselten koalisyonların içerisinde çalıştıklarını söylüyor.

Bu, özellikle de Kuzey Afrika çapında çalışan "Collectif 95 Maghreb Egalite" adlı grup için geçerli bir durum. Kökenleri üst orta sınıfa dayansa da, Moghadam, "Onların cinsel tacizi cezalandıracak yasalara dönük taleplerinin, fabrikalarda ya da düşük ücretli işlerde çalışan kadınların yaşadıklarına dair endişelerinden kaynaklı" olduğunu söylüyor. Artan işsizliğin, giderek büyüyen gelir farklarının ve yükselen gider ve maliyetlerin bir sonucu olarak, Cezayir ve Tunus'taki feminist gruplar bu ülkelerdeki büyük sendikalara katılıyor ve ilerici gruplarla birlikte Moghadam'ın "sosyal feminizm"

28 Daha baskın gruplar arasında, "Women in Development", "Development Alternatives with Women for a New Era", "Women Living Under Muslim Laws", "The Women's Learning Partnership for Rights", "Development and Peace" ve "Women's international League for Peace and Freedom" bulunuyor.

dediği siyaseti uygulayarak özünde “demokratik, kadın dostu refah devleti” talebi için mücadele ediyorlar.²⁹

Başka bir örnek: ABD’de Sister Song Collective adlı, siyahi kadınlara dönük, üreme adaletiyle ilgili 80 ayrı ulusal, bölgesel ve yerel projeyi bir araya getiren bir grup, ana akım kürtaj yanlısı örgütleri zorlama konusunda ve hatta bir dereceye kadar bunların dönüşümünde önemli bir güç haline geldi. Sister Song, üreme tercihinin, çocuk sahibi olmakla birlikte, onları güvenli, sağlıklı ve onurlu bir biçimde büyütmeyi de içermesi gerektiğini savunuyor – bu hak işçi sınıfından pek çok kadına, özellikle de işçi sınıfından siyah kadınlara verilmiyor. Kreş hakkı için ve kısırlaştırma istismarına karşı çalışmalar yürüten, ayrıca doğum kontrolüyle kürtaja erişiminin sağlanması için mücadele veren siyah kadın örgütlerinden etkilenen sosyalist feministler, 1970’lerde birleştirici bir terim olarak “üreme hakları” kavramının geliştirilmesine ve ulusal “Üreme Hakları Ulusal Ağı”nın (R2N2) oluşturulmasına katkıda bulundular.³⁰

SOSYALİST-FEMİNİST MÜDAHALELER: ARAP BAHARI’NDAN INDIGNADO (“ÖFKELİLER”) VE OCCUPY (“İŞGAL ET”) HAREKETLERİNE

Arap Baharı’ndaki öz-örgütlenmeler ve onu takiben Avrupa’daki Indignado ve Kuzey Amerika’daki Occupy hareketleri, mevcut krize karşı en cesaret verici gelişmeler olarak öne çıktı. Rosemary Hennessy’nin dediği gibi, “Yüzde 99 söylemi, ABD’deki ana akım siyasete büyük bir müdahaleyi temsil etti ve sınıf kavramını on yıllardır olmadığı biçimde odak noktası haline getirdi”. Ancak Hennessy şu soruyu sormayı da ihmal etmiyor:

Bu harekette kadınlarla ilgili sorunlar su üstüne çıktığında, bunların sınıfla bağlantıları hem analitik hem de siyasi olarak nasıl sağlanıyor? Sosyalist feministler, altmışlı ve yetmişli yıllarda kadınların dünyadaki yerini kapitalizm ve sınıfla ilişkilendiren bir teori arayışındaydılar. Ancak bu fikirler, gerek akademik feminizm gerekse aktivist feminist hareketler tarafından marjinalliğe itildi.

Öte yandan siyah kadın hareketleri tarafından geliştirilen teoriler, ırk, sınıf cinsiyeti, milliyet ve iktidar arasında bir kesişim olduğu fikrini, feminist siyasi düşüncesine sundular ve bu düşünme biçimi, en azından akademinin ve daha radikal toplumsal tabanlı örgütlenme projelerinin bazı kesimlerinde

29 Dikkatli bir analiz ve vaka çalışması için bkz. Catherine Sameh, “Signatures, Rights, Networks: Iranian Feminism in the Transnational Sphere”, Doktora Tezi, Rutgers, 2012.

30 Sister Song Collective, ‘What is Reproductive Justice?’, şu adreste mevcut: <http://www.sistersong.net>; ayrıca bkz. Jael Silliman, Marlene Gerber Fried, Loretta Ross and Elena Gutiérrez, eds., *Undivided Rights: Women of Color Organize for Reproductive Justice*, Boston: South End Press, 2004; ve Marlene Gerber Fried, ed., *From Abortion to Reproductive Freedom*, Boston: South End Press, 1990.

bir karşılık buldu.³¹ Buradaki teorik güçlük, söz konusu “kesişim” nosyonunu Marksist feminist çerçeveye bağlantılandırmakta; stratejik zorluk ise yalnızca kesişime dayanmayan ancak aynı zamanda kapitalizm eleştirisine ve alternatifin gerekliliğine doğru ilerleyen siyasi bir söylem ve örgütlenme pratiği uygulamakta.³² Ancak belki de, en önemlisini baştan söylemek gerekir: Bu kesişime dayalı bakış açısını, binlerce insanı daha yeni sokağa çıkarmış olan ve hızla parıldayan bu hareketlerin içine sokabilmek. Hem Giselda Gutierrez hem de Susan Dirr’in, Occupy Houston ve Occupy Chicago’daki çalışma ve tecrübelerinden hareketle söyledikleri gibi, diğerlerini dinleme ve onlardan bir şeyler öğrenme isteği sayesinde, sosyalist feministler, diğer eylemcileri etkileme fırsatı da buldular.

Esther Vivas, aynı durumun Indignado yerleşimleri için de geçerli olduğunu şu sözlerle ifade ediyor:

Başlangıçta, feminizm, çevrecilik, göçmen hakları vb. meseleler arka plandaki konular olarak kaldılar, tıpkı iktisadi ve toplumsal krize dönük analizler ve çözüm önerileri gibi. Feminizm, meydanların önemli bir kısmında, önyargılarla ve yanlış anlaşılmalara mücadele etti. Eylemciler, Indignado hareketinin söylem ve pratiğine sınıf perspektifi sunmak için bir araya geldiler: “Devrim ya feminist olacak ya da olmayacak.”

Bu çabalar başarı yönünden farklılıklar gösterdi. Eğer feministler karşılaştıkları zorluklar ve hayal kırıklıkları karşısında mevcudiyetlerini, çalışmalarını ve katılımlarını azaltırlarsa, kazanımlarının kalıcı olup olmayacağı da belli değildir. Vivas bu konuda şunları söylüyor: “Feminist söylem ve pratiği Indignados hareketi içerisinde ana akım haline getirirken yaşanan zorluk, onu herhangi bir toplumsal harekete dahil ederken yaşanan zorluklarla aynıdır. Bu açıdan M15 [15 Mayıs 2011 hareketi] bir istisna oluşturmuyor.”

Occupy hareketindeki sosyalist feministler de, geniş işçi sınıfı hareketi içerisinde ezilen gruplar için öz örgütlenmenin ve ayrı bir örgüt kurmanın hem bir hak hem de bir değer olduğunu savunuyor ve bu konuda Vivas’la aynı paralelde düşünüyorlar. Kadınların ya da siyahların Occupy içerisinde ayrı örgütlenme alanları ve komiteler oluşturma çabaları genelde bir direnişle karşılaştı, özellikle de yeni harekete geçen insanlar, bunu hareket açısından tehditkâr bir durum olarak değerlendirdi. Duygusal tepkiye ek olarak, “kim-

31 Kesişimci analiz ve aktivizmin örnekleri için bkz. Joseph N. DeFilippis, Lisa Duggan, Kenyon Farrow ve Richard Kim, eds., *Scholar & Feminist Online: A New Queer Agenda*, 10(1-2), 2011-12. Kapitalizm ve ataerkilliğe dair erken tartışmalardan örnekler için bkz. Lydia Sargent, ed., *Women and Revolution*, Boston: South End Press, 1981; Zillah Eisenstein, *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist-Feminism*, New York: Monthly Review Press, 1979; ve Rosemary Hennessy ve Chrys Ingraham, eds., *Materialist Feminism: A Reader in Class, Difference, and Women’s Lives*, New York: Routledge, 1997.

32 Bir yaklaşım için bkz. Johanna Brenner, *Women and the Politics of Class*, New York: Monthly Review Press, 2000 içinde “Intersectionality from a Marxist Perspective”.

lik” siyasetinin “sınıf” siyasetinin karşısında olduğuna dair yanlış bir anlaşılma da genellik kazandı. Halbuki sosyalist feministler, öz-örgütlenmenin aslında işçi sınıfı içerisindeki ayrımları aşılmasına temel oluşturduğunu öne sürerler.³³

Chicago’da, Occupy El Barrio ve Occupy The Hood, Latin ve Afro-Amerikan topluluklarının karşılaştığı sorunlar etrafında örgütlendiler. Occupy The Hood, polis şiddeti etrafında bir hareketlilik başlattı ve Occupy’ın diğer kesimlerinden dayanışma göstermelerini talep etti. Occupy El Barrio ise, göçmen toplumunun Occupy’a dahil olabileceği bir alan yarattı. Susan Dirr, ayrı alanlara sahip olmanın, ırkçılığa karşı savaş ve göçmen hakları mücadelesinin, Occupy’ın büyük mesajı olan şirketlerin parasını siyasetten çıkartma ve kamu sektöründeki kesintileri durdurma” meselesi tarafından boğulmasını engellediğini savunuyor.

Occupy Chicago içerisindeki eğitim de önemliydi. Örneğin, hareketin başlangıcındaki günlerde, kimi eylemciler bir kamp yerinin güvenliğini sağlamaya çalışırken gözaltına alındılar, sonrasında Genel Meclis’e geri döndüklerinde polisin kendilerine “suçlu gibi davranması”ndan duydukları öfkeyi dile getirdiler. Buna tepki olarak, hapishanelerdeki ırkçılığa dair atölyeler oluşturuldu ve pek çok Occupy Chicago eylemcisinin düşünce biçimi değişti.

Occupy Chicago, kemer sıkma programlarına karşı mücadelede – ABD’deki diğer kentlerde olduğu gibi– yerel ve topluluk merkezli bir mücadele içerisine çekildi. Bunların çoğuna kadınlar, genellikle de siyahi kadınlar önderlik etti ve bu durum kesişim siyaseti açısından bir başlangıç teşkil etti. Örneğin büyük bölümü Latin kadınlardan oluşan veliler, çocuklarının okullarını kapatmaya yönelik kent planlarını protesto etmek için oturma eylemi düzenlediler.³⁴ Susan Dirr’in açıkladığı gibi;

Occupy ile işbirliği yaptılar ve Occupy eylemcileri okula geldiğinde, buradaki insanlar için veliler ve Occupy arasındaki ilişkiyi kurabilmek çok önemliydi. Özellikle de Occupy’da yer alanlara, velilerin buradaki önderliğine saygı duymanın önemini aktarmak. Bu sebeple de siyah kadınların güçlerinin zaten kent, siyaset ve iktisadi sistem tarafından ellerinden alındığını; müttefik olarak bizim rolümüzün, onların güçlenmelerini ve öz-örgütlenmelerini sağlamak olduğunu, onların buradaki güçlerini ellerinden almak olmadığını anlattık.

Susan “sahada ve o anda” diyalog kurmanın, bazen ip üstünde yürümeye dönüştüğünü söylüyor. “Occupy’dan insanlar mesajı, ‘Okulumuzu kurtaralım’dan çıkarıp, ‘Kamusal alanı ele geçirelim’e ya da ‘polis karşıtlığı’na

33 Johanna Brenner ve Nancy Holmstrom, “Women’s Self-Organization: Theory and Strategy”, *Monthly Review*, 34 (11), 1983

34 Howard Ryan, “Chicago Occupation Challenges Corporate School Agenda”, *Labor Notes*, 22 Şubat 2012 burada mevcut: <http://www.labornotes.org>.

çevirmek istediğinde, gerginlik oluşabiliyor”. Sosyalist feministlerin işçi-toplum koalisyonları içerisinde örgütlendikleri bir diğer mesele de kamu hizmetlerindeki kesintiler. İşini kaybedecek olan işçiler, orantısız bir biçimde ağırlıklı olarak siyahlar arasından çıkıyor. Yine kadınların çoğu bu topluluklarda, tıpkı Chicago’daki akıl sağlığı kliniklerini savunmak için kurulan koalisyon örneğinde olduğu gibi, lider ve eylemci konumundalar.

Farklı kentlerdeki Occupy yerleşimlerine baktığımızda, ırkçılık karşıtı ve feminist mücadeleleri birleştirme, kadınlar için ayrı alanlar yaratma ve farklı grupları harekete geçirerek geniş dayanışma bağları inşa etme girişimlerinin başarısı, ilgili kentteki siyasi bağlama göre büyük farklılıklar gösterdi. Kentin ırkçılık karşıtı ve feminist örgütlenme bakımından güçlü bir “ilerici” siyasi kültür geçmişi ve yine bu meseleler etrafında mevcut taban örgütlenmeleri olup olmadığı, kilit bir rol oynadı. Bu bağlamda Occupy Chicago, New York ve Houston, açıklayıcı örnekler sunuyor. Houston’da kamp içerisindeki cinsel tacizlere ve kadınların geleneksel “kadın işlerine” (yemek pişirme, temizlik ve diğer yardımcı roller) atanmasına cevap vermek amacıyla, kendisini kadın olarak tanımlayan herkes için bir “güvenli alan” yaratılması çağrısı yapıldı, bu çağrı büyük bir tartışmayı ateşledi. New York’ta, siyah eylemcilerin Occupy Wall Street’in açılış açıklamasına gösterdiği tepki direnişle karşılaştı ancak nihai olarak başarılı oldu.³⁵ Chicago’da bir Cinsel Eşitlik Komitesi, Occupy’in desteğini istedi ve aldı. Occupy Houston’dan bir sosyalist feminist olan Giselda Gutierrez, “Chicago ve New York gibi kentlerde, radikal örgütlenme, toplumsal örgütlenme, radikal eşcinsel örgütlenmesi geçmişi” olduğunu söylüyor ve ekliyor: “Bu sebeple koalisyon siyaseti –baskıya karşı örgütlenmiş gruplarla çalışma– deneyimi olan daha çok insan var, siyah toplumsal örgütlenmeleri, Latin örgütlenmeleri, eşcinsel gençlik vb.”

Val Moghadam, Arap Baharı’nda feminizmin mevcudiyetiyle ilgili olarak, ulusal düzeydeki siyasi bağlama dair benzer bir noktaya işaret ediyor. Tunus ve Mısır’ı karşılaştırarak şöyle diyor:

Tunus’un demokratik açılımının İslami grupları siyasete davet edeceği açık hale geldiğinde, kadın hakları örgütleri ve genç kadınlar yürüyüş ve eylemler yaparak ülkenin liberal aile hukukunun aynı kalmasını talep ettiler ve ülkedeki kadın hakları savunucularının yeni geçiş yönetiminin kurumlarına dahil edilmesini istediler. Böyle de oldu. Öte yandan bu Arap Baharı’nın diğer bir ülkesi olan Mısır’da gerçekleşmedi, burada kültür çok daha muhafazakardı ve kadın hakları hareketi çok daha az örgütlü ve koordineydi.

Yine de, Tunuslu feministler ve ilericiler seleflerin yükselişinden endişe duyuyor; selefler kadınların kamusal alanlarda örtünmesinde, alkolün ya-

35 Manissa McCleave Maharawal, “So Real it Hurts: Building a New Republic”, Occupy Wall Street Journal, 23 Ekim 2011, şurada mevcut: <http://occupiedmedia.us>

saklanması ve aile hukukunun feshinde ısrar ediyor. Bölgedeki feministler aynı zamanda “ana akım” İslamcı Parti olan en-Nahda’ya dair de kaygılılar; en-Nahda’nın, giderek daha iddialı hale gelen selefilere karşı duramayacağını düşünüyorlar. İlerici partilerin, aralarında Maya Jribi adlı bir kadın tarafından yönetilen bir partinin de bulunduğu koalisyonu, Mayıs 2012’nin başlarında bu gidişe karşı koymak ve neoliberal iktisadi politikalara karşı siper olmak için kuruldu. Bu koalisyonun, ana sendikaların (UGTT) ve feminist grupların, kadın haklarını ve emek haklarını, toplumsal ve iktisadi kalkınmayı öngören bir refah devleti etrafında birleştirip birleştiremeyeceği – ve Tunusluları bu gündem etrafında harekete geçirip geçiremeyeceği ise önümüzdeki günlerin konusu.

SONUÇ

Aktarmaya çalıştığımız gibi, sosyalist feminist teori ve pratik, solun “her zamanki gidişatı”na ve işçi sınıfı savunusunun ana örgütlerine –sendikalara, toplumsal hareket örgütlerine ve siyasi partilere– bir alternatif sunuyor. Sosyalist feministler öz-örgütlenmeye bağlılıkları sayesinde, hiyerarşik olmayan, demokratik ve bu nedenlerle de kapsayıcı örgütsel yapıları destekliyorlar. Kesişimlere hem program için hem de siyasi söylemde –hareketlerin talepleri ve bu talepleri desteklemek için kullanılan dilde– verilen önem, derin toplumsal ayrımların yeniden üretilmesine değil, tam tersine, aşılmasına bir zemin sağlıyor. İşyerlerinin, hanelerin ve toplulukların nasıl iç içe olduklarını anlamak, daha etkin örgütlenme biçimlerine ve koalisyon siyasetine, çok farklı ve ayrıık görülen mesele ve mücadeleler arasında bağlar kurulmasına imkân sağlıyor. Sosyalist feministlerin liderlik ve lider geliştirme vizyonları, eylemcilerin demokratik karar alma süreçlerine ve kolektifiğe dahil olma becerilerini artırıyor. Hislere dokunmanın, duyguların ve cinselliğin her zaman mevcut olduğunu, toplumsal ilişkileri şekillendirdiğini anlamak, eylemcilerin kendilerine dair düşüncelerini, empatilerini ve dünyada var olmanın farklı biçimlerine saygılarını geliştiriyor.

Neoliberalizm ve kemer sıkma siyaseti meşruiyetini, piyasadan ve devlete dair var olan ataerkil ve beyazların üstünlüğüne dayalı derinleşmiş fikirlerden alıyor. Sosyalist feministler, hem teoride hem de pratikte, bu fikirlerin etrafındaki ikiliklerle mücadele ediyorlar. Burada ana ayrım “bağımsız” (maskülen) ve “bağımlı” (feminen) arasında ve buradan yola çıkarak, “hak eden” ve “hak etmeyen” –güvenceli bir gelir ve güvenli yaşlılık hakkı da dahil olmak üzere siyasi, iktisadi, toplumsal vatandaşlık haklarını kazananlar ve kazanmamış olanlar arasında. İşçi sınıfından kadınlar, işçi sınıfından siyahlar, yerliler, göçmenler, eskiden sömürgeleştirilmiş olanlar, normatif cinsi-

yetlere sahip olmayanlar- bunlar ve başka pek çok “öteki”, hak etmeyenler kategorisine giriyor.

Küresel kapitalizm emekçi insanları birbirlerine karşı rekabete soktukça, eski ayrımlar yeniden üretiliyor ve yenileri yaratılıyor, “ötekiler” katlanarak artıyor. Ancak aynı zamanda -Kahire’den Atina’ya, New York City’den Nuevo Laredo’ya- biz insanların sömürüye, diktatörlüğe, ırkçılığa, -ister Hristiyan, isterse Yahudi ya da Müslüman olsunlar- kökten dinciliğe ve hem kişisel hem de yapısal şiddete karşı savaştıklarını görüyoruz. Bu hareketlere yöneltilen stratejik soru, onların yeniden “ötekileri” marjinalleştiren biçimlerde ve buna uygun amaçlarla örgütlenip örgütlenmeyecekleri ya da ileriye doğru yeni bir yol bulup bulamayacakları. Sol için stratejik soru ise sosyalist-feminist perspektifin sonunda solun siyasetinin merkezine getirilip getirilmeyeceği...

FEMİNİZM, UZLAŞMACILIK VE UNUTKANLIK SORUNLARI: NANCY FRASER'A BİR CEVAP

Joan Sangster ve Meg Luxton

Feminist ve antikapitalist siyaseti birbirine bağlamanın geçmişteki ve bugünkü imkânlarını anlamak, sistemin boyunduruğuna karşı hangi şartlarda mücadele edileceğini anlamak açısından kritik önemde bir konudur. Kapitalizmin son krizinin toparlayıcı etkilerinin ardından kimi entelektüeller, bakışlarını ekonomiye ve feminizm de dahil olmak üzere sol siyasi hareketlerin yükselişine ve düşüşüne çevirdi.¹ Nancy Fraser'ın "*Feminism, Capitalism and Cunning of History*" (*Feminizm, Kapitalizm ve Tarih'in Kurnazlığı*) başlıklı makalesi, bu bağlantıya dair belki de en açık, en özlü biçimde ifade edilmiş ve kısmen de *New Left Review*'de yer aldığı için en etkili olan tartışmalardan biridir. Fraser'ın son 40 yıldaki feminist eleştirileri tekrardan yapıp yıkararak gerçekleştirdiği bu tutkulu gezinti, bizi ikinci dalga feminizmin en iyi fikirlerini yeniden ayıklayıp öne sürmeye, "adalet yönünde değişim" için mücadeleye sevk ediyor.² Feminizmin "uzlaştığına" (sistem tarafından içerildiğine) dair fikri giderek daha geniş kabul görüyor; akademisyenler onun kapitalizm ve feminizmin "uyumlu ortaklar" haline geldiği tezini tekrarlayarak, bunu öteki sosyal hareketlere de uyguluyorlar.³ Her şeye rağmen, konuyla ilgili ortak bir karara varmadan önce, onun feminist geçmişindeki versiyonunu ve feminist bir gelecek vizyonunu eleştirel bir şekilde değerlendirmeliyiz.

1 Serge Halimi, "Where did the left go?", *Le Monde diplomatique*, No. 1111, Kasım 2011, s. 1.

2 Nancy Fraser, "Feminism, Capitalism and the Cunning of History", *New Left Review*, 56 (Mart/Nisan), 2009, s. 116-7.

3 Shanna Gong, "What Can the Environmental Movement Learn from Feminism", e-Scholarship, University of California, 1 Nisan 2010, şurada mevcut: <http://escholarship.org> Fraser uzlaşma terimini kullanmasa da *New Left Review*'daki başlık budur.

Fraser gibi biz de, bugüne dek emek sorunlarını yok sayan, yapısal ve maddi meseleleri önemsizleştiren, onun yerine ve değişim uğruna sınıf siyaseti ve feminist stratejilerin kesiştiği noktalara daha çok önem veren feminist tartışmaları yeniden düşünmenin zorunlu olduğuna inanıyoruz. Ancak onun feminist tarihi yeniden yorumlamasına göre, homojenleşmiş ikinci dalga feminizm, kaçınılmaz olarak uyumlu bir ortak ya da daha kötüsü küresel kapitalizm özürçüsü haline geliyor; bu da çoğunlukla kadınların emek alanındaki eşitlik talepleri üzerinden gerçekleşiyor. İşte bu görüşe karşı çıkılması gerekir. Eğer kimi –liberal, kültürel, postmodern – feminist fikirlerin kapitalizme kısmi olarak eklenmesini ve kapitalizmin meşrulaştırılmasındaki rolünü anlayacaksak, bu özgül bağlantıları kuramlaştırmamız gerekiyor.

Feminizmin bir zamanlar radikal olduğu şimdiyse neoliberal hale geldiğini söyleyen bir anlatım tutturmak ve onu sanık sandalyesine oturtmak yerine, feminizmin hangi yönlerinin neoliberalizm ile yapısal ve ideolojik bir yakınlık içerisinde olduğunu ve bu yakınlığın nedenlerini ortaya koyabilmeliyiz. Bu bağlantıları, çoğu sosyalist ya da komünist ekonominin yenilgisi ve çöküşüyle birlikte kapitalist piyasa ekonomilerine dönüşmesi ve Fordist ve post-Fordist birikim arasındaki rejim değişikliği bağlamına yerleştirebilmeliyiz; ayrıca, yaratılan ideolojik baskıları, bu baskıların piyasayı doğallastırdığını, kapitalizmi depolitize hale getirdiğini, sendikalara acımasızca saldırılırken siyasi seçeneklerin sonlandırıldığını ve işçi sınıfı için hayatta kalmanın giderek daha çok çaba gerektirdiğini de anlamalıyız. Amerikan merkezli feminizm anlayışından kaçınmalıyız ve var olduğu kesin olarak kabul edilen kesişimlerin ötesine geçerek, cinsiyeti, ırkı ve öteki ayrımcılık ve baskı sistemlerini tamamen birleştiren sınıf ilişkileri analizleri geliştirebilmeliyiz.

Fraser'ın, ikinci dalga feminizmin neoliberalizm ile "gizli ve seçici bir bağ" olduğu iddiasına karşılık, biz liberal feminizmin neoliberalizm ile uyumluluğunun açık, yapısal bir uyumluluk olduğunu ve liberal feminizmin "ikinci dalga feminizm" adıyla hegemonya kurmayı başarmasının, yalnızca sosyalist feminizmin yok sayıldığı veya yenildiği oranda gerçekleştiğini öne sürüyoruz.⁴ Kapitalizmin kaçınılmaz olarak feminist hareketi ele geçirdiğini ve kendi biçiminde şekillendirdiğini söyleyen determinist bakıştan ya da feminist siyasetin yeni bir post-Fordist dünya yarattığını dile getiren idealist görüşten farklı olarak, feminist bir tarihsel materyalizm (tarihte bireyin rolünü asla yok saymazken, bağlamın ve maddi olanın önemini, kültür ve ideolojinin rolüyle birlikte anlatan bu bakış açısı), bazı feminizmlerin kapitalizmin yöneten aygıtlarına nasıl eklemelendiğini ve diğerlerinin neden marjinalleştirildiğini ya da baskı altına alındığını anlamamıza yardımcı olabilir.

4 Fraser, "Feminism", s. 108.

FEMİNİZM UZLAŞTI MI?

Fraser'ın araştırması, kimi ölçütleri olmasına rağmen, çok genelleştirilmiş bir ikinci dalga feminizmi olduğunu varsayıyor; bunun "o ya da bu eylemci akım" ya da "feminist kuram alanı" ya da kadınların özel coğrafi mekânları ve sosyolojik konumları vurgulanmadan analiz edilebilecek "çağın bir sosyal fenomeni" olduğunu öne sürüyor. Fraser'e göre ikinci dalga, "Kurumları dönüştürme konusundaki görece başarısızlığından çok farklı olarak, kültürü dönüştürmede kısmi bir başarı sağladı" ve bazı kesinlemlerle feminizmin çöküşünü ortaya koyan bu anlatıya göre, feminizm "düzene entegre oldu", "kapitalizmin bütüncül eleştirisi" terk edildi, "bazı idealleri de can sıkıcı bir biçimde" giderek neoliberalizme yakınladı.⁵ Feminizmin düzen tarafından içerildiği bu senaryoda, Fraser özellikle feminizm ile ücretli çalışma arasındaki ilişki üzerinde duruyor: Feministlerin aile ücretini reddetmesi, liberalizm tarafından ileri sürülen kadınların ekonomik ilerlemesi fikrinin bir tür "romans"ı haline geldi, yine aynı şekilde, feministlerin sosyal devlet paternalizmini eleştirmesi de, Thatcher'ın "dadı devlet" eleştirisinden yalnızca "küçük bir adım geride" idi.⁶ Feminizm (gelirin) yeniden dağıtımından (kendisinin) tanınması meselesine döndüğünde, farkında olmadan piyasa ideolojisini meşrulaştırdı ve neoliberalizmin merkezinde yer alan devlet harcamalarının kısılması ve ucuz emeğin değerlendirilmesi gibi fikirleri daha da derinleştirdi.⁷ Bu gidişat neredeyse kaçınılmazdı: Feminizmin "yeniden anlamlandırılması"ndan ve "istemeden" de olsa "neoliberalizmin yeni ruhunun temel bir parçası" haline gelmeden önceki, bir zaman meselesiydi sadece. İşçi sınıfından kadınlar, o eleştirdikleri aile ücretlerinden kurtulmaya çalışırken, düşük maaşlı işlere ve her aile üyesinin gelir getirdiği Walmart dönemi modeline mahkûm oldular. Bu durum açık hale geldiğinde, feminizm "kesin kurtarıcı" bir hareket olmaktan çıkarak neoliberalizmin hizmetçisi haline dönüştü.⁸ Bu cazip konumdan geriye düşüşün kalbinde tarihin kurnazlığı yatıyor: İkinci dalganın "ütopik arzuları", "yeni bir tür kapitalizme geçişi meşrulaştıran hislerde, ikinci bir yaşam olanağı buldular: Bu post-Fordist, ulus ötesi, liberal bir kapitalizmdi."⁹

Fraser, bizi ABD'de ikinci dalga feminizmin kamusal yüzünün, nasıl da liberal görüntüsüne indirgendiğini düşünmeye itiyor ve ikinci dalga feminizmin sosyalist yönünün kaybolup gittiğini ileri sürme konusunda yalnız olduğu söylenemez. Hester Eisenstein da benzer biçimde, ikinci dalga femi-

5 Fraser, "Feminism", s. 97-116.

6 Fraser, "Feminism", s. 111,110.

7 Fraser, "Feminism", s. 109-10.

8 Fraser, "Feminism", s. 113.

9 Fraser, "Feminism", s. 99.

nizmin küresel kapitalizmin cazibesine kapıldığını ve ikisi arasında ideolojik akrabalık olduğunu ileri sürüyor ve yine her iki yazar da feministlerin ücretli emeğe dönük “kurtuluş” denkleminin, ikinci dalga feminizmi için bir Aşıl topuğu olduğunu söylüyor.¹⁰ Feministlerin işyeri haklarını savunması, erkeklerin işlerine erişim, bağımsızlık ve ekonomik eşitlik gibi istekleri, onları “kârlılığı maksimize etmeye çalışan şirket ve devlet stratejileri” ile bir “yakınlığa” itti. Feminizm küresel ölçekte “ataerkil gelenekleri” zayıflatmış olsa da, şirket kapitalizmi ile “tehlikeli bir ilişkiye” girdi ve onun meşrulaştırılmasının temel unsurlarından biri oldu.¹¹

Şundan emin olabiliriz ki, işçi sınıfından ve orta sınıflardan kadınlar, ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle, cinsiyete ve ırka dayalı bir işgücüne doğru itildiği ve sermayenin esnek ve kârlı bir emek arayışı tarafından çekildiği sürece, emek meseleleri de feminizmin temel konularından biri olmuştur. Çalışan kadınlar, erkeklere aile ücreti verilmesi idealine giderek daha çok karşı çıkarken, aynı zamanda emeğin cinsiyete ve ırka dayalı olarak bölünmesini, kadınların ev işlerindeki sorumluluklarını, çocukların bakımı ve sosyalleşmesiyle ilgili sorunları ve kadın ve erkek bedenlerinin farklı “doğaları” olup olmadığı konusunu da –diğer feminist meselelerle birlikte– sorguladılar.¹² Bununla birlikte, ücret karşılığı çalışma da sınıf ve ırka göre büyük farklılık gösteriyordu. Ursula Huws’un işaret ettiği gibi, düzenli olmayan emek dünyadaki iş gücünün büyük bölümünü tanımlar hale gelmişti –ve tabii ki kadınların emeğini de– savaş sonrası Fordizmi ise artık kuraldan çok “özel bir istisna” haline gelmişti.¹³ Ailede ekmek parasını kazanan tek bir kişi olması ideali, Kuzey Amerika’ya yeni gelen göçmenler ve vasıfsız işçiler için geçerli değildi, bunların ailevi devamlılıkları ailede birden çok para kazanan kişinin olmasına bağlıydı ve Afro-Amerikan aileler ile Kanada ve ABD’de bu ülkelerin sınırları içerisinde sömürgeleştirilmiş yerli halklar için, iktisadi durum ideal olandan çok uzaktaydı. Böylece tek bir erkeğin ailenin geçimi-

10 Hester Eisenstein, *Feminism Seduced: How Global Elites Used Women's Labor and Ideas to Exploit the World*, Boulder, CO: Paradigm Publishers, 2009, s. 39. İddialarında kimi benzerlikler olsa da, Eisenstein’in analizi açıkça sosyalist feminizme adanmıştır, daha karmaşıktır ve daha küreseldir. Feminizmin “post-endüstriyel toplumun talihsiz ebesi” olduğuna dair daha erken bir argüman için bkz. Judith Stacey, “Sexism by a Subtler Name? Postindustrial Conditions and Postfeminist Consciousness in the Silicon Valley”, *Socialist Review*, 96, 1987, s. 8-9, 7-28.

11 H. Eisenstein, “A Dangerous Liaison? Feminism and Corporate Globalization”, *Science and Society*, 69(3), 2005, s. 501, 495, 487.

12 Feminizm, hem işçi sınıfı direnişinde hem de orta sınıf huzursuzluğunda temellenmişti ve sıklıkla gösterildiğinin aksine basitçe bir beyaz orta sınıf hareketi değildi. Becky Thompson, “Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second-wave feminism”, *Feminist Studies*, 28 (2), 2002, s. 337-60; Meg Luxton, “Feminism as a Class Act: Working Class Feminism and the Women’s Movement in Canada”, *Labour/Le Travail*, 48, 2001, s. 63-88.

13 Ursula Huws, “Passing the buck: corporate restructuring and the casualization of employment”, *Work Organization, Labour & Globalization*, 5(1), 2011, s. 4, yine de neoliberalizmde çalışmanın esnekleşmesinin Fordizmden farklı biçimler aldığını öne sürüyor.

ni sağlamasına fazlasıyla yoğunlaştırılan eleştiriler, ilgimizi feminizmin bir yönüne daraltıyor ve yoksul ve radikalleştirilmiş kadınların tecrübelerini bir kenara koyuyor; bunların birçoğu uzun süredir ücretli çalışma koşullarına dahil olmuş durumdadır ve ailelerini geçindirebilecek kadar para kazanmak için hiçbir umutları yok.

Liberal feminizm kendi başarısı sayesinde ayakta kaldı, resmî hukuk, istihdam fırsatları, çocuk sahibi olmayı tercih edebilme, eğitim ve cinsellik gibi alanlarda verili cinsiyet düzenine karşı durdu ve onu değiştirdi. Bu başarılar eşitliğe dair liberal kavramları güçlendirdi, aynı zamanda kimi kadınların (pek azının) yönetici sınıfa dahil olmasını sağlarken, çok daha fazlası da entelijansiya, akademi ve profesyonel iş dünyasında söz sahibi oldular (etkili bir azınlık haline geldiler).¹⁴ Bu feminist başarıların bir kısmının tüm kadınlara dönük olumlu sonuçları olsa da, liberal feminizm, neoliberalizmin etkisini ya da cinsiyet düzeni liberalizmiyle neoliberalizm arasındaki farkları önceden kestiremedi. Liberalizm gelir kazanan erkeğin ekonomik açıdan bağımlı olan bir eşi ve çocukları desteklediği çekirdek aileyi idealize ederken, neoliberalizm ev içindeki sorumluluklardan özgürleştirildiği ve çalışmaya uygun olduğu varsayılan bireylerin rekabet içerisinde oldukları işgücüne dayanır. Neoliberalizmin hâkim olduğu toplumlarda gerilimin en yüksek olduğu noktalardan biri, ekonomik ve toplumsal politikaların çoğu insanı kendi başlarına aileyle ilgilenme ve para kazanma işleri arasında denge kurmaya zorlamasıdır. Düşen doğum oranları bunun bir sonucudur. Bekar/yalnız annelerin giderek yoksullaşması ise başka bir sonucudur.

Liberal feminizm, neoliberal politikaların ve iktisadın en temel sonuçlarından birini, kadınlar arasında sınıfsal farkın giderek açılmasını, zorlamaya muktedir değildi.¹⁵ Fraser'ın, feministlerin "işgücünde kadınlara eşitlik" talebinin, kapitalizme eşlik ettiği ya da en azından ona karşı çıkmayı başaramadığı şeklindeki argümanı, sosyalist feminizmin "daha dönüştürücü" ve hayati taleplerinden birini yok sayar; bu da, ücretli çalışmaya dahil olmanın, hem çocuklara bakmanın toplumsallaşmış kolektif sorumluluğuna hem de heteroseksüel çekirdek aile biçimlerine ve işgücündeki cinsiyet ve cinsellik ayrımlarının eleştirisine bağlanmasıdır.¹⁶ Yüksek kaliteli, kâr amaçlı olmayan yirmi dört saat çocuk bakımı (ve böylece çocuklara karşı sorumluluğun toplumsallaştırılması) için sosyalist feministlerin yaptığı çağrılardan liberal

14 Tüm liberal feministleri neoliberal olarak göstermek yanlış olur. Bazıları açıkça onun, refah devletin yok edilmesi gibi aşırılıklarına karşı çıkıyorlar. Ancak liberal bireycilik, meritokrasi ve oportünizm ruhu liberalizm ve neoliberalizm arasında bir simetri olmasını sağlıyor.

15 Linda McDowell, "Reconfigurations of Gender and Class Relations: Class Differences, Class Condescension and the Changing Place of Class Relations", *Antipode*, 38(4), 2006, s. 825-50, 831.

16 Michele Barrett ve Mary McIntosh, *The Anti-Social Family*, London: Verso, 1982.

feministlerin çalışan ebeveynler için hizmet olarak çocuk bakımı çağrılarının geçiş, bu hafıza kaybının yalnızca bir örneğidir.¹⁷

Fraser'ınki gibi provokatif yaklaşımlar, bazı genellemeleri zorunlu kılıyor; buna rağmen onun, feminist fikirlerin küresel kapitalizmle yakınlaştığına dair yorumları, tarihi fazlasıyla şematik ve sorunlu kutulara yerleştirilerek düzenliyor. Kapitalizmin farklı türleri, sizi neoliberalleşmenin farklı süreçlerine götürürken, bağımlılık yörüngeleri ile istihdam ilişkilerini ve işçi örgütlerinin yönelimlerini şekillendiren ekonomik ve toplumsal güçler kaçınılmaz biçimde kısaltılıp basitleştiriliyor. Bu da bir dizi soruna yol açıyor, bunları burada yalnızca kısaca özetliyoruz. İlki, Güney'de kapitalizme karşı feminist direnişin tarihsel veya güncel biçimlerinden hiç bahsedilmemesi ya da çok az bahsedilmesi; bunlara kadınların anti-emperyalist ve antikapitalist mücadeleleri arasında kurdukları bağlar da dahil.¹⁸ Fraser'ın savaş sonrasına dönük tasviri, “adalet için hak arayışının”, “ bölgesel devletlerin yerel siyaset sahnesine doğru kanallize olduğunu” varsayıyor; halbuki güney yarımküreden çıkan anti emperyalist eleştirilerin “devlet içi”yle kısıtlı olmadığı açıktır, zira bunların çoğu, küresel ve emperyalist ekonominin, kendi azgelişmişliklerini tamamen belirlediğini vurgular.¹⁹

İkinci olarak Fraser, günümüzün “uzlaşmış” feminizmi neoliberal kapitalizm içerisinde yer alırken, ikinci dalga feminizmin savaş sonrasındaki yükselişinin, “erkek egemen, ekonomici, teknokrat ve Vestfalyacı” (ya da devlet güdümünde) kapitalizm tarafından karakterize edildiğini söylemektedir. Hâlbuki günümüz neoliberalizmi ile ilişkilendirdiği piyasa güçleri, farklı bir biçimde örgütlenmiş olmalarına ve kontrol altında tutulmalarına rağmen, savaş sonrası dönemde de kısmen mevcuttu ve ikinci dalga feminizm, basit bir biçimde neoliberalizm ile “hemen peş peşe” gelişmedi.²⁰ Aslında gelişimi 1970'lerin kârlılık krizinin öncesine uzanmaktadır. Dahası –neoliberalizmin “küçük devlet” iddiasına rağmen– günümüzdeki kapitalist şartların da aynı şekilde devlet tarafından kontrol edildiği söylenebilir.²¹ Kanada ve ABD'deki devasa endüstriyel hapisane kompleksleri devletin kapasitesinin azalmadığını, yalnızca yeni yerlere –bu örnekte cezaevine– yöneldiğini göstermek-

17 Meg Luxton and Heather Jon Maroney, “Begetting Babies, Raising Children: The Politics of Parenting”, Jos. Roberts ve Jesse Vorst, eds., *Socialism in Crisis? Canadian Perspectives Socialist Studies/ Etudes Socialistes*, cilt 7, Winnipeg/Halifax: Society for Socialist Studies 1992, s. 161-198.

18 Özlem Aslan ve Zeynep Gambetti, “Provincializing Fraser's History: Feminism and Neoliberalism Revisited”, Academia.edu, şurada mevcut; <http://boun.academia.edu/Shireen/Hassim>, “Global Constraints on Gender Equality in Care Work”, *Politics and Society*, 38(3), 2008, s. 388-402.

19 Fraser, “Feminism”, s. 102. Bkz. Maxine Molyneux, *Women's Movements in International Perspective*, Basingstoke: Palgrave, 2000.

20 Fraser, “Feminism”, s. 108.

21 Andrew Gamble, “Neo-Liberalism”, *Capital and Class*, 75, 2011, s. 132.

tedir.²² Yine Fraser'ın savaş sonrası devlet için yaptığı “teknokrat ve idareci bir ruh” tarafından sarmalanmış olma tasvirinin, bugünkü devlet için de geçerli olduğu söylenebilir.²³ Bu konuda, 2012 krizi sırasında Yunanistan ve İtalya'daki teknokrat liderlere ve devlet kararlarının neoliberal siyasi ideoloji tarafından değil de profesyonel uzmanlar tarafından alındığını gösterme çabalarına, bu uğurda sayıları artırılan danışman ve komisyonlara bakmak sanırız yeterlidir.

Üçüncüsü, feminizmin ekonominin kör güçleri tarafından kaçınılmaz olarak ele geçirildiği fikri, neoliberalizme dair siyasi mücadelelerin önemini azaltmaktadır. Neoliberalizmin yükselişine yalnızca kârla ilgili kapitalist kriz eşlik etmemiştir, neoliberalizm aynı zamanda küresel sosyalist hareketin göreceli başarısına ve sosyal demokrat eşitlik taleplerinin bununla eş zamanlı yükselişine verilen bir yanıtı. Yirminci yüzyılın sonları sosyalizm ve solun küresel yenilgisine şahit oldu, bu yenilgiye neoliberalizmi ilerleten kişiler ve kurumlar da öncülük etti. Greg Albo'nun gözlemine göre, neoliberalizmin en büyük başarısı “özeleştirme” değil, “Solun yenilgisi, izolasyonu, bireycileştirilmesi ve örgütsüzleştirilmesidir”, o kadar ki sendikalar ve sivil toplum örgütleri onun varsayımlarını “içselleştirmiştir”.²⁴ Eğer kimi feministler neoliberalizmin kurallarına tabi olmuşlarsa, aynı emek ve sosyal demokrasi örgütleri için de geçerlidir.

Dördüncüsü, feminizmin kimi biçimlerinin, liberal demokratik kapitalizm ile –bireycilik ve fırsat eşitliğini savunan siyaset felsefesi ve kadınların sınıf merdiveninde yükselme hırsı bağlamında– yakınlığı olduğu fikri, kendisini *neoliberalizmden çok daha önce* göstermişti. Bu bağlantı, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren, komünist ve sosyalist feministler tarafından eleştirilmişti, liberal feminizmin kalbinde yatan açgözlü bireyciliğe, rekabete ve toplumsal hiyerarşinin kabulü eğilimlerine karşı çıkmıştı. Bu aynı zamanda Fraser'ın incelediği ikinci dalga sırasında da geçerliydi, Marksist ve sosyalist feminizmin siyasi ve teorik açıklamaları liberal feminist reçetelere karşı çıkmıştı –buna rağmen, siyasi ayrımlar içerisinde bazı önemli feminist koalisyonlar da kurulmuştu. Marksist ve sosyalist feministler, neoliberalizmin yükselişi sırasında dahi, bizi kadınların farklı sınıf çıkarları için değişen tarihsel temelleri incelemeye çağırıyordu; liberal feminizmin işçi sınıfı mücadelelerini bırakabileceği konusunda uyarıda bulunmuştu; kadın emeğini yabancılaşma ve nesneleştirme bağlamında teorize ettiğimizi ileri sürmüştü;

22 Ruth Wilson Gilmore, *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California*, Berkeley: University of California Press, 2007.

23 Fraser, “Feminism”, s. 102.

24 Greg Albo, “Neoliberalism and the Discontented”, *Socialist Register 2008*, Monmouth: Merlin Press, 2007, s. 360. Bkz. David Harvey *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

üst orta sınıfların sınıf çıkarlarını taşıyan “oynak” feministlere karşı gelmişti ve cinselliğin, metalaşmanın ve kapitalizmin gelişkin analizlerini sunmuştu.²⁵ Sorun, bu eleştiriler Marksist feministlerden ya da örgütlü soldan geldiği için dinleyenlerin çok az olmasıydı.

Bu eleştirilerden birinde Johanna Brenner, cinsiyet düzeninde ikinci dalgadan hareketle ortaya çıkan önemli değişikliklere dikkat çekmişti, ancak aynı zamanda bunun özünde “burjuva feminist devrim” olduğu konusunda ve feministlerin eşitlik taleplerinin “rekabet ve sözleşme hakkına dönüştürülerek kültürel olarak eklemelendiği ve kurumsallaştırıldığı” konusunda uyarıda bulunmuştu.²⁶ Brenner’ın analizi, esas olarak Marksist-feminist sınıf konumu anlayışı ve sosyalist siyasete çok şey borçlu olsa da, Fraser’ın ikinci dalga feminizmin farkında olmadan küresel kapitalizmin hizmetçisi haline geldiği iddiasından daha farklıdır, zira Brenner, sınıf, ırk ve cinsiyet arasındaki karmaşık ilişkileri dikkate almaktadır, bu ilişkilerde, kadınlar çakışan feminist amaçları için bir araya gelseler bile, farklı sınıf çıkarlarının olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Fraser’a göre, Batı feminizminin belirli türde bir uzlaşmacılığı, aynı zamanda uluslararası sahnede de görülmektedir, feminizm kurumsal örgütlenmesinde giderek daha ulus ötesi hale gelirken, yapısal yoksulluk sorunlarına daha az yoğunlaşarak insan haklarıyla ilgilenen daha güvenli bir dil benimsemiştir. Bu daha az radikal yönelim ana akım feminist örgütlerde gerçekleşmiş olsa da, feministlerin tamamının, ne sorunlu tarihsel ve güncel ittifakları yok sayarak feminizmi ve emperyalizmi bir araya getirdiği ne de küresel kapitalizm, yoksulluk ve azgelişmişliğe yoğunlaşan uluslararası siyasal iktisat eleştirilerini terk ettiği söylenebilir.²⁷ Eğer enternasyonalist sosyalist-feminist eleştiri, merkez sahneden daha az tehlikeli bir liberal feminist proje tarafından uzaklaştırılmışsa, bunun nasıl ve neden olduğunu sorma-

25 Rosemary Hennessy, *Profit and Pleasure: Sexual Identities in Late Capitalism*, New York: Routledge, 2000.

26 Johanna Brenner, “Feminism’s Revolutionary Promise: Finding Hope in Hard Times”, *The Socialist Review*, 25, 1989, s. 247, 249. Burjuva feminist terimi Marilyn Boxer tarafından çok “indirgemeci” olması sebebiyle saldırıya uğradı, terimin orta sınıf ve işçi sınıfı kadınları arasındaki ilişkiyi basitleştirdiği öne sürüldü. Ancak bu terim basitçe kadın düşmanı sosyalist erkekler tarafından icat edilerek sosyalist kadınlara verilmemişti; sosyalist kadınlar için bu terim güçlü bir şekilde deneyimlenen siyasi sınıf farklılıklarını anlatıyordu. Marilyn J. Boxer, “Rethinking the Socialist Construction and International Career of The Concept of Bourgeois Feminism”, *American Historical Review*, 112(1), s. 131-158.

27 Örnek olarak bkz. Hester Eisenstein, *Feminism Seduced*, Bölüm 6; Zillah Eisenstein, *Against Empire: Feminisms, Racism, and the West*, London: Zed Books, 2004; Asoka Bandarage, “Women in Development: Liberalism, Marxism and Marxist-Feminism”, *Development and Change*, 15(4), 1984, s. 495-515; Martha Gimenez, “Connecting Marxism and feminism in the era of globalization”, *Socialism and Democracy*, 18(1), 2004, s. 85-105.

mız gerekiyor.²⁸ Benzer şekilde, Fraser'ın tüm feminizm türlerini tek bir sepete koyması, neoliberalizm ile uzlaşan feminist siyasetleri, radikal direnişçi feminist siyasetten ayırma fırsatını ortadan kaldırıyor.

FEMİNİZMİ TARİHSELLEŞTİRMEK

Fraser'ın anlatısındaki feminizmin yalnızca homojenlikten arındırılması gerekmiyor, aynı zamanda tarihselleştirilmesi de gerekiyor. Feminist siyasetin –üç ya da dört– kronolojik dalgayla süregeldiğini varsayan analizler, ikinci dalganın daha uzun bir siyasi düşünce yörüngesinden ayrılarak koptuğu düşüncesini de barındırıyorlar.²⁹ Sheila Rowbotham'ın işaret ettiği gibi, bir nesil eylemciden diğer bir nesle hafıza aktarım mekanizmalarının yokluğunda, feminist tarih unutulabiliyor ve mevcut siyasi stratejilerin içine yerleşmiş bir hafıza kaybı ortaya çıkıyor.³⁰

Fraser, “ikinci dalga” feminizmin, sınıf, cinsiyet ve ırkı birleştiren ve bugün “yaygın olarak kabul” gören “kesişimci” analizin “öncülüğünü” yaptığını öne sürüyor – böylelikle kesişimciliğin, global tercihin teorisi olduğu siyasi bir uzlaşmayı da varsayıyor.³¹ Fraser'ın, geçmişte konuşulmayan meselelerin açığa çıktığı ve psikoloji, aile, cinsel yönelim, ev işleri ve çalışma arasında yeni bağlantılar kurulan 1960'lı ve 1970'li yıllarda daha önceki feminist düşünce ile bir kırılma yaşandığı iddiası, kronolojinin siyasete üstün geldiği ve mekanik bir biçimde üçüncü ya da dördüncü dalga feminizmler de olduğu düşüncesi onaylanmaksızın desteklenebilir. Kesişim analizi ise sınıf analizi ile eşleştirilmemelidir, çünkü kesişim analizi, kadınların karşılaştığı eşitsizlik ve baskı türleri arasındaki epistemolojik farkları yok sayabilir; gerçekten de kimi kesişimci yazılar, bizi iktidar ilişkilerinin çoğulcu çeşitliliğine geri götürmüştür.³²

28 Uluslararası siyasi iktisat üzerine yazan tüm feministler bu değişimden bahsetmiyor. Chandra Mohanty, *Feminism without Borders: decolonizing theory, practicing solidarity*, Durham: Duke University, 2003; Geraldine Terry, *Women's Rights*, London: Pluto Press, 2007.

29 Feminist tarihçiler, siyaset bilimcileri ve sosyologlar, özellikle de kadınların emek, sol ve ırkçılık etrafında örgütlenmesiyle ilgilenenler, dalga fikrine karşı çıkıyorlar. Nancy Hewitt, ed., *No Permanent Waves: Recasting Histories of U.S. Feminism*, New Brunswick: Rutgers University Press, 2010; Joan Sangster, “Radical Ruptures: Feminism, Labor, and the Left in the Long Sixties in Canada”, *American Review of Canadian Studies*, 40(1), 2010, s. 1.

30 Sheila Rowbotham, “Introduction: Mapping the Women's Movement”, Monica Threlfall, ed., *Mapping the Women's Movement*, London: Verso, 1996, s. 13.

31 Fraser, “Feminism”, s. 103.

32 Leslie McCall, “The Complexity of Intersectionality”, *Signs*, 30(3), 2005, s. 1771-1800; Nira Yuval-Davis, “Intersectionality and Feminist Politics”, *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 2006, s. 193-209; *European Journal of Women's Studies* özel sayısı, 13(1), 2006; ve Avtar Brah ve Ann Phoenix, “Ain't I a Woman? Revisiting Intersectionality”, *Journal of International Women's Studies*, 5(3), 2004, s. 75-86.

Feminizmi dalgalar ve çöküşlerle düşünmektense akımlarla düşünmek daha faydalıdır, bu akımların her biri, hem toplumsal koşullar hem de kadınların değişen siyasi hedefleri tarafından belirlenen ve yeniden değiştirilen farklı siyasi fikirleri benimsemiştir. Sınıfsal sömürü, cinsiyet ve ırk baskısını birleştiren, iç içe geçiren ya da paralel hale getiren analizlerin çok eskiye dayanan bir tarihi vardır; bu girişimler, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına, sendikalist, anarşist, komünist ve sosyalist kadınların yaptıklarına kadar uzanır. Bu kadınlar, kimi zaman liberal feministlerle işbirliği yapmışsa da, siyasi projeleri farklı sınıf çıkarları ve kültürlerine aittir ve birbirinden ayrılır. Yirminci yüzyılın başında komünistler ve sosyalistler esas olarak sınıfa yoğunlaşmış olsalar da, kadınlara dönük baskıları ve ırkçılığı da değerlendirmişler ve ev işleri, cinsellik, aile ve çalışma hayatı gibi konuları da hedef tahtalarına yerleştirmişlerdir.³³ Yirminci yüzyılın ortasında Komünist Parti, ekonomizmden (cinsiyet meselesini sınıftan aşağıya koymak) ya da Stalinizmden (tüm siyaseti tek ülkede otoriter devlet sosyalizmi kurma amacının boyunduruğuna almak) dolayı sıkıntı yaşıyor gibi görünse de, Siyah kadınların “üçlü baskılanması”na dair yeni düşünceleri teşvik etmiştir.³⁴ Aynı zamanda Amerikan tarihinde böyle varsayılsa da komünist sol, tek sol değildir. Çeşitli sosyalist-feminist örgütler ve düşünceler yirminci yüzyıl boyunca varlıklarını ve etkinliklerini sürdürmüştür, bunlara Kanada’da Depresyon sırasında “Cooperative Commonwealth Federation” (CCF – Federasyon 1932’de kurulmuştur ve 1955’te Kanada Sosyal Demokrat Partisi’ne dönüşmüştür) altında yeni bir “ütopik sosyalizmi” isteyen kadınlar ve 1950’lerde “kadın meselesini” kapitalizm, tüketicilik ve kadınların makyajları üzerinden tartışarak dikkate alan Troçkistler de dahildir.³⁵

Barbara Foley’e göre, komünist soldan kadınların tam bir Marksist-feminist kurtuluş siyaseti geliştirmek için gerçekleştirdikleri ilk çalışmaların sınırları, yalnızca ekonomizm ya da Stalinizmden ibaret değildir; ücret ilişkilerini tümüyle ortadan kaldırmayı gündemine almayan, böylelikle de toplumsal ilişkilerin kapitalist paradigmasından tamamen kopamayan

33 Örneğin August Bebel, *Women and Socialism*, Meta L. Stern (Hebe) tarafından çevirildi, New York: Socialist Literature Co., 1910; Alexandra Kollontai, *Selected Writings of Alexandra Kollontai*, London: Alison ve Busby, 1977; Philip Sheldon Foner, ed., *Clara Zetkin: Selected Writing*, New York: International Publishers, 1984.

34 Erik S. McDuffie, *Sojourning for Freedom: Black Women, American Communism, and the Making of Black Left Feminism*, Durham: Duke University Press, 2011, s. 4; Clara Fraser, *The Emancipation of Women: Female Leadership in the Southern Civil Rights Struggle*, Seattle: Red Letter Press, 2003.

35 Peter Campbell, *Rose Henderson: A Woman for the People*, Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2010, s. 278; Joan Sangster, *Dreams of Equality: Women on the Canadian Left, 1920s-1950s*, Toronto: Oxford University Press, 1989; Myra Tanner Weiss, *The Bustelo Incident: Marxism and Feminism*, New York: Onward Press, 1987.

Buhran dönemi komünizminin “reformist” programıdır.³⁶ “Reformizm” dışında alternatif bir siyaseti kuramsallaştırmanın ve sürdürmenin zorlukları, 1970 ve 1980’lerdeki sosyalist feministler için de var olmuştur ve örgütlü solun yaşadığı düşüşle birlikte daha da ağırlaşmıştır. Bunu anlamak, bugün sosyal demokrat ya da liberal feminizm tarafından kolaycacık yutulamayacak gerçek bir alternatif sol feminizm yaratmanın stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Bir boyutuyla küresel de olsa, sosyalist feminizmin 1970 ve 1980’lerden sonra marjinalleşmesi, farklı ulusal ve bölgesel biçimlerde gerçekleşmiştir. Fraser, “mali sermaye ve ABD hegemonyasının ikili krizi”nden bahsederek başlıyor; ancak Amerikan imparatorluğunun dışındakiler (ve bunun diğer ucunda olanlar) için ABD “hegemonyası”nın krizde olduğu görülmeyebilir, tam tersine, özellikle de jeo-askeri bağlamda hâlâ hegemonik bir güç olduğu söylenebilir.³⁷ Fraser, karşı kültürü, Yeni Sol’u ya da ikinci dalga feminizmi tanımlarken, vurguyu ABD tarihi üzerine yapar. Bu vurgusuyla da, hem tüm dünyadaki hem de özellikle diğer batılı ülkelerdeki feministlerin deneyimlerini gölgelemiş olur. Komünist, sosyal demokrat ve emek partilerinin varlığı; (ABD örneği, kuralın daha da dışında olmak üzere) güçlü bir refah devleti geleneği; farklı ırk ve etnik köken koşulları; milliyetçiliğin ve sömürgeleştirilmiş ulusların, Kanada örneğinde olduğu gibi, tüm ulus yapısı içindeki varlığı –işte bütün bunlar, yaşanan deneyimleri bir dünya ve hatta batı hikâyesine sığdıramayacağımız şekilde feminist siyaseti değiştirmektedir. Sosyalist feminist siyaset 1970’lerde Kanada ve Quebec’te devlet merkezli sayılsa bile, hatta gerçekten de ABD ile ilişkileri sömürgecilikten çıkartma (Quebec’te ise Quebec’in bağlarını Kanada’nın sömürgesi olmaktan çıkartma) vurgusuyla milliyetçi olsa da, aynı zamanda ayırt edici bir Quebec ulusçuluğuna katkıda bulunan, yerli halkların sömürgecilik karşıtı mücadelesine ve sosyal demokrat feminizme katılan anti-emperyalist görüşler de barındırıyorlar, özgürleştirici amaçlara sahip çıkmaya da devam ettiler.

İkinci dalga feminizm, ideolojik olarak, Fraser’ın hatırladığından çok daha fazla bölünmüştü. Tüm ikinci dalga feministler, kapsayıcı (birlikçi), dönüştürücü bir programa sahip değildi: Bazı konular onları antikapitalist bir siyasete sürüklerken, bazıları bunu sağlamadı. Fraser, “şu veya bu aktivist akım”ın ötesinde genellemeler yapma niyetine rağmen, bir noktada feminizmin farklı akımları arasındaki ayrımlara gelip takılıyor – bunlar arasında sosyalist feministler, siyahi feministler, liberal feministler ve anti emperyalist feministler de var. Yine de, çıkarttığı soy ağacıyla, feminist akımların birleştiğini öne sürüyor: İkinci dalga feminizmin anti emperyalist Yeni Sol’dan,

36 Barbara Foley, “Women and the Left in the 1930s”, *American Literary History*, 2(1), 1990, s. 156, 163.

37 Fraser, “Feminism”, s. 98.

özel olarak da “Vietnam Savaşı karşıtı küresel maya”dan türediğini dile getirirken, “solun cinsiyetçiliğinin” o zamanlar sosyalist feministler için sorunlar yarattığını, ancak bu sorunların, “ayrılıkçılık yapıp Sol’u terk eden” radikal ve liberal feministler için geçerli olmadığını da söylüyor.³⁸ İkinci dalga feminizmin tüm akımlarının Yeni Sol’dan türediği fikri, ABD için bile sorunludur; 1969 yılında feministler ile Yeni Sol arasındaki bağların koptuğunu ima etmek ise kesinlikle Amerikan (resmî) tarih yazımının bir parçasıdır. Böylece, Fraser’ın feminist siyasi akımlar arasında doğru bir biçimde yaptığı ayrımlar, ikinci dalga feminizmin genelleştirilmesine dayalı tezini zayıflatmaktadır. Fraser, farkında olmadan ilerletmeyi amaçladığı sosyalist feminist siyaseti susturuyor olabilir.

Kadın emeğinin tarihini insanın tarihi etkinliğiyle birleştirerek diyalektik bir süreç olarak kavramak, sosyalist feminist strateji geliştirmek için de gereklidir. Fraser’ın belirttiği gibi, post-Fordist ekonominin çalışan kadınların durumunu değiştirdiği, çoğunlukla da onların üretim ve üreme koşullarını kötüleştirdiği inkar edilemez bir gerçektir, ancak feministlerin ücretli emeğe yoğunlaşmalarının, küresel kapitalizmin hedeflerini benimsemelerine sebep olduğunu söylemek bambaşka bir şeydir. Bu yaklaşımın, hem tarihsel determinizm açısından –feminizmin kaçınılmaz olarak her şeyi yok eden bu güce teslim olduğunu ima etmesi bakımından –hem de kültürel idealizm açısından– feminist fikirlerin her şekilde kârlılık krizi sebebiyle nihai olarak gerçekleşebilecek ekonomik değişimler için tanımlayıcı meşruluk kaynağı olduğunu öne sürmesi bakımından bir anlamı vardır. Dahası, işyerinde eşitlik için mücadele eden kadınların, bunun siyasi sonucuna dikkat etmedikleri için suçlu olduklarını da ima etmektedir.

Çalışma meselesine odaklanmaktansa, çalışma konusunda farklı feminist siyasi yaklaşımları incelemeliyiz, onların sınıf mücadelesi sürecindeki etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmeliyiz. Kadın işçiler, ekonomik bağımsızlığı destekledikleri ve bunun sonucunda da düşük maaşla birden çok kişinin çalıştığı aileler ortaya çıktığı için suçlanamaz; onlar sadece, kendilerinin ve ailelerinin hayatlarını sürdürebilmesi için verili ve olası stratejileri düşünerek, değişen ekonomik koşullara bir yanıt verdiler.³⁹ Kadınlar “dünyanın dört bir yanında emek piyasalarına doluştuğunda”, bunu eşitlik hayalleriyle ya da Fraser’ın söylediği gibi “kadınların ilerlemesi için yeni bir romantizm”le değil, temel “hayatta kalma projesine” dahil oldukları için yaptılar.⁴⁰

38 Fraser, “Feminism”, s. 97-106.

39 Eisenstein, “A Dangerous Liaison”.

40 Fraser, “Feminism”, s. 110; Johanna Brenner, *Women and the Politics of Class*, New York: Monthly Review Press, 2000, s. 85.

TEORİK ÇEKİŞMELER

İkinci dalga feminizm içerisinde yalnızca rekabet halindeki feminist siyasetler yoktu, aynı zamanda 1970’lerde ve sonrasında farklı feminizmler üzerine tartışılıyor, ayrışılıyor ve çarpışmalar yaşanıyordu; 1980’lerin sonuna gelindiğinde entelektüel/teorisyen çevrelerde postmodern, post-yapısalcı fikirler tarihsel materyalizme karşı açık bir zafer kazanmıştı, bu durum farklı ülke ve kültürlerde değişkenlik gösterse de, postmodernizmin özellikle ABD’de güçlü bir kabul gördüğü söyleniyordu.⁴¹ Birileri bu tezi, “post” yazılarda sınıfın düzenli olarak anıldığına ya da bir postmodern Marksizm geliştirildiğine ya da Marksizm ve post-yapısalcılık arasında üretken bir diyalog ve fikir takası olduğunun kanıtlarına işaret ederek detaylandırabilir. Biz de Fraser’ın, somut durumdan kopmamasını sağlayan olumlu müdahalelerini takdir edebiliriz. Ancak Marksizmin reddiyle birlikte sınıf analizlerinin seviyesi de değiştirilemez bir biçimde gerilemiştir. Postmodern feministlerin çoklu, içkin olarak istikrarsız kimlik inşasına yaptıkları vurgunun ve metine, temsile ve tutarsız analizlere verdikleri giderek artan önemin bir bedeli olacaktı elbette: Ekonomik eşitsizliğin yapısal, meta-analizlerinin önemsizleştirilmesi.

Anglo-Amerikan feminist kuramlarının çoğunda, sınıfın esnek, soyut ve değişken doğasına, yapıbozumuna, yeni tüketici kapitalizmde kaybolduğu ya da diğer kimlikler tarafından parçalandığı varsayımına büyük bir ağırlık verildi. Daha genel olarak toplumsal analizlerde muğlaklık, belirsizlik, şüphecilik, (öz’e yapılan vurguyla birlikte) öz-düşünümSELLİK, merkezsizleşme, eklektik, yerel ve öznel olan baskın hale geldi. Sosyalist emek tarihinin ve sosyolojinin büyük kısmını belirleyen deneyim kavramının derinden sorgulandığı da ortaya çıktı; bunun sonucunda, tabi olanlar tarafından derinden hissedilen sömürü ve baskının yaşanmış gerçeklikleri, eylem çağrısından çok akademik bir soru işareti haline getirildi. Ne yazık ki, Marksizmin tarihsel olmayan, mekanik bir türevi ortaya çıktı, feministlerin tarihsel materyalizmle yaratıcı bir ilişki kurmasını sınırladı. Kendisini üçüncü dalga feminist olarak tanımlayan, en derinden postmodernizm tarafından şekillendirilen ve neoliberalizmle uyumlu yeni bir bireyciliği kucaklayan bazıları, bunları Marksizmin çözülüşü olarak benimsediler. Onlar için Marksist-feminizmin modası geçmişti, çok ağır, yapısal, kolektif, sınıf-merkezliydi ve eğlenceli değildi – tıpkı, onu icat eden, mizahtan yoksun ve peşin hükümlü olduğu var-

41 “Postmodernizmin büyük kısmı ABD’den çıkmıştır ya da en azından orada hızlı kök salmıştır ve bu durum, ülkenin çözülmesi en güç olan sorunlarını yansıtır.” Terry Eagleton, *The Illusions of Postmodernism*, Cambridge: Blackwell Publishers, 1996, s. 122.

sayılan ikinci dalga feministler gibi.⁴² Teori, pratiği de etkiledi: Post-yapısalcı düşünceler, siyasi olanaklar kavrayışımız içerisinde dağılıp yankılanırken, toplumsal hareketleri ve feminist siyaseti de şekillendirdi. Ellen Wood'un tahminine göre, gerçekten de bu teorik kaymalar neticesinde, yeni sol entelektüel kuşağın işçi sınıfıyla bağlantısı da azaldı.⁴³

Bu kuramsal değişikliğin büyük önemine rağmen, Fraser'ın yazısının hiçbir yerinde post-yapısalcılık ve postmodernizm sözcüklerine rastlanmıyor. Bu, derinden sorunlu bir durum. Fraser şifreli bir kelime kullanıyor, "post" demek yerine "kültürel" diyor. "Feminizm, tek yönlü bir kültürelcilik oldu" diye yazıyor. Feministler "Siyasi iktisat eleştirisini küçümserken, kültür eleştirisinde aşırıya gittiler" diye devam ediyor.⁴⁴ Ancak "kültür" kelimesi kuramsal tartışmaların özgüllüğünü ve siyasi sonuçlarını gölgeliyor. Dahası, Marksist solda, kültür kavramı uzun zamandır tartışmaların bir parçası olmuştur, buna postmodernistlerin özellikle ilgilendiği, tüketim, popüler kültür ve metalaşma gibi kimi temalar da dahildir ve "radikal çevrelerde siyasi değişimin etkili olması için 'kültürel' olması gerektiği uzun süredir söyleniyor".⁴⁵ Öyleyse nasıl oluyor da, kültüre dair bu yeni teori daha farklı oluyor?

Cevap, post-yapısalcı teoriden beslenmesi ve postmodernlik çerçevesi içerisinde kurulmuş olmasıdır, ancak bütün kuramın bu yönde ilerlemediğini de vurgulamak gerekir. Kimi feministler tarihsel materyalizme, Marksizme ve Marksist-feminizme bağlı kalmayı sürdürürken –bu arada, onları da homojenleştirmemeliyiz, aralarında farklılıklar vardır– içlerinden çoğunun "kültür" konusuna artan bir ilgileri de oldu. Onlara "gerek sağdan, gerekse soldan, toplumsal ve kültürel analiz için sınıfın artık uygun bir temel kategori olmadığı" söylenirken, onlar emek, deneyim, cinsellik, kuram ve kültüre dair yazıp çizmeye devam ettiler.⁴⁶ Feministler, yeni bir feminist Marksist-hümanizm oluştururken Marksist siyasal iktisadı da dönüştürüyordu; tam da bugünlerde ismi anılan türden, feminist ve ırkçılık karşıtı bir sınıf analizi geliştiriyorlardı.⁴⁷ Anglo-Amerikan çevrelerdeki akademik kuramsal üreti-

42 Susan Archer Mann and Douglas J. Huffman, "The Decentering of Secondwave feminism and the Rise of the Third Wave", *Science & Society*, 69(1), 2005, s. 56-61.

43 Ellen Meiksins Wood, "A Chronology of the New Left and Its Successors, Or: Who's Old Fashioned Now?", *The Socialist Register* 1995, London: Merlin Press, 1995, s. 22-49.

44 Fraser, "Feminism", s. 108.

45 Terry Eagleton, *After Theory*, New York: Basic Books, 2003, s. 46.

46 Hennessy, *Profit and Pleasure*, s. 12.

47 Örnekler arasında şunlar var; Kate Soper, *Troubled Pleasures: Writings on Politics, Gender, and Hedonism*, London: Verso, 1990; Heather Jon Maroney and Meg Luxton, eds., *Feminism and Political Economy: Women's Work, Women's Struggles*, Toronto: Methuen, 1987; special issue of *Studies in Political Economy*, 51, 1996;

Caroline Andrew, Pat Armstrong, Hugh Armstrong, Wallace Clement and Leah F. Vosko, *Studies in Political Economy: Developments in Feminism*, Toronto: Women's Press, 2003.

min bekçileri ise, bu tartışmalara post-yapısalcılıkla ilgili tartışmalara göre çok daha az ilgi gösteriyorlardı (buna *New Left Review* da dahildir).⁴⁸

Feminist yazının hâkim akımları, Marksizmi de başlıcalarından biri sayıp hedef tahtasına yerleştirerek, meta (üst) anlatıların yararlılığına karşı çıktılar. Linda Nicholson ile birlikte yazdığı bir makalede Fraser, feminist postmodern teorinin, daha “özcü yarı-üst anlatıların” tersine, “pragmatik ve yanılabilirliği kabul eden” bir yaklaşım sunduğunu, “yöntemlerini ve kategorilerini mevcut durumun özgün gerekliliklerine göre geliştirdiğini ve uygun olduğunda çok sayıda kategori kullandığını” söyleyerek bunun tıpkı “nakış işlemeye benzediğini” belirtiyor. Fraser ve Nicolson aynı zamanda ve ironik bir biçimde, kuramın “açıkça tarihsel” olması ve “kategorilerini tarihsel çerçevelere yerleştirmesi” gerektiğini de söylüyorlar; bu da bizde, feminist tarihsel materyalizmin yaklaşık bir tanımını vermeye çalıştıkları izlenimini uyandırıyor.⁴⁹ Buna rağmen feminist teoriyi, “batılı, beyaz, orta-sınıf kadınlara” yaptığı dar ve hatalı vurgusundan ancak postmodern teorinin çıkartabileceğini iddia ediyorlar; bu, ırkçılık karşıtı ve sosyalist feminizmin geçmişteki versiyonlarını basitleştiren ve yok sayan bir yaklaşımdır.⁵⁰

Fraser, yazılarında daha formatif ve nedenselliğe dönük bir söylem öne çıkarken, post-yapısalcı bir yönde ilerledi, ancak kuramsal yaklaşımı yine de Judith Butler gibi feministlerden daha farklıydı; örneğin “yeniden dağıtım/paylaşım” tartışmasında Fraser aynı anda hem siyasi iktisadı hem de kültürü değiştirmenin ihtiyacından bahsetti. Fraser, tanınma ve yeniden paylaşımın ayırt edici olmadığına, ancak “iç içe geçmişlik”in feminist tartışmalara değerli bir müdahale anlamına geldiğinde ısrar etti.⁵¹ Ancak “yeniden paylaşım” kavramı bir bütün olarak, Rosemary Hennessy’nin de belirttiği gibi, “eşitsiz üretim ilişkilerini” değiştirme ihtiyacından çok refah devletinin geliştirilmesiyle eşleştirilebilir.⁵² Fraser’ın feminist teorideki “ihtilaflar” arasında aracılık yapmak için gösterdiği değerli çaba, eleştirel ve post-yapısalcı teorinin

48 *New Left Review*’daki Fraser-Butler tartışması bunun bir örneğidir. Aynı zamanda onun feminizm ve şirket kapitalizmi arasındaki tehlikeli ilişkiye dair fikirleri üzerine yazılan Eisenstein’in denemelerinden birinin ardından çok sayıda cevap gelmişti, bunların hiçbirisi gerçekte konuya Marksist açıdan yaklaşmıyordu. Gibson-Graham cevabı bile özünde post-Marksizmin safındaydı. Bkz. *Women’s Studies Quarterly*, 34(1/2), 2006, s. 40-89.

49 Nancy Fraser ve Linda J. Nicholson, “Social Criticism without Philosophy: An Encounter between Feminism and Postmodernism”, Linda Nicholson, ed., *Feminism/Postmodernism*, New York: Routledge, 1990, s. 35, 34.

50 Linda J. Nicholson, “Introduction”, *Feminism/Postmodernism*, s. 4-5. Bkz. Lise Vogel, *Woman Questions: Essays for a Materialist Feminism*, New York: Routledge, 1995, s. 102; ve Miriam Glucksmann, “Airbrushing the History of Feminism, “Race” and Ethnicity”, *Feminism & Psychology*, 18(3), 2008, s. 405-9.

51 Nancy Fraser, *Justice Interruptus: Critical Reflections on the ‘Post-Socialist’ Condition*, New York: Routledge, 1997, s. 34, n 8.

52 Hennessy, *Profit and Pleasure*, s. 221-2.

“en iyi unsurları” arasında “uzlaşma” çağrılarını yol açıyor, “sosyo-kültürel görüngülerin anlaşılabilceği açıların çoğul olduğuna ve kişinin amaçlarına dayanması gerektiğine dair pragmatik bir görüş” üretiyor.⁵³ Ancak kimi kuramsal ihtilaflar arasında aracılık yapılamaz; bunu yapmak bizi sadece liberal çoğulculuğa *doğru* götürür.

Feminist stratejideki bu kavramsal değişimlerin siyasi anlamları küçümsemez. Marksist feministler, postmodern feminizmin neoliberalizmin farklı yönlerini yansıttığını ve üstü örtülü bir şekilde meşrulaştırdığını belirtiyorlar. İçsel ya da “temel” değerlerin, evrensel hakikatlerle standartların, rölativizmin, akışkanlığın, sınırlar arasındaki geçişlerin ve sadece var olan toplumsal düzeni şekleştirmeye yarayan “sınıf sonrası” siyasetin desteklenmesinin tüm bunların ortak bir biçimde eleştirilmesinin, çakışmalara yol açtığını belirtiyorlar.⁵⁴ “Post-sosyalist” siyaseti eleştirenler, benzer biçimde postmodernizmin muhafazakâr siyasetle ilişkilendirilen ideolojik geri çekilmede rol oynadığına işaret ediyorlar, bunu yaparken de açıkça onu desteklemekle kalmadığını, aynı zamanda imgesel olana yoğunlaşan estetik teoriye geri çekilerek, onun kimi talimatlarını kabullenerek ve bütünsel bir sosyal dönüşüm olasılığına dair gerçekçi şüpheleri, yani kuramsal planda “hakikat, eleştiri, adaletin eski nosyonları” ve diğer günü geçmiş fikirlerin postmodern terkine dair şüpheciliği benimseyerek yaptığını söylüyorlar.⁵⁵

“Post” düşüncenin liberal feminist siyasetin daha da burjuvalaşmasındaki ve sosyalist feminizmlerin marjinalleştirilmesindeki etkisi şu şekilde kabul edilmelidir: Bu kültürel dönüş, materyalist feminizmi inkâr etti, sınıfın yapısal bir kategori –ve aynı zamanda yaşanan bir deneyim– olduğuna karşı çıktı, tam da neoliberalizmin, hem Fordizmin hem de feminizmin işçi sınıfından kadınlara getirdiği küçük kazanımlara saldırdığı noktada yaptı bunları. Aynı dönemde Fraser ikinci dalga feminizmin çalışmaya dair duruşunu küresel kapitalizminkiyle kaynaşmış olarak görüyor, emek çalışmalarının feminist tartışmaların merkezinde olmadığını söylüyordu. Yayıncılar bir sosyoloğa dediler ki, “sınıf” artık “satmıyor”.⁵⁶ Akademide, ırk, sınıf ve cinsiyet üçlüsü düzenli biçimde gündeme gelirken, sınıfın da adı geçiyor, ancak yalnızca teorik bir hayalet, kayıp bir varlık olarak ve sınıfı analizlerden çıkartmak küçük bir siyasi hata olarak görülürken diğer baskıları yok saymak ise büyük bir hata olarak kabul ediliyor.

53 Nancy Fraser, *Feminist Contentions: A Philosophical Exchange*, New York: Routledge, 1995, s. 60, 166.

54 Teresa Ebert, *Ludic Feminism and After: Postmodernism, Desire, and Labor in Late Capitalism*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996, s. 18.

55 Christopher Norris, *The Truth about Postmodernism*, Oxford: Blackwell, 1993, s. 1-29.

56 Beverley Skeggs, *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*, London: Sage, 1997, s. 7.

SOSYALİZMSİZ FEMİNİZM YOKTUR: FEMİNİZMSİZ SOSYALİZM YOKTUR

Bazı liberal ve postmodern feminist düşüncelerin, kapitalizmin hükmetme ruhuna eklemlenmesini ve eşzamanlı bir biçimde küresel kapitalizmin meşrulaştırılmasında kullanılmasını anlamak için, yalnızca teori planında yaşanan değişimlere değil, bununla ilişkili olarak solun parçalanmasına ve kabul görmemeye başlamasına da bakmak durumundayız, zira feminist sınıf analizinin kaderi, sol siyasetin kaderine bağlıdır. Bu süreçte, neoliberalizm tsunamisi tüm muhalefeti yok etmiş gibi görünse de, bireylerin rolü bir kenara konmamalıdır. Sonuçta tüm bu siyasi seçimler, kendini hâlâ sosyalist feminist olarak adlandıran kişiler (sayıları çok gibi görünüyor) tarafından dahi yapılmakta – ya da bu tür seçimlerden uzak durulmaktadır.

Küresel solun gerilemesi, genelde ve sembolik bir biçimde Sovyet komünizminin yıkılışıyla birlikte düşünülür (solun büyük kısmı uzun bir süredir Stalinizmi terk etmiş olsa da bu böyledir), ancak Parti'yi (ve çizgisini) dışlamak tarihsel materyalizmi de dışlamak anlamına gelmez, dolayısıyla solun gerilemesiyle ilgili söylenecek başka şeyler de vardır. Fraser, bu tarihi betimlerken, Yeni Sol/feminist kesimin “hiyerarşi karşıtı ve katılımcı” özelliğe sahip “karşı kültürel bir demokratikleşme hareketi” oluşturma arzusunu özellikle vurguluyor.⁵⁷ Feministler, cinsiyetçi (erkek belirlenimli) soldan ayrılmak konusunda bir “karar” vermek zorundaydılar ve gerçekten de, Amerikan tarih yazımında genel olarak 1960'ların sonlarında feminist ve Yeni Sol arasındaki bağların koptuğu belirtilir. Sosyalist feminizm kısa bir süre için güçlenmiş olabileceği ancak 1980'lere gelindiğinde birkaç küçük akademik çevre dışında gözden düştüğü öne sürülür.

Bu bile ABD'de solun doğasını ve soy kütüğünü göstermektedir, diğer ülkelerdeki politik durum ise daha karmaşıktır. Diğer ulusal deneyimlere baktığımızda, sosyalist-feminist siyaset var olmayı ve liberal feminizme alternatif olmayı sürdürdü, emek hareketinin içinde yollar açtı, öte yandan Kanada'da, sosyalist feminizmin sosyalist yönünü terk etmesi konusunda, kadınlar üzerinde sendika bürokrasilerinden kaynaklı büyük bir baskı da vardı.⁵⁸ Bir başka örnek olarak Kanada'daki üreme konulu kampanyalara baktığımızda, bunların antikapitalist eleştiriden “eklemlenmiş” feminizme doğru, düz bir çizgide ilerlediğini söyleyemeyiz; tam tersine, bu konuda örgütlenenler, “sosyal sınıfların öne çıkmasına, kürtaj hakkına erişim için

⁵⁷ Fraser, “Feminism”, s. 105.

⁵⁸ Rosemary Warskett, “Feminism's Challenge to Unions in the North: Possibilities and Contradictions”, *The Socialist Register* 2001, London: Merlin Press, 2001.

sınıfsal yapıya dikkat çekilmesine ve siyasi örgütlenmede sınıfın önemine” bağlı kaldılar.⁵⁹

Aslına bakılırsa, seçimlerimizi ya Marksizm ya da pragmatik siyaset diye sınırlandırmamıza hiç gerek yok. Sol feministler, tarihleri boyunca, farklı seviyelerde siyasi angajmanlara girdiler. Refah devleti için yürütülen mücadelelerde, o an gündemde olan kampanyalara katıldılar, programları sınırlı ve kusurlu olsa da, kadınların dertlerini azaltıyorsa destekliyorlardı; bir yandan da kapitalizmin refah devletine ve feminist eylemlere koyduğu temel iktisadi sınırlamalara dair materyalist analizler geliştiriyorlardı. Yakın zaman önce, yaşanabilir ücrete dair yürütülen kampanyalar da – özellikle de tüm işçileri “sınır tanımadan” birleştiren kampanyalar– benzer şekilde, iyi bir yaşam standardı ile sosyalist-feministlerin neoliberal kapitalizm eleştirilerini bir araya getirme olanağı sunan bir ortam sağladılar – aynı zamanda sosyal demokrasinin, sömürüye işaret etmedeki yetersizliğini de ortaya koydular.⁶⁰

Kanada ve ABD’de, akademi dünyasından birçok feminist, sosyalist feminist etiketini taşımaya devam etse de, bu etiket artık o kadar esnek bir hale geldi ki, artık reformculuğun ve sosyal demokrasinin herhangi bir türü olarak da anlaşılabilir. Pragmatik, reformist siyasete teslim olmak, tam da bu şekilde, ilkeli sol siyasetin “yeni siyaset”, yeni emek gibi geri çekilmiş biçimlerine dönüştü; sınıf analizi ise genellikle toplumsal iktidarın çok yönlü, değişken türleri lehine küçümsendi. Bu manzarada, sözde “ultra solun” düşüşünün etkisini de dikkate almak durumundayız.⁶¹ 1960’ların ikinci yarısından sonra Marksist-Leninist solda yeni partilerin ortaya çıkması ve bunların küçük ama görünür varlıkları (kesinlikle daha küçük ölçekte olsa da eski komünist partilere benzer biçimde), siyasi-kuramsal tartışmalara olumlu bir etkide bulundu. Kimi eski Troçkistler ve Maoocular artık kendilerini gençlik dönemindeki siyasetlerinden uzaklaştırsalar da, Marksist-Leninist solun varlığı, Marksizm ile bağlantıları destekledi, Marksist feminizme ilgiyi yoğunlaştırdı, kimi devrimci kadınları feminist örgütlenmelere itti ve işçi sınıfını (artık farklı bir yer işgal etseler de hâlâ varlardı) kayıp bir dava olarak görmektense işçi sınıfı siyasetinin önemi-

59 Lorna Weir, “Left Popular Politics in Canadian Feminist Abortion Organizing, 1982-1991”, *Feminist Studies*, 20(2), 1994, s. 249-74.

60 Marjorie Griffin Cohen, “From the Welfare State to Vampire Capitalism”, Patricia M. Evans ve Gerda Wekerle, eds., *Women and the Canadian Welfare State: Challenges and Change*, Toronto: University of Toronto Press, 1997, s. 28-67; Dennis Howlett, “The Call for a Living Wage, *Canadian Dimension*, 2 Mayıs 2005.

61 Ultra kelimesi olumsuz bir siyasi değerlendirmeye işaret etmeye başladı, komünist partilere ait olduğu düşünülen yetersizliklerle eşitlendi. Yine de, “ultra”nın neyle karşılaştırıldığını sormalıyız: Eğer karşılaştırdığımız şey taraf değiştirmiş ve sosyal demokrasiye taviz veriyorsa, ultra kelimesini kaldırıp buna sadece sol demeliyiz.

ni vurguladı.⁶² 1950'lerdeki eski sol gibi, 1970'lerin yeni komünist solu da özeleştirisi karşısında (1970'lerde özellikle de feminist eleştiriler karşısında) içten içe parçalandı, yine de bu gruplar bir dönem için sosyalist örgütlenmeyi canlandırmış oldular.⁶³ Bu grupların ortadan kaybolmalarının ardından, reformizmin sorunlarına dair, üretim ilişkilerinin dönüşümüne dair bakışın yitirilmesinin tehlikelerine dair, sosyalist örgütlenme ve önderlik ihtiyacına dair –ki bunlardan sonuncusu, gerçekten bir tür tehlike olarak gözden düşmüştür– çok daha az tartışma yapıldı. Bu tartışmaların da ortadan çekilmesiyle birlikte, sosyalist feministlerin “yerleşmeleri”, “geçici” şeyleri kabullenmeleri daha kolay oldu, beklentilerini düşürürken erkeklerle eşitliği amaçlayan liberal reformlarla yetindiler, bu da sosyalist feminizmin daha radikal taleplerinden daha gerçekçi bir şeymiş gibi algılandı.

Sosyalizm ya da sosyal demokrasi liberalizmle rastgele bir biçimde karıştırılırken, bu durum, kararlı bir antikapitalist feminist siyasetin gelişimini de aksattı. Bu özellikle ABD için önemli bir sorundu, zira burada liberal ve sosyalist sözcükleri sağ tarafından öyle başarıyla iç içe geçirilmişti ki, sosyal demokrat soldakiler bile kendilerini liberal terimini savunmak zorunda hissediyorlardı. Parçalı bir pragmatizmin ile feministler tarafından kabulünün en iyi örneklerinden birini Judith Stacey oluşturur; Stacey, bundan kısa bir zaman önce, Hester Eisenstein'in sosyalist feminizmi yeniden canlandırma-ya dönük çağrısına karşıt olarak kendisini “artık” bir “sosyalist feminist” olarak tanımlamadığını açıklamıştı. Stacey'nin “bütünleyici teorilere ve siyasetlere” antipatisi, post-yapısalcı yazının damarlarını takip etmektedir: Ona göre, “Ümit edebileceğimiz ve mücadele edebileceğimiz şeylerin en iyisi, demokratik araçlarla peşinden gidilen radikal reformlardır, bunlar da nihai olarak yetersiz ve geçicidir.” Bu sözler pragmatik reformizmin zaferini göstermektedir.⁶⁴

Yine de, meta anlatıları bütünleştiren üstün bir strateji olarak sunulan siyasi pragmatizm, bizi sadece kapitalizme boyun eğmeye götürebilir. *Justice Interruptus*'da Fraser kurnazca post-sosyalist terimini eleştiriyor, ancak aynı zamanda onunla umutsuz bir aşinalığı olduğunu da göstererek, artık “kayda değer ilerici bir vizyon” kalmadığını, yalnızca “geçici alternatifler” olduğunu söylüyor. “Farklı bir tür post-sosyalizm yaratmak” için yaptığı öneri, yeniden bölüşüm ve tanınmayı içeren “çift taraflı” siyaseti sarıp sarmalarken, geç-

62 June Corman, ve Meg Luxton, *Getting By in Hard Times: Gendered Labour at Home and on the Job*, Toronto: University of Toronto Press, 2001, s. 58-60.

63 Sue Ferguson, “Building on the Strengths of the Socialist Feminist Tradition”, *Critical Sociology*, 25, 1999, s. 1-15.

64 Judith Stacey, “Not Acquiescence, But Multilingual Resistance”, *Women's Studies Quarterly*, 34(1-2), 2006, s. 64. İdeolojideki bu değişimin, feministlerin başkalarını “dönekler” ve “yatıştırıcılar” olarak suçladığı bir karikatüre indirgenmemesi gerekir.

mişteki sosyal demokrasiye bakmıyor bile.⁶⁵ Bu durumda da şöyle bir soru çıkıyor ortaya: O zaman niye hâlâ “post”? Neden sadece yeni bir sosyalist ya da materyalist feminizm değil? Belki de Terry Eagleton’ın *Postmodernizmin Yanılsamaları* kitabında tartıştığı gibi, Fraser türünden sosyalist feministler, sosyalist bir geçmiş ile postmodern bir şimdiki zaman arasında sıkışmış kalmış durumdalar. Sol yalnızca bir gerileme değil, bir yenilgiyle karşılaştığı için ve de mücadele yalnızca zor değil aynı zamanda imkânsız görüldüğü için, toplumsal kuramı da, giderek kısmi, pragmatik, belirsiz ve kararsız siyasetlere yoğunlaşan, bunların hepsiyle sosyalist eylemi ve sosyalist-feminist eleştirinin yansımalarını zayıflatan “liberter bir kötümserlik” ele geçirdi.⁶⁶

Fraser, *New Left Review*’da, “piyasaları evcilleştirecek” ve “toplumu adaletin çıkarına yönlendirecek” yeni bir “katılımcı demokrasi” için çağrıda bulundu.⁶⁷ Bu katılımcı demokrasi terminolojisinin ABD’de belirli bir karşılığı olabilir, burada katılımcı demokrasi sosyal demokrat fikirlere giden popüler bir geçiş olarak hayal ediliyor; şunu da tekrar edelim ki, Amerikan popüler kültüründe inşa edilen bu teoriler, diğer batılı ülkelere de bir yankı bulamaz zira oralarda sosyal demokrasi deneyimleri, en azından ıslah edici olmuştur. Avrupa’nın önde gelen devletlerine (sermayenin çıkarlarına seçici bir biçimde müdahale etseler de), onun öne sürdüğü gibi “tümüyle Keynesçi” denemez, aynı şekilde “neoliberalizmin ekonomik bir rejim olarak sona erişinin başlangıcında olduğumuz” da çok açık değil. Fraser’ın *New Left Review*’da Obama’ya dair umudunu belirtmesi, Obama’nın Başkan olarak seçilmesinden kısa bir süre sonra gerçekleşti ve ABD dışından oldukça naif görünen bir iyimserliği ortaya koyuyor. Obama’nın seçilmesinin “siyasi bir proje olarak neoliberalizmin –sistemin tam göbeğinde de olsa– kararlı bir biçimde reddedilmesi” anlamına geldiği fikri, Obama’nın kendi seçim retoriğini bile yansıtmıyordu.⁶⁸ Şimdi göreve gelmesinin 3 yıl ardından, onun siyasetinin tamamen yanlış okunmuş olduğu görülebilir.

Fraser kimi siyasi umutlarını dile getirirken elbette haklı olabilir: Yasalarla geri alınan haklarını savunmak için mücadele eden işçilerin bazı önemli hareketlenmeleri, uluslararası neoliberalizm kurumlarını eleştiren inisiyatifler ve önerilen alternatifler kısa ömürlü olsa dahi umut vadeden antikapitalist örgütlenmeler var. Bu bağlamda, siyasi yaklaşımımızı, yeniden canlandırılan liberalizme ya da o hep yavan sosyal demokrasiye yöneltmek, stratejiyi bir hayli sınırlandırmak anlamına gelir.

⁶⁵ Fraser, *Justice Interruptus*, s. 1, 4-5.

⁶⁶ Eagleton, *The Illusions of Postmodernism*, s. 4-5.

⁶⁷ Fraser, “Feminism”, s. 116.

⁶⁸ Fraser, “Feminism”, s. 113.

SONUÇ

Nancy Fraser'ın ikinci dalga feminizmin kaderine dair düşünceleri, son kırk yılın feminist siyasetini yeniden değerlendirmemiz ve sınıf farkındalığı daha yüksek, kapitalist toplumsal ilişkileri ve kimliklerin baskılanmasını birbirine bağlayan bir feminizmi yeniden inşa etmemiz için önemli bir çağrıdır. Diğer yandan, feminizmin sistem tarafından içerildiğine ya da ona eklemeliğine dair iddiası, ikinci dalga feminizmin tek bir akıma –liberal feminizme– indirgenmesiyle sonuçlanıyor, bunun karşılığında açıkça desteklediği sosyalist feminizmi de gözden çıkarıyor. Böyle yaparak, argümanını ABD'nin sosyo-politik mücadeleleriyle sınırlandırırken, daha iyi bir iş, ekonomik güvence ve hayatını idame ettirebilme kaygıları nedeniyle kapitalizmin kültürel olarak meşrulaştırılmasından sorumlu tutulmaması gereken işçi sınıfından kadınların deneyimlerini de bir kenara ayırıp gözden düşürüyor.

Fraser'ın siyasi tespiti, talihsiz bir şekilde, “birikimin doğasını karşısına almak yerine birikim etrafındaki çelişkilerle uğraşan” sosyal demokrat (ya da Keynesçi) bakış açısına kısıp kalmış olmasıyla da sakatlanıyor. Eğer neoliberalizm günümüz kapitalizminin hâkim biçimiye, daha iyi siyasi kararlar, kimi kaynakların yeniden paylaşımı ya da daha katılımcı siyaset ile yolundan geri çevrilemez. Bir birikim süreci olarak, kapitalist hegemonyanın yeniden inşası, üretimin ve sosyal yeniden üretimin yeniden düzenlenmesi olarak neoliberalizm artık “özgün bir maddi tabana” sahiptir.⁶⁹ Devletin siyasi çizgisi ne olursa olsun, kapitalist toplumun devletiyle içten içe bağlıdır.

Eğer mevcut siyasi stratejileri yeniden düşünersek, feminizmi tarihsel olarak şekillendiren önemli siyasi ve kuramsal ayrımları tanımamız ve feminizme dönük, sadece global değil, batılı bir konsensus olduğu varsayımından dahi kaçınmamız gereklidir. Feminist ideolojiler arasındaki ayrımların üzerinden atlamak ve tümüyle radikal demokrasinin kavramlarına bağlı kalmak, bizi, antikapitalist sosyalist feminizmin yoksullaştığı ya da yenilgiye uğradığı yönündeki düşünceleri tekrar edip duran reformist çıkmaza hapseder. Eğer gerçek bir sosyalist feminizm diriltilecekse, hem neoliberal ekonominin hem de feminist kültürel eklemelenmenin aşırı determinist söylemlerinden kaçınmamız, sosyalistler ve feministler tarafından yapılan siyasi seçimleri keşfetmemiz gerekiyor: Burada bireyin de oynayacağı önemli bir rol var. Eğer neyin “yanlış” gittiğini söyleyeceksek, o zaman, yalnızca (ve sıklıkla belirtildiği gibi) solun sınıf dışı baskılarla ilgilenmesindeki zorluklarıyla değil, aynı zamanda feministlerin materyalizmden kaçışıyla ilgili olarak

69 Alfredo Saad-Filho, “Marxian and Keynesian Critiques of Neoliberalism”, *The Socialist Register* 2008, s. 341-2.

da bir hesaplaşma yaşanmak zorunda. Bazı feministler, feminîst bir tarihsel materyalizmin inşasını ortak bir projemiz olarak geliştirmek yerine, soyut kategorileri sorgulama konusunda hassas, cinsellik bağlantılı konulara açılmak hususunda esnek, cinsiyet ve ırkın inşasını, özgüllüğünü ve bağlamını vurgularken tarihselci ve nihayet, eleştiri ile çelişkiye vurgu yaparken de diyalektik olan tarihsel materyalizmi, salt bir ekonomizm ya da hatalı bir evrenselcilik olarak niteleyerek göz ardı ettiler. Bunun siyasi sonucu ise en iyi ihtimalle yavan bir sosyal demokrasi, en kötü ihtimalle liberalizme teslimiyet oldu.

Neoliberalizmin günlük hayatımıza kadar sızması, tabandan gelen bir muhalefet karşısında yenilmeyeceği anlamına gelmiyor, ancak eğer sınıfsal ve toplumsal hareketlenmeler inşa edilecekse, tam olarak neye karşı olduğumuza dair de çok açık bir kavrayışın oluşturulması gerekiyor. Sheila Rowbotham'ın bize hatırlattığı gibi, 1960'larda ve 1970'lerdeki sosyalist feministler, kapitalizmi modernleştirme yönelimli liberal projeleri ve devlet sosyalizmini reddetmişlerdi, bunların ikisi de, kadınları, ev içi yaşamı umursamadan basitçe siyasi yaşamda erkeklerle eşit konuma getirmeyi amaçlamıştı ve onlar da refah reformizmini eleştiriyordu. Onun yerine, sınıf, cinsiyet ve ırk temelli toplumsal ilişkileri hem evde hem de işyerinde dönüştürmeyi hedeflediler ve belki de en önemlisi, bireyi ve toplumu değiştirme imkânına dair ütöpik bir inancı paylaştılar.⁷⁰ Bu hedefleri hatırlamak önemlidir. Fraser, "Feministlerin büyük düşünmesi gereken bir anda" olduğumuzu söylüyor.⁷¹ Buna katılıyoruz, ancak sadece "adalet yönünde dönüşümün", yeterince büyük düşünmek olmadığında ısrar ediyoruz.

⁷⁰ Rowbotham, "Mapping", s. 113.

⁷¹ Fraser, "Feminism", s. 117.

AMERİKAN SOLUNU YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Eli Zaretsky

1867’de The Nation’ın kurucularından İrlanda doğumlu E. L. Godkin, Amerikan İç Savaşı’nı takip eden grev dalgaları üzerine kendi yorumlarını geliştirdi. Godkin, bu yorumlarında, Büyük Britanya’daki “yoğun sınıf hissiyatı”nın Amerika’da var olmadığını yazdı. Avrupa’da “Greve çıkmış bir işçi, basitçe daha çok ücret isteyen bir emekçi değildir; toplumda diğer kesimlerle bir tür yasal savaş yürüten ayrı bir kesimin parçasıdır”. Karşılaştıırırsak, Amerika’da emekçi kendisini “bir ‘kesim’in üyesi” olarak değerlendirmez. “Bağımsızlık hissi, geleceğe güveni”, oyu ve “geniş yeşil düzlükleri”, yani özgür ülkesi vardır.¹ Bundan neredeyse yüz yıl kadar sonra, Richard Hofstadter, Louis Hartz ve diğer soğuk-savaş entelektüelleri Godkin’in düşüncesini doğruladılar, buna genelde Amerikan istisnacılığı denir. Bu görüştekiler, Amerika Birleşik Devletleri’nin, özel mülkiyet ve “bireycilik” denilen şey konusunda fikir birliğinde olduğunu ve bu yüzden sınıf bilincine ihtiyacı olmadığını öne sürüyorlar. Fikir birliğinde olduklarını düşünen bu ekolün, diğer uluslar hâlâ çabalıyorken, Amerika’nın demokrasi ve eşitlik gibi hedeflere zaten ulaştığına dair bu iddiası, Soğuk Savaş liberalizmini ve yeni muhafazakârlığı güvence altına alıyor. Yine de daha yakın bir zaman önce, Barack Obama Amerika’nın solu olmadığını ve sola ihtiyacı olmadığını yönelik yaygın görüşü yeniden ileri sürdü. Obama, sol/sağ ayrımını, “İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki neslin psikodramasıdır – kökleri eski garezler ve intikam planlarında olan, uzun zaman önce bir avuç üniversite kampüsüne çivi çakmış bir hikâyledir” sözleriyle anlattı.

Son kitabım *Why America Needs a Left: A Historical Argument*’da [Amerika’nın Neden Bir Sol’a İhtiyacı Var: Tarihsel bir Argüman –çev.] bu

1 Godkin şuradan alıntılanıyor: Eric Foner, “Why is there no Socialism in the United States?”, History Workshop Journal, 17(1), 1984, s. 58.

iddiaların yanlış ve yanıltıcı olduğunu dile getiriyorum.² ABD'nin sola her zaman ihtiyacı vardı ama aynı zamanda genel anlamda bağımsız, güçlü bir radikal solu da oldu. Bu sol (bugün olduğu gibi) marjinalleştirilmiş ve günah keçisi ilan edilmiş olsa da, (özellikle acil durumlara veya “olağanüstü haller” denk düşen) kriz dönemlerinde ve ülkenin kimliğinin tartışıldığı dönemlerde vazgeçilmez rolünü oynadı. Kitabımda ülkenin böylesi üç krizden geçtiğini öne sürüyorum: İç Savaş sırasında doruk noktasına varan kölelik krizi, büyük ölçekli şirket kapitalizminde yoğunlaşan ve 1930'larda doruğa ulaşan kriz ve altmışlı yıllarda başlayan ve halen devam etmekte olan neo-liberal küreselleşme krizi. Bütün krizler bir sol yarattı – ilki köleliğin kaldırılmasından yana olanları, sonraki sosyalistleri ve sonuncusu yeni solu. Hep birlikte tüm bu sollar bir geleneği oluşturuyor ve bu, ABD tarihi için merkezi bir gelenektir.

Amerikan solunun özü, liberal eşitlik anlayışına –eşitliğin tüm vatandaşların hukukun önündeki resmî eşitliği olduğu anlayışına– karşı çıkar. Ülkenin üç solu da, bu anlayış yerine, daha derin, daha esaslı bir eşitlik anlayışı yerleştirmeye çalıştı. Köleliğin kaldırılmasından yana olanlar için bu siyasal eşitlik meselesiydi, özellikle de cumhuriyette ırksal bir eşitlik olması gerektiği inancıydı. Sosyalistler ve komünistler için mesele toplumsal eşitlik meselesiydi, özellikle de tüm yurttaşların temel ihtiyaçları güvence altında olmadığı sürece demokrasinin var olamayacağı ısrarıydı. Nihai olarak yeni sol için ise mesele eşit katılım ya da “katılımcı demokrasi” meselesidir, yalnızca resmî siyasete değil, aynı zamanda sivil topluma, kamusal alana, aile ve kişisel hayata da katılım. Tüm bu durumlarda sol, eşitliğin liberalizmle ilişkilendirilen egemen anlayışını genişletmeyi ve derinleştirmeyi amaçladı. ABD tarihinin özünde, sol ve sağ arasındaki mücadeleden çok, liberalizm ve sol arasındaki mücadele vardır. Bir sol olmadan, liberalizm omurgasız ve yavan olur; tersinden de liberalizm olmadığında sol sıklıkla sekter ve otoriter olmuştur.

Bu makalede konuyu üç adımda anlatmaya çalışacağım. Öncelikle sol derken neyi kast ettiğimizi netleştirmek istiyorum. Bana göre sol, sosyalizmden hem daha geniş hem de daha farklıdır, ancak sol tam olarak nedir? Bunun için Amerikan solunun özgün niteliğine bakmanın sola dair genel fikri hem daha genişletebileceğini hem de daha kesinleştirebileceğini düşünüyorum. İkincisi, kriz derken neyi kast ettiğimize göz atmak istiyorum, çünkü solun ABD'de önemli rol oynadığı dönemlerin kriz dönemleri olduğu görülmüştür. Son olarak da solun Amerika'nın üç büyük krizinde –İç Savaş, Büyük Buhran ve niteliği tanımlanmayı bekleyen mevcut krizde– oynadığı rolü betimlemek istiyorum.

2 *Why America Needs a Left: A Historical Argument*, Cambridge: Polity Press, 2012.

I

Sol fikri, devrim fikriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Böylece toplumsal düzenin kriziyle veya yıkılmasıyla ve yeni bir şey yaratılmasıyla yakından ilişkilendirilmiştir. Sol fikrinin ikonik temsili Fransız Devrimi'nde doğmuştur. Sol kavramı 1789'da eski zümreler dağıtıldığında ve Ulusal Meclis kurulduğunda ortaya çıktı. Solda oturanlar (Jakobenler, *Montagnard*) eşitlikçi toplumsal devrimi temsil ediyordu, sağda oturanlar ise (*Jirondenler*) toplumsal ve ekonomik eşitsizlikle mükemmel biçimde bir arada var olabilecek siyasi devrimden yanaydı. Napoleon'un fetihleri Avrupa'da devrimci idealleri yaydıkça, sol/sağ ayrımı parlamenter demokrasilerdeki oturma biçimini düzenlemeye başladı.³ “Görsel ve mekânsal” olduğu için “[sol/sağ ikiliği] anında anlaşılabilirdi ve kültürler arasında kolayca tercüme edilebiliyordu”.⁴

Ayrıca, eşitlik yanlılarının solda oturması bir tesadüf eseri de olmayabilir. Şurası açıktır ki, bütün toplumlarda sağ, hâkimiyeti, egemenliği ve Tanrı'yı; sol ise muhalefet ve düzensizlikle birlikte isyanı, tehlikeyi, huzursuzluğu ve plebyenliği sembolize eder.⁵ “Sağ” ve “sol” sözcükleri de sıklıkla bu çağrışımları taşır – örneğin *recht*, *droit* ve *destra*'ya karşılık *links*, *gauche* ve *sinistra*. Sol ve sağ arasındaki ayrım, beden mekânındaki konumundan türediği için, sıklıkla toplumsal iktidarı doğa temelli göstererek meşrulaştırmak için de kullanılmıştır. Aynı zamanda bu ayrım, dünyaya dair bilgimize dayanarak oluşturduğumuz ilkel gramerin parçası olarak da açığa çıkabilir, tıpkı yukarı aşağı, ileri geri ve içerisi dışarısı gibi, başka bir deyişle “solda” olmak bilmenin bir yolu, algılaşmanın bir hali, dünyaya dair bir yön olabilir.

Kendisinin bilincinde olan solun ortaya çıkmasıyla birlikte, isyanın doğasında da tarihsel bir değişim yaşandığı düşünüldüğünde, bu düşünce daha da güç kazanıyor. Erken toplumlarda isyan, “Otoriterinin kendi koyduğu sınırlara uymamasına, sözünü tutmamasına ve inancını korumamasına dönük öfke”nin belli biçimlerini alıyordu. Geleneksel isyanlar, köylü ayaklanmaları ya da ekmek isyanları gibi isyanlar, “Onu ideal haline dönüştürmeye çalışırken, hiyerarşinin ve otoritenin varlığını” kabul ettiler.⁶ Oysa sol, tam aksine, hiyerarşinin ve otoriterinin belirli türlerine, örneğin krallara veya kapitalistlere hatta tümünden “uzmanlara” ihtiyacımız olup olmadığını sorgular. Solun projesinin içerisinde toplumun eleştirel bir kuramı vardır.

3 Steven Lukes, “The Grand Dichotomy of the Twentieth Century”, Terence Ball and Richard Bellamy, eds., *The Cambridge History of Twentieth Century Political Thought*, London: Cambridge University Press, 2003, s. 606.

4 J.A. Laplace, *Left and Right: The Topography of Political Perception*, Toronto: University of Toronto Press, 1981, s. 27.

5 Robert Hertz, *Death and the Right Hand*, Glencoe, IL: Free Press, 1960.

6 Barrington Moore, *Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt*, New York: Random House, 1978.

Amerika, Fransa'nın aksine, sol, sağ ve merkez partilerden oluşan parlamenter bir sisteme sahip olmadı. Onun yerine, pek de ideolojik olmayan ikili bir parti sistemi geliştirdi. Bunun sonucunda "sol" terimi, ABD'de Bolşevik Devrimi sonrasına kadar siyasi bir anlamda kullanılmadı. "Sol" teriminin siyasi bir anlamda kullandığını tespit ettiğim ilk Amerikan kitabı, David Saposs'un *Left-Wing Unionism* [Sol-Kanat Sendikacılık -çev.] kitabıdır, bu kitap 1926'da yazılmıştır. Ancak bu, Amerika'nın Bolşevik Devrimi öncesinde bir solu olmadığı anlamına gelmiyor. Tam tersine ABD'de, on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın radikal demokratlarının, ütöpik sosyalistlerinin ve komünist devrimcilerinin güçlü benzerleri olmuştur. Bunlara köleliğin kaldırılmasından yana olanların radikal kanadı da dâhildir, buna daha sonradan John Reed ve Randolph Bourne tarafından "lirik sol" denmiştir ve aşırı derecede militan bir işçi sınıfı hareketi ve sendikal hareket de vardır. Her şeye rağmen Avrupa'dan *sol* kavramının ithal edilmesi bir fark yaratmıştır: Amerikan solcularının ABD radikalizmi tarihini, süregelen bir gelenek olarak yeniden yorumlamalarını sağlamıştır, böylece Halk Cephesi'nin sosyalistleri ve komünistleri, kendilerinden önceki köleliğin kaldırılması yanlılarıyla, feministler, pasifistler ve benzerleriyle bir bağ kurmuştur. Kavramın genelleştirilmesi, post-Bolşevik hareketlerin kendilerini süregelen bir geleneğin parçası olarak konumlamalarını sağlamıştır, böylece 1960'ların radikalleri kendilerine "yeni sol" demişlerdir.

Bu katkıya rağmen, solun tarihinde komünizmin yeri derinden derine hep muğlak kalmıştır. Bunun nedeni ise komünistlerin liberalizmden kopuşudur. Marx demokratik devrimlerin *burjuva* devrimleri olduğunu ve bu yüzden sosyalist devrimlerce takip edilmesi gerektiğini tartışmıştır. Halbuki, sol fikri, meselenin temelinde bir merkez ve bir sağ da olduğu fikrini varsayar; Leninizm ise siyasi alanın tümünü ele geçirmeyi amaçlamıştır. Sol, merkez ve sağ kavramlarını, soldaki farklılıkları anlatmak için, örneğin Troçki, Stalin ve Buharin arasındaki farkları anlatmak için kullanmıştır. Böylece Ortodoks Marksistler solu devrimle birleştirirken, diğer solcuların önemli bir bölümü, Amerikan solunun büyük çoğunluğu da buna dahil olmak üzere, liberal ve demokratik kurumları kabullenerek onları korumaya ve derinleştirmeye çalıştılar.

Ne olursa olsun, Marx'ın solun tarihine katkısı inkâr edilemez bir gerçektir. Marx, tüm tarihi sınıf mücadelesinin tarihi olarak tanımladığında, bize özgürlüğün ve kurtuluşun sürekli bir mücadeleden geçtiği kavrayışını da sundu; liberal geleneğin tam da merkezinde yer alan "zaten özgür olduğumuz" ve "özgür toplumlarda" yaşadığımız kanısını da karşısına aldı. Aynı şekilde Marx, bize sermaye ve emek arasındaki ayrımla düzenlenen toplumsal bir sistem olarak kapitalizmin açık ve somut bir teorisini sunan tek düşünür-

dür ve bu Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* kitabında ya da Paul Krugman veya Joseph Stiglitz gibi günümüz iktisatçılarının çalışmalarında anlatılan piyasa ve mübadele toplumundan tamamen farklıdır.

Marx'ın kapitalizmi tarihsel bir son nokta olarak kabullenmeyi reddetmesinin temelinde, kapitalizmi içkin olarak *krize*-meyilli görmesi yatar. Amerikan solu kriz fikrini Marx'tan miras almıştır, yalnızca Büyük Buhran dönemindeki veya bugün Avrupa ve ABD'yi sarsan krizin nitelediği türdeki "ekonomik kriz"i değil, Marx'ın modern tarih yazımındaki etkisini ortaya koyan, daha geniş bağlamdaki kriz kavramını da, yani "Ortaçağ'ın krizi", "On yedinci yüzyılın genel krizi" ya da "modern devletin krizi" gibi örnekleri de miras almıştır.

II

Şimdi argümanımın ikinci adımına, Amerikan solunun tarihinde krizin oynadığı role dair düşüncelerime geçebiliriz. *Krisis* sözcüğünün türediği Yunanca *krino* kelimesine bakarak, krizlerin niteliğine dair çok şey öğrenebiliriz. *Krino*, ayırtırmak, seçmek, karar vermek, hüküm vermek anlamlarına gelir. Kriz basitçe kurtulunması gereken ekonomik bir çöküntü veya savaş değildir. Daha derinden, toplumun gelecekteki yönünü belirleyecek temel kararların alındığı bir kırılma noktasıdır. Krizlerin, özne açısından belirleyici bir anın yaşandığı ve öznenin kaderiyle yüzleşmek zorunda kaldığı Yunan trajedilerindekine benzer bir hikâye yapısı vardır. Krizin kalbi nesnel karakterinde değil, onu yaşayanların öznel öz-farkındalığında yatar, bizim örneğimizde bu Amerikan halkıdır. İşte sol, böylesi kriz dönemlerinde, ulus için vazgeçilmez bir hale gelir, o kadar vazgeçilmezdir ki kriz solun etkin katılımı olmadan gerçekten çözülemez.

Bunun nedenini anlamak için ABD tarihindeki "normal" dönemler ile acil durum ve krizleri birbirinden ayırmalıyız. Normal veya sıradan dönemlerde ülke, bireycilik, çoğulculuk ve özel mülkiyet gibi fikirlere yaslanma; "pragmatizm" ve "iki tarafı da destekleme" türünden çağrılar yapma ve sağ/sol çelişkisini "modası geçmiş" bir şey olarak niteleme *eğilimindedir*. 1790'lardaki "Yabancılar ve Ayaklanma Yasası", 1919 dönemindeki kızıl-korkusu ya da 1940'lar ve 50'lerdeki McCarthy dönemi gibi kısa dönemli acil durumlarda ise ülke, şaşırtıcı derecede güçlü toplumsal, dini ve etnik-ulusal bir çekirdeği ortaya çıkarır; tüm bir halk olarak bir araya gelir ancak paniğe kapılmış bir haldedir ve "yabancı unsuru" kovmak için birleşmiştir. Kriz durumlarında ise Amerikalılar, tam tersine, yeni ve gözden geçirilmiş bir anlaşma inşa etmek için çabalarlar; bu sadece basit bir sözleşme, uzlaşa ya da değiş tokuş değildir, değerler üzerine inşa edilmiş bir anlaşmadır. Sol normal dönemlerde

de varlığını sürdürür ve olağanüstü durumlarda da yükselen baskılara karşı direnç oluşturmada önemli bir görev üstlenirken, asıl özel değeri, söz konusu bu kriz dönemlerinde ortaya çıkar.

Bunun neden böyle olduğunu anlamak için krizlerin doğasına daha yakından bakmalıyız. Günlük siyasette pragmatizm ve otomatik tepkiler hüküm sürebilir ama kriz dönemlerinde en temel değerlerin bile derinden incelenmesi gerekir. ABD gibi demokratik bir toplum için artık sağduyu haline gelmiş liberal özgürlük ve eşitlik ideallerinin gözden geçirilmesi, bu ideallerin yeni bir baskıyla karşılaşmasına sebep olur. Özellikle de eşitliğin hukukun önünde tüm yurttaşların resmî eşitliği olarak görüldüğü liberal görüş, pek çok kişiye yetersiz görünür.

Liberallerin biçimsel eşitlik anlayışı, liberalizmin tam da çekirdeğine derin bir ikirciklenme hali yerleştirir. Bir yandan, Marx'ın belirttiği gibi, bu fikir genelde sömürüyü gizlemeye yararken; diğer yandan, Marx'ın da anlamakta başarısız olduğu şekliyle, daha derin ve daha kapsamlı bir eşitlik için yürütülen mücadelelerin çıkış noktası olarak hizmet eder. Ronald Dworkin ya da Michael Walzer gibi kimi siyaset filozofları, tutarlı ve canlı bir liberalizmin bu karşıtlığı kendi kendine çözebileceğine inanıyordu. Felsefi bir bakış açısından haklı olabilirler ancak tarihsel bir kavrayış açısından baktığımızda, ülkenin geçmişinde, yalnızca radikal ve bağımsız bir sol, liberal geleneğe aralıksız bir baskı uyguladığı zaman krizler çözülebilmektedir.

Dahası krizlerin çift yönlü bir karakteri vardır. Bir taraftan yapısal bir boyutları söz konusudur. Amerika'nın üç büyük krizi de, Amerikan kapitalizmin derin yapısında çığır açan dönüşümlerle ilişkilendirilmiştir: Kölelik döneminde ilkel birikim; Büyük Buhran döneminde sermaye birikimi ve yeni sol döneminde de finans kesiminin önderliğindeki küreselleşme. Böylesi krizler malların ve hizmetlerin değerinin yeterince düşmesiyle çözülebilen, yalnızca "ekonomik" krizler değildir. Daha çok ulusun temel varsayımlarında, değerlerinde ve yönelimlerinde tektonik değişimlere yol açmışlardır. Böylelikle krizlerin bir kimlik boyutu da oluşmuştur. Bu, ulusun kimliğinin yeniden tanımlanması veya yeniden bulunmasıdır. Ulusun bunları çözebilmek için, içine doğru bakması, yalnızca gündelik ve sağduyuya dayalı varsayımlarıyla yetinmeyip, bilinçaltını ve miras aldığı güçlerini de harekete geçirmesi gerekir. ABD içine doğru *baktığı* zaman, eşitliğin derin bir kavrayışıyla bağlantıya geçer –bu ulusun amacı, onun *varlık sebebi* olan bir eşitliktir– solun da sıkı sıkıya bağlı olduğu eşitlik budur. Şimdi, söz konusu üç krize dönüp bakarak fikrimi biraz daha aydınlatılmaya çalışacağım.

III

Belirttiğim gibi, Amerikan solunun ayırt edici karakteri, onun liberalizm ile yakından ilişkisidir, bu ilişki aynı anda hem gergin hem de üretkendir. Eğer Amerikan tarihini farklı ama birbiriyle iç içe geçmiş iki ayrı anlatı gibi düşünersek, bunu görebiliriz. İlki, Anayasa ve Haklar Bildirgesi günlerinden, Devrim döneminden gelmekte ve mevcut hakların sürekli biçimde yeni vatandaşlara –kölelikten kurtulan erkeklere, kadınlara, eşcinsellere vb.– doğru genişletilmesine vurgu yapmaktadır. Diğer anlatı ise İç Savaş’la başlayarak, özgürlüğün anlamının yeniden düşünüldüğü ve ülkenin eşitliğe adanmışlığı ışığında derinleştirildiği anları vurgulamaktadır. İlk anlatı süreklilik arz eder ve Amerikalıların “özgürlüğün nimetleri” dediği şeyin doğrusal gelişimine odaklanılır. İkincisi ise kesintilidir ve sözünü ettiğimiz üç büyük krizi merkezine alır. İlki Amerikan toplumunu kapsayıcı ve çoğulcu olarak görür, ayrımcılığa karşıdır; ikincisi ise onu bölünmüş ve çatışmalı haliyle görür, toplumun ırk, cinsiyet ve cinsellik ayrımlarını da dışlamaksızın bunlardan daha zor fark edilir çizgilerle ayrıldığını düşünür. İlk anlatı, solun rolünü esrarengizleştirir. İkincisi ise bütün krizlerin kendi çözümü için kritik önemde olan bir sol yarattığını ve bu solların da birlikte bir gelenek oluşturduğunu belirtir.

Amerikan tarihini tek bir doğrusal gelişim çizgisi içerisinde değil de birbirini takip eden üç kriz bağlamında anlamak, bize bu tarihe dair yeni bir bakış açısı sunar. Bu bakışta, ABD’nin gerçek *kuruluşu* sadece bağımsızlık temelinde değil, onun eşitlik ve adalete bağlılığı merkezinde de gerçekleşir. Bütün krizler, ülkenin *yeniden kurulmasını*, kimliğinin dönüşümünü talep eder. Dahası, tüm bu krizlerde yeniden kuruluşun vazgeçilmez parçasını, yani ülkenin kimliğine seslenen derin bir eşitlik kavrayışını sağlayan hep sol olmuştur. Nihayetinde de, yine her defasında, başka türlü olsaydı belirsizliğe itilecek olan yapısal reformlara anlamını veren de, solun eşitlik anlayışı olmuştur.

İlk olarak köleliğin kaldırılmasını ele alalım. Amerikan Devrimi’yle birlikte birçok Amerikalı köleliğe karşıydı. Ancak bu kişilerin çoğu, onun aşamalı, uzun vadeli bitişini öngören, örneğin kölelerin Afrika’ya dönmesi ya da köleliğin uygulanabildiği alanların sınırlandırılması gibi reformlarla yetiniyordu. Diğer tarafta, 1830’lardaki radikal ya da “acilci” kölelik karşıtları –ki bunların çoğunluğu Özgür Siyahlar’dı– köleliğin kaldırılmasını okulların ve kiliselerin birleştirilmesi ve ırklar arası evliliklerin kabulüyle bağlantılandırıdılar. Köleliğe karşı olan ancak siyah çocukları okullarına kabul etme konusunda ya da kiliselerde “siyahlara ayrılan bölme”lerin kaldırılması konusunda isteksiz davrananlarla hararetli bir tartışma yürüttüler. “Beyaz’

kelimesi kanun kitabında olduğu sürece” diyordu kölelik karşıtı bir editör olan Edmund Quincy, “Massachusetts bir kölelik eyaletidir.”⁷

Amerikan solunu oluşturan ilk kesim, köleliğin kaldırılması taraftarlarıydı. Sonraki solun repertuarını ilk onlar ortaya çıkardı; buna kapıdan kapıya broşür dağıtma, sokak gösterileri, şiddete başvurmaya doğrudan eylemler, kimi kültürel ve cinsel deneyler ile teslim olmak yerine gerekirse şehit düşme iradesini göstermek de dahildi. Püriten ataları gibi, dileyen köleliğin kaldırılması hareketine *geçebiliyordu*: Kölelik karşıtlığı bir mezhepti, kilise değil. Ancak kölelik karşıtlarını Püritenlerden ayıran ve onları sol olarak adlandırmamızı gerekçelendiren şey onların kitle demokrasisiyle bağlantılarıydı. 1830’larda ve 1840’larda ortaya çıkan iki partili sistemin temel kalkış noktası, sözde ideolojik veya ayrımcı meseleleri, hepsinin üzerinde de köleliği siyasetin dışında tutmaktı. Bunun karşısında, kölelik karşıtları, her iki cinsiyetten ve ırktan da insanları kendi şenliklerine, pikniklerine, kamusal toplantılarına ve kongrelerine davet etti. Quakerlar’ın ardından, kadınların konuştuğu ilk siyasi arenayı yarattılar. Köleliğin kaldırılması yanlıları –ve o dönemin diğer köktencileri– Amerikan radikal geleneğinin ayırt edici taktiğini, yani ajitasyonu icat ettiler. Wendell Phillips’in söylediği gibi, “Demokrasi ahlaken, yalnızca kendisini kamuoyunu kızdırmaya adanmış ajitatörleri varsa işler... Halkın her zaman statükodan yana olan ilgisizliğini ve hareketsizliğini aşmak için, sadece ve sadece şok edici, kararlı ve uzlaşmaz olan bir ajitator gereklidir.”⁸

Ajitasyonun amacı, belirli bir reform elde etmekten ziyade, inançlar doğrultusunda halkın kalbini kazanabilmektir. Lydia Maria Child’ın 1842’de belirttiği gibi, “Büyük siyasi değişimler, dışsal koşulların baskısı ile ulusun ahlaki hissiyatında buna eşlik eden bir değişim olmadan da zorlanabilir; ancak böylesi durumlarda yaşanan değişim genelde hem faydasızdır hem de eskisinden daha beter sonuçlara yol açar; kötülük yeniden ortaya çıkar ve, daha abartılı bir biçim alır”.⁹ Amerikan solunun sonraki kesimleri, köleliğin kaldırılmasından yana olanların teamüllerini izleyerek, liberal-demokrat toplumlardaki protestolara egemen olan taviz, uyumluluk ve çoğulculuk kodlarını yıkmayı amaçladılar. Halk Cephesi, kendinden önceki ırk ve etnik temelli protesto hareketlerini karakterize eden erdemlilik, tutumluluk

7 Eric Foner, *The Fiery Trial: Abraham Lincoln and American Slavery*, New York: W.W. Norton & Company, 2010, s. 21.

8 Wendell Walters, *The Antislavery Appeal: American Abolitionism After 1830*, New York: W.W. Norton & Company, 1984, s. 19.

9 Şurada alıntılanıyor; Aileen Kraditor, *Means and Ends in American Abolitionism: Garrison and His Critics on Strategy and Tactics, 1834-1850*, Lanham, MD: Ivan R. Dee, 1989, s. 23.

ve toplumsal saflık gibi kavramlarla özdeşleşmeyi sona erdirdi.¹⁰ Yeni solu başlatan 1960 oturma eylemlerinde, “Beyazların, tarihsel olarak siyahların benlik davalarını inkar ederken başvurdukları yanlış iletişim ve kendilerini aldatma tarzları” da aşıldı. “Siyahi toplumun, yüz yıldır arabuluculuk görüşmeleriyle ve siyah liderlerce bastırılan memnuniyetsizliği ve öfkesi, neredeyse içgüdüsel bir şekilde açığa çıktı.”¹¹

Peki, demokratik katılımı belirleyen bu özellikleri ve kuralları bu şekilde tahrip etmek neden gerekliydi? Bunun sebebi, o günlerde yaşanan büyük reformunun –yani köleliğin kaldırılmasının– anlamının muğlak olmasıydı; iki farklı, hatta zıt anlama gelebiliyordu. Tarihçi David Brion Davis’in sözleriyle, özgür emek sisteminde “itibarlı işle yaratılan öz-değerlilik hissi”, bir yandan “sömürüyü gizlemenin bir yolu” haline gelirken, diğer yandan “köle konumundaki insanların eşitliğini” (parayla) geri kazanmalarını teşvik edebilirdi.¹² Köleliğin kaldırılması taraftarları olmasaydı bile kölelik nihayetinde kaldırılırdı. Ancak bu değişim –tamamen gerçekleştirilememiş olsa bile– ülkenin ırksal eşitlik temelinde yeniden kurulması projesiyle bağlantılandırılmazdı. Bir solun var olması, köleliğin kaldırılmasına eşitlikçi bir anlam kazandırdı. Sonraki nesiller için iz bıraktı. Bu iz, hemen sonrasında inkar edilse yahut yok sayılsa bile, uykuya yatmış ve gelecekte yeniden harekete geçirilebilecek şekilde korundu.

Bunun da ötesinde, köleliğin kaldırılmasından yana olanların ırksal eşitlikteki ısrarı, Lincoln’ün Gettysburg Hitabı’nda olduğu gibi, sonunda ana akım haline geldi. İç Savaş’ın ortasında yapılan bu konuşmada, Lincoln, Bağımsızlık Bildirgesi’ndeki “Tüm insanlar eşit yaratılmıştır” sözünün “Büyük Britanya’dan ayrılığı etkileyen pratik bir yönü olmadığını... Bildirge’ye bunun için değil, gelecekteki kullanımı için” yerleştirildiğini söyledi ve bununla özgürlüğe ve kurtuluşa işaret etti. “Gelecekteki kullanım” kavramı, Amerikan solunun tarihi boyunca devam etti, onu takip eden tüm sol hareketler öncüllerinin bıraktıkları izleri takip etti, onu dönüştürdü ve kendilerinden sonra gelenlere devretti.

İlk Amerikan krizinin iki boyutu vardı: Köleliğin, Federal hükümetin kontrolü üzerinden genişlemesinin sonuçlarını merkezine alan yapısal bir boyutu ve ırksal eşitlik merkezli bir kimlik boyutu. Yapısal boyuta her durumda bir çözüm getirilecek olsa da, kimlik boyutunun sola ihtiyacı vardı, işte bu sol, köleliğin kaldırılmasına ırksal eşitlik anlamını verdi.

10 Kevin K. Gaines, *Uplifting the Race: Black Leadership, Politics, and Culture in the Twentieth Century*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996, s. 20.

11 Gaines, *Uplifting the Race*, s. 116-7, 138-9.

12 David Brion Davis, *Inhuman Bondage: The Rise and Fall of Slavery in the New World*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 248.

Yapısal krizin bir kimlik kriziyle bağlantılı olması, aynı şekilde, Amerika'nın büyük ölçekli şirket kapitalizminin yükselişiyle ilgili olan ikinci krizi için de geçerliydi. İkinci kriz sadece teknolojik ve iktisadi değildi, büyük şirketlerin veya "tröstlerin" yükselişinin yeni bir yarı-feodal eyalet düzeni yarattığına dönük Amerikalılar'daki yaygın kanıyla da ilgiliydi. Ayrım hattı işçilerle kapitalistler arasında ya da yerlilerle göçmenler arasında değildi, ayrım hayatları için temel güvence sağlayabilenler ile sağlayamayanlar arasındaydı. Franklin Roosevelt'in dediği gibi, 1930'ların krizi, "değerlerin yeniden değerlendirilmesini" ve toplum için yeni bir yönü gerektirdi. Hedef basitçe "toparlanmak" değildi, İç Savaş'takine benzer bir şekilde yeniden kurulmaydı.

Bu ikinci yeniden kuruluşun kalbinde devlet için yeni bir rol vardı. On dokuzuncu yüzyıldaki ve yirminci yüzyılın ilk dönemindeki emek hareketinin, Halkçılar ve İlericiler'in uzun yıllar süren mücadelelerinin zirvesinde, Yeni Düzen'in temel fikri olan "planlama" yer alıyordu, bu sözde "çağın her derde deva olan ilacı" idi. Yine de ikinci Amerikan solu, iş dünyası hâkimiyetindeki teknokrat planlamanın *eleştirisi* olarak ortaya çıktı. Böylece sosyalistler ve komünistler, sadece örgütlü işçi sınıfının (buna sanayi sendikaları da dahil ama sadece onunla sınırlı da değil), piyasa güçlerini halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde zorlayabileceğinde ısrar ettiler. İkinci solun bıraktığı büyük miras, kamu mülkiyeti düşüncesi değil, aşağı sınıfların hareketlenmesiyle yoluyla Amerikan demokrasisinin dönüştürülmesidir. Sol olmadan Amerikan devleti yine de dönüşürdü. Ancak, tıpkı Almanya ve İtalya'daki emsalleri gibi daha milliyetçi, hoşgörüsüz, ırkçı, Yahudi düşmanı ve tek kelimeyle faşist bir karakteri olabilirdi ya da Sovyetler Birliği'ndeki gibi bürokratik ve diktatoryal olabilirdi. Yeni Düzen, sosyal demokrat ve antikapitalist hareketler tarafından oluşturulan geniş kapsamlı bir dizi değer ve anlam tarafından biçimlendi, buna sanayi işçilerinin, Afrikalı-Amerikalıların, "yasadışı" göçmenlerin ve kadınların değerleri de dahildi. Genel olarak Yeni Düzen'in ve özel olarak da Franklin Roosevelt'in, sıklıkla liberal demokrasiyi "kurtardığı" söylenir, bu öteki uluslar faşist ve komünist çözümlere yöneldiklerinde, ABD'nin kuruluştaki ideallerine tutunduğu anlamına gelir. Bu doğrudur ancak gerçeğin tümü bundan ibaret değildir. Büyük Buhran'da liberalizm, yalnızca solun öncülüğünü yaptığı toplumsal eşitlik ilkelerini kendine mal ederek hayatta kalmayı başardı.

Burada bir kez daha, Yeni Düzen reformlarının ne anlama geldiğinin muğlak olduğunu görüyoruz. Nasıl ki kölelik, köleliğin kaldırılması taraftarları olmasaydı dahi bitecekti, aynı şekilde modern devlet de sosyalistler olmasaydı bile yaratılabilirdi. Böylesi bir devlet, göçmenleri, etnik grupları, bölgeleri, eyaletleri, büyük farklılıklar ve iç çatışmalar içeren, merkezi

olmayan, öz-yönetimci, İngiliz imparatorluk düzeninden miras kalmış kıtamızdaki yerellikleri birleştirmek için gerekliydi. Böylesi bir devlet, aynı zamanda seçkinleri örgütlemek, bilginin ve teknolojinin yeni biçimlerini akılcılaştırmak, planlama ve araştırma yapmak, merkezi ve esnek kredi biçimleri sunmak, sermayenin idaresi ve ülkenin az kalkınmış kısımlarına (Güney ve Batı) yatırım için de gerekliydi; bunların hepsini Yeni Düzen yaptı ya da yapmayı denedi. Ancak sol olmadan bu faaliyetlerin hiçbirisi toplumsal eşitlik idealiyle ilişkilendirilmezdi. Sosyalistler, toplumsal eşitlik idealini hem şimdi hem de gelecek kullanımı için ince ince işleyerek, başka türlü olsaydı çatışmalı ve parçalı olacak Yeni Düzen yasa ve kurumlarına eşitlikçi bir anlam kazandırdılar.

Solun rolü Keynesçi harcamalarla bağlantılı olarak görülebilir, Yeni Düzen'in yaptığı en kalıcı sistemik reform girişimi buydu. Bir yandan hükümet harcamaları, "büyümenin" apolitik ideolojisine ve askeri harcamalara yoğunlaşarak da yorumlanabilir, bu durumda, bütçe açığı ya da "kemer sıkma" politikalarına karşı, tıpkı 1970'lerde ve bugün olduğu gibi, kırılğan olduğu söylenebilir. Öte yandan, Keynes'in yetersiz talep olarak adlandırdığı sorun, yapısal eşitsizliği azaltma ve kaldırma hedefi olarak da yorumlanabilir, tıpkı hükümetin gücünü sendikaların peşine koyan Wagner Yasası'nda ya da nüfusun en yoksul kesimi olan yaşlıları en güvenceli kesim haline getiren Sosyal Güvenlik yasasında olduğu gibi. Öyle ki Yeni Düzen'in yalnızca büyümeyi değil, aynı zamanda yapısal eşitsizliği azaltmayı da hedeflemesi, işte Amerika'nın bu ikinci sol hareketi sayesinde. Böylece, köleliğin kaldırılmasından yana olanların Amerikan tarihinin merkezine ırksal eşitliği yerleştirmeleri gibi, Halk Cephesi solcuları da oraya toplumsal eşitliği koymuştur.

Son olarak yeni sola dönelim. İncelediğim üç vakada, yeni sol anlaşılması en güç olanıdır. Bu kısmen en güncel olanı olmasından ve tarihsel konumlanışının yeni başlıyor olmasından, kısmen de çeşitliliğinden, insan hakları hareketinin radikal kanadından Vietnam Savaşı hareketine varıncaya kadar pek çok hareketi bir araya getiriyor olmasından; toplumsal protestonun, ekoloji, ikinci-dalga feminizm ("kadınların kurtuluşu") ve eşcinsel özgürlüğü gibi yeni ve beklenmedik biçimlerini içermesinden; ve okullar, hapishaneler ve hastaneler gibi yeni mücadele alanlarında gerçekleşmesinden kaynaklanıyor. Hepsinin de ötesinde şu soruya işaret etmem gerekiyor: Geçmişte yaşanan ve hem yapısal hem de kimlik boyutları olan kölelik ve sanayi kapitalizmi krizleriyle karşılaştırıldığında, yeni solun hangi anlamda uzun vadeli bir krizle bağlantılı olduğu söylenebilir?

Yeni solla, daha sonraları "hareket" denen ve üç büyük kitlesel harekete müdahale eden altmışların eylemcilerini kast ediyorum: İnsan hakları, sa-

vaş karşıtlığı ve feminizm. Yeni sol, kendisine “yeni” diyerek, “eski sol”dan, örneğin Halk Cephesi’nin sosyalistlerinden ve komünistlerinden ayrışmayı amaçladı. Aradaki fark, iki ayrı solun ortaya çıktığı, kapitalizmin iki farklı aşamasında yatıyordu. “Eski sol”un bakış açısıyla “insan”ın doğadan özgürleşmesi, sendikalar gibi kolektif kurumlar inşa etmesi ve bu şekilde etki kazanarak nihayetinde devleti kontrol etmesiyle mümkündü.

Buna karşılık yeni sol, emeğin birikiminden değil, (birinci dünya) emeğinin maddi üretimle doğrudan ilişkisinden *kurtarılmasından*, başka bir deyişle günümüzde zenginliği üreten bilimsel, teknolojik ve eğitimsel devrimden ortaya çıkmıştı. Emeğin artan üretkenliği altmışlarda “refah”, otomasyon ve “üçlü devrim” dönemleriyle yaşanmıştı, yetmişlerde “endüstrisizleşme” olarak, seksenlerde ve doksanlarda ise finansın ve hizmetlerin uluslararası dağılımıyla devam etti ve bugün küresel aşırı kapasite nedenli işsizlik krizleri ve bankaları savunmak adına devletlerce dayatılan mali kemer sıkma politikaları olarak gündemde. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından başlayarak, ABD yüzünü yabancı pazarlara dönüp dışarıya yatırım yaptıkça, sermaye kendisini küresel olarak örgütledi. Piyasa kuvvetlerinin dağılması –küresel yayılmaları ve devlet denetiminden kaçmaları– toplumsal olarak kitlesel göç akımlarıyla, iki kişinin para kazandığı ailelerle ve Daniel Rodgers’ın entelektüel olarak “kırılma çağı” dediği şeyle, yani neo-klasik ekonominin geri dönüşü, siyaset bilimi ve sosyolojideki rasyonel seçim devrimi, psikanalizin nörobiyolojiye indirgenmesi ve öznelliğe karşı postmodern saldırıyla ilişkilendirildi.

Yeni sol, bu sürecin başında, 1960’larda ortaya çıktı. Samuel Huntington’ın sözleriyle şunlar yaşandı:

“1960’ların demokratik yükselişinin özünde, var olan kamusal ve özel otorite düzenlerine karşı genel bir karşı çıkış yatar... İnsanlar artık eskiden kendilerinden yaşça, rütbece, statüce, kıdemce, karakter veya yetenek olarak üstün olduklarını düşündükleri kişilere itaat etme zorunluluğunu hissetmiyordu... Disiplin gevşedi ve statü farklılıkları bulanıklaştı... Hiyerarşi, uzmanlık ve zenginliğe dayalı otorite... demokratik ve eşitlikçi ruha aykırıydı.”¹³

Kristin Ross ise yine bu demokratik dalga bağlamında ama Fransa hakkında yazarak, yeni solun ayırıcı karakterini “aidiyetsizleşme” olarak adlandırdı. Bu, toplumsal rollerin dayatmalarından özgürleşmek anlamına geliyordu. Ross, Mayıs 68’e dair şunları söyledi:

[1968 Mayıs’ının] başlatıcısı olan toplumsal grupla –öğrencilerle ya da “gençlikle”– çok az bir ilişkisi vardı. Daha çok toplumsal belirlemelerden kaçışla, insanları toplumdaki konumlarından çıkartan şeylerle, siyasi öznellik ve toplumsal grup

13 Samuel P. Huntington, ‘The United States’, in Michael J. Crozier, Samuel P. Huntington and Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy*, New York: New York University Press, 1975, s. 74-5.

arasındaki ayrımla... siyasetin var olmasına imkân tanıyan, toplumsal kimliğin parçalanmasıyla ilgiliydi.¹⁴

Bu kısa tespitler bize, yeni solu Amerikan solunun bütün tarihi içerisinde nasıl konumlandıracağımıza dair ipuçları veriyor.

Sol olmasaydı bile 1960'larda bir kültürel devrim yaşanabilirdi. Altmışlı yılların, sınırsız canlılığı ve çekiciliği ile gençliğe dayanışı, ırka ve cinsiyete dayalı alt kültürleri ile tasarım, müzik ve film dünyasında daha önce benzeri görülmemiş uluslararası mübadeleleri ile kadınların emek gücüne kitlesel olarak katılımı ve verdikleri hak mücadelesi ile birlikte kitlesel tüketim kültürünün ilk büyük ölçekli ortaya çıkışı olduğunu anlamak için, sola ihtiyaç yoktu. Soğuk Savaş liberalizminin "derin duygusal kaynaklardan yoksun bir demokrasi inancı" yarattığını görmek için de sola ihtiyaç yoktu.¹⁵ Bu eksikliğin yalnızca insan hakları hareketi içerisindeki dinin önemiyle sınırlı olmayan, aynı zamanda Zen, Hint müziği, meditasyon ve varoluşsal otantiklik için Hristiyan arayışını da içeren dini bir uyanışı tetikleyebileceğini görmek için de, yine sola ihtiyaç yoktu. Yeni sol olmadan da muhtemelen yine The Beatles, The Grateful Dead, *Hair*, Pop Art, Jimi Hendrix, John F. Kennedy, Marshall McLuhan, Buckminster Fuller, Mary Quant, renkli televizyon, jet seyahati, transistörler ve "haplar" olurdu.

Tüm bunlara rağmen, Soğuk Savaş düşüncesinin demir ahlakını kırmak için, Demokratik Partili liberaller ile Mississippili ayrılıkçılar arasındaki ittifakı ifşa etmek için, üniversitelerdeki şirket ve ordu denetimini kavramak için, Amerikan entelektüellerinin iktidar karşısındaki şok edici dalkavukluğu ile yüzleşmek için, hükümetin halka, özellikle de savaşa ilgili konularda fütursuzca yalan söyleyebildiğini anlayabilmek için, ırkçılık ve sömürgecilik ile Vietnam'daki savaş arasındaki sürekliliği kavrayabilmek için, okulların, hapishanelerin ve doktorların muayenahanelerinin iktidar alanları olduğunu görebilmek için, bütün akademik disiplinlerde eleştirel alt dallar yaratabilmek için, cinsiyetçiliği yalnızca ayrımcılığın basit bir biçimi değil insanlık tarihinin derin bir yapısal meselesi olarak görebilmek için ve gezegendeki en yoksul insanlarla ve eşcinsellerle, kadınlarla ve azınlık ırklarla dayanışma bağları inşa edebilmek için sola ihtiyaç vardı. Öncülleri gibi, yeni sol da kapitalist toplumun büyük yapısal dönüşümüne eşitlikçi bir eğilim getirdi.

Yeni solun Amerikan toplumuna ve kültürüne etkileri neredeyse ölçülemez. Irk ve cinsiyetle ilgili tamamen yeni bir bilinç; dili, yaşam biçimini ve kurumları dönüştürdü. Yurtdışında, Amerikan müdahalelerine dönük daimi bir şüphecilik vardır. Akademik yaşam dönüştürüldü, yalnızca azınlıkların

14 Kristin Ross, *May '68 and its After-Lives*, Chicago: University of Chicago Press, 2002, s. 2-3.

15 Doug Rossinow, *The Politics of Authenticity*, New York: Columbia University Press, 2002, s. 3.

ve kadınların dahil olmasıyla değil, aynı zamanda tüm yeni alt branşların yaratılışı ve standart bilgilerin eleştirisiyle de. Kürtaj, eşcinsel evliliği ve ekolojinin de dahil olduğu bir dolu yeni siyasi mesele, merkez sahneyi işgal ediyor. Mahkûmlara, akıl hastalarına, diğer hastalara ve göçmenlere muamelede ahlaki bir devrim yaşandı. Kiliseler –yalnız o değil ama özellikle de Katolik Kilisesi– kurtuluş teolojileri geliştirdi. 2008 yılında, siyaseti ne olursa olsun siyah bir başkanın seçilmesi, insan hakları hareketinin etkisini gösteriyor. Ataerkil düzene ve “zorunlu heteroseksüelliğe” saldırının ve yetmişlerin başında ortaya çıkan “kimlik” sorularının tam sonuçlarını anlamaya, henüz daha yeni yeni başlıyoruz.

Yine de bugün yeni solun büyük oranda bir başarısızlık olduğu düşünülüyor, işte bunun üzerine gidilmeli. Zira “başarısızlığın” iki anlamının ayrılması gerek. Bir yönüyle sol her zaman “başarısız” olacaktır çünkü mevcut durumda gerçekleştiremeyen ve gerçekleştiremeyecek olan ütopyik ideallere dayanır. Bu “başarısızlık” aslında başarının bir biçimidir, zira sola, eşitliği derinleştiren uzun süreli bir projenin rehberlik ettiğini gösterir. Aynı zamanda “başarısızlık” ile ilgili daha farklı, daha az olumlu bir anlamdan da bahsetmek mümkün: Yeni solun, hareket düşüşe geçtikten sonra, radikal olarak varlığını sürdürme konusundaki başarısızlığından. Henüz tamamen anlayamadığımız nedenlerden dolayı, 1960’ların post-endüstriyel, küreselleşmiş Amerika krizinin kimlik boyutu, sistemsel boyutundan hızlı gelişti. Özgürlüğün, serbest kalmış, patlamaya hazır olanaklarına. ülkenin tarihsel durumunu ve ülkenin sorunlarını anlayabilecek sürekli, kamusal, akılcı bir girişim eşlik etmedi. Bu anlamıyla yeni sola Lincoln’ün Bağımsızlık Bildirgesi’ne baktığı gibi bakabiliriz, oraya “gelecekte kullanılmak üzere” konulmuş gibi. Bugünkü solun problemleri üzerine düşünürken bize rehberlik yapıyor.

Solun marjinalleşmesinin 1970’lerde ortaya çıkan nedenleri bir hayli karmaşık, ancak bu kaybın bir gecede yaşanmadığını da belirtmek gerekli. Ülke 1970’ler boyunca sol ve sağ arasında gidip geldi ve görünenin aksine asla kesin olarak sağa kaymadı. Lincoln’ün 1860 seçimleriyle ya da Roosevelt’in 1932 seçimleriyle karşılaştırıldığında, Reagan veya Bush’a tüm yönetim hakkını veren, siyasi bilimcilerin “kritik seçim” dediği türden bir seçim asla olmadı. O zamandan beri yaşanan farklı dönemlere baktığımızda –ki bunlar arasında çalınan bir seçim, düzmece bir görevi kötüye kullanma suçlaması, iki yanlış savaş ve 1989, 2001 ve 2008 dahil olmak üzere kaçırılan bir dizi önemli fırsat da var– yaşananlar, Amerikalılara ülkelerinin uzun vadeli ve anlaşılması zor güçlükler içinde olduğunu gösteriyor. Amerika’da 1960’larda ortaya çıkan kanunsuzluklara bakan biri, bugün ülkenin başka bir sola değil, daha çok otoriteye, liderliğe ve sorumlu elitlere ihtiyacı olduğunu söyleyebi-

lir. Bu iddianın karşısında, Amerikan tarihinin burada sunmaya çalıştığını ağırlığı duruyor. Amerika'nın önceki iki krizinde, eşitlik hedefinin yeniden kavramsallaştırılması ve bu hedefe bir kez daha sıkıca bağlanmak, başarılı bir çözümün yolunu açmıştı.

IV

Öyleyse bu durum, son olarak günümüzdeki mali sermaye krizine dair nasıl bir bakış açısı sunuyor? Amerikan tarihindeki tüm krizler bir çözümü de beraberinde getirmişti, öte yandan sorunun çözümüne içkin çelişkiler de, bir sonraki krizi yaratmıştı. Kölelik düzeni, şeker, tekstil ve tütün gibi (lüks olmayan) malların kitlesel ticaretinin yükselişi ile önem kazanmıştı, ancak bu ticaret sonunda geleneksel köleliğe karşı bir kültür de yaratmıştı. Köleliğin yerine daha sonra, özgür emek ve piyasa toplumu geçti, ancak o da 1890'lar ile 1930'lar arasında tröstleri, tekelleri ve sonunda da Büyük Buhran'ı yarattı. 1930'larda ABD güçlü bir müdahaleci devlet yarattı –Keynesçi refah devleti– ve yeniden bölüşümcü politikaları devreye soktu. Ancak 1960 ve 1970'lerde Keynesçi refah devleti durgunluk içindeki enflasyona, endüstrisizleşmeye ve doların altına çevrilebilirliğini öncül alan küresel düzenin çöküşüne yol açtı.

1968'den sonra ülke, tüketim toplumunun borçla yürüyen, yeni ve mali bir biçimine doğru yol aldı. Küresel mali piyasaların yeni hâkimiyetiyle birlikte ABD, Büyük Britanya'nın yüzyıl önce yaptığını yaptı. Sanayiye verdiği önceliği bıraktı ve sermayedarlarını dışarıya yatırım yapmaya teşvik etti. Thomas McCormick'in sözleriyle ABD, "Rantiye ulusu, rantlarının geliriyle yaşayan – yani okyanus ötesi doğrudan ve dolaylı yatırımlarla yaşayan" bir hale geldi.¹⁶ Reagan'ın 1981-88'deki başkanlığı yetmişlerin ekonomik sorunlarını çözmekten çok uzaktaydı, hem kamusal hem de özel borçta yaşanan devasa genişlemeyi başlattı, giderek tehlikelileşen bir dizi ekonomik balonu besledi, yeniden bölüşümcü politikaları imkânsızlaştırdı ve artan militariyasyona yol açtı. Bu politikalar Reagan'ın ardılları tarafından da sürdürüldü. Mevcut depresyon, yani otuzlardan beri yaşanan en büyük ekonomik çöküş, bunun sonucudur.

2007'den beri "kriz" sözcüğü giderek daha sık kullanılıyor. Önümüzdeki dönemden bahsederken, bunun tıpkı İç Savaş ve 1930'lardaki krizlere benzer bir kriz olacağından söz edebilir miyiz? Bunun ölçeği, koşulların daha da kötüleşip kötüleşmeyeceğine değil, bu koşulların adaletsizliğe dayalı temellerinin, görünür olup olmayacağına bağlı olacak. Bu bağlamda, Obama'nın 2008'de Demokratik Parti adaylığındaki yarışta kazandığı şaşırtıcı zaferi,

16 Thomas J. McCormick, *America's Half Century: United States Foreign Policy in the Cold War and After*, Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1995, s. 164.

Bush dönemindeki savaş karşıtı hareketin gücünü yansıtıyordu, bu hareketin kendisi Amerikan solunun yeni bir başlangıcıydı. Obama'nın kendisi politikalarda değil düşünce biçiminde değişiklik zamanı olduğunu söyledi. Amerikan solunun tarihsel bir Başkanlık için –göreve gelen ilk Afrikalı-Amerikalı başkan için– yaptığı yatırıma bakarsak, Obama'nın kendine zarar veren “çift partili” politikaları, bankalara verdiği tavizler ve sivil özgürlüklere saldırıları, derinden umut kırıcı oldu. Öte yandan Occupy Wall Street eylemlerine çoğu Amerikalının gösterdiği olumlu tavırda görülen “yüzde 1” karşıtı yaygın öfke, bu yazının merkezî iddialarından birini de ortaya koyuyor: Amerika'nın eşitliğe bağlılığının bastırılmaz niteliğini ve bir ikincisi olarak da, bağımsız, güçlü bir sol olmadan çağımızın sorunlarının başarılı bir biçimde çözülmesinin imkânsızlığını...

Bu düşüncem için temel oluşturan dört ana noktayı tekrarlayarak bitirmeme izin verin. İlki, Amerikan solunun tarihi süreksiz ve kesitli olmuştur; sol yalnızca isyan anlarında hâkimiyet kazanmış, ulusun 250 yıllık tarihinin belki otuz ya da kırk yılını kapsamıştır. İkincisi, solun hâkimiyet kazandığı dönemler kriz dönemleridir, bununla yalnızca savaşları ya da ekonomik gerilemeleri değil, ülkenin temel değerlerinin sorgulandığı ve yeni bir yöne gidilmesi gerekliliğinin açığa çıktığı dönemleri kast ediyorum. Üçüncüsü, böylesi dönemlerde sol krize çözüm sağlayamamıştır. Krizin çözülebilmesi için, liderlik, liberal geleneğin kendisi ve küresel ekonomik ve siyasi konjonktür gibi birçok faktörün bir noktada buluşabilmesi gerekirdi. Her şeye rağmen, solun katkısı vazgeçilemez bir noktadadır. Solun katkısı, eşitliğe tutkulu bir biçimde bağlanmış olmasında yatar. Bu adanmışlık, krizi çözen yapısal dönüşümlere eşitlikçi bir anlam katar. Dördüncü ve sonuncu olarak da, Amerikan tarihinin temel dinamiği, sol ve sağ karşıtlığı değildir ve kesinlikle anlamsız bir merkez de değildir, sol ve ana akım liberalizm arasındaki tartışmalardır. Sol, en iyi zamanlarında, liberal gelenekle derin bir bağlantı ve çatışma içerisindedir.

ALAIN BADIOU VE KOMÜNİZM FİKRİ

Alex Callinicos

Kapitalizmin 1930'lardan beri yaşadığı en büyük krizin, radikal solun büyümesine yol açmamış olması nedeniyle önceki krizlerden ayrıştığını söylemek neredeyse adet haline geldi.¹ Ve gerçekten de Fransa ve İspanya'daki Halk Cephe'leri ya da 1930'ların ortasında, ABD'deki temel sanayi sektörlerinde sendikalaşmaya yol açan kitlesel grevler ve oturma eylemleri düşünüldüğünde, bugün yaşananlarla geçmiş arasında uzaktan yakından karşılaştırılabilir bir durum henüz yok. Bulmaca daha da karışık, çünkü cevap olarak geliştirilen politikalar bankalara sağlanan devasa kurtarma müdahalelerinin yanı sıra, neoliberalizmi, mali kemer sıkma uygulamaları ve yeniden başlayan özelleştirme furusuyla ve ayrıca, arz kısmında da "reformlarla" daha da sağlamlaştırmak oldu. Geçmişle karşılaştırdığımızda, 1930'ların Büyük Buhranı'na burjuvazinin verdiği yanıtı, devletçi politikalara doğru yöneliş tanımlıyordu.² Tabii ki aksi yönde eğilimler de var. Kısmen Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki neoliberal politikaların bir sonucu olsalar da bunlar arasında en önemlisi Arap devrimleri ve yine bu politikaların ortaya çıkardığı diğer örnekler, hepsinin başında da Occupy hareketi. Ancak radikal sol bu mücadelelere katılmış olsa da, onların içindeki hâkim güç olmaktan çok uzak bir konumda – bu da 1930'larda hem ana akım komünizmin hem de sol sosyal demokrasinin büyümesinden çok farklı bir görüntü oluşturuyor. Sol Cephe'den Jean-Luc Mélenchon'un 2012 Nisan Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda kazandığı başarının ve Syriza'nın (Radikal Sol

1 Bu görüşün bir ifadesi için bkz. Susan Watkins, "Shifting Sands", *New Left Review*, 61(Ocak-Şubat), 2010; ve cevap olarak bkz. Alex Callinicos, "The Radical Left and the Crisis", *International Socialism*, 2(126), 2010. Daha yakın bir tartışma için ise (Watkins görece iyimser rolünde) bkz. : T.J. Clark, "For a Left with No Future", ve Susan Watkins, "Presentism? A Reply to T.J. Clark", *New Left Review*, 74(Mart-Nisan), 2012.

2 Bu soruna dair görüşler için bkz. Alex Callinicos, "Contradictions of Austerity", *Cambridge Journal of Economics*, 36(1), 2012.

Koalisyon) Mayıs ve Haziran 2012'deki Yunanistan seçimlerindeki göz alıcı başarılarının radikal solun talihinde gerçek bir değişime yol açıp açamayacağı ise henüz görülmeyi bekliyor.

Entelektüel arenada ise görüntü biraz farklı oldu. *Komünizm* fikrine dair tartışmalarda bir patlama yaşandı. Biraz düşünürsek, bunun epey çarpıcı bir durum olduğunu söyleyebiliriz. “Komünizm”, (kendilerine Komünist diyen partilerin genellikle iktidarda olduğu) Stalinist rejimlerle o kadar yakından ilişkili bir terim ki, kendilerini bundan ayırtırmayı amaçlayan partiler kendi alternatiflerini nitelemek için “sosyalizm” terimini (duruma göre, devrimci sosyalizm ya da gerçek sosyalizm şeklinde belirterek) kullanmayı tercih ediyordu. Bu seçim sosyal-demokrat ana akım partilerin kendilerini “sosyalist” olarak adlandırdığı ülkelerde pek kolay olmadı ve bu ülkelerde “komünizm” kelimesi de, komünist partilerin özellikle faşizme karşı mücadelede oynadıkları rol nedeniyle daha büyük bir meşruiyete sahipti. Ancak ne olursa olsun, komünizmin teorik tartışmalara –son zamanlara dek– nadiren konu olduğunu söylemek yerinde olacaktır, ajitasyona konu olmasından bahsetmiyorum bile. Komünizm terimi özellikle Marksist projenin tavizsiz kabulüyle ilişkilendirilir. Lenin, 1917’de Petrograd’a döndükten sonra yazdığı Nisan Tezleri’nde (resmî adı Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi olan) Bolşeviklerin bir kongre toplayarak, sadece Sovyetlerin iktidarı ele geçirmesine dayalı bir “komünist devlet” talebini benimsemesini değil aynı zamanda şunu da istemişti: “Tüm dünyadaki resmî liderleri, ihanet içerisinde burjuvazi saflarına geçen ‘Sosyal Demokrasi’ yerine... kendimize *Komünist Parti* demeliyiz”.³

O halde eleştirel kuramcılar arasında komünizme yönelik yenilenen bir akış olmasının nedeni nedir? Süreç, Michael Hardt ve Toni Negri’nin *İmparatorluk* kitabıyla başladı, kitabın ünlü kapanış cümlesi ‘komünist olmanın önlenemez hafifliği ve keyfi’ diyordu.⁴ *İmparatorluk*, 2000’deki Seattle protestolarının ortasında, neoliberalizm ve savaş karşıtı harekete Marksist dilin bir çeşidinin yeniden dahil olmasında önemli bir rol oynadı. Hardt ve Negri sonrasında komünizm anlayışlarını geliştirdiler, özellikle de birlikte ürettikleri serinin üçüncü kitabı olan *Ortak Zenginlik*’teki müşterek (common) kavramı aracılığıyla – ki bununla yalnızca müşterek olan ya da olması gereken doğal kaynakları değil, müşterek olarak üretilen ve kapitalizm tarafından el konan diğer meta türlerini de kastediyorlardı. **Hardt ve Negri için komünizm, toplumsal yaratıcılığın farklı türlerine karşı giderek asalaklaşan kapitalizm altında müştereklerin yeniden sahiplenilmesi süreciydi.** Bu, oto-

3 V.I. Lenin, “The Tasks of the Proletariat in the Present Revolution”, *Collected Works*, 24, Moscow; Progress, 1964, s. 24, n°. Aynı zamanda Lenin’in önerilen isim değişikliği için savunmasına bkz. “The Tasks of the Proletariat in Our Revolution”, *Collected Works*, 24, s. 84-8.

4 Michael Hardt ve Antonio Negri, *Empire*, Cambridge MA: Harvard University Press, 2000, s. 413.

nom Marksistler tarafından yaygın bir biçimde paylaşılan görüşün bir çeşididir ve bazen “komünizm”i (communism) “müşterekçilik-ortaklaşmacılık” (common-ism) şeklinde yazarak ifade edilmektedir. Bu görüş, kapitalizmi derinden derine yanlış bir şekilde kavramaya dayanmaktadır. Sermayeyi, dünyanın iyi şeylerine takoz koyarak gelişen bir öz gibi sunar. Hardt ve Negri’nin dediği gibi “Sermaye böylece, bir yönüyle kendisine *dışsal* biçimde üretilen biyopolitik sömürü yoluyla değere el koyup onu gasp eder”; bunun sonucunda da rant –yani artı değere üretim sürecinin dışındaki aktörlerce el konması– kârın yerini alıverir.⁵ Bu, yalnızca Marx’ın sermayenin sömürücü ve sömürüleni birleştiren içsel bir ilişki olduğuna dair temel anlayışını terk etmek anlamına gelmez, aynı zamanda mevcut kriz döneminde bile yerkürenin büyük kısmını ekonomik olarak dönüştüren kapitalizmin dinamikliğini ölümcül biçimde küçümsemek manasına da gelir. Böylece Marx’ın şu yorumunun tam karşısına düşer: “Sermaye yalnızca bir *ilişki* olarak, ücret-köleliğini zorlayabilecek gücü olduğu, artı-emek yaratmayı mecbur bıraktığı ya da üretken emek güçlerini göreceli artı-değer üretmeye ikna edebildiği süreçte üretken bir değerdir”.⁶

Ancak komünizm tartışmasının yeniden canlanmasına dönük en belirleyici müdahale çok farklı ve kimi açılardan şaşırtıcı bir yerden geldi. 2007 yılında filozof Alain Badiou, o zamanlar siyasi-ideolojik konjonktürdeki değişimlere yanıt veren kısa polemik denemelerinin sonuncusu olan *Circonstances’ı* (Durumlar) yazdı. Nicolas Sarkozy’nin Fransa Cumhurbaşkanı olarak seçilmesine anlam vermeye odaklanan kitapta, “Komünist Hipotez”e ayrılmış bir bölüm bulunuyordu.⁷ Bu metnin çektiği ilgi, esas olarak Slavoj Žižek tarafından organize edilen, 2009’da Londra’da gerçekleşen ve geniş bir ses getiren “Komünizm Fikri” konferansını teşvik etti. Badiou’nun orijinal makalesi ve Londra konferansındaki sunumu, Žižek ve aralarında benim de yer aldığım birçok sol filozof tarafından, çeşitli tartışmalara konu edildi.⁸

Bu neden mi şaşırtıcı bir gelişmeydi? Ne de olsa Badiou yaklaşık son on yıldır Fransız solunun önde gelen filozofu haline gelmişti. 1937’de doğmuş, ilk kez 1960’larda Louis Althusser’in öğrencisi ve işbirliği yaptığı kişi olarak dikkat çekmişti (buna rağmen Althusser’in büyük muhalifi Jean-Paul

5 Antonio Negri ve Michael Hardt, *Commonwealth*, Cambridge MA: Harvard University Press, 2009, s. 141.

6 Karl Marx, *The Economic Manuscript of 1861-63*, Marx ve Engels, *Collected Works*, XXX, Moscow: Progress, 1988, s. 399. Hem bu eleştiriyi hem de daha önemlisi dayandığı kapitalizmin pozitif eleştirisini Marx’ın Kapital’i üzerine bir kitapta geliştirmeyi planlıyorum.

7 Alain Badiou, “The Communist Hypothesis”, *New Left Review*, 49 (Ocak-Şubat), 2008.

8 Özellikle bkz. Slavoj Žižek, *First as Tragedy, Then as Farce*, London: Verso, 2009; “De quoi le communisme est il le nom?”, *Contretemps* özel sayısı, No. 4, 2009; Costas Douzinas ve Slavoj Žižek, eds., *The Idea of Communism*, London: Verso, 2010; Alain Badiou, *The Communist Hypothesis*, London: Verso, 2010 ve Bruno Bosteels, *The Actuality of Communism*, London: Verso, 2011.

Sartre da, Badiou için her zaman ana bir referans noktası olmayı sürdürdü). 1968'den sonra Badiou kendisini Fransız Maoculuğunun en önemli seslerinden biri haline getirdi, ancak 1982'de yayınlanan *Théorie du sujet* (Öznenin Teorisi) isimli uzun ve karmaşık metni, (çok daha kapsamlı ve uzun bir tefekkür sürecini içerse de) onun Marksizmi terk etmesinin açık bir beyanı oldu. Bu yüzden komünizm fikrini yeniden benimsemesi şaşırtıcıydı. Badiou'nun ünü, yalın, çetin ve zorlayıcı bir felsefi metin olan *L'Être et l'événement* (Varlık ve Oluş) (1988) temelinde yükselmişti. Burada, hem Jacques Lacan'ın psikanalizi yeniden yorumlamasından hem de matematiksel mantığın gelişiminden etkilenen Badiou, olaylara, nadir ve mümkün görünmeyen oluşlar olarak yoğunlaşan bir ontoloji geliştirmişti. Olaylar, göreceli ancak sorunlu bağlamları, olası varyasyonlara sınırlar koyan bir durumun (bunu aşağıda daha çok tartışacağız), tekrara ve çoğalmaya zorlanması koşullarında vuku buluyordu. Olaylar durumun yasakladığı şeylerden ortaya çıkıyor; öznenin oluşturulduğu bir sadakat nesnesine dönüşebiliyordu.⁹ Badiou'nun, Saint Paul'un Hristiyanlığı hem Yahudilere hem de putperestlere açık evrensel bir doktrin olarak yeniden keşfini, İsa'nın Yeniden Dirilişi'ne sadakatin bir biçimi olarak yorumlaması, bunun çarpıcı bir uygulamasıdır: Burada sıra dışı ve evrensel arasında kurulan bağ bir hayli ayırt edicidir.¹⁰ Badiou ve Sartre'ın ontolojileri arasında belirgin bir yakınlık vardır, ne de olsa ikisinin de ana felsefi çalışmalarının adları *Varlık ve Oluş* ile *L'Être et le néant – Varlık ve Hiçlik*'tir. Ancak Sartre için özgürlüğü mümkün kılan olumsuzlama, bütün insan öznelerini tanımlar. Buna karşılık Badiou, öznelliği, en az bu öznelliklerin tanımlandığı olaylar kadar istisnai kabul eder; kendisini –Althusser ve Lacan'ın merkezî bir parçasını oluşturduğu– öznenin, anti-hümanist biçimde merkezden çıkartılması düşüncesiyle özdeşleştirir.

Badiou'nun, özellikle de İngilizce konuşulan ülkelerde, son on yılda giderek daha da artan bir ilgi görmesi, kuşkusuz onun felsefi sisteminin kimi yönlerinden kaynaklanıyor: Postmodern görecelilikten yorulmuş olanları yeniden canlandıracak şekilde, Hakikat'e verdiği büyük önem ve olaya sadakat içerisindeki öznellik kavrayışının, özel olarak siyasi gündemlere dair bir düşünce biçimi sunma potansiyeli.¹¹ Bunun ötesinde başka bazı nitelikleri de önemlidir: Badiou, dünyadaki en iyi anlamıyla müthiş bir belagat usta-

9 *L'Être et l'événement*'i, şurada tartışıyorum; *The Resources of Critique*, Cambridge: Polity, 2006, bölüm 3. Peter Hallward Badiou'nun felsefesine dair harika bir eleştirel çalışma yazdı: *Badiou: A Subject of Truth*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003.

10 Alain Badiou, *Saint Paul*, Paris: Presses universitaires de France, 1997

11 Badiou'nun yakın zamanda artan ünü, Amerikan akademisinin Kitasal bir *maîtres-penseurs* (usta düşünür) talebinden de kaynaklanmaktadır. Akademi bu konuda yapısal olarak belirlenmiştir. – Žižek bunu "ünlülerin dünyası" diye çevirmektedir. Konunun şimdi burada tartışamayacağım başka uzanımları da vardır.

sıdır; çeşitli romanlar ve oyunlar yazmıştır, Jacques Derrida'nın etkisinin moda haline getirdiği bilinçli muğlaklıktan çok farklı olarak, duru ve klasik bir Fransızcayla düzyazı yazmayı sürdürmektedir ve güçlü bir hatiptir. Neoliberal hegemonyaya uzun süredir düşman biri olarak kaleme aldığı bazı makaleleriyle, bu hegemonyaya karşı direnmek isteyenlerin duygu ve düşüncelerine tercüman olur. Badiou'nun geleneksel Fransız entelektüel düşüncesinde önemli bir yer tutan ahlaki önderlik rolünü benimsediği zamanlar da oldu. Belki de bunlardan en önemlisi, Fransız radikal solunun önemli kesimlerini dahi yozlaştıran İslamofobi konusunu boşa çıkarmasıydı, ki bu kesimler Müslüman kadınların okullarda başörtüsü takmasını yasaklayan kanun tasarısının kaldırılması için ağır eleştiriler getiriyordu.¹²

Ancak var olan şeylere karşı mücadele etmek bir şeydir, başka bir tür varoluş biçimine işaret etmek ise başka bir şeydir. Daniel Bensaïd, son büyük müdahalelerinden birinde, *Contretemps* dergisinin, editörlüğünü kendisinin yaptığı özel bir sayısını hazırladı ve şu tema etrafında bir de konferans düzenledi: "Komünizm neyin adıdır?" Cevap basitçe bunun kapitalizme *sistemsel* bir alternatif olduğuydu – komünizmin, kapitalizmin reforme edilmiş, insanileştirilmiş, daha iyi düzenlenmiş bir türü değil, bütünüyle başka bir toplumsal düzen olduğu. Komünizme dair tartışmanın önemi şudur ki (ya da, belki de daha iyisi, şu olmalıdır ki), bu alternatifi tartışma gündemine getirmektedir. Uygulanmasını bir kenara bırakın, krize karşı gündeme getirilen çözüm önerilerinin darlığına dahi baktığımızda (esas olarak mali piyasalara daha çok düzenleme öngörülmektedir), bu önemli ve hoş karşılanması gereken bir gelişmedir.

Ancak Badiou'nun "Komünist Hipotez" formülasyonu, kapitalizme sistemsel bir alternatif fikrinin gereklerini ne kadar karşılamaktadır? İlk sunumlarından birinde, komünizm fikrini doğrudan Marksist geleneğin içerisinde konumlandırmaktadır:

Anayasal kitabı sayılan *Manifesto*'da verilen jenerik anlamıyla 'komünist', öncelikle sınıf mantığının –emeğin egemen bir sınıfa tabi olması, Antik dönemden beri süregelen düzen– kaçınılmaz bir gerçeklik olmadığını; aşılabilir olduğunu anlatır. Komünist hipotez, servetin yol açtığı eşitsizliği ve hatta iş bölümünü yok edebilecek başka bir kolektif örgütlenmenin uygulanabilir olmasıdır. Devasa zenginliklerin özel kişilerin elinde toplanması ve mirasla devri, artık son bulacaktır. Sivil toplumun dışında, zorlayıcı bir devletin varlığı artık bir gereklilik olmaktan çıkacaktır: Üreticilerin özgür birliklerinin yeniden örgütlendiği uzun bir sürecin ardından yok olup gidecektir.¹³

12 A. Badiou, 'Derrière la Loi fouldardiëre, la peur', *Le Monde*, 22 Şubat 2004. Entelektüelin doğuşu kendisi de bu fenomenin bir örneği olan Pierre Bourdieu tarafından analiz edilmiştir, örneğin bkz. *The Rules of Art*, Cambridge: Polity, 1996.

13 Badiou, 'The Communist Hypothesis', s. 34-5.

Ancak Badiou komünizmi, “Kant’ın İde dediği, bir programdan çok düzenleyici bir işlevi olan”, “eşitliğin saf İdesi” olarak tanımlamaya devam etmektedir. Kant için düzenleyici İde, gerçekte asla tamamen gerçekleşmeyen ancak onun gerekliliklerine uygun bir deneyim yaşayabilmek için sürekli çaba gerektiren bir fikirdir. Badiou da buna uygun olarak komünizm fikrini “gelişimindeki iki büyük kesit” ile bir araya getirir: İlki, Büyük Fransız Devrimi’nden Paris Komünü’ne (1789-1871), ikincisi ise Ekim Devrimi’nden Çin Kültür Devrimi’nin sonuna kadar olan dönemlerdir (1917-76).¹⁴

“Komünist Hipotez” için verdiğim cevabımda, Badiou söz konusu olduğunda genellikle geçerli olduğu gibi, onun yaklaşımının aynı anda hem çok soyut hem de çok somut olduğunu söylemiştim.¹⁵ Çok soyut, zira eğer eşitliğin içeriğini siyasi bir ideal olarak düşünürseniz, en azından Marx’ın *Komünist Manifesto*’dan *Kapital*’e kadar anlattığı komünizm fikrinde belirtildiği haliyle, üretken kaynakların kolektif mülkiyetine dayalı olanların ötesinde, çok daha geniş kapsamlı toplumsal formasyon biçimleriyle de uyumlu görünmektedir. Önemli bir çağdaş örneği, İngilizce konuşulan ülkelerde, John Rawls’un *Bir Adalet Kuramı* kitabıyla başlatılan eşitlikçi liberalizm ekolüdür. Bu filozoflar, kendi formüle ettikleri son derece radikal eşitlikçi adalet anlayışının, en azından ilkesel olarak, kapitalist ekonomi ilişkilerinin devamıyla uyumlu olduğunu düşünmektedirler. Benim düşünceme göre bu konuda yanılıyorlar ama komünist olmayan bir eşitlikçilik olasılığına da işaret ediyorlar (Bu Marx’ın da çok iyi bildiği ve Proudhon ile John Stuart Mill polemiklerinde altını çizdiği bir konuydu).¹⁶

Badiou’nun yaklaşımı aynı zamanda çok somut, zira hiç ayırım yapmaksızın bazen “tarihsel Komünizm” dediği şeyle ilişkilendirdiği her şeyi aynı sepete koyuyor: “Rusya’da, Çin’de, Çekoslovakya’da, Kore’de, Vietnam’da, Küba’da, ya bir ayaklanma ya da uzun süreli bir halk savaşına dayanan devrimin zafer kazanması ve yeni bir düzenin başarıyla kurulması.”¹⁷ Bu hoş, görülmesi, örneğin Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin nasıl olup da “Komünist Hipotez”in bir parçası olduğu sorusunu cevaplamaktan kaçınıyor: Kore’ye 1945’te Kızıl Ordu’nun yük treniyle gelen devrim nasıl bir devrimdi?

Göreceğimiz gibi Badiou’nun kendisi de “tarihsel Komünizm”e eleştiri yapmayan birisi değil. Ancak ayırım yapmayan yaklaşımını şöyle ifadeler kullanarak daha da ileri götürebiliyor:

14 Badiou, ‘The Communist Hypothesis’, s. 36.

15 Bu ve takip eden üç paragraf, Badiou’ya dair şurada gerçekleştirdiğim tartışmanın yeniden ifade edilmesidir: “Sur l’hypothèse communiste”, *Contretemps*, No. 4, 2009.

16 Eşitlikçi liberalizmi kapsamlı olarak şurada tartışıyorum; *Equality*, Cambridge: Polity, 2000; ve *The Resources of Critique*, bölüm 7.

17 Badiou, “The Communist Hypothesis”, s. 36.

Komünist hipotezin yeni döneminin nihai açılışını yaşıyoruz. Ancak şurası açık ki, bu, ikincisinin devamı olmayacaktır – olamaz. Marksizm, işçi hareketi, kitle demokrasisi, Leninizm, proletarya partisi, sosyalist devlet –bunların hepsi 20. yüzyıl icatlarıdır– artık bizim için faydalı değil. Teorik düzeyde kesinlikle yeni düşünce ve araştırmaları hak ediyorlar; ancak pratik siyasette iş görmez durumdalar. İkinci dönem bitti ve onu restore etmeye çalışmak anlamsız.¹⁸

Öyleyse cömertçe “tarihsel Komünizm” ile kapsanan her şey tarihin çöplüğüne gidiyor. Aşırı derecede soyut ve aşırı derecede somut arasındaki bu salınımı aşmayı sağlayacak şey, bana göre, Marx’ın siyasi iktisat eleştirisi- dir. Ne de olsa bu eleştiri sayesinde, komünizmi tarih ötesi bir ideal olarak gören anlayış (Badiou, tanıdık isimler olan Spartaküs ve Münzer’i anıyor), kapitalist üretim biçiminin çelişkilerine çözümler sunan tarihsel olarak konumlandırılmış bir projeye dönüştürülebilir. Marx’ın bakış açısından, kapitalizm komünizm sorusunun yöneltilebildiği zemindir. Bu ekonomik düzenin kurucu adaletsizlikleri ve düzensizlikleri ile Marx’ın bu hastalıklara koyduğu tanılar, modern biçimiyle komünizmi tanımlamıştır. Marx ve Engels’in *Alman İdeolojisi*’ndeki meşhur bir bölümde anlattıkları gibi (Bruno Bosteels’in işaret ettiği üzere, Badiou tarafından başlatılan tartışmanın hemen hemen tüm katılımcıları bu bölüme atıfta bulunmaktadır); “Komünizm bizim için inşa edilecek bir *durum*, gerçekliğin kendisini uyduracağı bir *ideal* değildir. Biz komünizmi mevcut durumu ortadan kaldıran *gerçek* hareket olarak tanımlıyoruz”.¹⁹

Eğer Marx’a uyarsak, o zaman Bensaïd’in sorusuna yukarıda verdiğim cevap düzeltilmelidir: Komünizm aynı anda hem kapitalizmin yıkılması süreci hem de bu sürecin sınırır. Badiou’nun “Komünist Hipotez”inin bu eleştirisi, yaygın bir biçimde paylaşılıyor. O yüzden de Bensaïd’in kendisi şöyle bir uyarıda bulunuyor: “Kendini eleştirel tarih envanterinin dışına çıkartmanın cazibesi, komünizm fikrini zamansız ‘sabitler’e indiriyor; onu kapitalist egemenlik çağındaki özgün bir özgürlük biçimiyle değil, adalet ve özgürlüğe dair daha belirsiz fikirlerle eş anlamlı kılıyor.”²⁰

Žižek de yıllarca Badiou’yu siyasal iktisat eleştirisiyle ilgilenmekten kaçındığı için eleştirdi ve yakın zamanda kendisi bu eleştiriye yenileme arayışı içerisine girdi.²¹ Ne yazık ki bu yeni girişim de umutsuz bir biçimde kafa

18 Badiou, “The Communist Hypothesis”, s. 37.

19 Karl Marx ve Friedrich Engels, *The German Ideology, Collected Works*, V, Moscow: Progress, 1976, s. 49; Bosteels, *The Actuality of Communism*, s. 19.

20 Daniel Bensaïd, “Puissances de communisme”, *Contretemps*, No. 4, 2009, şurada mevcut; <http://www.contretemps.eu>

21 Örneğin Slavoj Žižek, *The Parallax View*, Cambridge MA: The MIT Press, 2006, s. 317-28; ve *Living in the End Times*, London: Verso, 2010, bölüm 3.

karıştırıcıydı, Hardt ve Negri ile Marksist değer teorisinin sofistike açıklamalarını eklektik bir şekilde yan yana getiriyordu.²²

Badiou bu eleştiriye bizzat uzlaştıracı bir cevap verdi. Badiou'ya göre, Negri onu, "Hani şu Marksist olmadan komünistmiş gibi yapanlardan biri" olmakla suçlamıştı. Badiou, buna şu cevabı verdi:

Ben de tamamıyla ve bütün masumiyetimle Marksistim, bu öylesine doğal ki tekrarlamama gerek yok. Bugün çağdaş bir matematikçi, Öklid ya da Euler'e bağlı olduğunu kanıtlamaya çalışır mı hiç? Eşitlikçi toplumsal örgütlenme için rasyonal bir siyasi mücadele veren gerçek Marksizmin, 1848 civarında Marx ve Engels ile başladığına şüphe yok, ancak sonrasında Lenin, Mao ve başkalarıyla birlikte daha da uzaklara yol aldı. Ben de bu tarihsel ve kuramsal derslerle beslenerek büyüdüm. Çözülmüş, bitmiş ve derslerini tekrarlamamanın bir faydası olmayan sorunları da; henüz yeni düşüncelere ve deneyimlere ihtiyaç duyan, çözülmeyi bekleyen sorunları da; kötü bir biçimde ortaya konmuş, bu yüzden radikal bir biçimde düzeltilmeye ve zorlu müdahalelere gereksinim duyan sorunları da gayet iyi bildiğime inanıyorum. Tüm yaşayan bilgi sorunlardan oluşur, tekrarlayıp duran tanımlardan değil –bunlar inşa edilmiş ve yeniden inşa edilmiş ya da inşa edilmesi ve yeniden inşa edilmesi gereken sorunlardır. Marksizm bu anlamda bir istisna oluşturmaz. Marksizm ekonominin (üretim ilişkilerinin teorisi) bir dalı ya da sosyolojinin ("toplumsal gerçekliğin" nesnel tanımı) bir dalı ya da bir felsefe (çelişkilerin diyalektik düşüncesi) değildir. Marksizm, tekrar etmemize izin verin, var olan toplumu ortadan kaldırmak ve yerine adı "komünizm" olan eşitlikçi ve akılcı bir kolektif örgütlenme biçimi getirmek için ihtiyaç duyulan siyasal araçların organize bilgisidir.²³

Badiou, postmodern kapitalizme dair, en dikkat çekicileri Hardt ve Negri tarafından geliştirilen teorileri reddetmeyi sürdürüyor; bu teoriler "komünizme doğru metamorfoz geçirmenin eşliğindeki [bir] kapitalizm" portresi çiziyorlar:

Benim konumum bunun tam tersidir: Günümüz kapitalizmi klasik kapitalizmin tüm özelliklerine sahiptir. Yerel olarak zafere ulaşmış, dirençli sınıflar, onun, mantığına karşı koymadığı sürece, kendinden beklenenlere tam anlamıyla uyar. Kapital'in oluşumuyla ilgili olarak, Marx'ın tüm diğer öngörüselsel kategorilerini ele aldığımızda; bunların geçerliliğinin ancak bugün tam olarak kanıtlandığını görürüz.²⁴

Sorun ne? Badiou aslında diyor ki: Ben tamamen Ortodoks bir Marksistim. Bununla ilgili söylememiz gereken ilk şey bunun bir değişime işaret ettiğidir. Badiou, *L'Être et l'événement*'in önemli bir bölümünü Marksist devlet teorisinin eleştirisine adıyor. Bunu yaparken ontolojisinin ana temalarından

22 Alex Callinicos, "New Theorists of the Dialectic? Alain Badiou and Slavoj Žižek", *Brumaria*, No. 22, 2011.

23 Alain Badiou, *Le Réveil de l'histoire* (Circumstances, 6), Paris: Lignes, 2011, s.18-19.

24 Badiou, *Le Réveil de l'histoire*, s. 21-2.

birini kullanıyor; her durum, kaotik boşluktaki unsurların sadece geçici bir birleşmesini temsil eder, ki bu da oluş ya da varlık'tır (buna 'kararsız çokluk' der). Bu birleşme ya da "bir-sayılma", bir durum içerisinde tekrarlanarak pekiştirilmeyi gerektirir. Badiou'nun daha yakın zamanda açıkladığı gibi: "Ben bir 'Devlet'i ya da 'durumun hali'ni, imkânların imkânlılığını kısıtlayan bir sınırlamalar sistemi olarak adlandırıyorum."²⁵ Burada, kendisinin ontolojik "durumun hali" konseptini, nasıl olup da siyasi-tarihsel devlet kavramıyla birlikte kullandığını görebiliriz. Sonuçta bu kaynaşık kavram [Fransızca ve İngilizcede "durum" ve "devlet" in aynı kelime olmasından bahsediliyor - çev.] Badiou'nun tezini anlamayı güçleştiriyor. Ancak Marx'ın ve ardıllarının, siyasi durumu sınıf çatışmalarının sonucu olarak görerek, hem bu tekil durumun daha büyük bir ontolojik hakikatin parçası olduğunu göremediklerini hem de çatışmaya oluşturunca bir rol vererek yanıldıklarını ileri sürüyor. Bu eleştiri, Badiou'nun Marksizmde neyin geçerli olduğuna dair kapsamı, olaylara ve olayların yarattıkları öznellik biçimlerine yoğunlaşan daha soyut bir ontolojiye genişletme girişiminin bir örneğidir (aynı zamanda devletle olan siyasi meşguliyetinin de işaretini vermektedir, buna aşağıda geri döneceğim).²⁶ Bu aşamada Badiou, ne olursa olsun Marksizme saygılı bir mesafede duruyor gibidir, bu da onu Ernesto Laclau ve Jürgen Habermas gibi farklı figürlerle birlikte post-Marksizm kategorisine dahil etmeyi mümkün kılmaktadır.

Ancak *L'Être et l'événement*'ın 2006'da yayımlanan ikinci cildi *Logiques des mondes*'da, Badiou açık bir biçimde Marksizme doğru bir adım atıyor. Negri'nin -"fakirlerin Spinozacılığı" diyerek de reddettiği- "demokratik diyalektiği"nin karşısında, kendisini "materyalist diyalektiği" geliştiren kişi olarak gösteriyor. Negri'ye atfedilen ve en temel dirimselci sözlerden biri olan "Yalnızca bedenler ve diller vardır" sözüne karşılık, bu materyalist diyalektikte aynı zamanda hakikatlerin de olduğu söyleniyor. Badiou için hakikatler evrensel ve sonsuzdur ancak aynı zamanda çoğuldurlar ve olayların meydana geldiği yerleşmiş koşullarda ortaya çıkarlar. Böylesi bir olaya sadık olan özne, bu olayla ilişkili hakikati de bünyesinde taşır (Badiou, ilişkili hakikati "Kölelik doğal değildir" olan "Spartaküs olayı" örneğini veriyor).

Bu materyalist diyalektiğin tuhaf bir türüdür, özellikle de Badiou, Hegel'e bir bölüm ayırdığı ve kendi ontolojisinin en derin temalarıyla tutarlı bir biçimde, hiçbir Bütün'ün var olmadığını göstermeye çalıştığı için. Görünüşte bunu, başka açılardan farklılaşsalar da Lukács ve Althusser gibi filozofların ortak bir yönü olan ve bugün de Fredric Jameson ile güçlü bir biçimde de-

25 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 243.

26 A. Badiou, *L'Être et l'événement*, Paris: Seuil, 1988, Méditation 9; benim tartışmam için bkz. *The Resources of Critique*, s. 98-9, 107-9.

vam ettirilen bir yaklaşımla, toplumsal biçimleri çelişkili bütünlükler olarak kavramsallaştırma kaygısıyla uyuşturmamak zor görülebilir. Şaşkınlık, bu uzun kitabın sonlarında bulunan şu bölümle daha da artmaktadır.²⁷

Marksizmin Stalinist versiyonunda olan bitenin tersine, Althusser'in onu içeriden sorgulayarak miras aldığı versiyonunda, materyalist diyalektiği (yani hakikatler yoluyla özgürleşme felsefesini), tarihsel materyalizmden (yani bedenler-diller yoluyla yabancılaşma felsefesinden) ayırmak gereklidir. Geçmiş ile günümüz arasındaki farkı kapatmayı amaçlayan köken ve söylem kültüründen kopmak için.

Yirmi yıl kadar önce *Théorie du sujet*'de bunu zaten yazmıştım: Tarih yoktur. Parlaklıkları kendilerine uyan bir geçmişi ortaya çıkartma gücüyle ölçülen farklı şimdiki zamanlar vardır.²⁸

Tarihin bu kesin reddi, Badiou'nun yakın zaman önce Marksizmi "ma-sum" bir biçimde kabul etmesiyle nasıl uyuyor peki? Yukarıda alıntılanadığımız, kendisini "Marksist" olarak adlandırdığı pasaja dikkatle bakarsak, bütün özel içerikleri parantez içine aldığını (örneğin üretim ilişkileri teorisini veya çelişkiler felsefesini), Marksizmi komünizme ulaşmak için gereken "akılcı siyasi mücadele" ve "organize bilgi" olarak tanımladığını görüyoruz. Aynı zamanda Marksizmi, onun için bilimlerin şahı olan matematik ile karşılaştırıyor. Öyleyse onun Marksizmi hem bilimle hem de siyasetle ilgili. Bu Badiou'nun neden "Komünist Hipotez" ile ilgili konuştuğunu açıklayan ilginç paragrafla da uyuyor, burada "Çözüldüğü zamana kadar hipotez biçimini alabilen bilimsel bir problem" ile analogi kuruyor. Yüz yıllar boyunca onu kanıtlamak için gerçekleşen sayısız girişime direnen, en sonunda 1995 yılında yenik düşen, Fermat'ın son teoremini örnek veriyor:

Bu girişimlerin çoğu, sorunu çözmekte başarılı olamasalar bile, matematikteki çok önemli gelişmelerin başlangıç noktası haline geldi. O yüzden de bu hipotezi, kanıtlanmasının imkânsız olduğu üç yüzyıl boyunca terk etmemek hayati önemdeydi. Bu başarısızlıklardan çıkarılan dersler ile onların sonuçlarını inceleme süreci matematiğin can damarı haline geldi. Mao'nun dediği gibi emperyalistlerin ve tüm gericilerin mantığı dünyanın her yerinde "Bela çıkar, başarısız ol, yeniden bela çıkar" dır, bunun karşısında halkın mantığı ise "Savaş, başarısız ol, başarısız ol, yeniden başarısız ol, yeniden savaş... ta ki zafere kadar" dır.²⁹

Buradaki analogiyle önerilen, "Şeylerin mevcut durumunu ortadan kaldıran gerçek hareket" sözleriyle ifade edilen komünizm fikrinin, pek çok açıdan cazip bir biçimde yeniden formüle edilmesidir (özellikle de böyle bir ısrar, Fermat'ın son teoremi örneğinde görüldüğü gibi, en nihayetinde ödüllendirildiği için). Ancak Badiou'nun, güzel (ve son derece Hegelci) bir formülas-

27 Alain Badiou, *Logiques des mondes*, Paris: Seuil, 2006, s. 44, 9, 12, 74. Hegel'e dair tartışması için bkz. s. 152-64.

28 Badiou, *Logiques des mondes*, s. 531.

29 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 6-7.

yonu olan “Başarısızlık, hipotezin kanıtlanmasının tarihinden başka bir şey değildir” sözleri, tarihi geri getirmektedir. Gerçekten de “Tarih yoktur” diye ilan ettikten kısa bir süre sonra, Badiou “Farklı bir geçmiş oluşturulmalı, bir başarılar, keşifler ve süreçler tarihi, kültürel bir anıt olarak değil sonsuzluğun parçalarının okunabilir silsilesi olarak” demektedir ve tarih yazımının yöneltildiği soyutlama seviyesinde, Walter Benjamin’in diyalektik imgeleri hem tarihselcilik hem evrimciliğe karşı geliştirme girişimini andıran bir görüş ortaya koymaktadır.³⁰ Ve *Circonstances*’ın özellikle Arap devrimlerine adanmış en yeni cildinin adı da *Tarihin Uyanışı*’dır.

Badiou, komünizm fikrini savunmaya başlamasıyla birlikte, daha somut biçimde onun ilk iki “dönemine” ait tarihlerle de ilgilenmeye başladı – özellikle Paris Komünü, Fransa’daki Mayıs 1968 hareketi ve Çin Kültür Devrimi ile. Bunlardan sonuncusunun Badiou için özel bazı çağrışımları var, çünkü rakipleri sıklıkla Maocu geçmişini onun yüzüne vurmaya çalışıyorlar. Bu son derece garip ve etkisiz bir girişim, çünkü kendisi bu geçmişle övünmekten mutlu – örneğin *Le Monde*’da yaptığı Mısır ve Tunus devrimlerine dair harika bir incelemede, ara başlıklar Mao’nun çeşitli sözlerinden alınmıştı.³¹ Ancak bu Badiou’nun Mao Zedong’un düşüncesini dogmatik biçimde kabul etmekle yetindiği anlamına gelmiyor. Komün’e, Mayıs 1968’e ve Kültür Devrimi’ne dair yürüttüğü tartışmalarda, devlet iktidarına yönelme ya da onu ele geçirmenin aracı olarak parti biçimini benimseme gibi konularda, Lenin ve Mao gibi en çok hayranlık duyduğu devrimcileri bile devre dışı bırakan bir yaklaşımı vardır.

Bu bakımdan Badiou için Komün’ün önemi, her şeyden önce onun “sol”dan, yani 1840’lardan itibaren halk mücadelelerini, “sermaye-parlamentarizmi” düzeni içerisindeki konumlarını güçlendirmek için kullanan profesyonel siyasetçilerden kopuşu temsil etmesinde yatıyor: “Çünkü Komün, ilk kez ve bu güne kadar tek kez, halkın ve işçilerin siyasi hareketlerinin parlamenter kaderinden bir kopuştu.” Ancak Fransız solunun “sermaye-parlamentarizmi” ile suç ortaklığı, en dirençli komünistlerin bile kaçmayı imkânsız bulduğu devletle ilişkisinin yalnızca bir biçimidir. Bu sebeple Kültür Devrimi üzerine detaylı bir tartışmada, Badiou, Mao’nun nasıl olup da sonunda 1968’de düzenin restorasyonunu kabul ettiğini anlatır. Mao, Çin Komünist Partisi’ndeki düşmanlarına karşı kendisinin harekete geçirdiği Kızıl Muhafızlar’ın uyguladığı baskıları azaltmaya çalışmıştı; örneğin, Pekin Üniversitesi’nin kontrolünü Kızıl Muhafızlar’dan almaları için (Halk Kurtuluş Ordusu’nu değil ama) örgütlü işçileri buraya göndermişti:

30 Badiou, *Logiques des mondes*, s. 532; Benjamin’e dair, örneğin bkz., Susan Buck-Morss, *The Dialectics of Seeing*, Cambridge MA: The MIT Press, 1989.

31 Şurada yeniden basıldı, Badiou, *Le Reveil de l’histoire*, s. 153-61.

Açıkça görebiliyoruz ki Mao, işçileri getirerek durumun bir “askeri kontrol” sorununa dönüşmesini engellemek istedi. İlk başlarda ittifak yaptığı kesimleri, siyasi yenilenme ve coşku sahibi kesimleri korumak istedi. Ancak Mao aynı zamanda bir parti-devlet adamıydı. Şiddetle dahi olsa onun yenilenmesini istiyor, yıkılmasını ise istemiyordu. Nihayetinde, genç isyankâr “solcuların” son üssünü de zapt ederek, Kültür Devrimi’nin (1968’deki) tanınan önderliğiyle aynı hizada olmayanlara bırakılan son marjı da ortadan kaldırdı: Partinin yeniden inşası hattını. Bunu biliyordu ancak teslim olmuştu. Çünkü devletin var oluşuna dair alternatif bir hipoteze sahip değildi –*kimse sahip değildi*– ve halkın çoğunluğu da heyecanlı ancak yorucu geçen iki yılın ardından, devletin var olmasını ve gerekiyorsa kaba kuvvet kullanarak varlığını göstermesini istiyordu.³²

Böylece “Tarihsel Komünizm” devletle uyumunda kaçınılmaz bir uzlaşma içerisinde. Ancak bu yıkımda ima edilen bir başka şey de, partinin mevcut biçiminin komünist projeyle yakından ilişkili olduğudur:

Parti-formu’nun vakti doldu, kısa bir yüzyıl içerisinde devletçi figürleri tarafından yıpratıldı. İktidarın askeri olarak fethine uygun olan Komünist partiler, geniş ölçekte bakıldığında bir devletin sönümlenmesi sürecinde tek görevi olarak ortaya konan şeyi yerine getirmekte başarısız olduklarını kanıtladılar: *Düşmanla* çelişkileri çözmenin (en küçük bir zorlukta dahi başvuru) teröre dayalı üslubunu benimsemeyen, *Halk içindeki* çelişkileri yaratıcı yollarla çözebilmek.³³

Burada ima edilen, Stalinist Terör’ün sorumlusunun, parti ve devletin üst üste bindirilmesi olduğudur – bu iddia soyutlamanın öyle yüksek bir seviyesinde yapıyor ve tarihsel kanıtlardan o kadar uzakta ki, bunu nasıl değerlendireceğimizi bilmek hayli zor. Tabii ki, devlet ve parti sorunu, bir buçuk yüzyıldır Marksistler, anarşistler ve sosyal demokratlar arasındaki pek çok teorik ve stratejik tartışmanın merkezinde yer aldı. Ancak Badiou devlete, son derece özgün ve garip bir açıdan yaklaşıyor. Somutluktan bütünüyle yoksun olduğu söylenemez. Ancak devlete içirme ve dışlama mekanizması olarak odaklanma eğiliminde. Bunun bir örneğini şu alıntıda görebiliriz:

Devlet, tüm nüfusa empoze edilen normların yöntem ve araçlarını düzenleyip kullanan kurum olarak da tanımlanabilir, ki bu normlar bizzat devletten, onun dayattığı görevlerden ve sunduğu haklardan türetilmektedir. Bu tanımın çerçevesinde devlet bir *kimlik nesnesi* kurgular (örneğin “Fransız” gibi), bireyler ve gruplar devletin olumlu ilgisini çekmek için buna olabildiğince benzemek zorundadır. Her kim ki bu kimlik nesnesinden farklı olarak işaretlenir, o da devletin ilgisini eşit olarak çekerek, ancak olumsuz bir anlamda (şüphe, denetim, hapsetme, sınır dışı etme...).³⁴

32 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 197, 148; ikinci paragraftaki italikler eklendi.

33 Badiou, *Le Réveil de l’histoire*, s. 101.

34 Badiou, *Le Réveil de l’histoire*, s. 135,

Hiç kuşkusuz devleti bu şekilde kavramsallaştırmak, devletin neoliberal çağdaki faaliyetlerine dair önemli bir yönü yakalıyor. (Badiou'nun devletle, hayali kolektif kimlikler yaratan bir şey olarak ilgilenmesi, en azından belli yönleriyle *Organisation politique*'in görüşünü yansıtmaktadır. Badiou'nun da aktivistleri arasında yer aldığı bu örgüt, Paris banliyölerindeki göçmenler arasında faaliyet gösteren post-Maocu küçük bir topluluktur.) Ancak gelişmiş kapitalist devletlerin yaptığı başka şeyler de düşünülebilir: Örneğin, geçmiş kuşaktaki yeniden yapılandırmaya rağmen, devlet hâlâ gelirin büyük ölçekli yeniden dağıtımını gerçekleştiren, hizmetleri sağlayan ve aynı zamanda makroekonomik idareyi gerçekleştiren bir konumda durmaktadır. Tüm bu işlevler, kemer sıkma üzerine gerçekleşen mevcut mücadelelerde tehlike altında bulunuyor. Tabii ki onları düzgün biçimde hesaba katmak demek, illa ki sosyal demokrat sonuçlara varmamızı gerektirmez, ancak bunu yaptıktan sonra, Badiou'nun burjuva demokrasisinin günlük siyasetini sürekli hafife alma tavrını sürdürmek zorlaşır. Sevseniz de sevmeseniz de, yeniden bölüşüm mücadelelerinin verildiği zemin burasıdır – eşitlik ideali için verilen mücadele de burada tehlike altındadır – en azından başlangıç için.

Ancak teorik zeminde Badiou'nun devletle bir yumruk ya da kol mesafesi yaratma çabası, onun ne devleti anında kaldırmak isteyen anarşistlerle ne de devletin komünizme geçişte sönmüneceğini düşünen klasik Marksistlerle aynı fikirde olmasına yol açmıyor. Kültür Devrimi üzerine tartışmalarında gördüğümüz gibi Badiou, “hiç kimsenin”, “devletin var oluşuna dair... alternatif bir hipoteze” sahip olduğuna inanmıyor. Ancak bu sadece devletsiz ne yapılacağının bilinmemesine dair bir mesele değil. Çünkü *L'Être et l'événement*'daki devlet tartışmasının yukarıda atıfta bulunduğum sonucu, devlet tarafından –Badiou'nun da altını çizdiği şekilde– hayali bir birlik dayatılmasının, ontolojik gerekliliğin sadece tek bir örneği olmasıdır, ki bu gereklilik, her durumda, o durumu “tutarsızlık kötülüğü”nden kurtarmaya çalışan bir devlet içerisinde kendini tekrar etmektedir. Böylece Engels'e sitem eder, çünkü “Tek-sayıma mekanizması [yani tekliğin dayatılması], uğraştığı aşırılığın kaçınılmaz olduğunu anlamadığı için bir [sınıf] fazlalığına indirgeniyor, çünkü bu bir Varlık teoremidir”.³⁵

Öyleyse devlet aynı anda hem özgürlük mücadelelerinin ölümü hem de ontolojik bir gerekliliktir. Bu, siyaset pratiğini –ki Badiou bunun devletten farklı olduğunda ısrarcıdır– bizzat kendisinin de belirttiği gibi daha da zorlu kılmaktadır: “Eğer parti-biçimi artık tümüyle tarih olduysa, –eşitliği

35 Badiou, *L'Être et l'événement*, s. 126, 127. Badiou. Lenin ve Mao'nun devlete karşı başarısız mücadelelerine atıfta bulunmayı sürdürüyor, bunu yukarıda verilen Kültür Devrimi'ne dair kaynaktaki bölüme çok benzer bir biçimde yapıyor. *L'Être et l'événement* kitabında devlete yaptığı bu muamele, Badiou'nun temsili demokrasiyi reddetmesine sebep olan felsefi temeli de yansıtır.

norm olarak benimseyen– örgütlü bir süreç için, ayrılıkçı ve baskıcı devlet kimliğine karşı siyasi üretiminde, bir tür dürüstlük ve mücadeleye bağlılıkla kendini geliştirebileceği ne kalmıştır geriye?” Badiou bu şekilde örgütü reddetmemekte, onu “Fikir ve olayın geçişi” olarak tanımlamaktadır.³⁶ “Yeni bir disiplin, yeni bir pratik düşünce disiplini” gerektiğini yazıyor. “Özellikle Organisation Politique tarafından üstlenilen bugünün görevi, devletten çıkartılmış böylesi bir disiplinin yaratılmasını desteklemektir”.³⁷ Bir örgütün yaşaması gereken süreçleri öznel terimlerle nitelenmesi dikkat çekicidir: Disiplin, dürüstlük, sadakat. Bu tümüyle özgün bir yaklaşımdır. Badiou, devletçi olmalarına rağmen hayranlık beslediği “devlet devrimcilerine” – Çinli legalistler, Jakobenler ve Maocular– dair bir tartışma sırasında, “siyasi doğruculuğu” şu şekilde anlatmaktadır: “Tüm bu doğrular/hakikatler, dört belirlenimi açık bir biçimde ortaya koyuyor; irade (sosyoekonomik zorunlulukların karşısında), eşitlik (kurulu hiyerarşilerin, iktidarın ya da zenginliğin karşısında), güven (halk-karşıtı şüphelerin veya kitle korkusunun karşısında), otorite veya terör (rekabetin “doğal” serbest oyununun karşısında)”.³⁸

Badiou’nun öznel niteliklere verdiği öncelik, onun kabullendiği Marksizmin epey sığ olduğu anlamına geliyor. Bu kabullendiği Marksizmi aynı metinde şu vurgularla açıklıyor:

Devrimci Marksizmde “sınıflar” ve “kitleler” arasındaki ayrım önemlidir. İlki, çatışma içerisindeki Tarih’in mantıksal hareketlerinin (“sınıf mücadelesi”) ve siyasetin (“sınıf”) alanını belirler. İkincisi ise hareket halindeki halkın özündeki ortaklaşmacılığı, bir ayaklanmayı tarihsel kılan özsel yönünü belirler. Bu konuda aldatılmamamız gerekir: Analitik ve tanımlayıcı bir kavram olan “sınıf”tır, “soğuk” bir kavramdır; “kitle” ise ayaklanmaların, gerçek değişimin etkin ilkelerini belirleyebileceğimiz bir kavramdır. Marx da daima bunun altını çizdi: Sınıf analizi burjuvazinin icadıdır, Fransız tarihçileri tarafından başlatılmıştır. Ancak kitleler çok daha hayal meyal ortaya konur ve onlardan korkulur...”³⁹

Kitleyi, atomlaşmış, tek tip ve edilgen olarak kavrayan “kitle toplumu” ile ilgili tüm sorunları düşündüğümüzde, Badiou’nun bu söylediklerine, basit bir biçimde “şüpheli bir etimoloji” diyemeyiz. Badiou burada; Marx’ın Joseph Weydemeyer’e yazdığı, komünizm tartışmasıyla son derece alakalı mektubundan şu ünlü paragrafı dikkatsizce ele almaktadır:

36 Badiou, *Le Réveil de l’histoire*, s. 118-19, (Badiou için sıradan olmayan tuhaf söz dizimi kendisine ait), 98. Badiou ısrarla ve sorunlu biçimde genellik ve evrenselliği eşitlikle ilişkilendiriyor: bkz. Callinicos, *The Resources of Critique*, s. 109-11.

37 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 228.

38 Badiou, *Logiques des mondes*, s. 36.

39 Badiou, *Le Réveil de l’histoire*, s. 134. Burada “emeute” kelimesini, “isyan” yerine “ayaklanma” olarak çevirdim çünkü Badiou bu kitaba İngiltere’deki 2011 yazı isyanlarıyla başlasa da, daha sonra ortaya çıkan hareketlere de yoğunlaşıyor – Arap devrimlerine ve İspanya’daki 15 Mayıs hareketine – ve bunlar isyandan çok daha geniş olgulardır.

Şimdi bana gelirse, ben ne modern toplumda sınıfların varlığını ne de onlar arasındaki mücadeleyi icat ettiğim iddiasında değilim. Benden çok önce, burjuva tarihçiler sınıflar arasındaki bu mücadelenin tarihsel gelişimini tarif etmişti, burjuva iktisatçılar da bunun iktisadi anatomisini anlatmıştı. Benim katkım 1. *Sınıfların varlığının yalnızca üretimin gelişiminin belirli tarihsel evrelerine bağlı olduğunu*; 2. Sınıf mücadelesinin zorunlu olarak *proletarya diktatörlüğü* ile sonuçlandığını; 3. Bu diktatörlüğün kendisinin *tüm sınıfların ortadan kaldırılması ve sınıfsız topluma* geçişten başka bir şey olmadığını göstermekten ibarettir.⁴⁰

Sınıf mücadelesinin burjuvazi tarafından keşfedildiğini söylemek onu bir burjuva kavramı yapmaz. Paragrafın gösterdiği gibi, Marx bunu, Badiou'nun kendisini uzaklaştırmaya çalıştığı tarih teorisine dâhil ediyor. Bu teorisinin ve onun sosyal formasyonların oluşumunda sınıf karşıtlığına verdiği rolün, Marx'ın, Lenin'in ve (çok daha sorunlu bir şekilde olsa da) Mao'nun teorileri ile siyasi pratiklerinde merkezî bir yerde olduğunu göstermek durumunda kalmak, epey can sıkıcı olurdu.⁴¹ Badiou'nun bunu reddetmeye çalışmasının ve siyasal iktisat eleştirisine (itirazlarına rağmen) gerçek kayıtsızlığının sebebi, Marx'ın hatalı olduğunu düşünmesinden çok, somut içerikten yoksun bir siyaset inşa ediyor olmasıdır. Bu, onun analizlerinin *politik bir içerikten* bütünüyle yoksun olduğu anlamına gelmez, ancak bu durum bizzat Badiou'nun felsefi sistemi tarafından ortaya konmaktadır. Örneğin, Paris Komünü ve Arap devrimlerine dair güncel tartışmalarda, bu kavramların özellikle de *Logiques des mondes*'dan türetildikleri halleriyle nasıl da ayrıntılı biçimde yeniden tanımlanmak durumunda kaldıklarını görmek çarpıcı bir durumdur.⁴²

Bu tanımlara bir ilgi olmadığını söylemek istemiyorum. Badiou çok zeki biri, söz konusu mücadeleleri yakından inceledi ve sıra dışı olanla öznelliğe dair felsefi çalışmaları, incelediği bu durumların önemli bazı yönlerini bir tema olarak işlemesini sağladı. Sorun, kısmi de olsa, onun kullandığı felsefi kelime hazinesinin son derece soyut niteliği yüzünden, durumun özgüllüğünün büyük ölçüde ortadan kalkmasıdır. Bu kesinlikle, "soğuk" sınıf analizlerinin hâkim olmaya çalıştığı özgüllüktür ve maddi kaynakların tikel paylaşımı ile mücadelenin geliştiği ortamı sağlayan toplumsal ilişkilerin yapısıyla başlamaktadır.⁴³ Badiou'nun en son kitabında tartıştığı iki vakaya bakalım: Bir yanda, yoksulların, gelişmiş bir kapitalist demokrasideki genç ve kentli

40 Marx'dan Joseph Weydemeyer'e, 5 Mart 1852, Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works*, XXXIX, Moscow: Progress, 1983, s. 62-5.

41 Kayda geçmesi için Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, 4 cilt., New York: Monthly Review Press, 1977-90. Sınıf mücadelesinin, siyaseti indirgeyen bir şey olarak değil siyasetin merkezi olarak algılanması için: bkz. Alex Callinicos, "Daniel Bensaïd and the Broken Time of Politics", *International Socialism*, 2.135 (2012).

42 Örneğin, Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 200-27; ve *Le Réveil de l'histoire*, IX.

43 Badiou'nun bunlara cevap vermedeki zorluğu kısmen, ilişkiler kavramını felsefi olarak yasaklamasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Callinicos, *The Resources of Critique*, s. 107.

işsizlerin merkezinde olduğu, Ağustos 2011'deki İngiltere isyanları yer alıyor; diğer yanda ise kentleşme oranı artsa da genişçe bir kesimi hâlâ küçük burjuva ve köylülerden oluşan bir toplumda gerçekleşen ve ABD ile İsrail'in yakın müttefiki olan diktatör bir Arap rejimini ortadan kaldıran, Mısır devrimi. Tabii ki ortak noktalar da var – öncü rol memnuniyetsiz gençler tarafından oynanmıştı, (Badiou zihin açıcı bir şekilde Twitter nesli ile ilgili moda gevezeliği yok saysa da) genelde sosyal medya ve benzeri şeylerle koordinasyon sağlanmıştı ve ilgili tüm toplumlarda küresel ekonomik krizin süregelen baskısı vardı, ancak bunların analizi, İngiltere ve Mısır vakalarını nelerin ayırttığına dair bir kavrayışla birlikte düşünülmelidir, bu da akademik bir uygulama olarak değil, farklı mücadelelerin ulaşabildiği kaynakları ve karşılaştığı zorlukları anlayabilmek için yapılmalıdır.⁴⁴

Bu türden somut analizlerin yokluğu, Badiou'nun “nadir ve kahraman-sı” öznelliğe yüksek değer biçme eğilimiyle birleşince, daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir.⁴⁵ Bu durumda, bir milyon insanın Tahrir Meydanı'nda birlikte hareket etmesini, Mısır halkı adına konuşmak diye değerlendirip kutlamaktadır: Bu zorunlu olarak “bütünüyle azınlıkçı hareket”, sadece Mübarek'in diktatörlüğüne karşı durmakla kalmıyor, aynı zamanda Rousseau'nun Genel İradesi'nde ifade edildiği haliyle “*hakikatin açığa çıkması*”ndan başka bir şey olmayan, temsili demokrasi kurallarına da karşı çıkıyor.⁴⁶ Öte yandan Badiou'nun erdem olarak değerlendirdiği şeyler, aslında siyasi bir sorun alanına yerleşiyor: Şubat 2011'den itibaren Mısır Devrimi'nin gelişimi, çoğunlukla genç işçi sınıfından insanlardan oluşan devrimci azınlık ve genellikle devrimcilerle duygudaş olsa da iktidardaki Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne ve Müslüman Kardeşler'e Mısır devletini ve toplumunu yenilemeleri için bir şans vermeye hazır büyük çoğunluk arasındaki büyüyen bir açığı da barındırdı. Seçim sürecinin devrimcileri yalnızlaştırmak ve Mısır'da burjuvazinin istikrarını meşrulaştırmak için kullanılması, tam da Badiou'nun temsili demokrasiye düşmanlığına hitap etmektedir, ancak genç öncülerin seçimleri boykot etmesi de, onları marjinalize etmek isteyenlerin işine yaramıştır.

Bu tekil durum, Badiou'nun bir hayli yoksullaşmış siyaset kavrayışını ortaya koymaktadır. Devleti, zorla kimlik dayatma; siyasi örgütü, uzlaşıdan uzak duran saf bir öncü olarak kavramaktadır. **Ancak klasik Marksist gelenekteki parti anlayışı** (Badiou'nun ayırım yapmaksızın ilişkilendirdiği

44 Mısır Devrimi ve İngiltere isyanlarına dair daha fazla analiz için sırasıyla bkz. Alex Callinicos, “The Return of the Arab Revolution”, *International Socialism*, 2(130), 2011; ve Jonny Jones, “August 2011: A Riot of Our Own”, *International Socialism*, 2(132), 2011.

45 Badiou, *Saint Paul*, s. 8.

46 Badiou, *Le Reveil de l'histoire*, s. 90,92.

Stalinist türevlerine karşı), örgütlü devrimci militanlar ile ezilen ve sömürülen geniş kitleler arasındaki sürekli etkileşim sürecini merkezine alır. Bu ilişkilerin gelişimi, partinin, işçileri devlete dönük talepler etrafında hareket geçiren mücadelelerde ne kadar etkin olduğuna bağlıdır. Marx *Felsefenin Sefaleti*'nde (1847) zaten, politik bir hareket olarak devlete karşı taleplerini ortaya koyan işçi sınıfının genel hareketini tespit etmişti; *Kapital*'in birinci cildinde ise iş gününün sınırlandırması talebiyle yola çıkan böylesi bir hareketi yakından incelemişti. Bu analizler hâlâ geçerliliklerinden bir şey kaybetmeden duruyor, özellikle de yukarıda değinildiği gibi günümüz kapitalist devletinin o devasa yeniden bölüşümcü rolü düşünüldüğünde. Bu alandaki mücadeleler son yıllarda özellikle Yunanistan'ı ve daha küçük boyutta olsa da tüm Avrupa'yı tutuşturmuş durumda. Bunu kabul etmek, "sermaye-parlamentarizmi"ne teslim olmak değildir, onun yerine siyasal pratik içerisindeki tüm büyük Marksistlerce uzun süre önce kavranan temel doğrıyla yüzleşmemiz gerekir: Kapitalizme karşı mücadele yalnızca kapitalizm içerisindeki işçi sınıfı mücadelesinden başlayabilir, yoksa öznel bir biçimde onun dışında olduğu var sayılan Arşimetçi bir noktadan değil.⁴⁷

Birkaç yıl önce Badiou'yu "siyaseti ontolojileştirmekle" suçlamıştım, zira ilk Maocu döneminden çekip çıkardığı sol siyasetin son derece öznelci bir formunu getirip felsefeye bulaştırıyordu.⁴⁸ Badiou "Komünist Hipotez" ile bütün ciddiyetiyle ve derinlemesine ilgilenmesine rağmen, bu yargımın değişmesine yol açacak hiçbir şey yapmadı. Bunu söylemekle, çoğu insanın kaybedilmiş bir dava olarak gördüğü şeyi savunma cesareti göstermesini ve aynı zamanda az önce belirttiğim gibi komünizm fikri tartışmasının yenilenmesinin sunabileceği siyasi değerleri inkâr etmiyorum. Ancak Bensaïd'in, benim ve diğerlerinin başlangıçta yaptığımız eleştiriler hala geçerliliğini koruyor. Bu eleştirilerde, komünist projeyi tarihsel olarak bugün var olduğu şekliyle kapitalizmin yarattığı çelişkilerin ve mücadelelerin üzerine yerleştiremeyip onu öznelci bir soyutlamaya dönüştürdüğünü söyledik.

Elbette bunu bir kendini beğenmişlik anlamında söylemiyorum. Marx'ın katkısı komünizmi tarihsel olarak yerli yerine oturtmasıydı, ancak buradan iki büyük zayıflık da açığa çıktı. Birincisi, kapitalizmin alaşağı edilmesinin kaçınılmaz olduğunu var saymaya eğilimliydi; öyle ki, Weydemeyer'e yazdığı mektubunda "sınıf mücadelesi zorunlu olarak *proletarya diktatörlüğü* ile sonuçlanır" diyordu. İkincisi ise, komünizmi tarihsel bir hareket olarak algıladığı için, bu sürecin sonucunda ortaya çıkacak toplumun doğasına dair konuşma zorunluluğundan kurtulduğuna inanıyordu (*Gotha Programının*

47 Marksizmin klasik parti anlayışı için bkz. Tony Cliff et al., *Party and Class*, London: Bookmarks, 1997.

48 Callinicos, *The Resources of Critique*, s. 108.

Eleştirisi'nde dile getirilen ilginç ancak parçalar halindeki önseziler dışında). Devrimci Marksizmin yirminci yüzyıldaki en büyük başarılarından biri, tarihsel materyalizmi her türden kaçınılmazlık doktrininden kurtarmasıdır. Bunu, Gramsci ve Benjamin gibi birbirinden farklı düşünürlerin yazılarında görebiliriz. Ancak Stalinizmin çöküşüyle birlikte, Marx'ın "kapitalizm karşısındaki alternatifimizi ikna edici bir şekilde ayrıntısıyla işleme zorunluluğumuz olmadığı" yönündeki ütopyik sosyalizm eleştirisi, artık bir sığınak olmaktan çıktı.

Bırakalım son sözü Bensaïd söylesin, son metinlerinden birinde "Komünist Hipotez" tarafından sunulan teorik ve pratik zorlukları çok iyi ifade ediyor:

Komünizm saf bir fikir ya da doktriner bir toplum modeli değildir. Bir devlet rejiminin ya da yeni bir üretim tarzının adı da değildir. Komünizm, sürekliliğiyle, kurulu düzeni aşan/ onu zapt eden bir hareketin adıdır. Ancak aynı zamanda bu hareketin yükselttiği, onu yönlendiren ve önünü açan hedeftir, bu yönüyle ilkesiz, günden güne değişen emprovize siyasetten ve sonuçsuz eylemlerden ayrılarak kendisini bu hedefe neyin yaklaştıracığını ve neyin uzaklaştıracığını belirlemeye çalışır. Bu açıdan, yolun ve hedefin bilimsel bilgisi değil, düzenleyici stratejik bir hipotezdir. Başka bir adalet, eşitlik ve dayanışma dünyasının birbirinden ayrılamaz, indirgenemez hayalinin adıdır; kapitalizmin mevcut evresini ve düzeni yıkma eğilimindeki sürekli harekettir ve bu hareketi –ehvenişerin, en kötüye giden en kısa yol olacağı düşüncesinden uzakta– mülkiyet ve iktidar ilişkilerinde radikal değişime doğru sürükleyen stratejik hipotezdir.⁴⁹

49 Bensaïd, "Puissances de communisme".

SOSYALİZMİN GELECEĞİ VE DEVLET

Michael A. Lebowitz

Bir sınıf savaşının ortasındayız. Bu sıra dışı bir durum değil. Kapitalizmde her zaman sınıf savaşı olmuştur – buna rağmen, savaş kimi zaman gizli yürütülmüştür kimi zamansa açık bir Kartaca Barışı ile bir süreliğine ara verilmiştir. Ancak şu anda kapitalizmin krizinden dolayı sınıf savaşının yoğunlaştığı bir dönemden geçiyoruz – kökleri sermayenin aşırı birikiminde yatan bir kriz bu. Ve bu krizde sermaye, işçi sınıfına karşı sınıf savaşını yoğunlaştırmış durumda. Kemer sıkma politikaları, kesintiler, ödenmesi gereken bedeller; sermaye, kendi başarısızlıklarının yükünü taşıtmak için işçilerden bunları talep edip duruyor. Bu savaş aynı zamanda, kapitalist devletler tarafından, işçilere karşı, onları geçmiş mücadelelerden elde ettikleri kazanımları terk etmeye zorlamak için de yürütülüyor. Kimi yerlerde (ne yazık ki her yerde değil), işçi sınıfının buna “Hayır” dediğini görüyoruz. Kimi durumlarda işçilerin, kapitalizm içerisinde elde ettikleri geçmiş bazı kazanımlarını savunmak için mücadele ettiklerini, kimi durumlarda ise işçiler bir saldırı altında olduğunda artık çok sık karşılaşılan bir durum haline gelen ama sermayeye karşı doğrudan mücadele içerisinde yer almayan ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı savaştıklarını görüyoruz. Marx’ın da belirttiği gibi böylesi mücadeleler “kaçınılmaz”dır – işçilerin “umursamaz ve düşüncesiz olmalarını, üretimin az ya da çok iyi beslenmiş birer aracına dönüşmelerini” engellemenin tek yoludur.¹ Ancak bu sınıf savaşını kim kazanacak?

Son kitabı *Komünist Hipotez*’de Alain Badiou, Mayıs 1968, Çin Kültür Devrimi ve Paris Komünü yenilgilerini ve fabrika işgalleri ile diğer mücadelelerdeki geçmiş yenilgileri “şanla dolu” yenilgiler olarak tanımlıyor.² Zira ona

1 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works*, Volume 12, New York: International Publishers, s. 169. Şuradaki tartışmaya bkz. Michael A. Lebowitz, *Beyond ‘Capital’: Marx’s Political Economy of the Working Class*, New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 181-3.

2 Alain Badiou, *The Communist Hypothesis*, London: Verso, 2010, s. 21, 27.

göre bu mücadeleler hafızamızda esin kaynağı olmayı sürdürüyor. Ayrıca şu konuda da ısrar ediyor: Bu yenilgilerle sosyal demokrasinin getirdiği “şansız yenilgiler” arasındaki karşıtlığı görmek zorundayız.³ Bu kesinlikle doğru bir görüş. Buna rağmen, sermayenin içine girdiği yeni krizden onu kurtarması için işçi sınıfına yüklenmesine karşı yürütülecek bugünkü mücadelenin, şanlı yenilgiler listesine eklenebileceğini de belirtmek durumundayız. Tabii ki, kesintileri durdurmaya çalışmak ve sermayeye kendi başarısızlıklarını işçilere yüklemeye çalışmasının bedelinin ne kadar ağır olacağını göstermek önemlidir. Ve elbette, işçi sınıfının geçmiş şansız yenilgilerin sonucu olarak uyuşturulamadığı ve Marx’ın bir zamanlar belirttiği gibi “**kalbi kırık, zihni zayıf, yorgun, direnişi bırakmış kitlelere**” dönüşmediği türden mücadeleleri selamlamalıyız.⁴

Ancak “Hayır” demek yeterli değildir. Yeterince yüksek sesli “hayır”ların birleşiminin yeterli olabileceğini düşünenler var – John Holloway’ın selamladığı “sessiz yellenmeleri” şimdilik bir kenara bırakalım.⁵ Bu reddiyeci şairler, bu söyledikleriyle, sermayenin neden ve nasıl kendisini yeniden ürettiğini pek anlayamıyorlar. Bunca yenilginin ardından neden hâlâ bazıları, Marx’ın daha on dokuzuncu yüzyılda kavradığı şeyi –sermayenin varlığını **zorunluluk** olarak gören bir işçi sınıfını, bizzat sermayenin yaratma eğilimini– görmiyor peki? Marx’ın vurguladığı gibi; “**Kapitalizmin ilerlemesi neticesinde, işçi sınıfı da, eğitimi, geleneği ve alışkanlıklarıyla, bu üretim tarzının gerekliliklerini tartışmasız doğal yasalar olarak kabul edecek şekilde gelişir.**”⁶

Marx, sermayenin ihtiyaç duyduğu işçileri –yani kapitalizmi sağduyu olarak gören işçileri– yaratma eğiliminde olduğunu anlamıştı. Sermayenin, (aslında emek-gücünün satışından ortaya çıkan) üretkenliği, kârı ve ilerlemeyi, sanki sermayenin katkısıymış gibi gösteren gizemleştiriciliği veri alındığında, bu düşüncüyü, “Kapitalist üretim sürecinin örgütlenmesi tümüyle geliştiğinde, **bütün direnişi kırar**” görüşü de takip eder.

Ve Marx, sermayenin işsizlerden bir yedek ordu yaratmasının, “onun işçiler karşısındaki egemenliğinin mührünü vurduğunu” söyler; sermayedarın, “işçilerin, üretim koşullarının kendisinden ortaya çıkan ve yine bu koşullar tarafından **sürekliliği garantilenen** sermayeye bağlılıklarına” güvenebileceği-

3 Badiou, *The Communist Hypothesis*, s. 17.

4 Karl Marx, *New York Daily Tribune*, 14 Temmuz 1853, Collected Works, Vol. 12, s.169; Lebowitz, *Beyond 'Capital'*, s. 182-3.

5 Bkz. John Holloway, *Change the World Without Taking Power*, London: Pluto Press, 2002, özellikle s. 157; ve benim eleştirim, ‘Holloway’s Scream’, *Historical Materialism*, 13(4), 2005. Mülk sahibi geçerken “iyice eğilip sessizce yellenen” köylüyü selamlamanın ilk örneği için, bkz. James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance*, New Haven: Yale University Press, 1990.

6 Karl Marx, *Capital*, Volume I, New York: Vintage Books, 1977, s. 899.

ni de sözlerine ekler.⁷ Kuşkusuz Marx'a göre, sermayenin duvarları asla gü-rültülü çığlıklar ya da sessiz yellenmelerle yıkılmayacaktır.

Ücretlerin, çalışma koşullarının ve geçmiş kazanımların savunulması için verilen mücadelelerin damgasını vurduğu bir direnişte bile, işçiler sermaye-nin gereksinimlerine “tartışmasız doğal yasalar” olarak baktıkları müddetçe, bu direniş kapitalist ilişkilerin sınırları içerisinde kalır. Nihai olarak işçilerin sermayenin mantığına tabi kalmaları, er ya da geç kapitalizmin krizleriyle karşılaştıklarında, sermayenin genişleyen yeniden üretim koşullarına uygun olarak hareket etmeleri anlamına gelir. Bu durumu en açık biçimde, sosyal demokrasinin o şansız yenilgilerinde görebiliriz.

Ve kapitalizm krizdeyken yenilgi demek, sermayenin krizden kendisini yeniden yapılandırarak çıkması demektir – 1930’ların ve 1970’lerin krizle-rinin ardından, Bretton Woods paketleri ile olan tam da budur. Sık sık söy-lendiği gibi, kapitalizm içindeki bir kriz ile kapitalizmin kendisinin krizi ara-sında büyük bir fark vardır. İkincisi, kapitalizme son vermeye, sermayenin mantığına meydan okumaya ve onu yenmeye hazırlanan bilinçli aktörlere gereksinim duyar. Ancak bu da, işçilere alternatif bir sağduyu, kendi sağdu-yuları olarak görünebilecek bir vizyon gerektirir.

“En kötü mimar” gibi biz de –gerçeğini yapmaya girişmeden önce– ken-di hedefimizi zihnimizde inşa edebilmeliyiz; yalnızca bu bilinçli odaklan-ma sayesinde, sermayenin mantığının yenilgisini tamamlamak için gereken “amaca dönük irade”yi ortaya koyabiliriz.⁸ İşçilerin “eğitimleri, gelenekleri ve alışkanlıkları” yüzünden sermayenin çıkarlarını “tartışmasız doğa yasa-ları” olarak görmelerine karşı mücadele etmek için, alternatif bir sağduyu mücadelesi de vermeliyiz. Peki ama işçiler için, gerekliliğine “tartışmasız doğa yasaları” olarak bakabilecekleri bu yeni toplum vizyonu nedir? Açık ki bunu, yirminci yüzyıldaki sosyalizmi inşa girişimlerinde bulamayaca-ğız; bunlar, Marx’ın ifadeleriyle “acınası bir hüznün içerisinde” sona erip gitti.⁹

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYIL SOSYALİZMİ İÇİN ‘ANAHTAR BAĞLANTI’

“Sosyalizmi yeniden keşfetmeliyiz.” Venezüella Devlet Başkanı Hugo Chavez, Ocak 2005’te Brezilya, Porto Alegre’deki Dünya Sosyal Forumu’ndaki kapanış konuşmasında, eylemcileri bu sözleriyle bir hayli heyecanlandırmış-

7 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 899, vurgu eklendi.

8 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 284.

9 Karl Marx ve Friedrich Engels, ‘The Communist Manifesto’, içinde Marx ve Engels, *Collected Works*, Volume 6, New York: International Publishers, 1976, s. 510.

tı. “Bu, Sovyetler Birliği’nde gördüğümüz türden bir sosyalizm olamaz” diye belirtmiş ve eklemişti: “Bu sosyalizm, rekabete değil de işbirliğine dayalı yeni sistemler geliştirdiğimiz sürece ortaya çıkacaktır”. Chavez, eğer dünyamızdaki çoğunluğun yakasına yapışmış yoksulluğa bir son vereceksek, kapitalizm aşılmalıdır diyordu. “Ancak devlet kapitalizmine dönemeyiz, bu Sovyetler Birliği’ndekiyle aynı sapmaya yol açar. Sosyalizmi bir tez, bir proje ve bir yol olarak iyileştirip geliştirmeliyiz, ancak bu yeni tür bir sosyalizm olmalı, hümanist bir sosyalizm, her şeyin önüne makineleri ya da devleti değil de insanı koyan bir sosyalizm.”¹⁰

Bu sözlerin merkezinde, yirmi birinci yüzyıl için sosyalizm vizyonu yer alıyor. Bu yeni sosyalist toplumun merkezinde ise, üretim araçlarının genişlemesi ya da devletin yönetimi değil, bizzat insanlar yer almalıdır. Bu, Marx’ın vizyonuna geri dönüşün de bir işaretidir – Sermayenin mantığına tabi olan bir toplum (“işçilerin, fiyatlandırmanın mevcut değerinin ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğu” bir toplum) ile “durumu tersine çevirerek, nesnel zenginliği işçilerin gelişimlerine dönük ihtiyaçları için seferber eden” yeni bir toplum mantığı arasında *Kapital*’de çizdiği karşıtlığa dayanmaktadır.¹¹ İşçinin kendisini geliştirme ihtiyacına dönük bu anlayış, Marx’ın insan kapasitesinin gelişimine merkezi bir rol biçmesinin ve buna yaptığı ısrarlı vurgunun da doruk noktasıdır – “zengin bir bireyselliğin gelişimi”, yeni toplumun gerçek zenginliği ve açık hedefi olarak ortaya konur. Burada “tersine çevrilen durum”, “bireyin her yönüyle gelişimi”ne, “insani tatminin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi”ne, “tüm insani güçlerin kendi içinde bir amaç olarak geliştirilmesi”ne ve “her birinin özgürce gelişimi, bütünün özgür gelişiminin koşulu olacak şekilde” bir araya gelen üreticilerden oluşan bir topluma izin verecektir.¹²

Ancak bu, Marx’ın bakış açısının yalnızca bir yönüdür. İnsanın potansiyelinin tam gelişimine odaklanmak, on dokuzuncu yüzyılda sosyalist düşüncesinin büyük kesiminde karakteristik bir özellik haline gelmişti.¹³ Marx’ın bu insani gelişim vurgusuna eklediği şey, insan kapasitesinin gelişiminin *nasıl* gerçekleştiğine dair bir kavrayıştı. *Feuerbach Üzerine Tezler*’de, bunun insanlara hediyeler vererek ya da onlar için koşulları değiştirerek gerçekleşmeyeceği konusunda netti. Bunlar yerine, yalnızca

10 Michael A. Lebowitz, *Build it Now: Socialism for the Twenty-First Century*, New York: Monthly Review Press, 2006, s. 109.

11 Marx, *Capital*, Vol. I. s. 772.

12 Karl Marx, *Grundrisse*, New York: Vintage Books 1973, s. 488, 541, 708. Marx’ın “zengin insan” kavramına dönük tartışması ve Lebowitz’in insan zenginliği tartışması için bkz. Lebowitz, *Beyond ‘Capital’*, s. 131-3l; ve Michael A. Lebowitz, *The Socialist Alternative: Real Human Development*, New York: Monthly Review Press, 2010, s. 42-4.

13 Lebowitz, *Build it Now*, s. 53-60.

gerçek pratikle, koşulları kendimiz değiştirerek değişebiliyorduk. Marx'ın "devrimci pratik" kavramı ile "değişen koşullar ile insani etkinlik ya da öz değişim arasındaki çakışma" kavramı, tüm çalışmaları boyunca ortaya koyduğu kırmızı çizgilerdi.¹⁴ Marx en çok, sermayeye karşı işçilerin mücadelesinden bahsederken ve devrimci pratiğin "koşulları ve insani" dönüştürdüğünü, becerilerini geliştirdiğini ve onları yeni bir dünya yaratmak için uygun hale getirdiğini söylerken tutarlıydı.¹⁵

Ancak bu kendimizi dönüştürme süreci, tümüyle siyasi ve iktisadi mücadele alanıyla sınırlanmış değildir. Marx'ın gösterdiği gibi, üretim eylemiyle birlikte "üreticiler de değişir, kendilerindeki yeni özellikleri ortaya çıkarırlar, üretimde kendilerini de geliştirir ve dönüştürürler, yeni güçler ve yeni fikirler, yeni ilişkilenebilir biçimleri, yeni ihtiyaçlar ve yeni bir dil geliştirirler."¹⁶ Ve şurası da kesindir ki, işçilerin içinde üretimlerini gerçekleştirdikleri ilişkiler, üretilen işçilerin doğasını da etkiler. Ne de olsa, kapitalist üretim ilişkilerinin işçiyi nasıl olup da "bir insan parçasına dönüştürdüğünü", onu aşağıladığını ve "iş sürecinin entelektüel potansiyellerinden yabancılaştırdığını" söyleyen, bizzat Marx'tı.¹⁷ Her insan etkinliğinin sonucuna, bir ortak ürün ile ulaştığını anlamak son derece önemlidir – bu, hem emeğin nesnesindeki hem de emekçinin kendisindeki değişimdir.¹⁸ Ne yazık ki ikinci ürün sıklıkla unutulur.

Burada Marx'ın insan gelişimi ve pratiğini birleştirmesi, *anahtar bağlantıyı* oluşturmaktadır. Üzerine ciddiyetle eğildiğimizde, bunun işyerindeki ilişkiler açısından kesin sonuçlar doğurduğunu görürüz – kapitalizmin ortak ürünü (şeylere sahip olmaktan ve onları tüketmekten zevk alan, parçalanmış, sakatlanmış bir insan) yerine, tüm potansiyelini kendi faaliyeti ile geliştirmeyi başarabilen bir insana işaret eder. Yine ciddiyetle baktığımızda, anahtar bağlantının devletin doğasına dair belli sonuçlar sunduğunu da görürüz – birkaç yılda bir, bizim tepemizde ve dışımızdaki bir devlete, temsilcilerimiz olarak bizleri yanlış yöneten birilerini seçmek yerine, Marx'ın "üreticilerin kendisini yönetmesi" ya da "toplumun canlı güçleri tarafından, devlet iktidarına yeniden nüfuz edilmesi" dediği şeye işaret etmektedir.¹⁹ Ve yine ciddiyetle eğilmeye devam ettiğimizde, anahtar bağlantının partinin doğasına dair de kesin sonuçlar ortaya koyduğunu görürüz – *kendisini toplumsal hareketlerden üstün gören, üyelerinden, kusursuz merkez komitesi kararla-*

14 Karl Marx, 'Theses on Feuerbach', Collected Works, Vol. 6, s. 4.

15 Lebowitz, *Beyond 'Capital'*, s. 180-3.

16 Marx, *Grundrisse*, s. 494.

17 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 799.

18 Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 50-5, 154-9.

19 Lebowitz, *Beyond 'Capital'*, s. 192-6.

rını takip etmelerini ve disiplinin faziletlerini öğrenmelerini bekleyen bir yapıya değil, halk hareketlerinden öğrenen ve kitlelerin yaratıcı enerjisini kendi pratikleriyle birlikte açığa çıkaran bir yapıya işaret etmektedir. Ciddiyetle üzerine eğildiğimizde, anahtar bağlantının sosyalizmin inşası için de kesin sonuçları olduğunu görürüz.

Bu anahtar bağlantıda saklı bulunan sosyalist üretimin özelliklerini bir düşünün.²⁰ “Tümüyle gelişmiş bireyi, farklı toplumsal işlevleri, farklı etkinlik biçimleri olarak sırayla yerine getiren bireyi”, ortak ürün olarak ortaya çıkaracak koşullar nelerdir?²¹ İşçinin zihnini ve bedenini sakatlayan ve onu “emek sürecinin entelektüel olanaklarına” karşı yabancılaştıran, kapitalist üretime özgü “diyalektik altüst oluş” veri alındığında; üreticilerin, insanların kapasitelerini geliştirmek için, Marx’ın *Gotha Programı’nın Eleştirisi*’nde bahsettiği “işbölümüyle bireyin kölece tahakküm altına alınmasına ve böylelikle de zihinsel ve fiziksel emek arasındaki zıtlaşmaya” bir son vermesi gerektiği açıktır.²²

İnsan gelişiminin zenginliği açısından, işçiler “kendi kaslarını kendi beyinlerinin denetimi altında kullanmalıdır.” İnsani becerilerin geliştirilmesi hem zihinsel hem de fiziksel bir faaliyet gerektirir. Eğitimin üretken emekle birleştirilmesi, üretimin verimliliğini artırmakla kalmaz, bu aynı zamanda Marx’ın *Kapital*’de belirttiği gibi, “tümüyle gelişmiş insanların yetişmesi için de tek yöntemdir.”²³ Öyleyse burada, “üretken güçlerin, bireyin çok yönlü gelişimiyle artmasını ve tüm ortak zenginlik pınarlarının daha bereketli akmasını” sağlamanın yolu da bulunmaktadır.²⁴

Bununla birlikte, insanların kendi kapasitelerini geliştirdikleri faaliyetler, kapitalizm içerisinde dar bir biçimde tanımlandığı gibi üretim alanıyla kısıtlı değildir. İnsanın gelişimine katkı sağlama hedefindeki her etkinlik, üretimin bir biçimi olarak anlaşılmak durumundadır. Üretimi yönlendiren hedefler demokratik olarak inşa edilmelidir ki, insanlar hem içinde bulundukları koşulları hem de kendilerini dönüştürebilsinler ve böylece kendilerini yeni toplumun özneleri olarak üretebilsinler.²⁵ Bunun sonucu açıktır – üretimin tüm yönleri, kolektif karar almanın ve insan kapasitesini geliştiren

20 Venezüella Bolivarcı Anayasası’nda bu anahtar bağlantının varlığına bir bakın; “İnsanların kamusal işlere katılımının, kamusal işleri gerçekleştirmelerinin ve denetlemelerinin, onların hem bireysel hem de kolektif olarak tam gelişimlerini güvence altına almak için gerekli olduğu” belirtilmektedir. Bkz. Lebowitz, *Build It Now*, s. 72, 89-90; ve Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 14-5.

21 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 617-8.

22 Karl Marx, ‘*Critique of the Gotha Programme*’, Marx ve Engels, *Selected Works*, Volume II, Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1962, s. 24.

23 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 643, 614.

24 Marx, ‘*Critique of the Gotha Programme*’, s. 24.

25 Lebowitz, *Build It Now*, s. 66.

etkinliklerin çeşitliliğinin bir alanı olmalı ve tekil olarak birleşmiş üreticilerin dayanışmasını inşa etmelidir.

İşçiler, gerek işyerlerinde gerekse bulundukları topluluklarında birbirleriyle bilinçli bir işbirliği içerisinde hareket ettiklerinde, kendilerini karşılıklı bağılıklarının ve kolektif güçlerinin bilincine varmış insanlar olarak da üretirler. Bu etkinliklerinin ortak ürünü üreticilerin kapasitelerinin gelişimidir – tam olarak Marx’ın **“İşçiler birbirleriyle planlı bir biçimde işbirliğine gittiklerinde, bireyselliklerinin zincirlerini kırar ve türünün becerilerini geliştirir”** derken anlattığı şeydir.²⁶ İşyerlerinde ve toplumda insanların kendi kapasitelerini geliştirebilecekleri koşulları yaratmak, yirmi birinci yüzyıldaki sosyalizm kavramının başlıca yönlerinden biridir. Ancak bu onun unsurlarından sadece bir tanesidir. Eğer sermaye toplumsal mirasımıza –toplumsal zihinlerimizin ve toplumsal ellerimizin ürünlerine– sahipse, işçilerin gelişim ihtiyacı nasıl karşılanabilir? Ve eğer diğer üreticilere düşmanlarımız ya da pazarlarımız olarak bakarsak –yani, kendi bireysel maddi çıkarlarımız tarafından güdüleniyorsak– kendi potansiyelimizi nasıl geliştirebiliriz?

Kapitalizm organik bir sistemdir, kendi varlığının koşullarını (bunlara işçi sınıfının, onun gerekliliklerine “tartışmasız doğa yasaları” olarak bakması da dahildir) yeniden üretmeye eğilimlidir. Bu onun güçlü tarafıdır. Buna karşı çıkmak ve “işçinin kendi gelişimi için ihtiyaçlarını” karşılayabilmek için, sosyalist alternatif de organik bir sistem –üretim, dağıtım ve tüketimin özgün bir birleşimi, bir yeniden üretim sistemi– olmak zorundadır. Chavez’in Ocak 2007’de adını “sosyalizmin temel üçgeni” olarak koyduğu şey (toplumsal ihtiyaçların karşılanması, toplumsal mülkiyet ve toplumsal üretim), böylesi bir sistemin kavranmasına dönük bir adımdır.²⁷

Bu sosyalist bileşimin mantığını, yirmi birinci yüzyıl için sosyalizmin bu kavrayışını, şu şekilde düşünelim:

1. *Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti* bu yapı içerisinde kritik bir önemdedir, çünkü bu, ortak toplumsal üretkenliğimizi, kapitalistlerin, bir grup üreticinin ya da devlet bürokratlarının özel amaçlarına sunmak yerine, herkesin özgürce gelişimine yöneltebilmenin tek güvence altına alınmış yoludur. Ancak bu durum, mevcut faaliyetlerimizden daha fazlasıyla ilgilidir. Toplumsal mirasımızın toplumsal mülkiyeti, yani geçmiş toplumsal emeğimizin sonuçları, tüm yaşayan insanların kendi potansiyellerini tamamen geliştirme hakları olduğu iddiasındadır –insan kapasitesinin gelişimi ve gerçek zenginlik de bunun içindedir. Bu yaklaşım, “her birimizin

26 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 447.

27 Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 24-5.

özgürce gelişiminin, bütünü özgürce gelişimi için bir koşul olduğunu” kabul eder.

2. *İşçiler tarafından örgütlenen toplumsal üretim*, üreticiler arasında yeni ilişkiler inşa eder – bunlar işbirliği ve dayanışma ilişkileridir. İşçiler bu sayede, “bedenin ve zihnin sakatlanmasına” ve zihin emeğiyle el emeğinin ayrılmasının bir ürünü olarak “bedensel ve entelektüel etkinliklerdeki herhangi bir özgürlük parçasının” kaybına son verirler. Üretimin her alanda işçiler tarafından örgütlenmesi, böylece, üreticilerin tam gelişiminin, yeteneklerini geliştirebilmelerinin – zengin insanlar üretilmesinin bir koşulu olur.
3. *Müşterek ihtiyaçlara ve hedeflere ulaşılmasını* üretken etkinliğin bir amacı olarak görmek, ayrı ve kayıtsız bireyler olarak birbirimizle ilişkiye girmek yerine, bir topluluğun üyeleri olarak işlevler üstlenmemiz anlamına gelir. Kapasitemize, kendi mülkiyetimiz olarak ve mübadele sırasında mümkün olduğunca çok şey elde etmemizi sağlayan bir araç olarak bakmak yerine, ortak insanlığımızı ve böylece de herkesin tüm potansiyelini geliştirmesini sağlayan koşulların önemini kabul ederek yola koyuluruz. Kendi üretken etkinliğimiz diğerlerinin ihtiyaçlarına yöneldiğinde ise, bu hem insanlar arasında dayanışmayı inşa eder hem de sosyalist insanlar yaratır.

“Sosyalist üçgenin” bu üç kenarı karşılıklı olarak ilişkiye girerek, Marx’ın dediği gibi, “tüm unsurların aynı anda var oldukları ve birbirlerini destekledikleri” bir yapıyı oluşturur. “Bu tüm organik bütünlükler için böyledir.”²⁸ Yine de üç kenarın birbirine bağlılığı, her unsurun gerçekleşmesinin diğer ikisinin varlığına bağlı olduğunu gösterir. Toplumsal ihtiyaçlar için üretim olmadan, gerçek bir toplumsal mülkiyet olamaz; toplumsal mülkiyet olmadan, işçiler, toplumun ihtiyaçlarına dönük karar alıcı durumda olamaz; işçilerin karar alması olmadan da, insanların ve ihtiyaçlarının dönüşümü gerçekleştirilemez.

DEVLETİN ‘ORGANİK BİR SİSTEM OLARAK SOSYALİZM’ İÇİNDEKİ YERİ

Organik bir sistem olarak sosyalizmde devlete yer var mıdır? Üretim, dağıtım ve tüketimin özgün bir birleşimle hayata geçirilmesini sağlayan bir mekanizmanın yokluğunda, bu sadece saf bir vizyon olarak kalır. Dolayısıyla, toplumun bütün üyelerinin toplumsal emeğin meyvelerini paylaşabildiği ve “gelişim için kendi ihtiyaçlarını” karşılayabildikleri bir dizi kurum ve pratik, organik bir sistem olarak sosyalizm kavramına içkindir. Dayanışmaya dayalı

28 Karl Marx, ‘The Poverty of Philosophy’, Collected Works, Vol. 6, s. 167; Marx, *Grundrisse*, s. 99-100.

bir toplumda “zengin insanlar” üretmek ve yeniden üretmek, toplumun tüm katmanlarına yayılmış tam bir insani gelişimin gerekli koşullarını güvence altına alan bilinçli bir girişim gerektirir.

Katılımcı bir teşhis ve planlama süreci için olası bir senaryoyu ele alalım.²⁹ Kişisel komşuluk ilişkileri ve mahalle düzeyinde baktığımızda, her bir mahalle için, nasıl bir toplum içerisinde yaşamak istediklerini ve kendi kapasiteleri ile çevrelerindeki kişilerin kapasitelerinin gelişimi için nelerin gerekli olduğunu doğrudan tartışmak mümkündür.³⁰ Bu süreç, ihtiyaçları tanımlasa da, bu tartışma aynı zamanda söz konusu toplumun kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dönük becerilerini keşfetmesini de sağlar; başka biçimde söylersek, topluluğun yeteneklerini de tanımlar. Böylece, topluluk seviyesinde, ihtiyaçlar sistemi ile emek sisteminin koordinasyonunu sağlayacak doğrudan bir girişim ortaya çıkar. Buna ek olarak, kendi ihtiyaçlarını tanımlayabilmenin ve bunların yerel ölçekte topluluk üyelerinin emeğiyle nereye kadar karşılanabileceğini görebilmenin (bu, seçilmiş mahalle konseylerinin rehberliğinde gerçekleşir) ikinci bir ürünü daha vardır. Topluluk, kendi üyelerinin en acil ihtiyaçları arasında uyum sağlamaya çalışıp paylaşarak, bir öğrenme sürecine girer –bu süreçte birbirini desteklemek dayanışmayı inşa edip güçlendirir– başka bir deyişle, katılımcı teşhis süreci tek tek insanları ve her bir ortak ürünü açığa çıkarır. Dolayısıyla bu sürecin temelinde devrimci pratik vardır – koşulların ve insani etkinliğin aynı anda değişimi ya da öz-değişim vardır.

Tabii ki, bir topluluğun becerileri ile ihtiyaçları arasında tam bir uyum olması ihtimali son derece düşüktür. Bu topluluk muhtemelen yerel olarak karşılayamayacağı ihtiyaçlara ve ihtiyaç duymadığı becerilere sahiptir. Bu durumda öz yönetim, insanların kendi gelişimleri için önemli olarak gördükleri kullanım değerlerini koruma becerilerini desteklemediği gibi, hemen kendi mahalleleri dışındaki insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri anlamlı kimi etkinliklerden gelecek tatmini yaşamalarına da yardımcı olmaz. Dolayısıyla, “işçinin kendini geliştirme ihtiyacının” karşılanması için, topluluğun bu sınırı aşip daha büyük bir vücutta öteki topluluklarla işbirliği yapması gerekir.

Komün, bundan daha ileri bir adımı temsil eder, yerel mahalle konseylerinin kendi topluluklarının ihtiyaç ve becerilerine dönük bilgilerini bir

29 Marta Harnecker’in katılımcı teşhis ve planlamaya dönük çalışmalarına çok şey borçluyum. Bkz. Marta Harnecker (Noel Lopez ile birlikte) *Planificación participativa en comunidad*, 2009; ve Marta Harnecker, *De los consejos comunales a las comunas. construyendo el socialismo del siglo xxi*, 2009, ikisi de şurada mevcut; <http://www.rebelion.org>

30 Bu birimin ulaşabileceği boyutların bir örneği olarak Venezüella’daki komünal konseyler, kırsal kesimde 200-400 aileyi temsil etmektedir. Bkz. Lebowitz, *Build It Now*, s. 112.

araya getirdiği gibi, belli bir coğrafi alanda yer alan üretim birimlerindeki işçilere dair bilgilerden de yararlanır.³¹ Peki işçiler, topluluklar tarafından belirlenen ihtiyaçları karşılayabilecek bir kapasiteye sahip midir? İşçiler, bu soruya kendi işçi konseylerinde yanıt ararken, işyerlerindeki üretim seçeneklerine dair de bilinçli bir değerlendirmede bulunur ve komünal ihtiyaçları için üretme mantığına odaklanırlar; ne var ki, bu soruyu uygun bir şekilde yanıtlamak, her bir üretim biriminden ayrı ayrı alınan yanıtlardan daha fazlasını gerektirir. Tek tek işyerlerindeki işçiler, bilgi ve yeteneklerini birleştirmeleri sayesinde, ayrı ayrı tekil parçalarıyla ulaşacakları sonucun toplamından daha büyük bir sonuca ulaşabilirler. Ancak burada da yine, toplumsal ihtiyaç ve hedefler için gerçekleştirilen üretim sürecinden daha fazlası açığa çıkar. Bu amaca dönük olarak, üretim birimlerinin kendi içindeki ve birbirleri arasındaki işbirliği, birleşik işçiler arasında bir dayanışma ortaya çıkarır ve üretim hedeflerine dönük kavrayışlarını güçlendirir.

Tüm bu süreç boyunca topluluk üyeleri ve işçiler, komünal toplantılar ve komünal meclis aracılığıyla etkileşime geçebilirler. Ve bu sürecin sonunda, komün konseylerinin elinde (a) komün içerisinde karşılanabilecek ihtiyaçlar ve (b) yerel olarak karşılanamayacak ihtiyaçlara dair kullanabilecekleri bir veri oluşur. Dahası bunlara ilave olarak (c) işyerlerinin komün içerisinde geçici olarak kullanılabilecek potansiyel ürünlerine ve (d) işyerlerinin atıl kalmış potansiyel üretimlerine dair de bilgiye ulaşılır. Böylece, hem geçici olarak yerel düzeyde karşılanabilecek ihtiyaçların hem de her komün içerisindeki fazla talep veya fazla arzın tanımlanması mümkün hale gelir.

Burada durmak, tek tek mahalleler seviyesinde kalmakla aynı sorunu doğuracaktır. Herkesin özgürce gelişiminin koşullarını yaratmak için, coğrafi sınırların ötesine geçmek gereklidir. Dolayısıyla bu süreç daha geniş alanlara yayılır: Komünlerden gelen veriler yukarıya doğru kentlere (komünal kentlere), eyaletlere veya bölgelere ve en sonunda da ulusal seviyeye –sırasıyla komünlerden, şehirlerden ve eyaletlerden gelen delegelerin oluşturduğu yapılara– yayılır. Öyleyse ulusal seviyede, (a) geçici olarak karşılanabilen ihtiyaçları, (b) karşılanamayan ihtiyaçları, (c) geçici olarak tahsis edilebilen ürünleri ve (d) tahsis edilemeyen ürünleri belirlemek mümkün hale gelir. İlk tekrarda, ihtiyaçlar ve kapasite arasında bir dengeye ulaşamayacağını varsaymak ise yerinde olacaktır.

Buna uygun olarak, ihtiyaçlar sistemi ile emek sistemi arasında bir ahenk yakalama süreci, organik bir sistem olarak sosyalizmin karakteristik özel-

31 Komünde üretim birimlerindeki işçilerin farklı mahallelerde yaşadıkları ve bu yüzden işçi konseyi temsilinin komün seviyesinde başladığı var sayılıyor. Bu sorunları işyerlerinde tartışanların ise topluluklara üye olduğu ve topluluk tartışmalarına dahil oldukları var sayılıyor, işçi konseylerinde de kolektif üreticiler olarak bu sorunu tartışıyorlar.

likleri arasında yer alan bir dizi kurum ve pratiğin vazgeçilmez bir gerekliliği haline gelir. Eğer fazla ihtiyaç varsa iki mantıklı seçenek belirir: (1) üretimi artırmanın bir yolunu bulmak (işçi konseylerinin çözmeye çalışacağı bir sorun) ve (2) kimi ihtiyaçların karşılanmasını azaltma zorunluluğunu tanım-
lamak.³² Bu yüzden de bu noktada kritik bir tartışma yapılmalıdır – hangi ihtiyaçların karşılanması gerekmiyor? Bu sorunun cevabı, hem farklı bölgelerin görelî ihtiyaçlarının hem de öncelik verilmesi gereken farklı türde ihtiyaçların tartışılmasını gerektirir. Ulusal ve bölgesel eşitsizliklerin tespit edilmesi ve toplumun öncelikleri ile seçimlerinin bir bütün olarak tartışılması, yalnızca bu seviyede gerçekleşir. Bu diyalogun yalnızca ulusal düzeyde değil mahalleye kadar tüm seviyelerde tartışılması gerekir. Böylesi bir tartışma kesinlikle gereklidir, çünkü insanlar, sadece böylesi bir katılımcı planlama süreci sayesinde, toplumun diğer kesimlerinden insanların ihtiyaç ve kapasitelerini öğrenebilirler. Böylece bu süreç boyunca iki ürün ortaya çıkar: Planın gelişimi ve onun inşasına katılan insanların gelişimi.

Bu senaryonun neticesi komünal ihtiyaç ve amaçlar için gerçekleştirilen üretim sürecidir ve bu süreç içerisinde, işyeri ile topluluk bünyesindeki önderlik sayesinde üreticilerin örgütlediği toplumsal üretim de garanti altına alınır. Tabii ki, sosyalist üçgenin üçüncü kenarı olarak toplumsal mülkiyet de vardır ve bu kapsamda ne sermaye için üretim ne de herhangi başka bir özel grup için üretim, yani bir grup mülkiyeti süreci söz konusudur. Tüm işyerlerindeki işçiler, üretken faaliyetlerinin toplum için olduğunun bilincindedir. Kısacası, komünallikten başladığında, etkinliklerimizin sonucu da “başlangıçtan itibaren komünal ve genel bir ürün” olur.³³

Peki, organik bir sistem olarak sosyalizm kavrayışı, böylesi kurum ve pratiklerin *yokluğunda* nasıl gerçeğe dönüştürülebilir? Toplumun farklı seviyelerindeki konsey ve delegelerin bu bileşimi ve eklemlenmesi, “herkesin özgürce gelişiminin, bütünü özgür gelişiminin koşulu olduğu” bir toplumun yeniden üretimini güvence altına almak için zorunludur. Ve bu bir *devlettir* –özel türde bir devlet, aşağıdan yukarıya bir devlet, komün-türü bir devlettir. Bu devlet sönmülmeyen – organik bir sistem olarak sosyalizmin ayrılmaz bir parçasıdır.

Tabii ki kimi insanlar, bu kurumlar silsilesini devlet olarak adlandırmak istemeyebilir, zira bunlar toplumun “kendi yaşayan güçleridir” – başka bir deyişle, “toplumun üzerinde dikilen bir organ” değil, “ona tümüyle tabi

32 Dengesizlik, ulusal seviyenin dışına çıkılarak kısmen çözülebilir – örneğin ihracat ve ithalatla – ancak bunu burada tartışmamıza gerek yok.

33 Marx, *Grundrisse*, s. 158, 171-2.

olan” bir organdır.³⁴ Öyleyse bunu bir devlet olarak tanımlamak, nasıl olur da Holloway’in dediği gibi “devlet umudun katilidir” türünden bir tanımla uyuşturulabilir?³⁵ Tıpkı emeği doğası gereği bir yük olarak görenler (ve bu yüzden de onu sifira indirgemekten daha iyi bir şey düşünemeyenler) gibi, bu kurumların bir devlet olduğunu inkâr edenler de, eski toplumların kavramlarına sıkışıp kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Oysaki eski alışkanlıklar yavaş yavaş ölür. Ve sınıflandırma içeriğinin önüne geçmemelidir. Bu yüzden eğer kimileri bu bahsettiğimiz konseyleri, devlet-yokluğu ya da “Devletsizlik” olarak adlandırmak isterse bu da bir sorun teşkil etmemelidir – yeter ki, organik bir sistem olarak sosyalizmin gerçek olabilmek için bu kurum ve pratiklere ihtiyaç duyduğunu kabul etsinler.

ESKİ TOPLUMA BOYUN EĞDİRMEK: REKABETÇİ YENİDEN ÜRETİM

Tüm bu söylenenler bir yana, organik bir sistem gökten inmez. Organik bir sistem olarak sosyalizmde (Marx’ın organik bir sistem olarak kapitalizm tanımını yeniden ifade edersek) “Her ekonomik ilişki, diğer tüm ilişkilerde kendi [sosyalist] iktisadi biçimini varsayar, böylece ortaya konan her şey bir varsayımdır, bu bütün organik sistemlerde böyledir.”³⁶ Yine de yeni bir sistem, kendi öncüllerini *asla* başlangıçta üretmez. Bunun yerine yeni bir sistem ortaya çıktığında, zorunlu olarak eskisinin öncüllerini miras alır. Öncülleri ve varsayımları “tarihi” olanlardır, bu öncüller sistemin dışında üretilmiştir ve bu sebeple de kendi temellerinden ortaya çıkmazlar.

Kısacası, tüm yeni sistemler ortaya çıktıklarında kaçınılmaz bir biçimde kusurludur: “Her yönleriyle, iktisadi, ahlaki ve entelektüel olarak eski toplumun doğum lekeleriyle damgalanmışlardır.”³⁷ Buna uygun olarak, organik bir sistemin gelişimi, bir *oluşma* sürecidir. “Kendi bütünlüğünün gelişiminde” Marx’ın dediği gibi “toplumun bütün unsurlarını kesin olarak kendisine tabi kılması gerçekleşir ya da onda kendisinin hâlâ eksikliğini duyduğu organlarını yaratır. Tarihsel olarak bütünlük böyle oluşur.”³⁸

1920’lerde Sovyet iktisatçısı Yevgeniy Preobrajenskiy, yeni bir sistemin nasıl geliştiğini anlatırken tam da bu noktaya işaret ediyordu: “Hiçbir iktisa-

34 Karl Marx, ‘First Outline of The Civil War in France’, içinde Karl Marx ve Friedrich Engels, *On the Paris Commune*, Moscow: Progress Publishers, 1971, s. 152-3; Marx, ‘Critique of the Gotha Programme’, s. 30. Şuradaki işçi devleti tartışmasına da bakabilirsiniz: Lebowitz, *Beyond ‘Capital’*, s. 189-96.

35 John Holloway, *Change the World Without Taking Power*, London: Pluto Press, 2002, s. 12.

36 Marx, *Grundrisse*, s. 278.

37 Marx, ‘Critique of the Gotha Programme’, s. 23.

38 Marx, *Grundrisse*, s. 278.

di formasyon, saf bir biçimde, sadece bu özel formasyonun doğasında bulunan içkin yasalar temelinde gelişemez. Bu durum, gelişim fikrinin kendisiyle çelişir. Herhangi bir iktisadi biçimin gelişimi, onun diğer iktisadi biçimleri kovması, bu biçimlerin yeni biçime tabi kılınması ve aşama aşama yok edilmesi anlamına gelir.”³⁹ *Öyleyse tabi kılınacak olan nedir?* Eğer sosyalizm organik bir sisteme dönüşecekse, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti özel mülkiyetin, işçilerin idaresi de işyerindeki despotizmin yerini almalıdır; dayanışma ve topluluk kavramları üzerine kurulu üretken faaliyet ise bireysel öz-çıkarlara boyun eğdirmelidir. Ve tabii ki, eski devlet aşılmalı, yerine aynı anda hem koşulların değişimini hem de kendi dönüşümünü sağlayan yeni organlar getirilmelidir.

Açık ki bunlar bir gecede olamaz. Öte yandan bu, *aşamalarla* gerçekleşebilecek bir şey de değildir. Kimi soruları bir sonraki aşama hazırlanana kadar askıya almak, organik bir sistem kavramına yabancıdır. Kapitalizmin kimi unsurlarının varlığını devam ettirmesi, basitçe, birkaç parçası eksik olduğu için sosyalizmin henüz tamamlanmamış olduğu anlamına gelmez. Nihayetinde eski ilişkiler içerisinde ne türden insanlar üretilmektedir? Aslında, insanların, eski ilişkiler içerisinde kalıp hareket ettikleri her an, eski düşünce ve davranışların yeniden üretimi sürecinin de bir parçası haline gelir. Bir hiyerarşi içinde çalışmak, işyerinde ve toplumda herhangi bir karar alma kabiliyeti olmaksızın işlev görmek, dayanışmaya değil de kendi çıkarlarına odaklanmak – tüm bu etkinlikler, insanları günlük bir temelde üretir; bu aynı zamanda günlük hayatın muhafazakârlığının ve esasında da kapitalizmin unsurlarının yeniden üretimidir.

Yirmi birinci yüzyılda organik bir sistem olarak sosyalizm kavramı, teorik olarak yirminci yüzyıldaki sosyalizm deneyiminin gösterdiği şeye yöneliyor – sosyalist üçgenin tüm kenarlarını inşa etme ihtiyacına. *Tek bir savaş, üç ayrı cephe.* Eski toplumun bütün unsurlarına boyun eğdirmek için bir mücadele yürütülmezse, yeni toplum kaçınılmaz bir biçimde eski toplum tarafından *enfekte* edilecektir. Ve bu mesele eğer enfeksiyonu tedavi etmek için yalancı tedavi yöntemlerini kullanırsak daha da kötüleşecektir. Kısacası mesele, bir şeyleri eksikleri ve gedikler üzerine *inşa etmek* yerine (maddi öz-çıkarlara yönelmek, Marx’ın *Gotha Programı’nın Eleştirisi*’nde uyarısını yaptığı gibi, bunun örneklerinden biridir) onlara *boyun eğdirmektir*.⁴⁰

Organik bir sistem olmak için spesifik bir kapitalist üretim tarzına ihtiyaç duyan kapitalizm gibi, sosyalizm de spesifik bir sosyalist üretim biçimi geliştirene kadar toplumun tüm unsurlarını kendisine tabi kılamaz. Kapitalizmi, kendi öncüllerini kapitalist formda üretebildiği noktaya kadar gelişmeden

39 Evgeny Preobrazhensky, *The New Economics*, Oxford: Clarendon Press, 1965, s. 77.

40 Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 70-2, 78-81, 108-9.

önceki haliyle bir düşünün –yani, hâlâ oluşma sürecindeki kapitalizmi. Bu oluşma süreci, *var olan* ilişkilerin giderek daralan yeniden üretimlerini de zorunlu bir biçimde içeriyordu – Marx bu ilişkileri, üreticinin “kendi emek koşullarının sahibi olarak, emeğini kapitalist yerine kendisini zenginleştirmek için kullandığı” ilişkiler olarak tanımlıyordu. Üreticilerin üretim araçlarından ayrılması ve emek-güçlerini satmaya zorlanmaları, kapitalist ilişkilerin başlangıcının işareti olmuştur. Ancak mümkün olan her yerde, işçiler kendilerini *dışarı çıkartmaya* ve “doğuştan kazanılan haklarını üç kuruşa” satmaktansa bağımsız üreticiler olmaya çalışıyordu. Bu imkân, spesifik bir kapitalist üretim tarzının yokluğunda, ücretler sermaye birikimiyle birlikte artış gösterirken, her zaman mevcuttu. “Birbiriyle taban tabana zıt iki iktisadi sistem” söz konusuydu – ve bu yalnızca ücretli-emeğin yeniden üretileneme sorununun en çok görüldüğü sömürgelerde yaşanmıyordu.⁴¹

Üretim unsurlarının boyunduruk altına alınması için verilen mücadele, böylece kapitalist üretim ilişkilerinin orijinal (ya da ilkel) gelişimiyle sona ermedi. Bu yeni ilişkilerin yeniden üretimi, sistemin öncüllerinin yeniden üretimini güvence altına alan spesifik bir kapitalist üretim tarzı gelişene kadar, güvence değildir. “Kapitalist üretim biçimi kendi ayakları üzerine durur durmaz” diyordu Marx, “yalnızca [işçi ile üretim araçları arasındaki] bu ayrımı muhafaza etmekle kalmadı, aynı zamanda onu sürekli genişleyen bir ölçekte yeniden de üretti.”⁴² Buna rağmen, sermaye kendi temelleri üzerinde gelişene dek, farklı ilişkiler ve farklı mantıklar aynı anda varlığını sürdürdü.

Öyleyse farklı türde ilişkiler bir arada var olduğunda ne olur? Barışçıl bir arada var oluş yerine *rekabetçi yeniden üretim* gerçekleşir – bütün sistemler birbirleri pahasına genişlemeye çalışır. 1920’lerdeki Sovyetler Birliği’ni düşündüğümüzde, Preobrajenskiy, devlet ekonomisinin “kapitalist gelişim ve kapitalist restorasyon eğilimleri ile kesintisiz bir iktisadi savaş içerisinde olduğunu” söylüyordu.⁴³ Preobrajenskiy, bunun “birbirine düşman iki karşılıklı sistem arasında bir mücadele” olduğunu belirtiyordu. Ona göre aynı zamanda iki düzenleyici ilke de birbiriyle savaş halindeydi – bunlardan biri, metallerin kendiliğinden etkisinin bir sonucuydu, kapitalist ilişkilerdi (“değer yasası”); diğeri ise devletin düzenleyici organlarının bilinçli kararlarına dayanmaktaydı (buna da “ilkel sosyalist birikim yasası” diyordu). Ve Preobrajenskiy, bu düzenleyici ilkelerin her ikisinin de, “en saf haliyle, belli bir üretim ilişkileri sisteminin organik özelliği olan bir düzenleme tarzı için savaştığını” söylüyordu. Bununla birlikte Sovyet ekonomisi, bunların etkile-

41 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 900, 931.

42 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 874, 1083.

43 Donald A Filzer, ed., *The Crisis of Soviet Industrialization: Selected Essays of E.A. Preobrazhensky*, White Plains: M.E. Sharpe, 1979, s. 173.

şiminin bir sonucu olarak, *ikisi tarafından da saf bir biçimde düzenlenemedi*. Üretken ilişkilerin ve onlara bağlı düzenleyici ilişkilerin basit bir birleşimi ya da toplamı söz konusu değildi; bunun yerine *birbirlerine nüfuz ettiler* – bir arada var oldular, birbirlerini sınırladılar ve (önemli ölçüde) deforme ettiler.⁴⁴

Kısacası, Preobrajenskiy'nin kavradığı şey, yeni bir sistemin oluşma sürecinde, iki sistem ve iki mantığın basit bir şekilde yan yana var olamayacağı idi. *Etkileşime* geçiyorlardı. Birbirlerinin içine nüfuz ediyorlardı. Ve birbirlerini *deforme* ediyorlardı. Her iki dünyanın en iyi taraflarını alan bir kombinasyon yerine, en kötü taraflarını alan bir etki de söz konusu olabiliyordu. İki sistemin etkileşimi – özellikle de farklı üretken ilişki türleri arasında yeniden üretime dönük kesin bir rekabet olduğu için – her iki sistemde de saf biçimde bulunmayan türden krizleri, verimsizlikleri ve irrasyonellikleri açığa çıkarabiliyordu. Preobrajenskiy de zaten buna bağlı olarak ve bilindiği üzere, ikisi arasında bir denge aramak yerine, ilkel sosyalist birikim dediği şeyin değer yasasına *boyun eğdirmesi ve onun yerine geçmesi* gerektiğini söylüyordu.

Diğer yanda, kapitalizmi oluşum süreci içerisinde bir düşünelim. Kapitalist üretim ilişkileri, spesifik bir kapitalist üretim tarzının yokluğunda, nasıl oluyor da yeniden üretiliyordu? En nihayetinde, Marx'ın “birbirine taban tabana zıt iki iktisadi sistem” dediği sistemler arasındaki etkileşim, kesinlikle bu kombinasyonun dışında açığa çıkmayacak türden sorunlar yaratıyordu. Emek-yoğun sermaye birikimi, artan ücretlerin bir sonucu olarak ücretli emeğin yeniden üretilmemesi eğilimini doğurduğunda, olanlar tam olarak buydu. Marx, sermayenin buna yanıtının ne olduğu konusunda –yani sermayenin, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimini bu koşullarda nasıl güvence altına aldığı konusunda– son derece açıktı. Kapitalizmin ortaya çıkmasıyla alınan önlemleri şu şekilde ayrıntılandırıyor: “Kanlı disiplin”, “polisye yöntemler” ve “devletin sermaye ile emek arasındaki mücadeleyi, sermaye için uygun olan alanlara doğru sınırlama çabası.” Kapitalist ilişkilerin yeniden üretimi için gereken koşullara doğrudan ters bir biçimde, kapitalist üretim tarzı spesifik olarak bir kez geliştiğinde, “Yükselen burjuvazi, devlet iktidarına ihtiyaç duyar ve ücretleri ‘düzenlemek’ için onu kullanır” diyor.⁴⁵

Kısacası, sermaye kendi öncüllerini spesifik bir kapitalist üretim tarzıyla ortaya çıkarana kadar, benim “kapitalist düzenleme tarzı” dediğim şeye ihtiyaç duyuyordu – bu, işçilerin davranışları ile sermayenin ihtiyaçlarının bir arada uyum içinde bulunmasını güvence altına alabilen bir düzenleme tar-

44 Preobrazhensky, *The New Economics*, s. 62-65 “Reel sosyalizm”de iç içe geçme ve bozulma tartışmasına şuradan bakabilirsiniz: Michael A. Lebowitz, *The Contradictions of 'Real Socialism': The Conductor and the Conducted*, New York: Monthly Review Press, 2012.

45 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 899, 904, 905.

zıydı.⁴⁶ Bu spesifik düzenleme tarzı –Marx’ın “ekonomik ilişkilerin saf gücü” dediği şeyin yokluğunda– ücretlerin artmasını engellemek ve işçileri (“grotesk terör yasalarıyla”) “ücretli emek sistemi için gerekli olan disiplini kabul etmeye” zorlamak için, devletin baskı gücüne dayanmak durumundaydı.⁴⁷

SOSYALİST BİR DÜZENLEME TARZININ GEREKLİLİĞİ

Sosyalizm organik bir sistem olarak gelişmeden önce, üreticiler bir birlik oluşturarak sosyalist üretim ilişkilerini destekleyecek şekilde devlet gücünü kullanabilirler mi? *Komünist Manifesto*’da tarif edilen durumu ele alalım; “demokrasi için verilen savaş” (ya devrimci bir kopuşla ya da uzun bir sürecin ardından) kazanılmış ve bunun sonucu olarak da işçileri temsil eden bir hükümet kurulmuş olsun. Sosyalizmin ve kapitalizmin unsurları (“birbirine taban tabana zıt iki sistem”), sosyalizmin oluşumunun her adımında birbiriyle etkileşime geçecek ve sistemik kriz ve uyumsuzluklar ortaya çıkacaktır. Örneğin kapitalist unsurlar hüküm sürdüğünde, onları boyunduruk altına alma ya da “despotik baskı” uygulama girişimleri, ekonomik krize ve sermaye darbesine yol açabilir. Eğer hükümet sermayenin mantığını kırmaya hazırsa, (*Manifesto*’da işaret edildiği gibi) şunu anlayacaktır ki, “her zaman daha ileri gitmek zorundadır”, “eski toplumsal düzene daha da baskı uygulamalıdır” ve böylece “aşama aşama burjuvazinin bütün sermayesine el koyar ve tüm üretim araçlarını devletin elinde merkezileştirir”.⁴⁸ Buna karşılık sosyal demokrasinin üzücü tarihine baktığımızda, er ya da geç sermayenin mantığına teslim olduğunu ve onun iktidarını güçlendirdiğini görürüz.

Sosyalist bir düzenleme tarzı, spesifik bir sosyalist üretim tarzının kendiliğinden yapma eğiliminde olduğu şeyi, bilinçli olarak başarmak zorundadır; yani, sosyalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimini güvence altına almalıdır. Bu ilişkilerin inşası ve yeniden üretilmesi (sosyalist üçgenin kenarlarınca temsil edildiği gibi), “toplumun tüm unsurlarının kesin olarak kendine tabi kılınmasından ya da hâlâ eksikliği duyduğu organların oluşturulmasından” ibarettir. Böylece, sosyalist düzenleme tarzı, eski toplumu destekleyen bütün unsurları (hem kurumları hem de eski ilişkileri destekleyen sağduyuyu) bilinçli bir biçimde boyunduruk altına almalıdır. Dahası, yeni toplumun öncülleri ve temelleri olabilecek yeni sosyalist unsurları da yaratmak zorundadır.

Buna bağlı olarak sosyalist düzenleme tarzı, Fikirlerin Savaşı’nın da – yani, insanın gelişimine dönük ideolojik mücadelenin de– içine girmeli,

46 Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 96-9.

47 Marx, *Capital*, Vol. I, s. 382, 899.

48 Marx ve Engels, *The Communist Manifesto*, s. 504; Lebowitz, *Beyond 'Capital'*, s. 189-93.

onu kuşatmalıdır. Sermayenin mantığının potansiyellerimizin gelişimine nasıl da karşıt olduğunu ortaya koymalı, insani gelişimi destekleyen her adıma sermayenin verdiği cevabın, nasıl da kapitalizmin yeni bir sapkınlığı olduğunu gösterebilmeli, bu türden örnekleri kullanabilmelidir. Ötesinde, sermayenin mantığının “tartışmasız doğa yasası” olarak kabul edilmesine karşı da, gerek işyerlerinde gerekse toplum içinde demokratik, katılımcı ve birleştirici pratiklerin önemini vurgulayan, işbirliği ve dayanışma üzerine kurulu yeni bir toplumsal aklı öne çıkaran, kolay anlaşılabilir bir alternatif geliştirilmelidir. Elbette ideolojik bir mücadele tek başına başarılı olamaz. Pratik eylemlilik içerisinde insani gelişim için elzem olan alanları sağlayan işçi konseyleri ve mahalle konseyleri gibi kurumlar yaratılmadığı sürece, fikirlerin savaşı (“hem bireysel hem de kolektif olarak”) yeni sosyalist öznelere gelişimine gerçek bir temel sunmak bakımından eksik kalır. Gerçekten de bu düzenleme tarzı, mücadeleyi ideolojik, iktisadi ve askeri olarak destekleyen ve böylece yeni toplumun doğuşuna ebelik yapan bir devleti gerektirir.

*Ancak devlet derken neyi kast ediyoruz? Eski devleti mi kast ediyoruz, yoksa hücreleri olarak işçi konseylerine ve mahalle konseylerine dayanan yeni ortaya çıkacak bir devletten mi söz ediyoruz? Tüm kurumları, “emeğin, sistematik ve hiyerarşik biçimde bölünmesi”yle enfekte olmuş eski devlet –toplumu köleleştirmek için kamusal gücünü kullanmayı ve sınıf despotizminin motoru olmayı karakteri haline getirmiş bir devlet– nasıl olur da sosyalist düzenleme tarzının olası bir parçası haline gelebilir ki?*⁴⁹

Marx ve Engels, işçi sınıfının “var olan devlet aygıtına basitçe el koyup onu kendi amaçları için kullanamayacağını” kavramışlardı.⁵⁰ Marx, Paris Komünü’nde işçilerin kendiliğinden bir biçimde alternatif bir devlet biçimini keşfetmeleri üzerine, *sonunda* bunu açığa çıkarmıştı – bu devlet, merkeziyetçi olmayan, yeni ve demokratik, “toplum üzerinde baskı ve üstünlük kurmaktan arındırılmış, toplumun sorumlu bir aygıtı olarak yenilenmiş” bir devlettir. Nihayet, işçi devletinin zorunlu biçimi keşfedilmişti: “Emeğin ekonomik kurtuluşu için çalışacak, nihai olarak keşfedilmiş siyasi bir biçim” olarak Komün (yasama ve yürütme işlevlerini de birleştiriyordu). Burada, “Sınıfların ve sınıf iktidarının varlığını sağlayan ekonomik temelleri kökünden söküp atmak için kaldıraç işlevi görecektir” bir devlet vardır.⁵¹

Komün biçimi, devletin toplum üzerinde yükselişi kadar merkezileşmiş devlet iktidarının da sona ermesini temsil ediyordu. Marx buna, “Toplum tarafından, devlet iktidarına, onun kontrol eden ve boyun eğdiren bir gücü

49 Karl Marx, ‘The Civil War in France’, içinde *On the Paris Commune*, s. 68-9.

50 Lebowitz, *Beyond ‘Capital’*, s. 189-96.

51 Marx, ‘The Civil War in France’, s. 75.

olarak değil de yaşayan bir gücü olarak yeniden nüfuz edilmesi; bunun halk kitleleri tarafından, organize baskı aygıtlarını değil de kendi güçlerini kullanarak yapılması, onların toplumsal kurtuluşunun siyasi formu” olarak bakıyordu. Devletin “topluma dayatılan bir organdan topluma tabi olan bir organa” dönüştürülmesiyle birlikte özyönetime geçen üreticiler, devleti kendi amaçları için kullanacak, kesintisiz bir biçimde hem koşulları hem de kendilerini değiştireceklerdi.⁵²

İşyerlerindeki ve toplumdaki doğrudan demokrasi üzerine temellenen devletin bu yeni türü, organik bir sistem olarak sosyalizmin gelişimi için gerçekten de zorunludur. Sadece insanların becerilerini komünal ihtiyaç ve amaçlar için kullanmalarını sağlayacak saklı bilgiyi ve halk enerjisini açığa çıkarmakla kalmayacak, aynı zamanda yeni becerilere, gurur ve haysiyete kavuşmuş yeni toplumsal özneleri de ortak bir ürün olarak ortaya çıkaracaktır. İşyerlerindeki ve toplumdaki bu konseyler, tabandan gelen her tür denetim için bir zorunluluk olan şeffaflık sayesinde, süreci tersine çevirmeye çalışan artıkları, sabotajları ve diğer girişimleri etkili bir biçimde denetleyebilecek; bu da sürecin halka ait olduğu, ona yabancı ya da onun üstünde olmadığı duyusunu güçlendirecektir.

Yine de yeni devlet gökyüzünden inmeyecek. Özellikle, eski toplumdaki “eğitim, gelenek ve alışkanlıkların” etkisini düşündüğümüzde, eski fikirlerin, yeni devleti aşağıdan doğru inşa etme çabalarını baltalama gücü bizi şaşırtmamalı. İnsanlar kendilerini gerek birer işçi olarak gerekse komün konseylerindeki pratikleriyle dönüştürseler bile, bunu küçük ölçüde yapabilirler ve devletin bu yeni hücrelerine kendiliğinden odaklanmak, kaçınılmaz bir biçimde yerelciliğe ve (hem bireysel hem de kolektif olarak) kendi çıkarlarını kollamaya yol açabilir. Yerelden diğer topluluklara ve işyerlerine uzanacak şekilde dayanışmanın ve topluluk kavramının gelişimi (ve kendisini tüketicilik olarak gösteren çıkarıcılığın ötesine geçilmesi), yalnızca pratikle gerçekleşecektir.

Bu hücreler yeni bir devlet şeklinde ortaya çıkacaklarsa, elbette birbirleriyle bağlantıya geçmelidir. Diğer işyeri ve topluluklarla yatay ve dikey bağlantılar geliştirmeleri gerekir. Aynı zamanda bu bağlantıları güçlendirecek kurumlara da ihtiyaç vardır. Ancak bu türden bağların, onlar adına konuşacak kimi sözcülerle ve onların delegasyonlarıyla oluşturulması, yerel çıkarları aşan bir dayanışmanın geliştirilmesiyle aynı şey değildir. Hepsinin bir bütünlük içinde kavranması, bu birimler içerisinde organik bir biçimde gelişmeden ve içselleştirilmeden önce, *zaman’a* ihtiyaç vardır. Kısacası, sosyalizmin organik bir sistem olarak gelişimi, tabandan gelen dayanışma bağ-

52 Marx, ‘First Outline of The Civil War in France’, s. 152-3; Marx, ‘Critique of the Gotha Programme’, s. 32.

larının kurulmasına ve tekilliği aşan kolektif demokrasinin kabulüne bağlı olsa da, bu süreç anında gerçekleşemez. Buna bağlı olarak da yeni devlet, başlangıç aşamasında, kuvvetlerin bir araya getirilmesini ve koordinasyonunu gerektiren önemli kararlar alamayacaktır.

Diğer tarafta, yine başlangıç aşamasında, eski devletin büyük resmi görmesi daha olasıdır. Eski devlet idaresindeki devrimci aktörlerin varlığı sayesinde, sadece tekil olarak sermayeleri değil ama bir bütün olarak sermaye iktidarını karşıya almak mümkündür. Bu bir bakıma zorunludur, zira işçi sınıfı, sermayeye boyun eğdirme sürecinde, mevcut devletin iktidarını sermayeden çekip almak, böylece devletin askeri güçlerine erişimini de engellemek durumundadır. Bu eski devletin gücüdür; kritik darboğazları ve kuvvetlerin yoğunlaşmasını gerektiren inisiyatif alanlarını tespit etmek için iyi bir konumdadır (buna, her saldırıyı tersine çevirmeye çalışan içerideki ve dışardaki düşmanlar karşısında, süreci askeri olarak savunma faaliyetleri de dahildir.) Var olan devlet iktidarını eski toplumda ona sahip olanların elinden *almadan*, yeni bir toplum inşa etmeyi düşünebilir miyiz? Modern hayalperestlerin aksine Marx, “toplumun organize güçlerinin, yani devlet iktidarının, kapitalistlerden ve toprak sahiplerinden alınıp bizzat üreticilere verilmesinin” gerekli olduğunu anlamıştı; iktidarı ele geçirmeden dünyayı değiştiremeyeceğimizi kavramıştı.⁵³

Tüm bunlara rağmen, “emeğin sistematik ve hiyerarşik biçimde bölünmesi” ile “hazırda var olan devlet aygıtına” dayanan bu “despotizm motoru”ndan tam da beklenebileceği gibi, eski devlet, devrimci faaliyetleri harekete geçirmek yerine insanlar için koşulları tepeden değiştirmeye eğilimlidir. Bu devlet toplumun üzerinde durmaya devam eder; toplumu iki parçaya böler, bu parçalardan birini topluma üstün kılar ve sosyalizmi alttaki nüfusa verilecek bir hediye olarak görür. Bu eski hiyerarşik devlet –daha demokratik hale getirilse bile– insani gelişim ve pratik arasındaki anahtar bağlantıyı nasıl geliştirebilir ki? Yönetilenin yönetenden ayrılması temsili demokrasinin mantığına içkindir. Bu yüzden, insanların “gerek bireysel gerekse kolektif olarak tam gelişimlerini güvenceye alan” zorunlu bir ilişkilendirmeden ziyade, bu türden bir devletin kendiliğinden eğilimi, “siyasal yönetim ve idarenin gizem dolu, yalnızca eğitimli bir kastın eline verilebilecek aşkın işlevler olduğu ya-nılsamasını” yeniden üretmektir. Yasama alanındaki yüzler değişmiş olabilir ancak tabandakiler için eski devletin yüzü, “toplum üzerinde hakimiyet kuran bir otoritedir.” Komün’ün yasama ve yürütme güçlerini birleştirmesinin, “toplumun, denetleyen ve baskılayan güçlerine değil de yaşayan güçlerine”

53 Karl Marx, ‘Instructions for the Delegates of the Provisional General Council. The Different Questions’, *Minutes of the General Council of the First International*, 1864–66, Moscow: Foreign Languages Publishing House, n.d., s. 346.

yaslanan bir devletin gelişimi için son derece önemli olmasının nedeni tam da budur.⁵⁴

Eski devletin henüz ölemediği ve yeni devletin henüz kendi ayakları üzerinde duramadığı ara süreçte, ürkütücü çok sayıda semptom ortaya çıkar. Eski toplumun baskı altına alındığı ve yenisinin beslenip büyütüldüğü başlangıç aşamasında, her iki devlet de gereklidir. Buna rağmen, eski devletin tepeden aşağı yönlendirme tarzı ile işçi ve toplum konseylerinin tabandan yönetim vurgusu arasında açık bir içsel gerilim vardır. Bu ikisinin etkileşiminin süresi çok uzarsa, iki devlet birbirini deforme etme eğilimine girecektir.

Bu yüzden eski devletteki devrimcilerin arzusu, ulusal politikaları, önceden belirlenmiş tarihlere bağlı olarak uygulamaya koymak yönündedir; örneğin, tarihten gelen farklılıkları ve tabandan doğru gelen devlet hücrelerinin faaliyetlerini göz ardı eden tek tip yasalara meylederler. Organik gelişmenin gerek yavaşladığı gerekse de hızla ilerlediği durumlarda, eski devletin yeni atılımlar karşısında ortaya koyduğu taleplerin etkisi, onların gelişimini deforme etmek yönündedir; eski devlet memurlarının sabırsızlıkları, ya yeni hücreleri eski devletin enstrümanlarına çevirecek ya da tekil ilerlemeleri tersine çevirerek ve böylelikle inisiyatif ve coşkuyu baskılayarak tektipliliği dayatacaktır.

Başka bir açıdan bakıldığında, işçi konseyleri ve komünal konseyler kendi kaderini tayin haklarını öne sürdükleri müddetçe, eski devlet de planlama, eşitlik ve dengeleme hedefleri arasında kolayca bir uyum sağlayamaz. Bu yerel birimler, kendilerine özgü karakterlerinde ve hiçbir müdahale olmaksızın kendi kolektif çıkarlarının peşinden gitme haklarında ısrar ettikleri sürece, (karşılıklı olarak) mübadele ilişkilerini, eşitsizliği ve dayanışma eksikliğini geliştirme eğilimi doğacaktır. Burada bir kez daha, iki devletin kombinasyonunun, ikisinin de iyi yönlerinin alınmasıyla değil tutarsızlıkla sonuçlanacağını görüyoruz.

Birbirine taban tabana zıt iki sistemin etkileşiminin, gerginlik ve krizleri artırması bağlamında baktığımızda, eski devlette bu sorunun çözümü olarak yukarıdan aşağıya iktidarın dayatılmasını görenler olacaktır. Benzer şekilde yeni hücrelerde de, hiçbir kısıtlama olmaksızın kolektif çıkarların peşinden gidilebilmesi için, çözümü tekil birimler üzerindeki her tür otoritenin kaldırılmasında görenler olacaktır. Bu iki eğilimle de mücadele edilmelidir, zira her ikisi de işçiler tarafından örgütlenen ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla toplumsal olarak mülk edinilmiş üretim araçlarını kullanan toplumsal üretimin sosyalist üçgeninde farklı deformasyonlara yol açar.

54 Marx, 'First Outline of The Civil War in France', s. 152-4; Marx, 'The Civil War in France', s. 72-3.

Sosyalist düzenleme tarzı, hem eski devlet hem de yenisi içerisindeki devrimci aktörlerin bir bileşimine ihtiyaç duyar. Eski devlet içerisinde, peşinden gidilen politikaların hem değişen koşullara hem de değişen insanlara odaklanması temel önemdedir; bu da kapitalist hesaplaşma ve verimlilik ölçütlerinin reddini ve onların yerine, insan gelişimi ile pratiği arasındaki anahtar bağlantının açığa çıkardığı ortak ürünü açık bir biçimde kabul eden sosyalist bir hesaplaşmayı getirecektir.⁵⁵ Diğer taraftan, yeni sosyalist devletin hücreleri içerisinde ise mücadele, eski toplumdan miras alınan, kendi çıkarlarına odaklı kusurlara karşı olmalıdır. Gerek işyerlerinde gerekse de topluluklar içerisinde, diğer topluluklarla ve bütün olarak toplumla dayanışmayı inşa etmenin yollarını bulmak ve her birimizin özgür gelişiminin, herkesin özgürce gelişiminin koşulu olduğunu kavramak zorunludur.

Kısacası sosyalist düzenleme tarzı, yeni devleti büyüyüp geliştirmenin ve eskisini sönmülendirmenin belli bir bileşimini içermek durumundadır. Bu süreçte eski devlet ile yenisi arasında doğal bir ittifak doğacaktır, ancak bu iki devlet arasında bir denge oluşturma amaçlı değil, sosyalist üçgen tarafından tanımlanan ve açık bir biçimde insani gelişime doğru yönelen yeni bir sosyalizmi inşa etme hedefine bağlı ve onun etrafında birleşmiş bir ittifak olacaktır.

SOSYALİZM İÇİN MÜCADELE VE DEVLET

Eski ve yeni devletin bu birleşimi, yalnızca sosyalist ilişkilerin yeniden üretimini güvenceye almak için gerekli değildir. Tek taraflılığa karşı mücadele, kapitalizmi bitirme ve sosyalizmi inşa etme stratejisinin merkezinde olmalıdır. Ancak kimileri sadece yeni devlete (ya da dilerseniz, “Devletsizliğe”) odaklanıyor ve eski devleti kullanma fikrini reddediyorlar. “Toplumun devlet iktidarının kazanılmasıyla değiştirilebileceği fikri” diyor Holloway, ihanete dönük tüm hislerimizin kaynağıdır. Ve şunu da anlamalıyız diyerek ekliyor: “Devlet aracılığıyla mücadele etmek, etkin bir biçimde kendi kendini yenme sürecine dahil olmaktır.” Peki neden? Çünkü “İktidar mantığı bir kez benimsendi mi, iktidara karşı mücadele zaten kaybedilmiştir.” Ve hatta neden uğraşalım ki? Ne de olsa, var olan devlet “işçi sınıfının çıkarına işletilemez”, çünkü kapitalist bir devlet olarak “süregelen varlığı, kapitalist toplumsal ilişkilerin bir bütün olarak yeniden üretimine bağlıdır.” Devlet “toplumsal ilişkiler ağındaki düğüm noktalarından sadece biridir” ve gerçekten de “öyle görüldüğü gibi bir iktidar odağı değildir.”⁵⁶

⁵⁵ Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 154-9.

⁵⁶ Holloway, *Change the World Without Taking Power*, s. 12-3, 17, 72-3, 91-4, 214.

Bu bakış açısından, toplumsal ilişkiler ağını parçalayıp yıkmak için devleti (*silahlanmış* “düğüm noktasını”) kullanma ihtiyacı o kadar eski modadır ki, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda kalmıştır. Şu anda sermayenin emrinde bulunan orduyu, polisi, yargıyı ve yasama aygıtını unutun. Sermayenin iktidarına karşı alternatif zaten oradadır: “Her yerde bulunan iktidar, her yerde bulunan direniş demektir. Her yerde evet, her yerde hayır demektir.”⁵⁷ Şeylerin mucizevi bir biçimde kendi karşıtlıklarına dönüştükleri Hegelci büyüyle (çok yakından bakmadığımız sürece) anlıyoruz ki, seçimlere katılmamak zaferdir, liderlik olmaması liderliktir ve “Çok” (kapitalizme karşı yürütülen negatif mücadelelerin çokluğu) tanım olarak “Bir”dir. Var olan devleti zihinde olumsuzlamak, onun gerçekte sermayenin ellerinde varlığını sürdürmesi demektir.

Tek yönlülüğün başka bir biçimi de, yalnızca eski devleti ele geçirmeye odaklanır. Gerek seçim yolundan giderek gerekse geçmişin şanlı zaferlerini geri çağırarak devlet gücüne karşı doğrudan bir saldırıyı hedefler; bu bakış açısına göre, yeni devletin kurum ve faaliyetlerini inşa etme süreci ana göreve tabi olmalıdır. Eyleme dayalı yeni bir sosyalist bilinçliliğin organik gelişimi için gerekli olan toplumsal hareketler, araçsal olarak değerlendirilir – ya partinin kadro kaynaklarıdır ya da seçim komitelerini güçlendirirler. Boyun eğin, önlerinde eğilin – bunlar kutsal Musa ve diğer peygamberlerdir! Böylece, ya seçim ritminin gerekliliklerine ya da askeri disiplininin tekrarlanması ihtiyacına bağlı olarak, eski devlete sabitlenip kalmış partilerin eğilimi, yeni devletin henüz başlangıç aşamasındaki unsurlarından yaşam gücünü almak ve kendi saflarında farklı fikirleri olanları bastırmaktır.

Marta Harnecker’e göre, halk hareketlerinin otonom gelişimine karşı bu saygı eksikliği, Latin Amerika siyasal solunun karakteristik bir özelliğidir ve kendisiyle birlikte “halkın inisiyatifini sifıra indirgeyen bir dikeycilik” ve “siyasetin geleneksel biçimde dar kavranışını” da getirir, bu kavrayış “siyaseti yalnızca siyasal-yasal kurumlar için verilen mücadeleye indirgeme ve devletin rolünü abartma eğilimindedir.”⁵⁸ Ve bu “hiyerarşileşme” eğilimi, Holloway’ın argümanına göre de gerçeğin özünü teşkil eder ve parti “ister öncü isterse parlamenter” bir parti olsun, “sınıf mücadelesinin birbirinden çok farklı biçimlerini, devletin kontrolünü ele almak amacıyla kullanır.”⁵⁹

Öte yandan bu “hegemonyacı” özellik, *bu haliyle* partiye içkin olmaksızın çok, eski devlete odaklanan tek yönlülüğün bir sonucudur. Başka bir sol mümkündür. Harnecker’in belirttiği gibi, yirmi birinci yüzyıl sosyalizmi

57 Holloway, *Change the World Without Taking Power*, s. 76, 88-9.

58 Marta Harnecker, *Rebuilding the Left*, London: Zed Books, 2007, s. 86-8. Bkz. Lebowitz, *The Socialist Alternative*, s. 60-3.

59 Holloway, *Change the World Without Taking Power*, s. 17.

için zorunlu olan solu inşa ederken, geleneksel siyaset vizyonunu değiştirmeli ve iktidarın dar tanımını aşmalıyız. Yeni bir siyasi araç, bilincini ve kapasitesini geliştirecek eylemlerin önemini kavramalıdır; halk hareketlerini dinleyerek onlardan bir şeyler öğrenmeye, onlara saygı duymaya, besleyip güçlendirmeye ihtiyacı vardır. Ancak aynı zamanda özel bir rolü de vardır – “kurtuluş mücadelelerinin bütün meşru temsilcilerini kendi bünyesinde toplamaya çalışmamalı, ancak onların pratiklerini tek bir siyasi proje çevresinde koordine etmeye uğraşmalıdır”, yani herkesin birbirinden öğrenebileceği alanlar yaratmalıdır.⁶⁰

Devlet ile parti arasında organik bir bağ vardır ve sosyalizmi inşa etme sürecinde eski ve yeni devletin eklemlenmesi gerekliliğini tanıyan parti ile sadece eski devletin ele geçirilmesine odaklanan parti, birbirinden en temelde ayrılır.⁶¹ Bu zorunlu olarak, “Toplumun geniş kesimlerini aynı mücadele standardı etrafında toplayan ulusal bir programı ortaya atan, aynı zamanda bu kesimlerin kendilerini, söz konusu mücadelenin verilme amacı olan yeni bir toplum inşa etme sürecinde etkin birer özne halinde dönüştürmelerine yardımcı olan politik bir örgüttür.”⁶² Kısacası ihtiyaç duyulan parti, iki ayağı üzerinde yürümeyi öğrenen bir partidir.

İki taraf, iki mücadele: Sermayeyi yenmeye ve yeni devleti tabandan inşa etmeye kararlı bir parti, tek yönlülüğün tehlikelerine karşı her zaman bilinçli olmalıdır. Bu yüzden, eğer kapitalizm içerisindeki krizler bir siyasi örgütü hükümete doğru iterse, bu fırsatı yalnızca sermayenin mantığını yenmek ve sermayenin eski devlet üzerindeki iktidarını azaltmak için değil, aynı zamanda yeni devletin filizlerinin serpilip gelişmesini hızlandırmak için de kullanılmalıdır. Ve eğer koşullar, bir partinin eski devlette iktidarın dizginlerini elinde tutmasına izin vermiyorsa, o zaman insanların kendi güçlerini ve kapasitelerini geliştirebilecekleri toplumsal hareketlerin otonom gelişimini destekleyerek ve onlar arasında farklılıkların *tanınmasına* dayanan bir birlik inşa ederek, bu koşulları *yaratmak* için çalışmalıdır.

Böylece sosyalist bir düzenleme tarzının, sosyalizmin organik bir sistem olarak inşa edilmesi sürecinde eski ve yeni devletin eklemlenmesine ihtiyaç duyması gibi, biz de sermayeyi yenmek ve kolektif iktidarı inşa etmek için iki ayak üzerinde yürümeliyiz. Ve sermayenin mantığı ile insani gelişimin mantığı arasındaki boşluğu açıkça göstermenin en çok mümkün olduğu zaman, sermaye krizdeyken sınıf savaşının yoğunlaştığı ve sermayenin doğasının yüzeye çıktığı zamandır. Böylesi dönemler, sermayenin taleplerini kabul et-

60 Harnecker, *Rebuilding the Left*, s. 70-1, 83-91.

61 Devlet ve parti arasındaki etkileşime dair tartışma için bkz. Lebowitz, *The Contradictions of 'Real Socialism'*.

62 Harnecker, *Rebuilding the Left*, s. 99.

menin sağduyu anlamına geldiği düşüncesini paramparça etmek için bir fırsat sunar. Ancak bir alternatif olduğunu göstermek için, her birimizin özgür gelişiminin bütünün özgür gelişiminin koşulu olarak anlaşıldığı bir toplum vizyonuna ihtiyacımız vardır. Ve bu vizyonu artık sözlerin ötesine geçerek güçlendirmemiz gerekiyor. Kendi mücadelelerimiz içerisinde yeni toplumun bir ön temsilini sunan alanlar yaratmadığımız müddetçe, daha pek çok şanlı yenilgiyle karşılaşabiliriz.

Sermaye krizdeyken, her zaman iki seçenek vardır – teslim olmak ya da ilerlemek. Eğer kitleler sosyalist alternatifi açık bir kavrayışla silahlansa, kapitalizmdeki bir krizi, kapitalizmin krizine çevirebilirler. Elbette, ideolojik olarak silahsızlandırılmamızın bir sonucu olarak, kapitalist saldırıya karşı mevcut mücadelelerin de, bizi nihai olarak şanlı bir yenilgiye götürmesi mümkündür. Bu mümkündür ancak biz yine de şansımızı değerlendirmeliyiz.

KATKIDA BULUNANLAR

Greg Albo, Kanada, Toronto'daki York Üniversitesi'nde, Siyaset Bilimi Bölümü'nde doçenttir.

Atilio A. Boron Arjantin Buenos Aires'teki Uzaktan Eğitim Latin Amerika Programı'nın direktörüdür.

Johanna Brenner Portland Eyalet Üniversitesi'nde, Sosyoloji Bölümü'nde fahri profesördür.

Alex Callinicos Londra'daki King's College'de, Avrupa Araştırmaları bölümünde profesördür.

Jodi Dean New York, Geneva'daki Hobart and William Smith Colleges'de siyaset bilimi profesörüdür.

Barbara Epstein Santa Cruz'da Kaliforniya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde profesördür.

Sam Gindin Daha önce Kanada Otomobil İşçileri Sendikası'nda Araştırma Direktörlüğü görevinde bulunmuştur, Kanada, Toronto'daki York Üniversitesi Toplumsal Adalet bölümünde misafir hocadır.

Nancy Holmstrom New Jersey Eyalet Üniversitesi'nde, Rutgers'teki Felsefe Bölümü'nde fahri profesördür.

Michael A. Lebowitz Kanada, Vancouver'daki Simon Fraser Üniversitesi'nde İktisat Bölümü'nde fahri profesördür.

Meg Luxton Kanada, Toronto'daki York Üniversitesi'nde Kadın, Cinsellik ve Cinsiyet Araştırmaları Okulu'nda profesördür.

Mimmo Porcaro İtalya, Torino'da sendika aktivistidir ve Rifondazione Comunista (Komünist Yeniden Kuruluş) üyesidir.

Charles Post New York Şehir Üniversitesi'ne bağlı Borough of Manhattan Community College'de sosyoloji profesörüdür.

Joan Sangster Kanada, Peterborough'daki Trent Üniversitesi'nde Kadın ve Cinsiyet Araştırmaları bölümünde profesördür.

Eli Zaretsky New York'taki The New School'da tarih profesörüdür.